

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

TEFHÎMÜ'L KUR'ÂN'DA KUR'ÂN KISSALARI

Yüksek Lisans Tezi

Kevser KASABOĞLU

SIVAS
Ekim 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

TEFHÎMÜ'L KUR'ÂN'DA KUR'ÂN KISSALARI

Yüksek Lisans Tezi

Kevser KASABOĞLU

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Hasan KESKİN

SİVAS

Ekim 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Tezin Başlığı : Tefhîmü'l-Kur'ân'da Kur'ân Kıssaları
Savunma Tarihi : 09.09.2019
Danışmanı : Prof. Dr. Hasan KESKİN

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Hasan KESKİN

Üye : Prof. Dr. Ömer Faruk YAVUZ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Enver BAYRAM

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Kevser KASABOĞLU tarafından hazırlanan Tefhîmü'l-Kur'ân'da Kur'ân Kıssaları başlıklı tez, kabul edilmiştir. .../.../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi, beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

08./10./2019

Kevser KASABOĞLU

TEŐEKKÜR

Tez çalıőmam sırasında kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleriyle bana yol gösteren ve destek olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Hasan KESKİN'e, fikirleriyle çalıőmama katkı sağlayan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Ömer Faruk YAVUZ ve Prof. Dr. Metin BOZKUŐ'a saygı ve teőekkürlerimi sunarım.

Her zaman olduğu gibi, bu süreçte de maddi ve manevi destekleriyle beni yalnız bırakmayan sevgili aileme sonsuz teőekkürler...

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ÖZET	ix
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	1
3. ARAŞTIRMANIN MUHTEVASI.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM	5
MEVDÛDÎ'NİN HAYATI, İLMÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ	5
1. HAYATI.....	5
1.1. Mevdûdî'nin Yaşadığı Coğrafya ve Dönemin Genel Durumu.....	5
1.2. Mevdûdî'nin Hayatı.....	5
2. İLMÎ ŞAHSİYETİ.....	9
2.1. Dini Düşüncesi.....	9
2.1.1. Kur'ân'a Bakışı.....	9
2.1.2. Hadis ve Sünnete Bakışı	9
2.1.3. İslam Hukukuna Bakışı.....	10
2.1.4. Dini Eğitime Bakışı.....	11
2.2. Siyasal ve Toplumsal Düşüncesi	12
2.2.1. Cemaat-i İslami.....	12
3. ESERLERİ	14
İKİNCİ BÖLÜM	17
TEFHÎMÜ'L KUR'ÂN	17
1. TEFSİR GELENEĞİ İÇERİSİNDEKİ YERİ	17
2. TEFHÎMÜ'L KUR'ÂN'IN GENEL ÖZELLİKLERİ	18
2.1. Tefhîmü'l Kur'ân'ın Kaynakları.....	22
2.1.1. Tefsir Kitapları.....	22
2.1.2. Hadis Kitapları	22
2.1.3. Fıkıh Kitapları.....	23

2.1.4. Tarih Kitapları.....	23
2.1.5. Ansiklopediler.....	24
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	25
KUR'ÂN KISSALARI.....	25
1. KISSA KAVRAMI	25
1.1. Kur'ân'daki Kullanımı.....	26
1.2. Kıssa Kelimesine Benzer Kelimelerin Anlam Alanları.....	27
2. KUR'ÂN KISSALARININ ÇEŞİTLERİ.....	29
2.1. Tarihi Gerçeklikleri Bakımından Kıssalar	29
2.1.1. Tarihi Kıssalar.....	29
2.1.2. Temsili Kıssalar	30
2.2. Konularına Göre Kıssalar	31
2.2.1. Tarihi Kıssalar.....	31
2.2.2. Kur'ân'ın Nazil Olduğu Dönemle İlgili Kıssalar.....	31
2.2.3. Gayba Dair Kıssalar	32
3. KUR'ÂN KISSALARININ ÖZELLİKLERİ.....	32
4. KUR'ÂN KISSALARININ GAYELERİ.....	33
5. KUR'ÂN'DA YER ALAN KISSALAR.....	35
5.1. Peygamber Kıssaları	35
5.2. Diğer Kişi ve Toplulukların Kıssaları.....	36
5.3. Kur'ân'ın Nazil Olduğu Dönemde Meydana Gelen Olayların Kıssaları... 36	
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	37
TEFHİMÜ'L KUR'ÂN'DA KISSALARIN ELE ALINIŞI.....	37
1. TEFHİMÜ'L KUR'ÂN'DA KISSALARIN ELE ALINIŞI	37
1.1. Kıssaları Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'daki Kıssalarla Karşılaştırması... 38	
1.2. Kıssa Coğrafyalarının Tespitini Yapması.....	44
1.3. Kıssa Coğrafyalarıyla İlgili Haritalar Kullanması	49
1.4. Kıssalarla İslamî Hayat Tarzına Temel Oluşturmaya Çalışması	56
1.5. Meseleleri Somut ve Güncel Örneklerle Açıklaması	62
1.6. Yanlış Anlaşılması Muhtemel Meseleleri İzah Etmesi.....	67
1.7. Kıssalarla Farklı Olaylar Arasında Bağlantı Kurması	71
1.7.1. Kıssalarla Rasulullah'ın Dönemine İşaret Etmesi	72

1.7.2. Kıssaları, Diğer Kıssa ve Olaylarla İlişkilendirmesi.....	75
1.8. Kıssaları İzah Ederken Farklı İlim Dallarından Faydalanması.....	76
1.8.1. Arkeolojiden Faydalanması	77
1.8.2. Tarihten Faydalanması.....	79
1.8.3. Bilimsel Teorilerden Faydalanması	81
1.9. Kur'ân ve Sünnette Bildirilmeyen Konular Hakkında Aklî Çıkarımlar Yapması.....	83
1.10. Kıssaları Tekrarlarıyla Birlikte Bir Bütün Olarak Ele Alması	88
1.11. Kıssaları Yorumlarken İhtimallere ve Görüş Farklılıklarına Yer Vermesi.....	94
1.12. Kıssanın Tefsirine Geçmeden Girizgâh Sunarak Ön Bilgi Vermesi	100
1.13. Kıssaların Yorumlanmasında Hadislerden Yararlanması.....	103
1.14. Kıssalarda Gereksiz Detaylardan Kaçınarak İbret ve Ders Unsurunu Ön Plana Çıkarması.....	107
1.14.1. Kıssaların Tefsirinde Gereksiz Detaylardan Kaçınması	107
1.14.2. Kıssaların Ders ve İbret Yönünü Öne Çıkarması	109
1.15. Kıssalardaki Bazı Kelimelerin Anlamlarını Yorumlaması.....	112
1.16. Kıssaların Tefsirinde Kur'ân'ın Diyalog ve Hitap Üslubunu Canlı Tutması.....	116
BEŞİNCİ BÖLÜM	119
TEFHİMÜ'L KUR'ÂN'DA YUSUF (a.s.) KISSASI ve ASHAB-I KEHF KISSASININ İNCELENMESİ	119
1. TEFHİMÜ'L KUR'ÂN'DA YUSUF (a.s.) KISSASININ İNCELENMESİ..	119
1.1. Kıssaları Kitab-ı Mukaddes Ve Talmud'daki Kıssalarla Karşılaştırması	119
1.2. Kıssa Coğrafyalarıyla İlgili Haritalar Sunması	122
1.3. Kıssalarla İslami Hayat Tarzına temel Oluşturmaya Çalışması	123
1.4. Meseleleri Somut ve Güncel Örneklerle Açıklaması	125
1.5. Yanlış Anlaşılması Muhtemel Meseleleri İzah Etmesi	126
1.6. Kıssalarla Rasulullah'ın Dönemine İşaret Etmesi	127
1.7. Kıssaları İzah Ederken Farklı İlim Dallarından Faydalanması	128
1.8. Kur'ân ve Sünnette Bildirilmeyen Konular Hakkında Aklî Çıkarımlar Yapması.....	130

1.9. Kıssaları Yorumlarken İhtimallere ve Görüş Farklılıklarına Yer Vermesi.....	132
1.10.Kıssalarda Gereksiz Detaylardan Kaçınarak İbret ve Ders Unsurunu Ön Plana Çıkarması.....	133
1.11.Kıssalardaki Bazı Kelimelerin Anlamlarını Yorumlaması.....	134
2. TEFHÎMÜ'L KUR'ÂN'DA ASHAB-I KEHF KISSASININ İNCELENMESİ.....	136
2.1. Kıssaları Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'daki Kıssalarla Karşılaştırması.	137
2.2. Yanlış Anlaşılması Muhtemel Meseleleri İzah Etmesi.....	138
2.3. Kıssalarla Rasulullah'ın Dönemine İşaret Etmesi	138
2.4. Kıssaları İzah Ederken Farklı İlim Dallarından Faydalanması.....	139
2.5. Kur'ân ve Sünnette Bildirilmeyen Konular Hakkında Aklî Çıkarımlar Yapması	140
2.6. Kıssaları Yorumlarken İhtimallere ve Görüş Farklılıklarına Yer Vermesi.....	141
2.7. Kıssanın İzahına Geçmeden Girizgah Sunarak Ön Bilgi Vermesi	141
2.8. Kıssaların Yorumlanmasında Hadislerden Yararlanması.....	141
2.9. Kıssalarda İbret ve Ders Unsurunu Ön Plana Çıkarması.....	142
2.10.Kıssalardaki bazı kelimelerin Anlamlarını Yorumlaması	143
2.11.Kıssaların Tefsirinde Kur'ân'ın Diyalog ve Hitap Üslubunu Canlı Tutması	143
SONUÇ.....	145
KAYNAKÇA	149
ÖZ GEÇMİŞ.....	153

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle Celalüh
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
H.z.	: Hazreti
M.Ö.	: Milattan Önce
ö.	: Ölümü
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik Eden
trc.	: Tercüme Eden
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Hz. İbrahim'in Kıssasıyla İlgili Harita.....	52
Şekil 2: Hz. Musa ve İsrailoğulları Kıssasıyla İlgili Harita.....	53
Şekil 3: A'raf Suresinde Adı Geçen Kavimlerle İlgili Harita.....	54
Şekil 4: Zülkarneyn Kıssasıyla İlgili Harita	55
Şekil 5: Hz. Yusuf Kıssasıyla İlgili Harita	123

ÖZET

Kur'ân, ana gayesi insanları hidayete ulaştırmak olan, bu yolda onlara rehberlik eden ilahi bir kitaptır. Kur'ân'ın bu rehberliği yaparken, mesajının etkili bir şekilde insanlara ulaştırılmasını sağlayan metotlarından biri kıssa üslûbudur. Çalışmamızda, son dönem tefsirlerimizden olan; Mevdûdî'nin Tefhîmü'l Kur'ân'ını esas aldık. Çalışmamızın kapsamını, tarihi kıssalarla sınırlı tutarak; Mevdûdî'nin bu kıssaları yorumlama yöntemini ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamızın birinci bölümünde, tefsirini daha iyi anlayabilmek için Mevdûdî'nin hayatı, düşüncesi ve eserleri hakkında bilgiler vermeye çalıştık. Ardından ikinci bölümümüzde, Tefhîmü'l Kur'ân'ın genel özelliklerinden bahsederek; eser yazılırken istifade edilen kaynakları ortaya koymaya çalıştık. Üçüncü bölümümüzde 'kısas' kavramını ele aldıktan sonra; kıssaların çeşitleri, özellikleri ve gayelerini açıklamaya çalıştık. Çalışmamızın asıl bölümü olan dördüncü bölümde, kıssalarla ilgili tüm ayetleri gözden geçirerek, Tefhîmü'l Kur'ân'da kıssaların yorumlanma biçimini örnekler vererek açıklamaya çalıştık. Son olarak beşinci bölümümüzde Mevdûdî'nin, bir kıssayı baştan sona nasıl yorumladığını görebilmek için "Yusuf Kıssası"nı ve "Ashab-ı Kehf" kıssasını incelemeye çalıştık.

Çalışmamızın sonucunda, kıssaların her dönemde insanlara rehberlik yaptığını; Mevdûdî'nin bunu Tefhîmü'l Kur'ân eserinde özgün bir şekilde ortaya koyduğunu gördük.

Anahtar Kelimeler: Mevdûdî, Kısas, Tefhîmü'l Kur'ân

ABSTRACT

Quran is a book whose main objective is to accomplish people to the right way and to guide them in this path. When guiding, one of Quran's methods which provides accomplishing the message effectively is story style. In our study, we predicated on Mevdudi's Tefhimu'l Quran –one of the last time interpretations-. By limiting our study content with historical stories, we tried to present Mevdudi's method of interpretation of these stories.

In the first chapter of our study, we tried to give information about Mevdudi's life, thought and Works to understand his interpretation better. Then in our second chapter, we tried to present the references used when the work was written by mentioning the general features of Tefhimu'l Quran. In our third chapter, we tried to explain the kinds, features and objectives of stories after handling the term of 'story'. In our fourth -major- chapter by reviewing all the verses related to stories, we tried to explain the style of interpretation of stories by giving examples. Lastly, in our fifth chapter we tried to analyze the story of Yusuf and Ashab-ı Keff to be able to see how Mevdudi interpret a story from the beginning to the end.

In the result of our study, we saw that stories guide people in all times, Mevdudi presented this inventively in his work 'Tefhimu'l Quran'.

Key words: Mevdudi, Tefhimu'l Quran, Story.

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Çalışmamızın konusunu Kur'ân'ın büyük bir kısmını teşkil eden “kıssalar” oluşturmaktadır. Kapsam olarak, tezimizde ele alınan kıssaları; tarihî kıssalar ile sınırlı tuttuk. Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde meydana gelen olayları ve cennet-cehennem sahnelerini anlatan gaybî kıssaları bu kapsamın dışında tuttuk. Bir istisna olarak, gaybî kıssalardan sayılan Hz. Adem'in yaratılışıyla ilgili kıssayı, peygamber kıssaları içerisinde değerlendirerek çalışmamızın kapsamına dahil ettik.

Çalışmamızda, son dönem müfessirlerinden olan ve tefsirinin sınırları bulunduğu coğrafyayı aşan Mevdûdî'nin, Tefhîmü'l Kur'ân adlı eserindeki bakış açısıyla “Kıssa” konusunu değerlendirmeye çalıştık.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Kıssalar, Kur'ân'ın ana gayesi olan “insanlara rehberlik etme” hedefinin gerçekleşmesini sağlayan en etkili bölümlerendir. Kıssalar, yalnızca tarihi vakalardan ibaret olmayıp; tevhid ve şirk mücadelesinde insanlığa belli bir model oluşturan ibret sahneleridir. Bu noktada, Kur'ân'da geniş yer tutan kıssaların doğru anlaşılması oldukça önemlidir. Bu sebeple bugüne dek kıssalar üzerine birçok çalışma yapılmıştır.

Çalışmamızın amacı, Kur'ân kıssalarını ortaya koymaktan ziyade; çağdaşımız olan ve yenilikçi bir üsluba sahip olan, İslam dünyasının güncel problemlerine vâkıf; bunlara dini, siyasi ve sosyal alanda çözümler üretmeye çalışan Mevdûdî'nin, Tefhîmü'l Kur'ân'da kıssalara nasıl yaklaştığını ortaya koyabilmektir. İslam dünyasının son yüzyılda yaşadığı sıkıntılı dönemlerine şahit olmuş ve bu nedenle hayatının her alanında mücadele vermiş olan bir şahsiyetin, Müslümanların bu olumsuz durumdan kurtulmaları için Kur'ân'ı doğru anlamaları ve yaşamaları gerektiğini ortaya koyması ve bunu sağlamak için bir tefsir kaleme almasının; oldukça önemli ve kıymetli olduğunu düşündük. Bu noktada, Mevdûdî'nin tefsirinde, insanlık tarihinin birer numunesi olan, insanlara hak ve batılın modelini oluşturan kıssaları ele alış biçiminin önemli olduğunu düşündük. Bu sebeple; Tefhîmü'l Kur'ân

gibi birçok dile tercüme edilip, etkisi geniş bir coğrafyaya yayılmış olan bir tefsirde, “kıssalar”ın ele alınışını tahlil etmeye çalıştık.

3. ARAŞTIRMANIN MUHTEVASI

Tefhîmü'l Kur'ân, pek çok dile tercüme edilmiş ve bu sayede çağdaşı olan diğer pek çok tefsirden daha fazla ses getirmiştir. Mevdûdî'nin diğer müfessirlerden farklı olarak, eserinin geneline yansıttığı kendine has üslubu, kıssaların tefsiri söz konusu olduğunda çok net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden, hem kıssaların önemine binaen, hem de Mevdûdî'nin üslubunun net bir şekilde ortaya çıktığı bölümler olması bakımından, çalışmamızın konusunu “Tefhîm'ül Kur'ân'da Kur'ân Kıssaları” olarak belirledik.

Birinci bölümde, araştırmamızın esas alanı olan Tefhîmü'l Kur'ân'ı, doğru şekilde yorumlayabilmek için eserin müellifi olan Mevdûdî'nin hayatı, düşünceleri ve eserlerini tanıtmaya çalıştık. Eserleri içerisinde çalışmamızın konusu olan Tefhîmü'l Kur'ân'ı ayrı bir başlıkta inceleyerek, eserin genel özelliklerini ve kaynaklarını ele almaya çalıştık.

İkinci bölümde, konunun daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak için “kıssa” kelimesinin sözlük ve ıstılah manaları üzerinde durduk. Ardından, Kur'ân kıssalarının çeşitlerini, özelliklerini ve kıssaların gayelerini açıklamaya çalıştık. Kur'ân'da yer alan kıssalara da değinerek bölümümüzü neticelendirdik.

Üçüncü bölümde, araştırmamızın asıl konusu olan Tefhîmü'l Kur'ân çerçevesinde kıssaları incelemeye çalıştık. Eserin, baştan sona kıssalar bağlamında tahlilini yapıp; Mevdûdî'nin tefsirinde kıssaları nasıl yorumladığını Tefhîmü'l Kur'ân'dan örnekler vererek ortaya koymaya çalıştık. Örnek olarak zikrettiğimiz ayetlerin meallerinde, Mevdûdî'nin Tefhîmü'l Kur'ân'da aktardığı meal bölümüne bağlı kaldık. Bölümümüzün son alt başlıklarında, Tefhîmü'l Kur'ân'da Hz. Yusuf ve Ashab-ı Kehf kıssasının incelenmesine yer verdik. Bu sayede önceki bölümlerin örneklerinde, parça parça görebildiğimiz Mevdûdî'nin kıssaları yorumlama yöntemini, bir bütün şeklinde bir kıssada görebilme imkanı elde ettik.

Sonuç bölümünde, araştırmamızın genel bir değerlendirmesini yaparak; çalışmamızla ilgili genel bir bakış açısı oluşturmaya çalıştık. Dipnotlarda metot

olarak, eserin geçtiği her yerde, yazarın soyadını ve eserin ismini yazdık.
Dipnotların tekrarında “a.g.e., a.g.m.” gibi kısaltmalara yer vermedik.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVDÛDÎ'NİN HAYATI, İLMİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1. HAYATI

1.1. Mevdûdî'nin Yaşadığı Coğrafya ve Dönemin Genel Durumu

Bir eserin doğru anlaşılabilmesi için yazarının fikir dünyasını şekillendiren sosyal, siyasi, dini ve fikri faktörlerin bilinmesi gerekmektedir. Mevdûdî'nin tefsirini ele alırken de yaşadığı dönemin şartlarını, sosyal ve siyasi durumunu, dönemdeki hakim anlayışları göz önünde bulundurmamak tefsirinin doğru anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.¹

Mevdûdî, uzun yıllar boyunca Müslümanların hakimiyeti altında, olup sonrasında İslam'a tamamen karşıt bir anlayışın egemenliği altına girmiş olan Hint alt kıtasında yetişmiş bir alimdir.²

Hindistan'ın 1857'de İslam hakimiyetinden çıkıp, İngiliz hakimiyeti altına girmesi, bölgede yaşayan Hindular için önemli bir değişiklik teşkil etmese de, bu olay bölge müslümanları için İslam düşmanı bir yönetimin Müslümanları yönetmesi anlamına geliyordu. Mevdûdî'nin doğumu ve yetişmesi, İngiliz yönetimi altındaki Müslüman halkın kendilerinde yeniden bir güç hissederek, İslami değerleri yeniden yaşayabilme azmi geliştirdikleri, İngilizleri ülkeden çıkarma fikirlerini savunmaya başladıkları ve buna dayalı faaliyetler yaptıkları döneme rastlar. Fakat bu olumlu durumun yanında, bölge Müslümanlarının İngiliz yönetimi altında bölünmüş olmaları sonucunda, bazı çevreler birbirlerini tekfire kadar varan bir ayrışmaya doğru gitmişlerdir. Bu bölünmede bölgedeki İngiliz yönetiminin ve misyonerlik kuruluşlarının katkısı büyüktür.³

1.2. Mevdûdî'nin Hayatı

1903 yılında Hindistan'ın Haydarâbâd'a bağlı Evrengâbâd şehrinde doğdu. Kendisine, büyük dedesine nisbetle Ebu'l-A'lâ ismi verildi. Soyu Hz. Hüseyin'in

¹ Abdülhamit Birişik, "Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin Kur'an Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 20/2 (2011): s.2.

² Birişik, "Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin Kur'an Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler", 3.

³ Birişik, "Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin Kur'an Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler", 5.

soyuna dayanmakta, bu sebeple de Seyyid Ebu'l A'lâ diye anılmaktadır.⁴ Babası Seyyid Ahmed Hasan, kendisine hayat tarzı olarak İngiliz yaşamını örnek almış bir avukattı. Evrengâbâd'a yerleştikten sonra bir alimin etkisiyle İngilizlere ait herşeyi terk etti ve kendini bütünüyle dini hayata verdi. Mevdûdî'nin dünyaya gelişi, babasının bu değişim sürecine rastlar. Seyyid Ahmed Hasan, Mevdûdî'yi İngilizlerin kontrolünde olan devlet okullarında okutmak istemedi, onu dokuz yaşına kadar evinde özel hocalarla okuttu.⁵ Mevdûdî, bu özel eğitiminde Arapça sarf, nahiv, belagatın yanı sıra hadis, fıkıh gibi ilimleri de öğrenmeye, on bir yaşında ise ilk düzenli okuluna başladı. Babasının rahatsızlığı sonucunda ailesine katkıda bulunmak için eğitimini yarıda kesti.⁶

Okumaya merakı sebebiyle kendini yetiştirmeye devam eden Mevdûdî, İngiliz yönetiminin elindeki devlet dairelerinde çalışmak istemedi. 1918'de abisinin yanında gazeteciliğe başladı.⁷

1920'de sömürge idaresini eleştirdiği bir yazısı sebebiyle gazete kapandı. 1921 yılı başlarından itibaren Cemiyet isimli gazetenin editörlüğünü üstlendi. Cemiyet'teki seri şeklindeki bir yazısı el-Cihâd fi'l-İslâm ismiyle kitap haline getirildi. Bu yazılarında İslâmî cihad ile Yahudilik, Hıristiyanlık, Hinduizm ve Budizm'deki kutsal savaşı karşılaştırıp; cihadın mazlumları zulüm ve baskıdan koruyan olumlu ve ahlâkî yönlerini ortaya koydu.⁸ Eser, önce Hint Müslümanları üzerinde, sonraki yıllarda ise dünya Müslümanları üzerinde büyük etki gösterdi ve kısa zamanda birçok dile tercüme edildi.⁹

Osmanlı'nın temsil ettiği halifeliğin müdafa edilmesi için 1919'da başlatılan Hindistan Hilafet Hareketi'ne katıldı, yazıları ve konuşmalarıyla bu harekete katkı sağladı. Bu yazılarının çoğunda, Müslümanların içinde bulunduğu kötü durumu kaleme aldı. Hilafet hareketinin başarısızlığı üzerine ortaya çıkan Hindu-Müslüman

⁴ Anis Ahmad, "Mevdûdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29:432.

⁵ Abdülhamit Birişik, "Seyyid Ebü'l A'lâ Mevdûdî", *Çağdaş İslam Düşünürleri*, ed. Cağfer Karadaş (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 94.

⁶ Abdülhamit Birişik, "Mevdûdî'nin Hayatı ve Eserleri", *Mevdûdî Hayatı, Görüşleri ve Eserleri Doğumunun 100. Yılı Anısına Sempozyum*, ed. Abdülhamit Birişik (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 17.

⁷ Birişik, "Seyyid Ebü'l A'lâ Mevdûdî", 95.

⁸ Ahmad, "Mevdûdî", 29:432.

⁹ Birişik, "Mevdûdî'nin Hayatı ve Eserleri", 17.

çatışmaları, Mevdûdî'nin fikir hayatında derin izler bıraktı. O, bir dönem Hindistan Hicret Hareketi'ne katıldı. Bu hareket, İngilizler'in Hindistan'ı işgalinin yanlışlığını savunurken; burada yaşayan Müslümanların Afganistan'a göç etmesi gerektiğini ileri sürmekteydi. Mevdûdî, aynı dönemde Ebüzziyâd Niyâzî'den "ders-i nizâmî" adı verilen farklı bir yöntemle Arapça, fıkıh, edebiyat, mantık ve kelâm okudu. Daha sonra Fetihpûrî Medresesi'nden de icâzet aldı. Ayrıca İngilizce öğrendi. Tercümanü'l Kur'ân adlı derginin editörlüğünü üstlendi. Tercümanü'l Kur'ân dergisi, Mevdûdî'nin vefatına kadar onun düşüncelerinin yayılmasına büyük katkı sağlamıştır.¹⁰

Mevdûdî, 1938'de toplumun eğitimi ve ıslahı için yeni bir hareket başlatılması ve bu amaca hizmet edecek olan Daru'l İslam'ın kurulması için Muhammed İkbâl tarafından Cemalpur'a çağırıldı ve bu merkezin kuruluşunda görev aldı. İkbâl'in vefatından sonra faaliyetlerin yürütülmesini üstlendi. Bazı anlaşmazlıklar sonucunda 1939'da buradan ayrılarak Lahor'a yerleşti.¹¹

1930'da Hindistan'ın bütünlüğünü koruyarak, İngiliz egemenliğinden kurtulmasını savunan Cem'iyet-i Ulema-i Hind'in Hint milliyetçiliği fikrine karşı çıktı. Diğer yandan Müslümanlar tarafından bağımsız bir devlet kurulmasını öngören Muhammed Ali Cinnah liderliğindeki Hindistan Müslümanları Birliği'ne, İslami hassasiyet bakımından eksiklikleri olması nedeniyle mesafeli durdu. Bu gruplarla fikirsel ayrılıklara düşen Mevdûdî, yeni bir hareket başlatmaya karar verdi. Kendisiyle ortak fikirleri paylaşan kişileri toplantıya çağırdı. 1941'de Lahor'da yetmiş beş fikirdaşı ile birlikte Cemâat-i İslâmî adlı teşkilatı kurdu, cemaatin başkanlığına da kendisi seçildi. 1947'de Pakistan'ın kuruluşunun ardından Cemâat-i İslâmî Hindistan ve Pakistan'da iki ayrı teşkilâta bölündü. Bunun üzerine Mevdûdî Pakistan'a yerleşti ve Cemâat-i İslâmî-i Pakistan'ın liderliğini üstlendi. Teşkilât bundan sonra Pakistan'ın yönetiminde İslâmî kuralların geçerli olması için faaliyet gösterdi.¹² Bir İslam devleti olarak kurulan Pakistan, Mevdûdî'nin düşüncelerini gerçekleştirmesi için uygun bir zemine sahipti. Fakat burada yürüttüğü dini-siyasi faaliyetler, 1948'de devletin güvenliği bahane edilerek Mevdûdî'nin tutuklanmasına

¹⁰ Ahmad, "Mevdûdî", 29:432.

¹¹ Birişik, "Seyyid Ebü'l A'lâ Mevdûdî", 96-97.

¹² Ahmad, "Mevdûdî", 29:432.

ve Multan cezaevine konmasına sebep oldu. Cezaevinde yirmi ay kadar tutulan Mevdûdî, burada geçirdiği vaktini üç kitap yazarak değerlendirdi.¹³

Ülkede yayılmaya başlayan Kadiyaniliğin aleyhine yazdığı risalesi yasaklandı, halkı kışkırttığı ileri sürülerek askeri mahkemece idama çarptırıldı, daha sonra bu ceza ömür boyu hapse çevrildi, henüz mahkûmiyetinin ikinci yılında ise yüksek mahkemede beraat etti.¹⁴

Cemaatle ilgili faaliyetleri yürüten Mevdûdî, bir yandan da Tefhîmü'l-Kur'ân'ı yazmaya devam etmekteydi. İki arkadaşıyla birlikte 1959 yılında, Kur'ân'da geçen yerleri ve peygamberlerin yaşadığı bölgeleri görmek için üç ay sürecek bir seyahate çıktı.¹⁵ Hicaz, Suriye, Ürdün, Filistin, Kudüs ve Mısır'daki tarihi ve dini yerleri gezerek 1942'de yazmaya başladığı Tefhîmü'l-Kur'ân'ı sağlam bir zemine oturtmak için bilgi topladı. Bu seyahat Mevdûdî'ye aynı zamanda o bölgelerdeki İslami hareketleri de yakından tanıma fırsatı sağladı. 1962'de bu gezisi Sefername-i Arzı'l-Kur'ân ismiyle kitap haline getirildi.¹⁶ Medine'de uluslararası bir İslam üniversitesi açılması için yapılacak olan istişare toplantısına Mevdûdî de davet edildi. Üniversitenin açılışından itibaren de bu üniversitenin (el-Camiatü'l-İslamiyye) ilim heyetinde yer aldı.¹⁷

1965'ten sonra Mevdûdî'nin sağlık durumu bozuldu. Bu sebeple 1972'de cemaatin fiili liderliğinden ayrıldı ve kendisini ilmi çalışmalarına verdi. 22 Eylül 1979'da tedavisi için gittiği New York'ta vefat etti. Cenazesi Lahor'a getirildi ve uzun süre ikamet ettiği evine defnedildi. Cenaze namazına dünyanın çeşitli bölgelerinden bir çok temsilci katıldı.¹⁸

¹³ Birişik, "Seyyid Ebü'l A'lâ Mevdûdî", 97.

¹⁴ Birişik, "Seyyid Ebü'l A'lâ Mevdûdî", 97.

¹⁵ Birişik, "Seyyid Ebü'l A'lâ Mevdûdî", 98.

¹⁶ Ahmad, "Mevdûdî", 29:433.

¹⁷ Birişik, "Mevdûdî'nin Hayatı ve Eserleri", 21.

¹⁸ Birişik, "Seyyid Ebü'l A'lâ Mevdûdî", 99.

2. İLMİ ŞAHSİYETİ

2.1. Dini Düşüncesi

2.1.1. Kur'ân'a Bakışı

Çalışmamızın ikinci bölümünde Mevdûdî'nin Kur'ân'a bakışını detaylı bir şekilde ele alacağımız için bu bölümde onun, Kur'ân'a yaklaşımındaki farklılığını belirtmekle yetineceğiz.

Mevdûdî'nin Kur'ân'a bakışındaki en önemli farklılıklarından biri, onun Kur'ân'ı İslam hukukunun, İslam kelamının ve İslam ahlakının temel kitabı olarak görmesinin yanında, bunlar kadar önemli olan; İslam hareketinin de temel kitabı olarak görmesidir.¹⁹

Ona göre Kur'ân, bir davet, hareket ve aynı zamanda bir anayasa kitabıdır. Kur'ân, tüm insanlığın muhtaç olduğu temel prensipleri içerir ve bu yüzden evrenseldir. Bunun yanı sıra o, Kur'ân'ın iyi anlaşılabilmesi için tüm sayfalarıyla Peygamberin (s.a.v.) hayatının ve Kur'ân'ın indirildiği toplumun bilinmesi gerektiğini düşünmektedir.²⁰

2.1.2. Hadis ve Sünnete Bakışı

Mevdûdî'nin yaşadığı dönem ve ortamda hadislere karşı ifrat ve tefrite varan pek çok görüş bulunmaktaydı. Onun sünnete bakışını öğrenebilmek için bu görüşlerin neler olduğuna kısaca değinmek yerinde olacaktır. Hindistan'da kökleri eskiye dayanan ve geleneksel anlayışa sahip olan Ehl-i hadis ekolü ve Ehl-i hadis ekolüne karşı ortaya çıkmış olan Ehl-i Kur'ân ekolü bulunmaktaydı. Ehl-i hadis, Hz. Peygamberin sünnetinin dışında ikinci bir görüş kabul etmezken; Ehl-i Kur'ân, Allah'ın Kitab'ını kâfi görerek Hz. Peygamber'in hadislerine ihtiyaç olmadığını savunmaktadır. Mevdûdî; bu iki uç görüşle hayatı boyunca mücadele içerisinde olmuştur. O, hadis inkarcılarına karşı verdiği fikri mücadeleyi, hadisleri olduğu gibi kabul edip; yalnızca senedin sahihliğini yeterli görenlere karşı da vermiştir.²¹

¹⁹ Birışık, "Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin Kur'an Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler", 10.

²⁰ Birışık, "Seyyid Ebü'l A'lâ Mevdûdî", 104-105.

²¹ Yavuz Köktaş, "Mevdûdî'nin Hadisle İlgili Görüşleri Ve Hadis Tahlilleri Üzerine" *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2013):15-17.

Mevdûdî, sahih sünneti kabul eder ve ona hüküm koyma bakımından Kur'ân'a yakın bir konum verir. Ona göre Kur'ân, ameli tevatür yoluyla ulaşan sünnet, mütevatir ve meşhur rivayetler, birbirini destekleyen sahih senetli ahad haberler ve sağlam bir bilgiye ters düşmeyen senedi sahih ahad haberler şüpheden uzak bilgi kaynaklarıdır.²²

Mevdûdî, özellikle hadislerle ilgili eserlerinin pek çoğunda, İslam'ın anlaşılması ve bilhassa uygulanması bakımından, Kur'ân'la yetinmenin yeterli olmadığını düşünen, hadis inkarcılarına karşı sünneti savunan biri görünümündedir. Bunun yanında, aldığı eğitimin bir sonucu olarak o, gelenek dışı yorumlarda da bulunmuştur.²³ Ona göre hangi kaynakta olursa olsun bir hadisin senedinin sahih olması, o hadisin kesin olarak sahih olduğu sonucunu doğurmaz. Bu sebeple, hadislerin senetleri nasıl inceleniyorsa, metinleri de incelenmelidir.²⁴

Dini alanların tümünde olduğu gibi, hadis alanında da Mevdûdî, meselenin içtimai ve dinamik yönüne ağırlık vermiştir. O, bir uyanışın gerçekleşmesi ve İlahî nizamın tesisi açısından en önemli fonksiyonu sünnete vermektedir. Ona göre günümüz için Hz. Peygamberin bütün sünnetlerinin en önemli ve öncelikli olanı; "İlahî nizamın kurulup kökleştirilmesi sünneti"dir.²⁵ Bununla birlikte, Mevdûdî, sünnete dinamik bir anlam kazandırmaya çalışmış, Hz. Peygamberin özel hayatına dair uygulamaları ve adetlerini sünnet tanımının dışına çıkarmıştır.²⁶ Ona göre, Hz. Peygamberin 'peygamber olarak' söylediği sözler ve yaptığı fiiller tamamıyla uyulması gereken sünnetlerdir. Hz. Peygamberin şahsi olarak söylediği ve yaptığı şeylere -saygıda kusur edilmemesi şartıyla- uyulması gibi bir zorunluluk yoktur.²⁷

2.1.3. İslam Hukukuna Bakışı

Mevdûdî'ye göre din ve şeriat farklı iki kavramdır. Ona göre din, sabittir ve peygamberlerin getirdiği mesajların ortak niteliğidir. Şeriat ise emir ve yasaklar,

²² Mevdûdî, *Sünnetin Anayasal Konumu*, trc. Durmuş Bulgur- Halid Zaferullah Daudi (Konya: Dizgi ofset, 1997), 127-128.

²³ İbrahim Hatiboğlu, "Çağdaş Hadis Tartışmaları Bağlamında Mevdûdî'nin Dinamik Sünnet Yorumu" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2003): 32,33.

²⁴ Hatiboğlu, "Çağdaş Hadis Tartışmaları Bağlamında Mevdûdî'nin Dinamik Sünnet Yorumu", 39.

²⁵ Hatiboğlu, "Çağdaş Hadis Tartışmaları Bağlamında Mevdûdî'nin Dinamik Sünnet Yorumu", 36-37.

²⁶ Hatiboğlu, "Çağdaş Hadis Tartışmaları Bağlamında Mevdûdî'nin Dinamik Sünnet Yorumu", 43.

²⁷ Hatiboğlu, "Çağdaş Hadis Tartışmaları Bağlamında Mevdûdî'nin Dinamik Sünnet Yorumu", 34-35.

ibadet şekilleri gibi kurallardan oluşmaktadır. Her peygamber aynı dini tebliğ etmelerine rağmen, şeriatlarında farklılıklar olmuştur.²⁸

Mevdûdî'ye göre İslam hukuku, dinamik bir yapıya sahiptir. Her çağda her tür toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek mahiyettedir. İslam hukukunun kaynaklarına gelince, ana kaynak Kur'ân-ı Kerim'dir. Fakat onu yalnızca bir anayasa olarak tanımlamak doğru olmayacaktır. İslam hukukunun Kur'ân'dan sonraki kaynağı sünnettir. Mevdûdî, icmayı da İslam hukukunun kaynaklarından saymakla birlikte, onu Hulefa-i Raşidin dönemiyle sınırlamaktadır. İçtihadla özellikle büyük önem atfeden Mevdûdî, onu İslam hukukunun dinamizmini sağlayan en önemli unsur olarak kabul eder.²⁹

Mevdûdî, İslam hukukunda metot olarak geleneği göz ardı etmeyen fakat günün şartlarına göre hukukun geliştirilmesini öngören bir yapıya sahiptir. O, nakli delillere başvurduktan sonra, meseleyi akli yönden de ele almanın doğru olacağını ifade eder. Zaman zaman fıkhi bir meseleyle ilgili klasik fıkıh literatüründeki görüşlerden birini tercih eder. Bazen de aynı derecede kuvvetli gördüğü iki görüşü birbiriyle uzlaştırma yoluna gider.³⁰

Mezhep taassubuna şiddetle karşı olan Mevdûdî, hukukun toplumun yaşadığı döneme ve şartlara göre şekillenmesi gerektiği üzerinde durmuştur.³¹

2.1.4. Dini Eğitime Bakışı

Hint alt kıtasının İngilizler tarafından tamamen ele geçirilmesi sonucu, eğitim faaliyetlerinde de İngiliz etkisi hissedilmeye başlamıştır. Müslüman toplumda bu eğitim sistemi üç şekilde karşılık bulmuştur:

Bazı müslümanlar, İngilizlerin ön ayak olduğu bu eğitimi tehlikeli görmüş ve çocuklarını buralardan uzak tutmuş, karşılık olarak da klasik medrese eğitimini savunmuşlardır. Bir diğer görüştekiler ise birinci grubun tam tersi şekilde, batı tarzı eğitimin tek çare olduğunu savunmuşlar, üçüncü bir grup Müslüman ise klasik

²⁸ Kamil Yaşaroğlu, "Mevdûdî ve İslam Hukuku", *Mevdûdî Hayatı, Görüşleri Ve Eserleri Doğumunun 100. Yılı Anısına Sempozyum*, ed. Abdülhamit Birişik (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 92-93.

²⁹ Yaşaroğlu, "Mevdûdî ve İslam Hukuku", 93-95.

³⁰ Yaşaroğlu, "Mevdûdî ve İslam Hukuku", 98-102.

³¹ Yaşaroğlu, "Mevdûdî ve İslam Hukuku", 102.

medrese eğitimi almanın yeterli olmadığını fakat tamamen batı tarzı olan bir eğitimin de dini açıdan sıkıntılar oluşturduğunu düşünmüşlerdir. Orta yol olarak da iki sistemin de iyi yönlerini birleştiren bir model önermişlerdir. Mevdûdî'nin eğitim düşüncesi, geleneksel eğitime yakın, batı tarzı eğitime ihtiyatlı yaklaşan fakat bu ikisini birleştiren bir yenilikçilik ve ilerlemecilik düşüncesini ortaya çıkarmıştır.³²

O, İslam eğitim tarihindeki din-bilim ayrışmasını her zaman eleştirmiş ikisinin de aslında insana hizmet için var olduğunu ve birbirinden ayrılmadan birlikte okutulması gerektiğini savunmuştur.³³

2.2. Siyasal ve Toplumsal Düşüncesi

Mevdûdî, dini ve siyasi mücadelelerle hayatını geçirmiş bir şahsiyettir. Onun siyasi düşüncesi, dini düşüncesinden ayrı birşey değil, aksine dini düşüncesinin pratiğe yansıyan şeklidir.³⁴

Mevdûdî, pek çok konuda olduğu gibi siyaset hakkında da dini ve fikri düşünceleri doğrultusunda bir takım fikirler ve teoriler üretmiştir. Hindistan'ın bölünmesiyle kurulan Pakistan devletinin ilk ve sancılı dönemleri, Mevdûdî'nin fikri düşüncelerinde önemli bir yere sahiptir. Bu dönemlerde en önemli hedefi, Pakistan'ı dünyaya emsal teşkil edebilecek şekilde modern bir İslam devleti haline getirebilmektir.³⁵

2.2.1. Cemaat-i İslami

Cemaat-i İslami, 1941'de İngiliz egemenliği altında bulunan Hindistan'ın Lahor şehrinde Mevdûdî tarafından kurulmuştur. Bu hareketle hedeflenen şey; Kur'an ve sünnet rehberliğinde, bireysel ve toplumsal hayatın tamamıyla İslamlaştırılmasını sağlamaktır.³⁶ Bu ana gayeye ulaşmak için birliğin izlediği yol ise hakiki İslam konusunda gençlere tam bir eğitim öğretim vermektir.³⁷

³² Birışık, "Seyyid Ebü'l A'lâ Mevdûdî", 102.

³³ Birışık, "Seyyid Ebü'l A'lâ Mevdûdî", 109.

³⁴ Birışık, "Seyyid Ebü'l A'lâ Mevdûdî", 111.

³⁵ Ahmad, "Mevdûdî, 29:433.

³⁶ Manazır Ahsan, "Cemaat-i İslami", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7:291.

³⁷ W. Montgomery Watt, *İslami Hareketler ve Modernlik*, trc. Turan Koç (İstanbul: İz Yayıncılık, 1997), 89.

Cemaat-i İslami'nin tarihi serüveni, kurucusu olan Mevdûdî'nin hayatı ve görüşleriyle yakından ilgilidir. O, diğer büyük İslamcı şahsiyetler gibi İslam'ı, İnsan hayatını tüm yönleriyle kuşatan külli bir sistem olarak görmektedir. Mevdûdî, bireyden başlayarak toplumu kapsayan ve toplumdan aldığı destekle devlete ulaşan bir İslamcılık projesini savunmaktadır.³⁸

Cemaat-i İslami, İslami bir düzen kurmak ve böylece Allah'ın rızasını kazanmak için dört maddelik bir program benimsemiştir. Bu program, aynı zamanda Cemaat-i İslami'nin amaçlarını da oluşturmaktadır.³⁹

1. İnsan düşüncesini ilahi prensipler ve ilahi değerler etrafında yeniden şekillendirmek.

2. Bireyi kötü huylardan arındırıp İslami bir kişiliğe kavuşturmak. Bu İslami kişiliğe bürünenlerin tamamını bir düzene sokarak; onların, insanları İslam'a davet çalışmalarına yardımcı olmak.

3. Toplumun tüm birey ve kuruluşları arasındaki ilişkiyi İslam'a göre düzenlemek. Buna yönelik sosyal, kültürel ve eğitimle ilgili faaliyetleri desteklemek.

4. İslam toplumunun önderliğinde bir inkılap gerçekleştirmek. Sosyal, siyasi ve ekonomik düzeni İslami değerlere göre şekillendirip; nihayet bir İslam devleti kurmak.⁴⁰

Kendine bu şekilde bir yol belirlemiş olan Cemaat-i İslami, amaçlarını gerçekleştirmek için Müslüman Kardeşler'in yaptığı gibi politikaya girmiş ve bunun sonucunda cemaatin lideri olan Mevdûdî, bazı hapis cezalarına çarptırılmıştır. Mevdûdî, teorinin pratik hayattan çok farklı olduğunu bu yıllarda acı tecrübeler edinerek anlamış ve bu anlayış düşüncelerinin olgunlaşmasına büyük katkı sağlamıştır.⁴¹

³⁸ Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, 5. Baskı (İstanbul: Klasik Yayınları, 2017), 186-187.

³⁹ Yavuz Köktaş, "Mevdûdî'nin Hadisle İlgili Görüşleri Ve Hadis Tahlilleri Üzerine", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (8/2003): 15.

⁴⁰ Ahsan, "Cemaat-i İslami", 7:293.

⁴¹ Birişik, "Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin Kur'an Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler", 7.

Müslüman Kardeşler'e yapı ve söylem olarak oldukça benzeyen Cemaat-i İslami, sayı bakımından Müslüman Kardeşler kadar fazla değildi. Bu sebeple siyasi anlamda da onlar kadar etkili olamamıştır.⁴²

3. ESERLERİ

Mevdûdî'nin pek çok eseri olmasına karşılık, bu bölümde bu eserlerin tamamını değil, eserlerinden en çok ilgi gören ve Türkçeye tercüme edilenleri ele alacağız.

1. Kur'ân'a Göre Dört Terim: Kitap, Kur'ân-ı Kerîm'in doğru ve tam manasıyla anlaşılması için kavranması zorunlu olan dört terimi ele alır; ilah, rab, ibadet ve din. Eserin, son yıllarda rağbet gören konulu tefsir yöntemine azımsanmayacak bir katkısı vardır.⁴³ Hacim olarak diğer eserlerine göre küçük olmasına rağmen etkisi çok büyüktür.⁴⁴

2. İslam'da Cihad: Mevdûdî bu eserinde İslam'da savaşın kurallarını ayrıntılı şekilde ele alır. Bu eseriyle, Hinduların ortaya attığı; İslam'ın kılıç zoruyla yayıldığı iddiasını çürütmeyi amaçlamıştır. Hint Müslümanları üzerinde büyük etkiye sahip olan kitap, bir dönem Müslümanların el kitabı olmuştur.⁴⁵

3. Tefhîmu'l Kur'ân: Altı cilt olan bu eser, Kur'an metni, meali ve tefsirini içerir. Eserin aslı, Mevdudi'nin eserlerinin ekserisi gibi Urduca'dır. Tefsirin tamamlanması otuz yılı aşkın bir süreçte olmuştur. İngilizce, Bengalce, Sindce, Hintçe, Farsça ve Türkçe gibi dünyanın çeşitli dillerine çevrilmiş, büyük itibar görmüştür.⁴⁶ Tefhîmu'l Kur'ân'la ilgili başlığımızın altında bu eseri detaylı şekilde ele alacağız.

4. Sünnetin Anayasal Niteliği: Eser, Mevdûdî'nin Dr. Abdülvedûd isminde bir şahısla yaptığı hadis inkârcılığıyla ilgili tartışmalarını içerir.⁴⁷ Mevdûdî'nin hadislere

⁴² Watt, *İslami Hareketler ve Modernlik*, 89.

⁴³ Mustafa Özel, "Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdûdî", *Mevdûdî Hayatı, Görüşleri ve Eserleri Doğumunun 100. Yılı Anısına Sempozyum*, ed. Abdülhamit Birişik (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), 47.

⁴⁴ Burhan Çonkor, *Tefhîmu'l-Kur'ân'da İsrailiyyâtın Ele Alınış Biçimi* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2008), 10.

⁴⁵ Çonkor, *Tefhîmu'l-Kur'ân'da İsrailiyyâtın Ele Alınış Biçimi*, 11.

⁴⁶ Birişik, "Seyyid Ebü'l A'lâ Mevdûdî", 101.

⁴⁷ Ahmad, "Mevdûdî, 29:435.

bakış açısını yansıtan bu kitap, sünnetin kesin bilgi kaynağı olduğunu ve onun Kur'an gibi hüküm koymada yetki sahibi olduğunu delilleriyle göstermeye çalışır.⁴⁸

5. Diniyyat: İslam ile ilgili itikadi ve ameli konuları ele alan bir eserdir. Dünyada yirmiden fazla dile çevrilmiş, aynı zamanda bazı okullarda da ders kitabı olarak okutulmuştur.⁴⁹

6. Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı: Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatı ve siresini konu alan bir eserdir. İki ciltten oluşur. Pek çok siyer kitabından farklı olarak Peygamber'in (s.a.v.) mücadele yönü ve takip ettiği metot üzerinde özellikle durulmuştur. Eserde Mekke dönemi ele alınıp incelenmiş, son olarak hicret konusu işlenerek kitap tamamlanmıştır.⁵⁰

7. İslam'a Giriş: İslam'ın temel prensiplerini içeren bir giriş kitabı niteliğindedir.

8. Hitabeler: İslam'ın şartları açıklanmış, küfre karşı İslam'ın uygulanmasının önemi üzerinde durulmuştur. Bu uygulamaların olabilmesi için İslam'ın devletleşmesinin gereğine vurgu yapan bir eserdir.⁵¹

9. Hicab: Tesettürü konu alan kitap, örtünmenin mahiyeti konusuna ve bu alandaki ihtilafı mevzulara, ayet ve hadislerle cevap vererek konuya açıklık getirmeyi amaçlar.⁵²

10. Meseleler ve Çözümleri: Eserinde fikhî, ekonomik ve siyasi konularda fetvalara yer vermiş, güncel pek çok soruna çözümler üretmeye çalışmıştır.

⁴⁸ Birışık, "Seyyid Ebü'l A'lâ Mevdûdî", 105.

⁴⁹ Birışık, "Mevdûdî'nin Hayatı ve Eserleri", 27.

⁵⁰ Çonkor, Tefhîmü'l-Kur'ân'da İsrailiyyâtın Ele Alınış Biçimi, 11.

⁵¹ Çonkor, Tefhîmü'l-Kur'ân'da İsrailiyyâtın Ele Alınış Biçimi, 11.

⁵² Birışık, "Seyyid Ebü'l A'lâ Mevdûdî", 100.

İKİNCİ BÖLÜM

TEFHİMÜ'L KUR'ÂN

Tezimizin bu bölümünde Tefhîmü'l Kur'ân'ın tefsir türünü inceleyecek, bu türün genel özellikleri hakkında kısa bilgiler sunacağız. Ardından Tefhîmü'l Kur'ân'ın içeriğine dair bir inceleme yaparak bu tefsirin genel özellikleri, yazılış amacı ve yöntemi hakkında bazı bilgiler vereceğiz.

1. TEFSİR GELENEĞİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

Bir tefsir eserin doğru anlaşılabilmesi için tefsir geleneği içerisinde yer aldığı türü bilmek, o eserin doğru anlaşılabilmesi için atılması gereken ilk adımlardan biridir. Biz de Tefhîmü'l Kur'ân'ın içerik özelliklerine geçmeden önce, yer aldığı tefsir türünü ve bu türün özelliklerini kısaca ele alacağız.

Tefhîmü'l Kur'ân, amaçları ve metodu itibarıyla, siyasi ve aksiyoner eğilimleri yanında içtimai tefsir türü içerisinde değerlendirilebilir. On dokuzuncu yüzyılda Muhammed Abduh ve Reşid Rıza'nın Tefsiru'l Menar'da kullandıkları 'İçtimai Edebi Tefsir ekolü' adıyla bildiğimiz bu usul, tefsire yeni bir canlılık getirmiştir. İçtimai tefsir ekolünün oluşumunu tetikleyen unsurlar, İslam dünyasının bugün dahi karşı karşıya kaldığı siyasi, kültürel ve ekonomik sorunlardır.⁵³

İçtimai tefsirler genel olarak Kur'ân-ı Kerim'in hidayet yönünü vurgulayan, akla geniş yer veren, toplumsal meselelere Kur'ân ışığında çözümler üretmeyi amaçlayan eserlerdir.⁵⁴ Tefhîmü'l Kur'ân da bu özellikleriyle ön plana çıkan bir eserdir.

İçtimai tefsirlerin, klasik tefsirlere oranla hayatla daha iç içe olduğu söylenebilir. Günümüz müfessirlerinin ekserisi de bu metottan faydalanmaktadır. İçtimai tefsir yolunu takip eden müfessirler, mezhep tesiri altında kalmamaya çalışmış, Kur'ân'ın müphemleri ve gaybi konularıyla ilgili yorum yapmayı uygun görmeyerek yalnızca konuyla ilgili nasları bildirmekle yetinmiş, israilî rivayetlere tenkitçi bir tavırla yaklaşmışlardır. Müslümanların yaşadıkları toplumda

⁵³ Özel, "Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdûdî", 44.

⁵⁴ Abdülhamit Birişik, "Tefsir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40:292.

karşılaştıkları tüm sıkıntılara derman olacak esasların Kur'ân'da bulunduğunu vurgulamışlardır.⁵⁵ Mevdûdî de Tefhîmü'l Kur'ân'da mezhep tesiri altında kalmamış, gaybi konuları tevilden kaçınmış, İsrailî rivayetlere tenkitçi şekilde yaklaşmış ve toplumsal pek çok probleme Kur'ân'dan çözümler üretmeye çalışmıştır.

İçtimai tefsir yönteminin saydığımız olumlu yönlerinin yanı sıra tasvip edilmeyen bir takım yönleri de bulunmaktadır. Bu tefsir türüne yönelenler kimi zaman akla geniş bir hürriyet hakkı tanımaları ve Kur'ân'ın şer'i hakikatlerini tevile yönelmeleri sebebiyle eleştirilmişlerdir. Bu geniş akli hürriyet sebebiyle bazen lafızların manalarını, dilin müntesipleri tarafından bilinmeyen bir şekilde nakletmişlerdir. Fakat bu eleştirilen meseleler de her yöntemde olduğu gibi müfessirlerin şahsi bakış açılarına göre farklılık arz etmektedir.⁵⁶

2. TEFHÎMÜ'L KUR'ÂN'IN GENEL ÖZELLİKLERİ

Ebu'l A'lâ Mevdûdî'nin eserleri arasında hacim olarak en geniş, etki uyandırması bakımından da en önemli eseri, tefsir alanında yazmış olduğu Tefhîmü'l Kur'ân'dır. Mevdûdî, tefsirini otuz yılı aşkın bir sürede tamamlamıştır. Eserin aslı Urduca yazılmış, ilerleyen yıllarda farklı dillere tercüme edilmiştir.⁵⁷

Mevdûdî, Tefhîmü'l Kur'ân'ın giriş kısmında, tefsir alanında pek çok eser yazıldığını; bu yüzden sırf sevap kazanmak için tefsir yazmanın vakit kaybı olacağına değindikten sonra, Tefhîmü'l Kur'ân'ı yazmaktaki amacını şu şekilde açıklamaktadır:

Ben bu çalışmayı, Kur'ân'ın anlaşılması yolunda daha önceden yapılmış olan tercüme ve tefsirlerde bazı yönlerin eksik kaldığını müşahede ettiğimden dolayı yaptım. Bir süredir aydınlarımıza Kur'ân'ın ruhunu nasıl aktarabileceğimi ve onlara Kur'ân'ın saf ve gerçek mesajını nasıl ulaştırabileceğimi düşünüyordum. (...) Binaenaleyh bugüne kadar yapılmış olan tercüme ve tefsir çalışmalarının hâlâ bazı eksiklik ve zaafılara sahip olmaları dolayısıyla bu eksiklikleri gidererek, bu sahada aydınlarımıza (dini hassasiyeti olan Müslüman halka) bir hizmette bulunabileceğime inandım. İşte bu iki sebepten dolayı çalışmaya başladım.⁵⁸

⁵⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 7. Baskı (Ankara: Fecr Yayınları, 2015), 777.

⁵⁶ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 777-778.

⁵⁷ Birişik, "Seyyid Ebü'l A'lâ Mevdûdî", 101.

⁵⁸ Ebu'l-Alâ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, trc. Muhammed Han Kayani (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 1:7.

Mevdûdî, tefsirini yazmadan önce zihninde özel bir okuyucu kitlesi belirlemiştir. Onun hedef kitlesi, alim ve araştırmacılar değil; orta düzey eğitim görmüş, Arapça bilmeyen ve Kur'ân ilimlerini derinlemesine öğrenme imkanı bulamayan Müslüman halktır. Amacı, onların Kur'ân'ın anlamını apaçık şekilde kavramalarını sağlamak, anlamakta zorluk çekebilecekleri yerleri açıklamak ve Kur'ân hakkında akıllarına gelebilecek bir takım soruları cevaplamaktır. Bu yüzden, tefsirini hedef kitlesine uygun şekilde dizayn etmiş, okuyucuya fayda sağlamayacağını düşündüğü tefsir ilminin bazı derin bahislerine girmemeyi tercih etmiştir.⁵⁹ Bunun sonucunda belki de tefsir tarihinde ilk kez okuyucu kitlesi belli olan bir tefsir ortaya çıkmıştır.⁶⁰

Mevdûdî, tefsirinde yöntem olarak yenilikçi bir üsluba sahip olsa da, klasik tefsir yönteminden tamamen uzaklaşmamıştır. O, yenilikçi diyebileceğimiz yorumlarını, klasik usulün üzerine bina etmiştir. Mevdûdî, tefsirinde Kur'ân'ın Kur'ân'la, Kur'ân'ın sünnetle ve Kur'ân'ın sahabe ve tabiin sözüyle tefsir edilmesine öncelik vermiş; bu yöntemle tefsirini yaptıktan sonra modern yöntemi uygulamıştır.

Mevdûdî, tefsirinin çeviri kısmını zihninde belirlediği okuyucu kitlesine uygun şekilde biçimlendirmiştir. O, pek çok alimin literal çeviriyi eksiksiz bir şekilde yerine getirdiğini düşündüğü için literal çeviri yapma gereği hissetmemiş, bilakis çevirilerinde oldukça serbest bir dil kullanmıştır.

Mevdûdî literal çeviriden kaçınarak serbest dil kullanmasının gerekçelerini Tefhîmü'l Kur'ân'ın giriş kısmında şu şekilde açıklamıştır:

1. Literal çeviriler, Arapça bilmeyen birine asıl metnin ifade gücünü ve belagatini hissettirmekte yetersiz kalmaktadır.⁶¹
2. Literal çeviride Arapça metnin hemen altına tercümesinin yazılması, ifadeleri kopuk ve etkisiz hale getirmektedir.⁶²
3. Kur'an'ın üslubunun sözlü metin üslubu olması ve bunu dikkate almayarak yazılı bir metinmiş gibi tercüme etmek, literal tercümenin en önemli zaafıdır.⁶³

⁵⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:8.

⁶⁰ Özel, "Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdûdî", 45.

⁶¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:9.

⁶² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:9.

⁶³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:10.

Mevdûdî, bu bağlamda sözlü dille yazılı dil arasındaki farklara değinerek, yazılı dilin anlaşılması, birçok kelimenin kullanımıyla mümkünken, sözlü anlatımın anlamının çoğunlukla ses tonu, vurgular vb. tarafından belirlendiğini söyler.⁶⁴ Yine aynı şekilde yazılı anlatımla oluşan bir metinde, bir olayın meydana gelme sebebi, konunun geçtiği ortam gibi unsurlar en baştan belirtilmelidir. Fakat sözlü bir anlatımda, söz konusu olan olay muhatapların gözleri önünde gerçekleştiği için olayın sebebini, yer ve zamanını beyan etmeye gerek duyulmaz. Ona göre surelerin, sözlü metin özellikleri dikkate alınmadan, olaylardan bağımsız bir şekilde motamot tercüme edilirse, anlam fazlasıyla eksik kalacaktır.⁶⁵

Mevdûdî, Kur'ân'ın mesajını çok daha açık ve doğru biçimde aktarabileceğini düşündüğünden ve saydığı bu sebeplerden ötürü çevirilerinde dili hatırı sayılır derecede bir serbestlikle kullanmıştır.⁶⁶ O, izlediği bu yöntemi “Kur'ân'ın orijinal ibaresini okuyup ne demek istediğini kavradıktan sonra, onun üzerimdeki etkisini olduğu gibi, eksiksiz kendi dilime aktardım.”⁶⁷ diyerek açıklamaktadır.

Mevdûdî, surelerin mealine geçmeden önce, her surenin başında bir giriş bölümü oluşturmuştur. Bundaki amacı, surenin mealini okumadan evvel, kesinlikle bilinmesi gerektiğini düşündüğü şeylerle ilgili okuyucuyu bilgilendirmektir. O, giriş kısmında surenin nüzul zamanı, nüzul sırasındaki dönemsel şartlar ve davetin o sıradaki merhaleleri hakkında okuyucuya bilgi vermektedir. Ona göre bu bilgilere sahip olmadan Kur'ân'a yaklaşan kişinin, Kur'ân'dan alacağı bilgiler fazlasıyla eksik kalacaktır.⁶⁸

Tefhîmü'l-Kur'ân'da özellikle tarihi olaylar söz konusu olduğunda, Mevdûdî pek çok yerde arkeolojik bilgilerden faydalanarak Kur'ân'ın ulaştırmak istediği mesajları modern dönemin bulgularıyla desteklemeye ve somutlaştırmaya çalışmaktadır.

Mevdûdî, –belki de tarihte ilk kez- Kur'ân'da adı geçen yerlere ve Peygamberlerin yaşadığı coğrafyalara bir araştırma gezisi yapmış, bununla

⁶⁴ Charles J. Adams, “Ebu'l Â'lâ Mevdûdî'nin Tefhîmü'l Kur'ân'ı”, trc. Ömer Başkan, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 7/4 (2007): 466.

⁶⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:10.

⁶⁶ Adams, “Ebu'l Â'lâ Mevdûdî'nin Tefhîmü'l Kur'ân'ı”, 466.

⁶⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:11.

⁶⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:12.

yetinmeyip okuyucusunun gözünde de olayları somutlaştırmak, kolay anlaşılır kılmak, verdiği bilginin daha kalıcı olmasını sağlamak amacıyla tefsirinde haritalara yer vermiştir. Toplamda yirmi dokuz harita ve krokiye yer veren Mevdûdî, bu özelliğiyle, “ilk resimli tefsir kitabı”⁶⁹ olarak bilinen Tantavî’nin el-Cevâhir’inden sonra tefsirde harita ve krokilerin kullanılmasının yolunu açmıştır.⁷⁰

Tefhîmü’l-Kur’ân’da bunlara ek olarak yine özellikle kıssalar ve peygamberlerin hayatları söz konusu olduğunda Kur’ân, Kitâb-ı Mukaddes ve Talmud’la karşılaştırılmıştır. Mevdûdî, tefsirinin bir çok yerinde bu kitaplardan nakiller yapmışsa da, bu nakillerin kaynakları belli olduğu için bunları klasik şekilde israiliyyat olarak değerlendirmek mümkün değildir. Kimi yazarların bu konuda Mevdûdî’yi eleştirmelerinin yanı sıra, o dönemde batılı unsurlar tarafından ezilmişlik hissiyle yaşayan Müslüman halkın, özendikleri toplumun temellerinin neye dayandığını bilmeleri ve kendi dini geleneklerinin köklülüğünü açık bir şekilde görmeleri açısından Kitâb-ı Mukaddes ve Talmud’dan nakiller yapmak yanlış değil, aksine yararlı ve gerekli bir yöntem olarak görünmektedir.⁷¹

Mevdûdî, kaynak kullanımı açısından bilhassa üçüncü ciltten sonra, modern bir yöntem uygulayarak, kullandığı kaynaklara dair yer, tarih, cilt ve sayfa bilgileri vererek okuyucusunun gerektiği yerde bilgileri kontrol etmesine olanak sağlamıştır.

Son olarak, Mevdûdî’nin, tefsirinde Kur’ân’ı anlamak üzerine okuyucuya teklif ettiği tavsiyelere değinmek yerinde olacaktır. Bu tavsiyeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Kur’ân’ı tarafsız bir zihinle okumak; Mevdûdî’ye göre Kur’ân’a önyargılarıyla yaklaşan kişi, kendi zihnindeki düşünceleri okuyacak ve Kur’ân’ın verdiği mesajı kavrayamayacaktır.

2. Kişi, Kur’ân’ın diğer tüm kitaplardan farklı olduğunu, üslubunun hiçbir kitaba benzemediğini, eşsiz bir kitap olduğunu bilerek Kur’ân’a yaklaşmalıdır.

3. Kur’ân’ı derinlemesine anlamak isteyenler, onu birden fazla okumalı ve okurken notlar almalıdır.

⁶⁹ Celal Kırcı, “el-Cevâhir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7:431.

⁷⁰ Özel, “Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdûdî”, 48-49.

⁷¹ Özel, “Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdûdî”, 52.

4. Mevdûdî'nin en çok önemseydiği ve üzerinde durduğu şey ise, Kur'ân'ın mesajının pratiğe aktarılmasıdır. Ona göre bu yapılmadıkça Kur'an'ın ruhu tam anlamıyla kavranamayacaktır.⁷²

2.1. Tefhîmü'l Kur'ân'ın Kaynakları

Tefhîmü'l Kur'ân'da kaynak olarak kullanılan pek çok eser vardır. Bunlar; klasik İslami eserler, modern İslami eserler, diğer ilahi kitaplar ve batı dünyasındaki kaynaklar olarak çeşitlilik gösterir.⁷³ Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Tefhîmü'l Kur'ân'da üçüncü cilde kadar modern anlamda bir kaynak gösterimi yapılmamış, üçüncü ciltten sonra kaynak gösterimine dikkat edilmiştir.

Bu bölümümüzde Mevdûdî'nin, Tefhîmü'l Kur'ân'da kullandığı kaynakların tamamını değil, en sık başvurduğu kaynakları ele alacağız.

2.1.1. Tefsir Kitapları

1. Taberi'nin (ö. 310/923) Camiu'l Beyan'ı⁷⁴
2. İbn Kesir'in (ö. 774/1373) Tefsiru'l-Kur'âni'l Azim'i⁷⁵
3. Alusi'nin (ö. 1270/1854) Ruhü'l-Beyan'ı⁷⁶
4. Cessas'ın (ö. 370/980) Ahkamü'l-Kur'ân'ı⁷⁷
5. Zemahşeri'nin (ö. 538/1143) Keşşaf'ı⁷⁸
6. Fahreddin Razi'nin (ö. 606/1209) et-Tefsiru'l-Kebir'i⁷⁹
7. İbnü'l-Arabi'nin (ö. 543/1148) Ahkamü'l-Kur'ân'ı⁸⁰
8. Ebussuud'un (ö. 982/1574) İrşadü'l-Akli's-Selim'i⁸¹
9. Kadı Beydavi'nin (ö. 685/1286) Envarü't-Tenzil'i⁸²

2.1.2. Hadis Kitapları

1. Buhari'nin (ö. 256/870) es-Sahih'i⁸³

⁷² Özel, "Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdudî", 45-46.

⁷³ Çonkor, Tefhîmü'l-Kur'ân'da İsrailiyâtın Ele Alınış Biçimi, 14.

⁷⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:144.

⁷⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:144.

⁷⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:190.

⁷⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 6:109.

⁷⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 5:67.

⁷⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:458.

⁸⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 6:239.

⁸¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:22.

⁸² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 6:174.

2. Müslim'in (ö. 261/875) es-Sahih'i⁸⁴
3. İbn Mace'nin (ö. 273/886) es-Sünen'i⁸⁵
4. Ebu Davud'un (ö. 275/888) es-Sünen'i⁸⁶
5. Ahmed'in (ö. 241/855) Müsned'i⁸⁷
6. İmam Malik'in (ö. 179/795) Muvatta'sı⁸⁸
7. Tirmizi'nin (ö. 279/892) Sahih'i⁸⁹

2.1.3. Fıkıh Kitapları⁹⁰

1. Serahsi'nin (ö. 490/1096) Mebsut'u⁹¹
2. İmam Kasani'nin (ö. 587/1191) Bedaiü's-Sanai'si⁹²
3. Merginani'nin (ö. 593/1197) Hidaye'si⁹³
4. Ebu Yusuf'un (ö. 182/798) Kitabü'l Harac'ı⁹⁴
5. İmam Muhammed'in (ö. 189/805) es-Siyerü'l-Kebir'i⁹⁵ ve Fetevayı Hindiyye'si⁹⁶
6. Şafii'nin (ö. 204/819) el-Ümm'ü⁹⁷

2.1.4. Tarih Kitapları⁹⁸

1. Ebü'l Fida'nın (ö. 732/1331) Tarihu Ebi'l Fida'sı⁹⁹
2. Mesudi'nin (ö. 345/956) Murucü'z-Zeheb'i¹⁰⁰
3. İbn Kesir'in (ö. 774/1372) el-Bidaye'si¹⁰¹

⁸³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:144.

⁸⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:391.

⁸⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:163.

⁸⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:129.

⁸⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 6:36.

⁸⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 6:15.

⁸⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:523.

⁹⁰ Özel, Elmalılı ve Mevdûdî Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, 20-21.

⁹¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:70.

⁹² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 6:109.

⁹³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 6:249.

⁹⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 6:205.

⁹⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 5:374.

⁹⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:478.

⁹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 5:144.

⁹⁸ Özel, Elmalılı ve Mevdûdî Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, 23.

⁹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:65.

¹⁰⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:327.

¹⁰¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:193.

2.1.5. Ansiklopediler¹⁰²

1. Kitab-1 Mukaddes Ansiklopedisi¹⁰³
2. Encyclopedia of Britannica¹⁰⁴
3. Jewish Encyclopedia¹⁰⁵

¹⁰² Özel, Elmalılı ve Mevdûdî Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, 31.

¹⁰³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 6:198.

¹⁰⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:503.

¹⁰⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:121.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN KISSALARI

Kur'ân-ı Kerîm belli gayeler üzere indirilmiş ilahi bir kitaptır. Bu gayeyi en genel ifadeyle açıklayacak olursak; Kur'ân, her iki dünyada da saadeti temin etmeyi sağlayacak ilkelere sahip olan, insanlara rehberlik eden bir kitaptır. Kur'ân'ın her ayeti, onun esas aldığı hedefleri gerçekleştirmeyi ön planda tutar. Bu hedefler doğrultusunda Kur'ân, mesajını insanlara daha etkili biçimde ulaştırmak için farklı metotlar kullanmaktadır. Bu metotların belki de en önemlilerinden biri de “kıssa” üslûbudur. Kur'ân'ın temel hedefi ne ise, kıssalar da aynı hedefleri gerçekleştirmek için zikredilirler. Kıssa üslûbu, Kur'ân'ın verdiği mesajların daha etkileyici ve canlı bir şekilde anlatımını sağlar. Muhatabın, mesajı daha kolay ve somut bir şekilde anlamasına yardımcı olur.

1. KISSA KAVRAMI

Kıssa kelimesi, “k.s.s” kökünden türemiş bir kelimedir. Bu kelime kökü, sözlükte; izi takip etmek, haber vermek, anlatmak¹⁰⁶; kesmek, koparmak; bir kimsenin izini sürüp ardınca gitmek, haber beyan etmek; göğüs, göğüs kemiği, perçem¹⁰⁷ anlamlarına gelmektedir. Kelimenin yapısındaki “iz takip etmek” anlamı, “kıssa” kelimesinin en önemli anlamlarından birini oluşturmaktadır. Buna göre kıssalar, insanların hayatları için ders alması gereken, izini sürerek takip edebilecekleri güzel tasvir ve haberlerdir.¹⁰⁸

Lügat ve kök manaları dikkate alınarak bakıldığında, kelimenin temelde dört manayı içerdiği görülür. Birinci mana; “Bir kimsenin izini sürüp ardından gitmek”¹⁰⁹ tir. Kehf Suresi 64. ayetteki “Bunun üzerine izlerini takip ederek gerisin geri döndüler” ve Kasas Suresi 11. ayetteki “Onun izini takip et, dedi. O da onlar

¹⁰⁶ Rağıb el-İsfehâni, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Thk. Safvân Adnân Davudî, (Beyrut: 2002), 671.

¹⁰⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l Arab*, (Beyrut: Daru Sadr), 7:74-75; Ebu Tahir Mecdüddin Muhammed Firuzabâdi, *Kamûsu'l Muhît*, (Beyrut: 1994), 1:809, Serdar Mutçalı, Arapça-Türkçe Sözlük, (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 707.

¹⁰⁸ Remzi Kaya, “Kur'ân-ı Kerim Kıssaları Ve Düşündürdükleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/2 (2002): 33.

¹⁰⁹ İsfehâni, *Müfredât*, 671.

farkına varmadan uzaktan kardeşini gözetledi” ifadelerinde, “Kasas” kelimesi birinci manada kullanılmıştır.¹¹⁰

Kelimenin ikinci manası; “Birine bir sözü iletme, haber vermek, bir olayı hikaye etmek”tir.¹¹¹ A’raf suresi 176. ayette “Sen onlara bu kıssayı anlat, belki üzerine düşünürler” ifadesinde kelime bu mana üzere kullanılmıştır.¹¹²

Kelimenin üçüncü manası; “bir şeyi kesmek, kırmak”tır. İslam hukukunda kullanılan “kıssa” terimi, kelimenin bu manasından alınmıştır.¹¹³

Kelimenin dördüncü manasına bakıldığında “sadr, göğüs, göğüs kemiği” gibi anlamlara ulaşılmaktadır.¹¹⁴ Bu mana ile kelimenin “bir şeyin önemli bir bölümü, bir parçası” anlamlarını içerdiği görülmektedir.

Bu lugat manalarının ışığında kıssa kelimesinden, ıstılahi manada şu anlaşılmaktadır;

Allah'ın (c.c.) insanlara ve cinlere gönderdiği en son ve en mükemmel ilâhî mesajı ihtiva eden Kur'ân-ı Kerim'in, yalan ihtimali ve hayalin karışması mümkün olmayacak bir tarzda tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş veya bazı izleri insanlığın hafızalarında varlığını koruyabilmiş hadiselerin; muhataplara, olaylara yeniden bir canlılık vererek anlatılması, beyan edilmesidir.¹¹⁵

1.1. Kur'ân'daki Kullanımı

Kur'ân'da “kıssa” kelimesi geçmemekte, fakat aynı kökten türeyen mastar, mastar-isim, mazi, muzari, emir, nehiy türünden fiil sîgalarında pek çok kelime geçmektedir. Kur'ân'da “k-s-s” kökünden türetilmiş kelimeler ve anlamları kısaca şu şekildedir: “anlatmak, haber vermek, açıklamak” anlamlarında “kassa¹¹⁶, kasasna¹¹⁷” şeklinde mazi fiil biçimiyle dört yerde; “yekussu¹¹⁸, yekussune¹¹⁹, naksus¹²⁰, nekussanne¹²¹, nekussu¹²²” şeklinde muzari fiil şekliyle on üç yerde olmak üzere

¹¹⁰ İsfehâni, *Müfredât*, 671.

¹¹¹ İbn Manzur, *Lisânü'l Arab*, 5:74-75.

¹¹² İsfehâni, *Müfredât*, 671.

¹¹³ İbn Manzur, *Lisânü'l Arab*, 5:76.

¹¹⁴ Firuzabâdi, *Kamûsu'l Muhît*, 809.

¹¹⁵ Mustafa Kara, “Kur'an Kıssalarında Konu Ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”, *İslami İlimler Dergisi* 9/1 (Bahar 2014): 72.

¹¹⁶ Kasas 28/25.

¹¹⁷ Nisa 4/164; Nahl 16/118; Mü'min 40/78.

¹¹⁸ En'am 6/57; Neml 27/76.

¹¹⁹ En'am 6/130; A'raf 7/35.

¹²⁰ Nisa 4/164; Mü'min 40/78.

¹²¹ A'raf 7/7.

toplam on yedi defa; emir ve nehiy olarak “anlat, anlatma” anlamında “uksus¹²³, la taksus¹²⁴” şeklinde iki yerde kullanılmaktadır. İsim olarak ise “kıssa, kıssalar” anlamında “kasas¹²⁵” kelimesi beş yerde bulunmaktadır. Kehf sûresi 64. ayetteki “kasasan” kelimesi ile Kasas 11. ayetteki “kussi” emri “izini takip etmek, bir kimsenin izini sürüp ardınca gitmek” anlamında kullanılmaktadır.¹²⁶

1.2. Kıssa Kelimesine Benzer Kelimelerin Anlam Alanları

Kurân’da yukarıda bahsettiğimiz “kasas” kelimesi ve türevleri dışında benzer anlamlar ifade eden kavramlar mevcuttur.

a. “Haber vermek, bildirmek” anlamlarına gelen nebe’ (نَبَأٌ) kelimesi ve bu kökten türeyen bir çok sözcük, Kur’ân’da kıssaları anlatmak için kullanılmaktadır.¹²⁷ Zaman ve mekan olarak tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş olayları haber vermede kullanılır. Anlam olarak “haber” sözcüğüyle tanımlanmasının yanında, nebe’ kelimesinin sıradan olmayan, büyük fayda sağlayan kendisiyle ilim veya zannı galip oluşan haberdir. Kur’ân’da daha çok peygamberler ve toplumlarla ilgili haberler anlatılırken bu kelime kullanılmıştır.¹²⁸ Hud Suresi 100. ayette, nebe’ bu mana üzere kullanılmıştır; “Bunlar helak olmuş memleketlerin önemli haberlerindedir.”¹²⁹

b. Arap dilinde kıssa, rivayet gibi anlamlarda kullanılan diğer bir kelime de haber (خَبْرٌ) kelimesidir. Haber, sözlükte “bir nesneyi gereği gibi bilmek için

¹²² A’raf 7/101; Hud 11/100, 120; Yusuf 12/3; Kehf 18/13; Taha 20/99.

¹²³ A’raf 7/176.

¹²⁴ Yusuf 12/5.

¹²⁵ Al-i İmran 3/62; A’raf 7/176; Yusuf 12/3,111; Kasas 28/25.

¹²⁶ Kara, “Kur’an Kıssalarında Konu Ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”, 73.

¹²⁷ Nebe’ kelimesinin geçtiği ayetler için bk. Maide 5/27; En’am 6/34, 67; A’raf 7/175; Tevbe 9/70; Yunus 10/71; İbrahim 14/9; Kehf 18/13; Şu’ara 26/69; Neml 27/22; Kasas 28/3; Sad 38/21, 67, 88; Hucurat 49/6; Teğabün 64/5; Nebe’ 78/2. Kur’ân’da enbâ’ kelimesinin geçtiği âyetler için bk. Al-i İmran 3/44; En’am 6/5; A’raf 7/101; Hud 11/49, 100, 120; Yusuf 12/102; Tâhâ 20/99; Şu’ara 26/6; Kasas 28/66; Ahzab 33/20; Kamer 54/4. N-b-e kökünden türetilen, çeşitli kalıplarıyla Kur’ân’da yer alan ve “haber vermek, bildirmek, iletmek” anlamlarında kullanılan fiillerden nebbe kalıbı ve değişik formları için bkz. Bakara 2/31,33; Al-i İmran 3/15, 49; Maide 5/14, 48, 60, 105; En’am 6/60, 108, 109, 143, 164; Tevbe 9/94, 105; Yunus 10/23; Yusuf 12/15, 36, 37, 45; Ra’d 13/33; Hicr 15/49, 51; Kehf 18/78, 103; Hacc 22/72; Nûr 24/64; Şu’ara 26/221; Ankebut 29/8; Lokman 31/15, 23; Sebe’ 34/7; Fatır 35/14; Zümer 39/7; Fussilet 41/50; Necm 53/36; Kamer 54/28; Mücadele 58/6, 7; Cum’a 62/8; Teğabün 64/7; Tahrim 66/3; Kıyame 75/13; Yunus 10/53.

¹²⁸ Kara, “Kur’an Kıssalarında Konu Ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”, 74.

¹²⁹ Hud 11/100.

yoklamak, bir şeyin iç yüzünden haberdar olmak”¹³⁰ manalarına gelmektedir. Genellikle yakın bir zamanda meydana gelmiş, izleri henüz kaybolmamış olayları anlatmak için kullanılır. Haber ve nebe’ kelimesi arasında doğruluk-yanlışlık açısından da bir ayırım söz konusudur. Râgıb el-İsfehani nebe’ kelimesini “Kendisiyle kesin bilgi veya zann-ı galip oluşan önemli haber” olarak tanımlamış¹³¹, birkaç özelliğe sahip olmayan haberin nebe’ olarak isimlendirilemeyeceğini söylemiştir.¹³² Buna göre, nebe’ kesin ve doğru bir haberi ifade ederken; haber, doğrulanıp yanlışlanabilen özelliğe sahip olan bir bilgiyi tanımlamak için kullanılır.

c. Hadîs (حديث) kelimesi de Kur’ân’da kıssaları anlatmak amacıyla kullanılan kelimelerden biridir.¹³³ Kur’ân’da bu manada “hadisü Musa”¹³⁴ ve “hadisü cünûd”¹³⁵ şeklinde geçmektedir. İsim olarak “Kur’ân, insana ulaşan her türlü söz, geçmişe dair haber, mesaj”¹³⁶ gibi anlamlara gelmektedir.

d. Arapçada “örnek, örnek vermek, benzetmek” anlamlarına gelen “mesel” kelimesi, Râgıb el-İsfehânî tarafından “izah amacıyla benzeri hakkında söylenen söz”¹³⁷ olarak tarif edilmiştir. “Mesel” kavramı misl, emsal, müslâ, temâsîl gibi türevleriyle ve çeşitli fiil ve “darb-ı mesel”¹³⁸ gibi kalıplaşmış ifadeler olarak Kur’an’da yaklaşık 170 yerde geçmektedir. Bu kullanımlarının yanında bazı ayetlerde kıssa manasında da kullanılmıştır.¹³⁹ Darb-ı mesellerde yer alan kıssalar genellikle temsilidir. Bunun sebebi mesellerin, kıssadaki bir meseleyi çarpıcı bir şekilde ortaya koymayı hedeflemesidir. Mesellerin, tarihi gerçekliğe sahip olmaları şart değildir. Kur’ân’da temsille kıssayı ayıran en önemli nitelik budur.¹⁴⁰

Bu sözcüklerin dışında Arap dilinde kıssa ile ilişkili farklı terimler de mevcuttur; öğüt ve irşad amacıyla söylenen özlü söz anlamına gelen “hikmet”¹⁴¹;

¹³⁰ Yusuf Şevki Yavuz, “Haber”, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (İstanbul, TDV Yayınları, 1996), 14:346.

¹³¹ İsfehâni, *Müfredât*, 732-733.

¹³² Mustafa Öztürk, *Kur’an Kıssalarının Mahiyeti*, 1. Baskı (İstanbul: Kuramer, 2016, 37.

¹³³ Tâhâ 20/9; Zariyat 51/24; Naziât 79/15; Buruc 85/17.

¹³⁴ Tâhâ 20/9; Naziât 79/15.

¹³⁵ Buruc 85/17.

¹³⁶ Kara, “Kur’an Kıssalarında Konu Ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”, 74.

¹³⁷ İsfehâni, *Müfredât*, 700.

¹³⁸ Bakara 2/26; İbrâhîm 14/24; Yâsîn 36/13; Kehf 18/32; Furkân 25/39.

¹³⁹ Zuhruf 43/8; isra 17/89.

¹⁴⁰ İdris Şengül, “Kıssa”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25:499.

¹⁴¹ Hikmetle mesel arasındaki farklar için bkz. İsmail Durmuş, “Mesel”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29:293.

tarihi hadiseleri konu alan bir anlatım tarzı olan, aynı zamanda hurafe ve efsaneler için de kullanılan “üstûre”; benzetmek, anlatmak, nakletmek, aktarmak, taklit etmek anlamlarına gelen “hikaye”¹⁴², kelime anlamı sulamak, suya kanmak, nakletmek olan bir nevi uzun kıssa olarak tanımlanan “rivayet”¹⁴³ gibi sözcükler Arap dilinde kıssayla bağlantılı olan sözcüklerden birkaçıdır.¹⁴⁴

2. KUR’ÂN KISSALARININ ÇEŞİTLERİ

Kıssalar, Kur’ân’da kapladıkları alan, içerdikleri konular ve tarihi gerçeklikleri gibi pek çok açıdan tasnife tabi tutulmuştur. Biz kıssaları, öncelikle tarihi gerçeklikleri bakımından yapılan tasnifle ele alıp; daha sonra içerdikleri konu bakımından yapılan tasnifle değerlendireceğiz.

2.1. Tarihi Gerçeklikleri Bakımından Kıssalar

Kıssalar, insanlara hidayet vesilesi olarak gönderilmiş olan Kur’ân birimleridir. Kıssalarda her ne kadar tarihle alakalı bazı bilgilere rastlansa da, bunlar Kur’ân’da insanlara tarihi bilgi vermek maksadıyla zikredilmemiştir. Kıssaların tarihi gerçekliği olduğunda ısrar eden geleneksel yaklaşım dahi, Kur’ân’ın tarihle ilgili kısımlarının, tarihi bilgi vermek amacıyla anlatılmadığını; ilgili kısımların, Kur’ân’ın temel hedefi olan dini gayeyi gerçekleştirebilecek miktarda verilmiş olduğunu söylemektedir.¹⁴⁵ Bu noktada, kıssaların tarihi gerçekliği konusunda ısrar etmeyecek olursak; kıssaları, tarihi ve temsili olarak iki kısma ayırabiliriz.

2.1.1. Tarihi Kıssalar

Tarihi kıssalar; tarihin belli bir döneminde vuku bulmuş olan olayların anlatıldığı kıssalardır. Bu kıssalar, genel olarak Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf gibi peygamberlerin kıssalarıyla, Firavun gibi tarihi şahsiyetlerin kıssalarını kapsamaktadır. Gerçekliğiyle ilgili herhangi bir itiraz olmaması nedeniyle, tarihi kıssalar konusunda ilim adamları arasında bir ihtilaf bulunmamaktadır.

¹⁴² Hüseyin Yazıcı, “Hikaye”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17:479.

¹⁴³ Mehmet Efendioğlu, “Rivayet”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35:135.

¹⁴⁴ Detaylı bilgi için bkz. Mustafa Öztürk, *Kur’an Kıssalarının Mahiyeti*, 1. Baskı (İstanbul: Kuramer, 2016), 45-74.

¹⁴⁵ İdris Şengül, “Kur’ân Kıssalarının Tarihi Değeri”, *Diyanet İlmî Dergi*, 32/4 (Ekim-Kasım-Aralık 1996): 65.

2.1.2. Temsili Kıssalar

Temsili kıssalar, bizzat gerçekleşmemiş olsa bile, her dönemde gerçekleşmesi mümkün olan; yer, zaman ve şahıs gibi unsurların arka planda tutularak, olayın ön plana çıkarıldığı kıssalardır.¹⁴⁶ Temsili kıssaya, Bakara Suresinde anlatılan, öldükten sonra tekrar dirilmeyi merak eden ve yüz sene öldürülüp geri diriltilen adamın kıssası¹⁴⁷ örnek olarak verilebilir.

Temsili kıssalar söz konusu olduğunda, temsili kıssa fikrini daha ileri boyuta taşıyan Halefullah'ın usturi (mitolojik) kıssa yorumundan kısaca bahsetmek gerekmektedir. Halefullah'a göre bazı kıssalar, tarihsel gerçekliği bulunmayan edebi ürünlerdir. Ona göre, Yahudilerin müşriklere öğretmek, Hz. Peygambere sordurdukları hikayelerden dolayı, Allah'ın elçisi sıkıntıya düşmüştür. Allah da, hem onların risalet müessesesini yıpratmalarını engellemek, hem de elçisini bu sıkıntıdan kurtarmak için onların uydurdukları masalları Kur'ân'da zikretmek durumunda kalmıştır.¹⁴⁸ Halefullah'ın kıssalarla ilgili ortaya attığı bu görüş, ciddi bir ihtilafa sebep olmuştur. Bu noktada, Kur'ân kıssaları ve mitoloji arasındaki farklara kısaca değinmek yerinde olacaktır:

Zaman bakımından kıssalar, genellikle tarih içerisinde meydana gelen olayları anlatmaktayken; mitler, zaman bakımından sınırları belirsiz ve tarih dışı olayları anlatmaktadır. Kıssalardaki olaylar, genellikle olağanüstü değildir. Kıssalardaki olağanüstü olaylar genellikle mucize veya azap olarak tabii varlıklara kutsalın tezahürü şeklinde gerçekleşmektedir. Oysa mitlerdeki olaylar genellikle olağanüstüdür. Mitlerdeki olayların konusu genelde yaratılış öyküleridir. Bunun yanında, kıssaların konusu genelde alem içerisindeki insanın tavır ve davranışlarını içeren öykülerdir. Mitlerde anlatılan karakterler, genelde olağanüstü varlıklardır. Kıssalardaki karakterler ise genelde insan olup, çok azı melek, cin, şeytan gibi doğaüstü varlıklardır. Mitler ve kıssalar arasındaki önemli farklardan biri de, kıssaların genellikle tarihi vakıalar olması; mitlerin ise bu özelliği taşımayarak, kolektif şuura dayanan hayali unsurlar içermesidir. Tüm bunlara bakıldığında,

¹⁴⁶ Adem Akıncı, "Kur'ân'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/13 (Ocak-Haziran 2004): 44.

¹⁴⁷ Bakara 2/259.

¹⁴⁸ Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili*, 1. Baskı (Ankara: Kitabiyat, 2006), 24.

kıssaların insanlar için bir model oluşturduğu, mitlerin ise bu modelliği oluşturamadığı görülmektedir.¹⁴⁹ Kıssalarla mitler arasındaki bu farklılıklara bakıldığında, Halefullah'ın öne sürdüğü usturi kıssa çeşidinin, doğru bir yorum olmadığı anlaşılmaktadır.

2.2. Konularına Göre Kıssalar

Bugüne dek Kur'ân'da kıssaların oranı hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu oranlar Kur'ân'ın dörtte üçü ile dörtte biri arasında değişmektedir. Bu değişimin sebebi kıssanın anlamını geniş veya dar tutmakla ilgilidir. Kıssa tanımının içerisine Peygamber dönemindeki olayları da katarak kıssanın kapsamını geniş tutanlar olduğu gibi, yalnızca geçmiş peygamberler ve geçmiş toplulukları kıssa tanımında dahil ederek kapsamı dar tutanlar da vardır. Bu görüşlerin ortak noktası kıssaların, Kur'ân'ın büyük bir kısmını oluşturduğudur.¹⁵⁰

Daha şümüllü olması bakımından, Kur'ân'daki kıssaların kapsamını geniş tutanların tasnifini dikkate alacak olursak, konularına göre kıssaları üç kısma ayırmak mümkün olur.

2.2.1. Tarihi Kıssalar

Bu tür kıssalar; tezimizin de kapsamını oluşturan, peygamber ve bazı geçmiş toplumları ve şahısları konu alan kıssalardır. Peygamberleri konu edinen kıssalardan özellikle Musa (a.s.), İsa (a.s.), Adem (a.s.) ve Yusuf (a.s.) kıssaları oldukça geniş yer tutar.

2.2.2. Kur'ân'ın Nazil Olduğu Dönemle İlgili Kıssalar

Bu tür kıssalar, Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde meydana gelen olayları konu almaktadır. Bedir, Uhud, Hendek savaşları gibi Kur'ân'ın nüzülü sırasında meydana gelen olayları anlatan kıssalar, bu türe örnek verilebilir.

¹⁴⁹ Ömer Faruk Yavuz, "Kur'ân'ın Temel Amaçlarının İfade Edilmesinde Bir Anlatım Tekniği Olarak 'Kıssa'nın Rolü", *Milel ve Nihal*, 6/1 (2009), 123-125.

¹⁵⁰ Şehmus Demir, "Kur'an Kıssaları", *İslami İlimler Dergisi* 9/1 (2014): 7.

2.2.3. Gayba Dair Kıssalar

Üçüncü tür olan, gayba dair kıssalar ise Hz. Adem'in yaratılışı, cennet, cehennem, kıyamet sahneleri, ahiret, buralara girecek olanların durumları gibi konular olup, kıssa formunda anlatılmaktadır.¹⁵¹

3. KUR'ÂN KISSALARININ ÖZELLİKLERİ

Kıssalar, Kur'ân'ın geniş bir kısmını oluşturmasına rağmen, Kur'ân bir tarih kitabına benzememektedir. Onda, tarih ilminin ana unsurları olan şahıs, yer, zaman gibi detaylardan bahsedilmemekte, olayların ayrıntılarından uzak durulmaktadır.¹⁵² Sözgelimi, Kur'ân'ın 'Ashab-ı Kehf' olarak nitelendirdiği kimseler 'iman eden gençler' olarak anılmakta; bunların kim oldukları, isimleri, hangi dönemde ve nerede yaşadıkları hakkında bilgi verilmemektedir.¹⁵³ Kıssalarda kesin bir tarih veya yer belirtmenin, ibret veya mesaj yönünden muhatabına kazandıracak olumlu bir etkisi yoktur. Bir olayın anlatımında açık bir zaman kaydı, olaya yeni boyutlar kazandıracaksa ancak o zaman bu kayıt zikredilmektedir. Kur'ân'da bu duruma çok az rastlanmaktadır.¹⁵⁴ Mekan unsuru da zaman unsuru gibi, eğer mesaja farklı bir değer yükleyecekse istisnai olarak mekan belirtilmekte, bunun dışında ekseriyetle mekan ismi kullanılmamaktadır. Ancak şunun altını çizmek gerekir ki, kıssalarda zaman ve mekan unsurlarına yer verilmemesi veya bunların ön planda tutulmaması, Kur'ân'daki bu kıssaların tarihi gerçekliğinin olmadığı anlamına gelmemektedir.¹⁵⁵

Kıssaların anlatımında tarih ilminin gerektirdiği kronolojik sıralama da söz konusu değildir. Kur'ân'da birçok kıssanın tek bir yerde sıralanmaksızın anlatıldığı görülmektedir.¹⁵⁶

Kur'ân-ı Kerim, kıssaların anlatımında geçmişteki insanlar ve toplumlara ait tüm haberlere yer vermez. O, insanlık tarihindeki belli olay ve şahısları seçerek; muhatabının zihninde uyandırmak istediği mefhumu ve vermek istediği mesajın

¹⁵¹ Şengül, "Kıssa", 499.

¹⁵² Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları Ve Tarihi Gerçeklik*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2003), 129-130.

¹⁵³ Hüseyin Çelik, "Ashab-ı Kehf Kıssası Ve İçerdiği Mesajlar", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/1 (2017): 193.

¹⁵⁴ Bkz. Maide 5/26, Ankebût 29/14

¹⁵⁵ Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları Ve Tarihi Gerçeklik*, 130.

¹⁵⁶ Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları Ve Tarihi Gerçeklik*, 131.

amacına en uygun olan kısımlarına yer verir. Tüm bunlar, Kur'ân'ın kıssalarla tarih bilgisi verme amacı taşımadığının bir göstergesidir.¹⁵⁷

Kıssalarda şahsiyet olarak genelde asıl kahramanın insan olduğu görülür. Kıssalarda bahsedilen insan tipleri genelde zamanın ve mekanın değiştiremediği, her dönemde bulunabilen özelliklere sahiptir. İnsan dışında melek, cin, şeytan gibi gaybî varlıklar ve kuş (hüdhüd) ve karınca gibi canlılar da kıssalarda karşımıza çıkan kahramanlardır.

Kıssaların her biri aynı yoğunlukta ele alınmamakta, bazıları birden fazla yerde anlatılırken bazıları ise yalnızca topluluk adı veya peygamber adı anılarak geçilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bir kıssanın tamamıyla aynı şekilde bir başka yerde tekrar edilmediğidir. Kıssalar, her tekrarlarında detaylara ilişkin farklılıklar arz etmektedir. Kıssaların pek çok konuyu ihtiva etmesinin bir sonucu olarak, her tekrarda kıssanın farklı yönleri ön plana çıkarılmakta, farklı amaçlara yönelik vurgular yapılmaktadır.¹⁵⁸

Tekrar edilen kıssalarla ilgili göz ardı edilmemesi gereken bir diğer husus ise; tekrar edilen konunun çok önemli oluşudur. Bu kıssalar genel itibariyle tevhid eksenslidir ve konunun önemine binaen tekrar edilmektedirler. Aynı zamanda kıssaların tekrar edilmesinin insan psikolojisi üzerinde de büyük etkileri olduğu bir gerçektir. İnsan, fitrat itibariyle unutmaya meyillidir. Tekrar sayesinde insan kendisine verilen mesajı unutmayıp; daima canlı tutmakta ve hafızasına iyice yerleştirme imkanı bulabilmektedir. Ayrıca tekrar edilen hususun önemi, muhatap tarafından anlaşılacak kolayca kavranabilmektedir.¹⁵⁹

4. KUR'ÂN KISSALARININ GAYELERİ

Kıssa dili, anlam itibariyle zengin ve eskimeye daha dirençli bir üsluba sahiptir. Kıssalarda inanan kimselerin nelere dikkat etmesi gerektiği, aksi halde ne gibi sonuçlarla karşılaşacakları, bir model gösterilerek sunulmakta, hayata dair belli bir bakış açısı kazanmaları sağlanmaktadır. Bu sayede kıssalar, tarihin her döneminde, her düzeydeki muhatabına bir şeyler söyleyebilmekte ve Kur'ân

¹⁵⁷ Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları Ve Tarihi Gerçeklik*, 131-132.

¹⁵⁸ Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları Ve Tarihi Gerçeklik*, 133.

¹⁵⁹ Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları Ve Tarihi Gerçeklik*, 134.

mesajının zihinlere daha sağlam ve daha kolay bir şekilde yerleşebilmesine yardımcı olmaktadır.

Kur'ân'ın gayesi, en genel ifadeyle insanlara rehberlik etmektir. Kapsamı en geniş olan bu gayeyi açıklayan, yine genel niteliklere sahip başka gayeler vardır. Bu gayelerin, insanın canını, dinini, malını, neslini ve aklını korumak olduğu söylenebilir. Kur'ân'ın insanın hayatında gerçekleştirmek istediği bu beş temel amaç “makasıdu’ş-şeria” olarak ifade edilir. Kur'ân'daki her ayet makasıdu’ş-şeriayı oluşturan beş tümel amaçtan bir veya bir kaçını gerçekleştirmek üzere indirilmiştir. Kıssa tekniği ile de Kur'ân'ın bu beş tümel amacının muhataba etkili bir biçimde ulaştırılması hedeflenmektedir.¹⁶⁰

Hemen her kıssada ortak olarak hedeflenen gaye, birey ve topluma doğru inancın yerleştirilmesi yani dinin muhafaza edilmesidir. Bu amacın yanı sıra kıssalarda can, mal, nesil ve akıl muhafazasını vurgulayan mesajlar da vardır. Temelde dinin korunmasını hedefleyen mesajların yanında, Habil ve Kabil kıssası canın korunmasına, Şuayb (a.s) ve kavmi ile ilgili kıssa malın korunmasına, Yusuf (a.s)'ın kıssası neslin korunmasına, kıssalarda peygamberlerin muhataplarını akletmeye çağırımları akli korumaya örneklik teşkil eden ayetlerdir. Bu beş tümel amaca yapılan vurgu, Kur'ân'da ahlaki veya psikolojik yönlerin ihmal edildiği şeklinde anlaşılmalıdır. Peygamberi ve mü'minleri teselli etmek, muhatabı düşündürmek, onların ibret almalarını sağlamak, İslam'ın evrenselliğini vurgulamak, peygamberin nübüvvetini ispatlamak gibi amaçlar kıssaların temel amaçları değil, yan amaçları olabilirler.¹⁶¹

Kıssaların bu ana amaçlarına ilave olarak yan amaçlarını da belirtecek olursak, şunları söyleyebiliriz:

1. Peygamberlerin tamamının davet ettiği dinin İslam olduğunu göstermek,
2. Hz. Muhammed'in Allah tarafından görevlendirilmiş bir peygamber, Kur'ân'ın ise vahiy mahsülü bir kitap olduğunu ispat etmek,

¹⁶⁰ Yavuz, “Kur'ân'ın Temel Amaçlarının İfade Edilmesinde Bir Anlatım Tekniği Olarak ‘Kıssa'nın Rolü”, 113-118.

¹⁶¹ Yavuz, “Kur'ân'ın Temel Amaçlarının İfade Edilmesinde Bir Anlatım Tekniği Olarak ‘Kıssa'nın Rolü”, 125-133.

3. Kıssalardaki iyi ve kötü modellere bakarak ibret ve ders alınmasını sağlamak,

4. Hz. Peygamber ve iman edenlerin, zorluklara karşı direnme gücünü artırmak; onları duaya ve sabra teşvik etmek, teselli bulmalarını sağlamak, kıssaların amaçlarındandır.¹⁶²

Kıssaların temel ve yan amaçları olarak saydığımız bu unsurları örneklerle açıklayacak olursak; İbrahim (a.s)’ın kıssasında, onun putlarla mücadelesi anlatılmaktadır. Bu kıssada gözetilen temel hedeflerden biri dini korumaktır. Kıssanın bu temel amacının yanında, müslümanların ve Peygamber (s.a.v)’in mücadelelerinde kararlı olmalarının öğütlenmesi; yani sahabenin ve Peygamber (s.a.v)’in teselli edilmesi, bir yan hedef olarak düşünülebilir. Fakat kıssanın temel amacının teselli etmek olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Yine Hz. Peygamber’e eziyetin arttığı bir dönemde nazil olan Nuh (a.s)’ın kıssası; temel hedef olarak dinin korunması mesajını verirken, psikolojik bir yan amaç olarak da Hz. Peygamber’e, umutsuz olmamasının öğütlenmesi olduğu söylenebilir.

5. KUR’ÂN’DA YER ALAN KISSALAR

Kur’an-ı Kerim’de yirmi yedi tane peygamber kıssası ve on üç tane kişi ve topluluk kıssası mevcuttur.¹⁶³ Muhtelif yerlerde de Hz. Peygamber’in dönemindeki olayları anlatan kıssalar ve gaybî kıssalar bulunmaktadır.

5.1. Peygamber Kıssaları

Kur’ân’da kıssası anlatılan peygamberler; Hz. Adem, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. Hud ve Âd kavmi, Hz. Salih ve Semud kavmi, Hz. İbrahim, Hz. Lut, Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Ya’kub, Hz. Yusuf, Hz. Eyyûb, Hz. Şuayb ve Medyen halkı, Hz. Musa, Hz. Harun ,Firavun ve İsrailoğulları, Hz. Dâvud, Hz. Süleyman, Hz. İlyas, Hz. Elyesa, Hz. Zülkifl, Hz. Yunus, Hz. Uzeyr, Hz. Lokman (Kur’ân’da kendisine hikmet verildiği bildirilir fakat peygamberliği tartışmalıdır), Hz. Zülkarneyn (Peygamberliği konusunda ihtilaf vardır), Hz. Zekeriyya, Hz. Yahya, Hz. İsa’dır.¹⁶⁴

¹⁶² Şengül, “Kıssa”, 499-500.

¹⁶³ Mustafa Kara, “Kur’ân Kıssalarında Konu Ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”, *İslami İlimler Dergisi* 9/1 (2014): 94.

¹⁶⁴ Kara, “Kur’ân Kıssalarında Konu Ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”, 75-87.

5.2. Diğer Kişi ve Toplulukların Kıssaları

Kur'an'da Peygamberler dışında anlatılan kıssalar; Hz. Meryem kıssası, Hz. Adem'in iki oğlunun kıssası, Ashab-ı Kehf kıssası, Ashab-ı Karye kıssası, Eyke Halkının kıssası, Tübbâ Kavmi kıssası, Ress Halkı kıssası, Sebeliler kıssası, Ashab-ı Uhdud kıssası, malı ve evlatlarının çokluğuyla övünen adamın kıssası, bahçe sahipleri kıssası, Ashab-ı Fil kıssası, Romalılar kıssasıdır.¹⁶⁵

5.3. Kur'ân'ın Nazil Olduğu Dönemde Meydana Gelen Olayların Kıssaları

Hicret, Ahzâb, isra, mi'rac, Bedir, Uhud, Hendek, Hamrâü'l-esed, Huneyn, Bey'atürriğvan, Hudeybiye Antlaşması, Tebük savaşları ve seferleri.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Kara, "Kur'ân Kıssalarında Konu Ve Kapsam Merkezli Bir Analiz", 87-91.

¹⁶⁶ Şengül, "Kıssa", 499.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEFHİMÜ'L KUR'ÂN'DA KISSALARIN ELE ALINIŞI

1. TEFHİMÜ'L KUR'ÂN'DA KISSALARIN ELE ALINIŞI

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan bu bölümde, Mevdûdî'nin Kur'ân'daki kıssalara bakış açısını tespit etmeye çalışacak; onun, kıssaları nasıl ele aldığını Tefhîmü'l Kur'ân'dan vereceğimiz örneklerle ortaya koymaya çalışacağız. Kıssaları yorumlama şeklini ortaya koyarken; bilhassa onu, diğer müfessirlerden ayıran noktaların üzerinde duracağız. Mevdûdî'nin kıssaları ele alış biçimine geçmeden önce, onun kıssalarla ilgili genel bakış açısını bilmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Mevdûdî, kıssaların gerçekliği konusunda oldukça nettir ve kıssaların birer hikaye olmadığını, tarihte vuku bulmuş olaylar olduğunu sık sık vurgular. O, A'raf Suresi 175. ayetin izahında şunları söylemektedir:

Ayet metninin ifadesine göre, ayette geçen kişi misal olsun diye uydurulmuş hayali bir şahsiyet değil, aksine gerçekten yaşamış birisidir. Allah ve Rasûlü, o kimsenin ismini anmadılar, zira olayın aktarılmasından umulan gaye isim zikredilmeden de gerçekleşmektedir.¹⁶⁷

Ona göre, bazılarının sembolik olduğunu iddia ettiği gaybi kıssalar da, tarihte vuku bulmuş olaylardır.

A'raf Suresinde; Allah'ın, Ademoğullarına “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”¹⁶⁸ buyurduğunu anlatan ayetlerin izahında, Mevdûdî şöyle demektedir:

Bazıları bu ayetleri birer sembolik anlatım olarak alırlar. Bunlara göre Kur'ân, bu üslupla adeta Allah'ın uluhiyeti fikrinin, gerçekte insanın doğasına yerleştiğini ve bunun da kavranabilir açık bir vakia olarak husule geldiğini anlatmak istemektedir. Fakat biz bu te'vilin doğru olmadığına kaniyiz. Çünkü Kur'ân ve sünnet bu olayın bizzat fiilen olduğunu belirtmektedir.(...) Böyle bir toplanişu mümkün görmeyenler, aslında Allah'ın sınırsız kuvvetinden şüphelidirler.¹⁶⁹

Mevdûdî, bu konuda yöntem olarak, modern dünyanın da kabul ettiği bilimsel unsurlarla kıssaların gerçekliğini delillendirmeye çalışır. Bu noktada o, tarih, coğrafya, arkeoloji gibi farklı bilim dallarından faydalanarak kıssaların tarihi gerçekliğini ortaya koymaya çalışır.

¹⁶⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:117-118.

¹⁶⁸ A'raf 7/172.

¹⁶⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:113.

Mevdûdî, kıssaların hikaye olsun diye anlatılmadığını, belli amaçlar ve mesajlar doğrultusunda aktarıldıklarına dikkat çekmektedir. Kıssalarda şahıs isimleri, mekan ve zaman detaylarının atlanmasının sebebi olarak da, kıssada hedeflenen gayeyi ön plana çıkararak şunları söyler:

Kur'ân-ı Kerim'de muayyen yerlerde, muayyen peygamberlerin tebliğlerinden belli olayların kısa kısa anlatılışı, bütün bir olayın birkaç hadiseyle bittiği tahminine sebep olmuştur.(...) Bu tip bir bilgi, Kur'ân'ın üslubuna yabancı olanların yanlış bir zannından ibarettir. Çünkü Kur'ân, aynı yerde meydana gelen kıssanın tüm ayrıntılarını vermez. Bazı tarihi olayların naklinde Kur'ân, anlatımı sadece o an münakaşa konusu kısım ile doğrudan ilgili olan bölümle sınırlar ve gerekli olmayan diğer bütün teferruatı geçer.¹⁷⁰

Mevdûdî, kıssaların yorumunda ayrıntılara girmekten ve lüzumsuz bilgiler vermekten kaçınır. O, kıssaları, kıssaların amaçları doğrultusunda yorumlamayı uygun görür. Ona göre tüm kıssalar Hz. Peygamberin yaşadıklarıyla iç içedir. Bu sebeple o, kıssaların amaçlarını genellikle Hz. Peygamberin risaletini delillendirmek, O'na ve sahabeye teselli ve umut vermek, onları sabra teşvik etmek, Hz. Peygamberin düşmanlarını bekleyen kötü sondan haberdar etmek olarak açıklar.¹⁷¹ Bunun yanında, kıssaların her dönemde gerçekleştirmek istediği amaçları olduğunu da sık sık vurgulayan Mevdûdî; bu noktada kıssaları, İslam toplumu için hak ve batıl mücadelesinin birer modeli olarak görmektedir. Bu doğrultuda, İslam toplumunun seçmesi gereken tarafın, kıssalardaki müspet taraf olduğu; kaçınması gereken tarafın ise helakî hakeden taraf olduğu üzerinde durur. Kavimlerin ve salih kişilerin davranışları üzerinde durarak İslamî topluma bir temel oluşturmaya gayret eder.

1.1. Kıssaları Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'daki Kıssalarla Karşılaştırması

Mevdûdî, tefsirinin pek çok yerinde Kur'ân'la Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'u karşılaştırarak, bu kitaplardan nakiller yapmaktadır. O, özellikle Peygamberlerin hayatları ve tarihi olayların yorumlanmasında bu nakillere yer vermektedir. Bunları, klasik anlamda İsrailî rivayetler olarak görmek mümkün değildir. Çünkü kaynağı açıkça bellidir ve bunlar, herhangi bir konu hakkında Kur'ân ve Kitab-ı Mukaddes'in bakış açılarını karşılaştırma imkanı elde etmek amacıyla nakledilmektedir. Bu durumu, tefsirin yazıldığı dönemi göz önüne alarak değerlendirecek olursak; İngiliz

¹⁷⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:49-50.

¹⁷¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:154-155.

sömürgeciliğinin bölgeye gelmesiyle birlikte, Hristiyanlık ve Batı kültürü etkisi altında kalmaya başlayan Müslümanlar için bu tür bir söylemin oldukça gerekli ve yararlı olduğunu söyleyebiliriz. Bu sayede, siyasi ve sosyal olarak ezilmişlik hisseden müslümanlar, uzaklaştıkları kültürleriyle, özenmekte oldukları Batı kültürünü mukayese etme imkanı bularak, her iki kültürün de temelini karşılaştırmalı olarak görmektedirler. Mevdûdî'nin bu özgün yöntemi, okuyucu için oldukça ufuk açıcı olmaktadır.¹⁷²

Mevdûdî'nin, Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'dan yaptığı nakilleri, üç ana başlık altında toplayabiliriz:

1. Eleştirmek maksadıyla yaptığı nakiller¹⁷³,
2. Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'un, Kur'ân'la muvafık olduğu noktaları göstermek için yaptığı nakiller¹⁷⁴,
3. Kur'ân'da bildirilmemiş bazı noktaları, Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'dan öğrenmek amacıyla yaptığı nakiller¹⁷⁵.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; Mevdûdî, Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'a yaklaşırken, onlara güvenilir birer kaynak olarak bakmaz. O, bu kitaplarda yer alan her bilginin kabul edilmemesi gerektiği, bu kitaplara eleştirel bakmanın zorunlu olduğu kanaatindedir. Bu konuyla ilgili olarak, Hz. Yunus'un kıssasını¹⁷⁶ izah ederken, Kitab-ı Mukaddes'i bu kıssa çerçevesinde Kur'ân'la mukayese etmiş, bu mukayese sonucunda Kitab-ı Mukaddes'in güvenilir bir kaynak olmadığını ortaya koymuştur. Onun, Ehl-i Kitab'ın kaynaklarına eleştirel baktığı şu ifadelerinden anlaşılmaktadır:

Her ne kadar Kitab-ı Mukaddes'in Yunus Kitabı'nda (The Book of Jonah) bir takım ayrıntılar zikredilmekteyse de bunlara dayanılmaz. Zira ne Yunus Nebi tarafından düzenlenmiştir ne de vahiy kitabıdır, bilinmeyen bir kimse tarafından yazılmış ve Kitab-ı Mukaddes'e sokulmuştur. Bunun da ötesinde bu kitap gerçek olarak kabul edilmesi mümkün olmayan, açıkça saçma şeyleri ihtiva etmektedir.¹⁷⁷

¹⁷² Özel, *Elmalılı ve Mevdûdî Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, 47.

¹⁷³ Bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:77.

¹⁷⁴ Bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:118.

¹⁷⁵ Bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:80-81.

¹⁷⁶ Yunus 10/98.

¹⁷⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:364.

O, kıssaları tefsir ederken öncelikle Kur'ân'ı temel alarak açıklamasını yapmış, daha sonra Kitab-ı Mukaddes'in aynı kıssa hakkında söylediklerini aktararak; karşılaştırma yoluna gitmiştir. Fakat yukarıda da belirttiğimiz gibi, Mevdûdî'nin bu kitaplardan nakiller yapmasındaki amaç, çoğunlukla Kur'ân ayetlerinin nakillerle desteklenmesi değil, Kitab-ı Mukaddes'in tahrifini gözler önüne sermektir.

Mevdûdî, İsrailoğulları ve Hz. Musa'nın kıssasında pek çok kez bu yönteme başvurmuştur:

Hz. Musa (a.s) kırk gün kırk gece Tur dağına gittiği zaman, kendisine İsrailoğullarının yetmiş kabile reisini de beraber getirmesi söylenmişti. Allah O'na Furkan'ı indirdi ve üzerinde insanların hidayeti için emirlerin yazılı olduğu taş levhalar verdi. Hz. Musa (a.s) da bunları reislere sundu. Kur'an, o zaman aralarından bazılarının bu konuda şöyle dediklerini haber verir: 'Sadece senin sözünle Allah'ın seninle konuştuğuna nasıl inanırsınız?' Allah onların bu küstahlığına çok kızdı ve onları cezalandırdı. Fakat Kitab-ı Mukaddes şöyle der: 'Ve Musa ile Harun ve Abihu ve İsrailin ihtiyarlarından yetmiş kişi çıktılar ve İsrailin Allah'ını gördüler ve O'nun ayakları altında gök, yakuttan tuğla döşeme gibi aydınlandıkça asıl göğe benzer bir şey vardı ve İsrailoğullarının asilzadelerine dokunmadı ve Allah'ı gördüler ve yiyip içtiler.' (Çıkış 24:9-11)¹⁷⁸

Hz. Musa ve İsrailoğullarından bahseden bu kıssada Mevdûdî, öncelikle Kur'ân'a göre bir izah yapmış, sonrasında kıssadaki olayı Kitab-ı Mukaddes'te yer aldığı şekliyle de aktarmıştır. Burada dikkati çeken bir nokta da, Mevdûdî'nin Kitab-ı Mukaddes'ten yaptığı ve Kur'ân'daki haberlerle çeliştiği görülen bu naklin ardından, bilginin doğru veya yanlış olduğuna dair yorum yapmamış olmasıdır. Öyle düşünüyoruz ki Mevdûdî, kıssanın Kur'ân'daki şeklinin doğruluğunu, Kitab-ı Mukaddes'teki şeklininse yanlışlığını dile getirmeye dahi ihtiyaç duymamıştır. Fakat hedeflediği okuyucu kitlesini göz önünde bulundurarak, zihinlerin karışıklığına mahal vermemek adına, kanaatini belirtmiş olmasının daha uygun olduğu görüşündeyiz.

Mevdûdî, Kitab-ı Mukaddes'ten yaptığı alıntılarda kimi zaman metin alıntısı yaparken, kimi zaman detaylı bilgi almak isteyen okuyucular için yalnızca bölüm ve ayet numarası şeklinde bilgi paylaşımı yapmıştır.

¹⁷⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:77.

Mevdûdî, Bakara Suresinde geçen; bulutların İsrailoğullarına gölge görevi görmesi ve onlar için kudret helvasıyla bildircin indirildiğini¹⁷⁹ anlatan ayeti şu şekilde tefsir etmiştir;

Menn ve selva Allah'ın verimsiz arazide İsrailoğullarını doyurmak için verdiği nimetlerdi. Menn gökten çiğ damlası gibi dökülüyor, bildircina benzeyen selvanın ise binlercesi uçuyordu. Nimetler o denli boldu ki, İsrailoğullarının tümü kırk yıl boyunca açlık ve kıtlık çekmeksizin bu nimetlerle beslendiler.(...) (Ayrıntılı bilgi için bkz. Çıkış 16; 1:7-9, 31-32; Yesu 5:12, Sayılar 11: 7-9, 31-32.)¹⁸⁰

Mevdûdî başvurduğu bu yöntemde, açıklaması gereken noktaları açıklamış, kıssanın Kitab-ı Mukaddes'teki şeklini metin olarak vermeksizin, bölüm ve ayet numaralarını aktarmakla yetinmiştir.

Mevdûdî'nin Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'dan yaptığı alıntılarının tamamını, eleştirmek amacıyla aldığını söylemek doğru olmaz. O, alıntılarının pek çoğunu eleştirmek ve yanlışlığı ispatlamak için yapıyor olsa da, bu kitaplarda Kur'ân ve sünnetle çelişmeyen haberlerin olduğunu da göz ardı etmez. O, kimi zaman bir ayeti açıklarken, konuyla ilgili örnekler vermek veya bu kitaplarda yer alan olayların, Kur'ân'la benzeşen yanlarını göstermek amacıyla da bu bilgileri aktarmıştır.

Bakara Suresinde Hz. Yakub'un, ölüm anında oğullarına kendisinden sonra kime ibadet edeceklerini sormasını; bu soruya karşılık olarak da, onların Allah'a ibadet edeceklerini söylemelerini anlatan¹⁸¹ ayetin değerlendirmesini yaparken Mevdûdî, aynı olayla ilgili Kitab-ı Mukaddes'ten alıntı yapmıştır. Fakat bu kez bu alıntıyı, eleştirmek gayesiyle değil; olayın, özü itibariyle Kur'ân'daki olayla benzeştiğini göstermek amacıyla paylaşmıştır:

Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Yakub'un (a.s) ölümüyle ilgili tüm ayrıntıların anlatılmasına rağmen, onun bu son isteğine değinilmemektedir. Talmud'da ise ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır ve özü itibariyle hemen hemen Kur'ân'dakiyle aynıdır:

Yakub dünyadan ayrılacağı zaman oğullarını yanına çağırdı ve onlara dedi ki: Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin; O atalarınızı kurtardığı gibi, sizi de bütün zorluklardan kurtaracaktır. Çocuklarınıza Allah'ı sevmeyi ve O'nun emirlerine uymayı öğretin; çünkü Allah adil olanları ve her işinde doğru yolda yürüyenleri korur. Yakub'un oğulları cevap verdiler: Babamız, bize emrettiklerinin hepsini yapacağız. Allah bizim yardımcımız olsun.

¹⁷⁹ Bakara 2/57. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:76.

¹⁸⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:77.

¹⁸¹ Bakara 2/133. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:117.

Yakub şöyle dedi: Eğer onun yolundan sağa sola sapmazsanız, Allah sizinle olacaktır.¹⁸²

Mevdûdî'nin, Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'u eleştirmek veya onların Kur'ân'la muvafık olduğu noktaları göstermek için tefsirinde bu kitaplardan alıntılar yaptığını belirtmişti. O, bunların yanında, Kur'ân'da yer almayan, fakat tarihte vuku bulduğu düşünülen olayları, kimi zaman Yahudi ve Hristiyanların kendi kitaplarından faydalanarak aktarmıştır. Bu sayede okuyucuya kıssanın anlaşılmasına yardımcı olacak malzemeler sunmuştur.

İsrailoğullarının Hz. Musa'ya tek çeşit yemeğe katlanamayacaklarını, bu yüzden Hz. Musa'dan Rabbine dua etmesini istediklerini anlatan ayette, İsrailoğullarının gazaba uğradığından bahsedilmektedir. Bunun sebebi olarak da; Allah'ın ayetlerini tanınamaları ve haksız yere peygamberlerini öldürmeleri gösterilmektedir.¹⁸³ Mevdûdî, ayetteki 'peygamberleri haksız yere öldürmeleri' meselesini açıklarken, tamamı Kitab-ı Mukaddes kaynaklı sekiz kıssa aktarmıştır. O, Kitab-ı Mukaddes'te anlatılan bu kıssaların doğruluğunu kabul ederek, 'peygamberlerini öldürme' olayına farklı örnekler getirmek amacıyla bu alıntıları yapmıştır. Mevdûdî, bu kez eleştirisini farklı bir boyuta taşımış, Kitab-ı Mukaddes'i değil, İsrailoğullarının bizzat kendisini, kendi kitaplarının diliyle eleştirme yoluna gitmiştir:

İsrailoğullarının tarihi, kendi peygamberlerini öldürme olayları ile doludur. Burada Kitab-ı Mukaddes'ten birkaç örnek sunuyoruz:

Süleyman Peygamber'in ölümünden sonra İsrailoğulları ikiye bölündü: Merkezi Kudüs'te olan Yahuda Krallığı ve merkezi Samarra'da olan İsrail Krallığı. İki krallık çoğunlukla birbirleriyle savaş halinde olduğu için Yahuda Kralı Asa, Yahuda'ya saldıran İsrail kralı Baasha'ya karşı Suriye Kralı Ben-Hadad'dan yardım istedi. O zaman Peygamber Hanani " ezeli ve ebedi olan Allah" yerine Suriye Kralına güvendiği için Kral Asa'yı suçladı. Asa, peygamberin bu tavsiyesine o kadar kızdı ki, onu bir hapisaneye kapattı. (II Tarihler, 16:1-14)

İlyas peygamber (a.s) İsrailoğullarını Baal'e taptıkları için suçlayıp onlardan bir tek Allah'a ibadet etmelerini istediğinde İsrailoğulları onun azılı düşmanı oldular. Samarra'nın kralı Ahad, onu ölümle tehdit etti. Çünkü putperest karısı onu İlyas peygambere (a.s) karşı kışkırtıyordu. İlyas peygamber (a.s) hayatını kurtarmak için Sina yarımadasının dağlarına sığındı. Bu korkulu günlerde şöyle dedi: "Ben Alemlerin Rabbi olan Allah'a şikayetçiyim. Çünkü İsrailoğulları Senin ahdini bozdular, Sana kurban kesmeyi terkettiler, peygamberlerini kılıçla doğradılar ve sadece ben kaldım. Şimdi de benim canımı almak için peşimde koşuyorlar. (I Krallar 19: 1-10)(...)

¹⁸² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:118.

¹⁸³ Bakara 2/61. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:79.

Yahya Peygamber (a.s) Yahuda kralı Herod'un sarayında açıkça işlenen ahlaksızlıkları görünce, bunlara karşı çıktı ve yakalanıp hapsedildi. Daha sonra ona kin besleyen, kralın karısı Herodias tarafından başı kesilmek üzere bir gardiyana teslim edildi(...)¹⁸⁴

Mevdûdî, bu kıssaların yanında Hz. Zekeriya ve Hz. İsa'yla ilgili kıssaları da Kitab-ı Mukaddes'te bulunduğu şekilde nakletmiştir.

Mevdûdî, verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi, yaptığı nakilleri kimi zaman detaylarıyla bir metin olarak aktarırken, kimi zaman bunları, metin aktarmaksızın yalnızca ayet numaralarıyla okuyucuya sunmuştur. Kitab-ı Mukaddes'ten alıntılar yapmak konusunda Mevdûdî'nin izlediği başka bir yöntem de; kıssanın Kitab-ı Mukaddes'teki anlatımının tamamını değil, yalnızca Kur'an'dan farklı olduğu noktaları ortaya koymaktır.

En'am suresinde Hz. İbrahim'in kıssasını¹⁸⁵ anlatan ayetleri yorumladıktan sonra Mevdûdî, kıssayı Kitab-ı Mukaddes'ten ve Talmud'dan da araştırmış, kıssanın Kitab-ı Mukaddeste hiç geçmediğini söylemiştir. Talmud'da ise kıssanın mevcut olduğunu fakat Kur'an'dan birkaç noktada farklılık arz ettiğini belirterek şunları söylemiştir:

(Kıssa) Talmud'da geçiyorsa da iki açıdan buradaki anlatım Kur'an'dakinden ayrılmaktadır:

1. Talmud'da sıra 'güneşten yıldızlara ve Allah'a doğru' iken, Kur'an'da 'yıldızlardan güneşe ve... Allah'a doğru'dur.

2. Talmud'da İbrahim'in güneş için 'bu benim Rabbimdir' dediğinde, o an güneşe secde ettiği, aynı şekilde aya da secde ettiği anlatılmaktadır."¹⁸⁶

Görüldüğü gibi Mevdûdî, bu noktada kıssaların tamamını alıntılar yapmak yerine yalnızca Kur'an'dan farklı olan yönlerini ele almayı tercih etmiştir.

Aynı yöntemi, Meryem Suresi'nde Hz. Zekeriya'ya Hz. Yahya'nın müjdelenmesinin¹⁸⁷ zikredildiği kıssada da görmek mümkündür. Mevdûdî, okuyucunun Kur'an ve İncil'i karşılaştırmalı olarak görebilmesi için olayla ilgili pasajları İncil'den de aktarmış ve Kur'an'la farklı olan noktalarını parantez içinde belirtmiştir. O, Hz. Zekeriya'ya Hz. Yahya'nın müjdelenmesi sonrası, Hz.

¹⁸⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 1:80-81.

¹⁸⁵ En'am 6/74-84.

¹⁸⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 1:571.

¹⁸⁷ Meryem 19/1-15.

Zekeriya'nın bir işaret olarak üç gün konuşmaması konusunda, Kur'ân ve İncil'i karşılaştırarak şunları kaydeder:

Bu (konuşmama), Kur'ân'da müjdenin bir işareti olarak verilmiştir, oysa Luka İnciline göre bir ceza olarak verilmiştir. Bunun yanı sıra Kur'ân bu konuşmama olayının üç gün sürdüğünü söyler. Oysa Luka İnciline göre bu dilsizlik Yahya'nın doğumuna dek sürmüştür.

Verdiğimiz örnekler doğrultusunda, Mevdûdî'nin kıssaların izahında sıklıkla Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'a başvurduğu görülmektedir. Onun, bu kitaplardan bilgiler nakletmekteki amacı, çoğunlukla bu bilgileri eleştirmek, kitapların tahrif edilmiş olduğunu gözler önüne sermek ve Kur'ân kıssalarının kaynağının Kitab-ı Mukaddes ve Talmud olduğunu iddia edenlere cevap vermektir.

Mevdûdî, tenkit için yaptığı alıntılarının yanında, Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'un, Kur'ân'a muvafık olan kısımlarına da yer verir. Böylece o, bu kitapların her ne kadar insanlar tarafından tahrif edilmiş olsa da, ilahi mesajı yansıtan ve sağlam kalmış bölümlerinin de olduğuna dikkat çekmektedir. Mevdûdî, Kur'ân'da bildirilmemiş bazı meseleleri izahta da, Kur'ân'a muhalif olmamak şartıyla bu kitaplardan nakiller yapmıştır.

Tefhîmü'l Kur'ân'da Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'dan alıntı yapılırken gözetilen amaçları söyledikten sonra, bu alıntılamanın yöntemini de kısaca belirtmek yerinde olacaktır. Verdiğimiz örneklerden de anlaşıldığı üzere; Mevdûdî bu kitaplardan nakilde bulunurken, çoğunlukla kıssaları, Kur'ân'da geçen şekliyle izah ettikten sonra Kitab-ı Mukaddes veya Talmud'da geçtiği şekilde detaylı biçimde aktarır. Kimi zaman da, bu kitaplardan detaylı bir şekilde metin alıntısı yapmaksızın yalnızca bölüm ismi ve ayet numarası vermekle yetinir. Metin alıntısı yaptığı veya yalnızca ayet numarası şeklinde paylaştığı nakillerin yanında, bu kitaplardaki kıssaların tüm metnini değil, sadece Kur'ân'dan ayrıldığı noktaları sıraladığı da olmaktadır.

1.2. Kıssa Coğrafyalarının Tespitini Yapması

Kur'ân söz konusu olduğunda; yer, zaman ve şahıs adlarının öncelikle kıssalarla ilgili olduğu görülmektedir. Kur'ân'ın yer, zaman ve şahıs unsurlarına ayrıntılı şekilde yer vermemesi; onun, kıssalar konusunda Kitab-ı Mukaddes'ten ayrıldığı noktalardan biridir. Allah, fiziki alemde insan zihnini kopararak; onun,

fizik ötesi aleme bağlanması için mekan isimlerini örtülemiş olabilir. Belki de Kur'ân'da, kıssaların işaret ettiği ibret ve derslerin, her dönemde, her yerde ve herkesi kuşatması amaçlandığı için bu unsurlar (yer, zaman, şahıs adları) anılmamaktadır.¹⁸⁸

Tüm bunlara rağmen Kur'ân'da kimi zaman şahıs isimleri ve yer isimleri zikredilmektedir. Kur'ân'ın ele aldığı tüm konuların, onda geçen tüm isimlerin sayısız hikmeti ve sebebi vardır. Özetleyecek olursak, bu sebep ve hikmetlerin şunlar olduğunu söyleyebiliriz:

1. Yer in insan hayatındaki öneminin vurgulanması
2. Kur'ân'da geçen yer adlarının Allah'ın şeâirinden olması
3. Medeniyetin ilk merkezlerine dikkat çekilmesi
4. Anlama canlılık kazandırılması
5. İbret ve model oluşturmak için merkezlerin anılması
6. Din-tarih-medeniyet ve kültür bağlarının canlı tutulmasının istenmesi
7. İnsan hayatındaki yerleşik hayat tutkusuna dikkat çekilmesi
8. Doğal ve yapay çevreye İslam'ın verdiği önemin vurgulanması¹⁸⁹

Bu bağlamda, Mevdûdî'nin Tefhîmü'l Kur'ân'da, kıssaların coğrafyalarıyla ilgili verdiği bilgilere değinmek yerinde olacaktır. Nitekim bu tefsirin en belirgin özelliği yazarının, belki de tarihte ilk kez Peygamberlerin yaşadığı yerlere ve Kur'ân'da adı geçen mekanlara bir araştırma seyahatinde bulunmasıdır. Urduca tefsirler üzerine çalışma yapan bir araştırmacı bu hususta şöyle demektedir:¹⁹⁰

Mevdûdî iki arkadaşıyla birlikte Kur'ân'da geçen yerleri ve peygamberlerin yaşadığı bölgeleri görmek maksadıyla, 1959 yılında 3 aylık bir süre için seyahate çıktı. Hicaz, Suriye, Ürdün, Filistin, Kudüs ve Mısır'daki tarihî ve dinî yerleri gezerken, buralarla ilgili bilgi, belge, fotoğraf ve harita toplamaya çalıştı. Bundaki temel gaye, 1942 yılında yazmaya başladığı Tefhîmü'l Kur'ân'ı sağlam bir tarihî bilgi zeminine oturtmak ve ileride yazmayı planladığı sîret kitabı için bilgi toplamaktır.¹⁹¹

Anlatıldığı gibi, Tefhîmü'l Kur'ân'da pek çok konuda özellikle de kıssalarla ilgili kısımlarda Mevdûdî, bu gezinin ürünleri olan coğrafi bilgileri okuyucusuna sunmaktadır. Bundaki amacı belirtildiği gibi, tefsirini sağlam bir tarihî bilgi zeminine oturtmak, okuyucunun zihninde mekanları ve olayları daha somut ve canlı hale getirmektir. Tefhîmü'l Kur'ân'da, Mevdûdî bu yönetime fazlaca yönelmiştir. O, kıssaların neredeyse tamamında okuyucusuna coğrafi bilgi ve yer tespiti sunmuştur

¹⁸⁸ Ali Akpınar, *Kur'ân Coğrafyası (Kur'ân'da Yer Adları)*, 1. Baskı (Ankara: Fecr Yayınları, 2002), 101-103.

¹⁸⁹ Akpınar, *Kur'ân Coğrafyası (Kur'ân'da Yer Adları)*, 107-120.

¹⁹⁰ Özel, "Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdûdî", 48-49.

¹⁹¹ Abdülhamit Birışık, *Hind Altkütası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2001), 229.

dersek yanlış olmayacaktır. Coğrafi bilgilere yer vermediği kıssalara bakıldığında bunların, hakkında hiçbir bilginin olmadığı veya Hz. Adem'in anlatıldığı kıssalarda olduğu gibi, metafizik mekanların söz konusu edildiği yerler olduğu görülecektir.

Mevdûdî'nin, kıssaların izahında coğrafi bilgilere yer vermesiyle ilgili yaptığımız bu kısa açıklamalardan sonra, konuyla ilgili Tefhîmü'l Kur'ân'dan örnekler vererek meseleyi izah etmeye çalışacağız.

Mevdûdî, A'raf Suresinde Hz. Nuh'un ve kavminin¹⁹² anlatıldığı kıssayı izah etmeye geçmeden önce, konuya Hz. Nuh ve kavminin yaşadığı yer hakkında bilgiler vererek başlar. Mevdûdî, arkeolojik kazılardan elde edilen bulgularla, kıssanın bilinip anlatılageldiği yerleri, Tevrat ve İncil'de kıssanın anlatımını ve bunun gibi pek çok şeyi delil olarak göstererek kesin bir yer tespit etmeye çalışır.

Biz, Kur'ân'daki kısa atıflardan ve İncil'deki detaylı bilgilerden Hz. Nuh'un kavminin bugün Irak denilen ülkede yaşamış olduğunu öğreniyoruz. Aynı husus, İncil'den daha eski Babil arkeolojik kazılarında bulunan levhalarla da teyit edilmiştir. Bunlar, İncil ve Kur'ân'da nakledilmiş benzer kıssayı anlatır ve olay yerini Musul'a yakın bir mevkide tespit ederler. Dahası çok eski devirlerden beri gelen Kürt ve Ermeni rivayetleri de, Hz. Nuh'un gemisinin aynı bölgenin bir yerinde karaya oturduğunu söyler. Bu hikayeler aynı zamanda Ağrı Dağı civarında geçen Hz. Nuh kıssası ile ilişkili bazı kalıntılara da işaret eder. Hatta Nahcivan şehri yerlileri bile, şehrin Nuh Peygamber tarafından kurulmuş olduğunu iddia ederler.¹⁹³

Mevdûdî, Hz. Nuh ve kavminin yaşadığı bölgenin tespitini yaptıktan sonra, bu kıssanın hemen ardından gelen Ad kavmiyle ilgili kısma için de aynı yöntemi izleyerek; Ad kavminin yaşadığı bölgeyi şöyle açıklar:

Kur'ân'a göre Ad kavmi, etrafı Hicaz, Yemen ve Yemame ile çevrilmiş olan Ahkâf adındaki bölgede otururdu. Burasını merkez tutarak Yemen, Umman ve Hadramut'tan Irak'a kadar uzanan çok geniş bir alana hakimiyetlerini kurmuşlardı. Tarih yönünden kalıntıları oldukça eski olmasına rağmen Güney Arabistan'da Ad kavmine atfedilen bazı kalıntılar halen vardır. Hadramut'un bir bölgesinde Hz. Hud'un olduğu söylenen bir mezar mevcuttur.¹⁹⁴

Kur'ân pek çok ayette, Hz. Musa ve İsrailoğullarının çölde geçirdikleri uzun yıllar boyunca Allah'ın onlara verdiği nimetleri tekrar tekrar hatırlatmaktadır. Mevdûdî, İsrailoğullarının suyla, yakıcı çöl sıcağında gölgelendirilmekle, bildircin eti ve kudret helvasıyla nimetlendirildiklerini zikretmiştir. Bu nimetlerin Allah'ın mucizesi olduğunu, aksi halde çöl ortamında bunca insanın asla yaşayamayacağını

¹⁹² A'raf 7/59-64.

¹⁹³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:47-48.

¹⁹⁴ Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, 2:51.

kendi gözleriyle gördüğünden bahsetmektedir. O, Sina Yarımadasının durumunu şu şekilde ifade etmektedir:

(...)İmkanların çok daha ileri olduğu bugün dahi, o Sina Yarımadasına bu miktarda bir insan kalabalığı, hiçbir ön tedbir almadan bir gezi yapacak olsa, o kalabalık için gerekli yiyecek ve içeceklerle, onları kızgın güneşten koruyacak barınak temin edebilmenin ne kadar imkansız olduğunu, o bölgeyi gidip gördüğünüzde anlarsınız.¹⁹⁵

Bakara suresi 60. ayette, çölde Hz. Musa'nın su aradığı, esasını taş vuruşu olarak ondan on iki pınar fişkırdığı anlatılmaktadır. Pınarların fişkırdığı taşın nerede olduğu herhangi bir kaynaktan belirtilmemesine rağmen Mevdûdî, kendi araştırma gezisinde elde ettiği bilgiyi okuyucusuna sunarak şöyle der: "Bu kaya, bugün de Sina Dağı yakınlarında üzerinde on iki deliğiyle görülebilir. İsrailoğullarının on iki kabilesi arasında su kavgalarının olmaması için kayadan on iki pınar fişkırtılmıştır."¹⁹⁶

Zü'l-Karneyn kıssasında¹⁹⁷ zikredilen, yeryüzünde bozgunculuk çıkartan Ye'cuc ve Me'cuc'den korunmak için Zü'l-Karneyn'in iki dağ arasına yaptığı seddin yeri konusunda Mevdûdî şu yorumu yapmıştır:

Bazıları burada Zü'l-Karneyn'e isnad edilen duvarın Çin Seddi olduğu gibi yanlış bir izlenime kapılmışlardır. Oysa bu duvar Dağıstan ve Karadeniz'le Hazar Denizi arasında yer alan Kafkasya'nın iki şehri olan Derbent ve Daryal arasına inşa edilmiştir. Karadeniz ve Daryal arasında, aralarını büyük bir ordunun geçemeyeceği derin vadilerin ayırdığı yüksek dağlar vardır. Fakat Derbent ile Daryal arasında bu tür dağlar yoktur ve geçitler geniştir ve geçit veren cinstendir.¹⁹⁸

Mevdûdî bu izahıyla, bazılarının Çin Seddi olduğunu düşündüğü Zü'l-Karneyn'in inşa ettiği duvarın, aslında Çin Seddi'nden farklı bir yer olduğunu tespit eder. Ardından bahsettiği duvarın özelliklerini zikrederek, duvarın kalıntılarının hâlâ mevcut olduğunu aktarır. Eski müfessirlerden ve klasik kaynaklardan da bu bilgilerin doğruluğunu ispat etmeye yarayacak bilgiler paylaşır.

Mevdûdî, peygamberler ve kavimlerinin yaşadığı coğrafyalar hakkında bilgi verirken, kimi zaman bölgeyi en ince detaylarına kadar tasvir ederek kıssanın meydana geldiği yerleri okuyucunun zihninde canlandırmayı hedefler. Rakamsal veriler de paylaşarak, seyahatinde gözlemlediği mekanları kendi gördüğü şekilde aktarmaya çalışır.

¹⁹⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:104.

¹⁹⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:79.

¹⁹⁷ Kehf 18/83-98.

¹⁹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:197.

Şuarâ suresinde Semud kavmine verilen nimetlerin anlatıldığı bölümlerde, onların “dağlardan yonttukları evler”¹⁹⁹den bahsedilmektedir. Mevdûdî, bu ayeti yorumlarken yaptığı seyahatle edindiği bilgileri paylaşarak okuyucuya şunları aktarır:

(...)Semud’un eserlerinin bazıları bugüne kadar gelmiştir. Ben bunları Aralık 1959’da gördüm. Ülkeleri, Medine ve Tebük arasında, Hicaz’da El-Ulâ, Hz. Peygamber (s.a) zamanındaki adıyla Vadi’l Kura’nın birkaç mil kuzeyinde idi. Yerliler bugün bile buraya el-Hicr ve Medain-i Salih diyorlar. El-Ulâ, hala bol su kaynakları ve bahçeleri bulunan yeşil ve verimli bir vadiyken, el-Hicr terkedilmiş bir yer görünümündedir. Burada zayıf insanlar, birkaç yeşillik ve içlerinden biri Salih’in (a.s) devesinin su içtiği söylenen kuyu olmak üzere birkaç tane de kuyu var. Şimdi kuru olan bu kuyu, Türkler zamanında terkedilmiş askerî bir karargâhın içinde kalmaktadır. Bu yöreye girip de el-Ulâ’ya yaklaştığımızda sanki şiddetli bir depremle baştan aşağı parça parça olmuş görünümü veren tepelerle karşılaştık. Aynı tip tepeleri doğuya, el-Ulâ’dan Hayber’e yaklaşık 90 mil ve Ürdün içlerinde kuzeye 30-40 mil kadar giderken de gördük. Demek ki, uzunluğuna 300-400 mil, enine 100 mil uzanan (300-400x100 mil²) bir alan korkunç bir depremle yerle bir olmuştu.²⁰⁰

Mevdûdî bölgenin dünü ve bugünü hakkında verdiği bu bilgiler ışığında, bazı müsteşriklerin iddialarına değinerek bu iddiaları coğrafi ve tarihi bilgilerle sağlam bir zemine oturtarak çürütmeye çalışır:

El-Hicr’de gördüğümüz Semud türü anıtlardan bir kaçına, Akabe Körfezi kıyısında Medyen’de ve Ürdün’de Petra’da rastladık. Özellikle Petra’da Semud ve Nebatiye eserleri, yanyana bir arada olup üslupları ve mimari özellikleri, şekilleri birbirinden öylesine farklıdır ki, bunları inceleyen biri onların ne aynı çağda ne de aynı ulus tarafından yapılmadığını hemen farkedebilir. İngiliz müsteşrik Daughy, Kur’an’ın gerçek olmadığını güya kanıtlamak için el-Hicr’de bulunan eserlerin Semud tarafından değil, Nebatiler tarafından oyulduğunu iddia etmişti. Oysa kayalardan ev oyma sanatı Semud’la başlamış ve binlerce yıl sonra İ.Ö. 2. ve 1. yüzyıllarda Nebatiler tarafından önemli ölçüde geliştirilmiş, Petra’dan yaklaşık 700 yıl sonra oyulan Ellora mağaralarında doruğuna ulaşmıştır.²⁰¹

Görüldüğü gibi Mevdûdî, kıssanın anlatıldığı coğrafyayı, yaptığı seyahat sayesinde detaylı bir şekilde anlatmış, tarihi bilgilerle seyahatinden edindiği bilgileri harmanlayarak müsteşriklerin iddialarına cevap vermiştir.

Özetleyecek olursak, Mevdûdî belki de tarihte ilk defa kıssaların geçtiği, peygamberler ve onların kavimlerinin yaşadığı coğrafyalara araştırma gezisinde bulunmuş, buradan elde ettiği bilgileri yazdığı tefsirin pek çok yerinde okuyucusuna sunmuştur. Onun, kıssaların izahında, bu kadar sık ve detaylı şekilde coğrafya tespiti yapmasının altında elbette bir takım hedefleri vardır. Genel olarak bu hedeflerin;

¹⁹⁹ Şuarâ 26:149.

²⁰⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4:54-55.

²⁰¹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4:55.

okuyucunun zihninde kıssaları canlı tutmak, kıssaların daha kapsamlı bir biçimde anlaşılmasını sağlamak, kıssaların uydurulmuş birer hikaye olmadığını, aksine onların tarihte vuku bulmuş gerçek olaylar olduğunu ispatlamak ve Kurân'ın gerçek olmadığını ortaya koymaya çalışan müsteşriklere sağlam delillerle cevap vermek olduğunu söyleyebiliriz.

1.3. Kıssa Coğrafyalarıyla İlgili Haritalar Kullanması

Tefhîmü'l Kur'ân'ın tefsirler içerisinde ilk sayılabilecek özelliklerinden biri Mevdûdî'nin özellikle tarihi olayları değerlendirirken haritalara yer vermesidir. Mevdûdî'nin, tefsirini yazmadan önce, peygamberlerin yaşadığı yerlerle Kur'ân'da adı geçen mekanlara bir araştırma gezisinde bulunduğunu daha önce belirtmiştik. O, bu gezide edindiği bilgileri paylaşmakla yetinmeyerek, kıssaların tarihi gerçekliğini vurgulamak ve okuyucunun zihninde, bilginin daha kalıcı olmasını sağlamak amacıyla görsel unsurlara da yer vermiştir. Tantâvî'nin 'dünyada ilk resimli tefsir kitabı' sayılan²⁰² el-Cevâhir'inden sonra Mevdûdî'nin tefsiri, Kurân'-ı Kerîm'in tefsir edilmesinde harita ve krokilerin kullanılması yolunu açmıştır. Bu sayede modern eğitimin önemli bir unsuru, bir Kur'ân tefsirinde de yerini almıştır.²⁰³

Mevdûdî'nin, Tefhîmü'l Kur'ân'da toplamda yirmi dokuz haritaya yer verdiği görülmektedir.²⁰⁴ Bunlardan ikisi hac ibadetinin yapılışıyla ilgili olup, kalan yirmi yedi harita, tarihi olaylarla ilgilidir. Tefhîmü'l Kur'ân'da yer alan ve tarihi olaylarla ilgili olan haritalar sırasıyla şunlardır:

Eserin ilk cildinde yer alan haritalar; Bakara suresinde Hz. İbrahim'in ziyaret ettiği yerler²⁰⁵, Maide suresinde İsrailoğullarının Mısır'dan çıktıktan sonra Sina yarımadası'nda evsiz yurtsuz dolaştıkları yerleri gösteren harita²⁰⁶.

İkinci ciltte yer alan haritalar; A'raf suresinde adı geçen eski kabilelerin bölgeleri²⁰⁷, İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışları²⁰⁸. Enfal suresinde Kureyş ticaret

²⁰² Celal Kırca, "el-Cevâhir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7:431.

²⁰³ Özel, "Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdudi", 48-49.

²⁰⁴ Özel, "Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdudi", 50.

²⁰⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:113.

²⁰⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:470.

²⁰⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:66.

²⁰⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:89.

yolları²⁰⁹, Bedir üzerinden Mekke-Suriye ve ayrıca Medine-Bedir kervan yolları²¹⁰, Bedir savaşında cephelerin durumu²¹¹, Tevbe suresinde Tebûk seferi zamanında Arabistan²¹², Yusuf suresinde Yusuf (a.s.)'un kıssası ile ilgili harita²¹³.

Üçüncü ciltte yer alan haritalar; İsrâ suresinde Hz. Musa'dan sonra Filistin²¹⁴, Süleyman ve Davut peygamberlerin krallığı²¹⁵, İsrail ve Yuda'nın Beni İsrail Krallığı²¹⁶, Makkabiler yönetimindeki Filistin²¹⁷, Büyük Herot Krallığı²¹⁸, Hz. İsa zamanındaki Filistin²¹⁹. Kehf suresinde Musa ve Hızır'ın hikayesine ilişkin harita²²⁰, Zülkarneyn'in hikayesine ilişkin harita²²¹, Nûr suresinde beni el-Mustalik'e karşı kampanya²²².

Eserin dördüncü cildinde yer alan haritalar: Şuârâ suresinde Lût halkı²²³ ve Şuâra suresinde adı geçen kavimlerin yerleri²²⁴. Ahzâb suresinde Hz. Peygamber döneminde Arap kabileleri²²⁵, Hendek savaşı²²⁶, Deccâl'in çıkacağı yerlerle ilgili iki harita²²⁷.

Tefhîmü'l Kur'ân'ın beşinci cildinde yer alan haritalar: Ahkaf suresinde Ahkaf çölünün yerini gösteren harita²²⁸, Nahle Vadisinde ez-Zeyme ve es-Seylu'l Kebir'i gösteren harita²²⁹.

Eserin altıncı cildinde yer alan, aynı zamanda eserin son haritası olan harita; Haşr suresindeki Yahudilerin yerleşim bölgelerini gösteren haritadır²³⁰.

²⁰⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:141.

²¹⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:143.

²¹¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:146.

²¹² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:193.

²¹³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:437.

²¹⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:85.

²¹⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:86.

²¹⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:88.

²¹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:89.

²¹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:93.

²¹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:94.

²²⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:179.

²²¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:193.

²²² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:444.

²²³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:62.

²²⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:63.

²²⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:375.

²²⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:376.

²²⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:493-494.

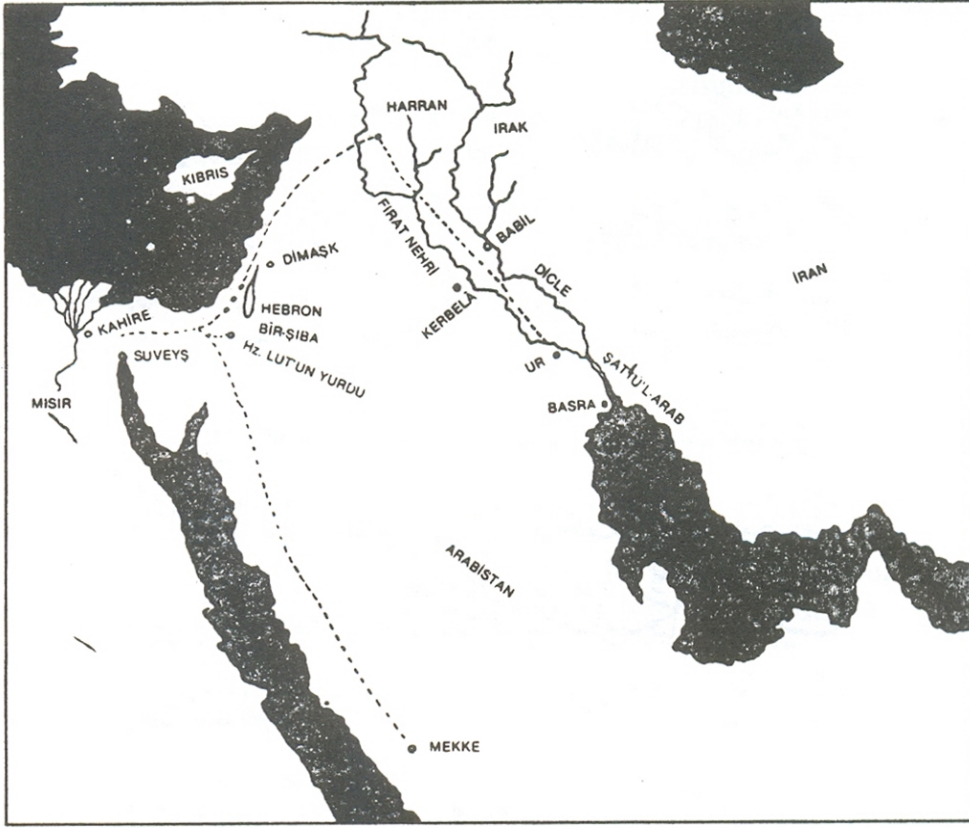
²²⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 5:356.

²²⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 5:361.

Burada, Mevdûdî'nin okuyucusuna sunduğu haritaların neredeyse tamamının kıssalarla ilgili olduğu açıkça görülmektedir. Bunların da büyük çoğunluğu tarihi kıssalarla ilgili olup, geri kalan kısım ise Hz. Peygamber'in (a.s) dönemindeki kabileler, savaşlar ve seferlerle ilgilidir. Biz de eserdeki haritaların büyük kısmını oluşturan, kıssalarla ilgili haritalardan birkaçını, bu haritaların açıklama notlarıyla birlikte paylaşacağız.

Mevdûdî, Bakara suresinde zikredilen Hz. İbrahim kıssasını değerlendirmeden evvel, kıssanın anlaşılabilmesi için göz önünde bulundurulması gereken bazı noktalara değinerek; Hz. İbrahim ve onun soyundan gelenlerle ilgili bir takım ön bilgiler vermiştir. Bu ön bilgilerin hemen ardından, kıssanın izahına geçmeden, okuyucusuna Hz. İbrahim'in ziyaret ettiği yerleri gösteren bir harita sunmuştur. O, haritayı açıklayan bir not da ekleyerek; Hz. İbrahim'in doğumundan başlayarak vefatına kadar geçen sürede nerelere gittiğini, hem görsel olarak hem de yazıyla aktarmıştır.

²³⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 6:187.

Şekil 1: Hz. İbrahim'in Kıssasıyla İlgili Harita²³¹

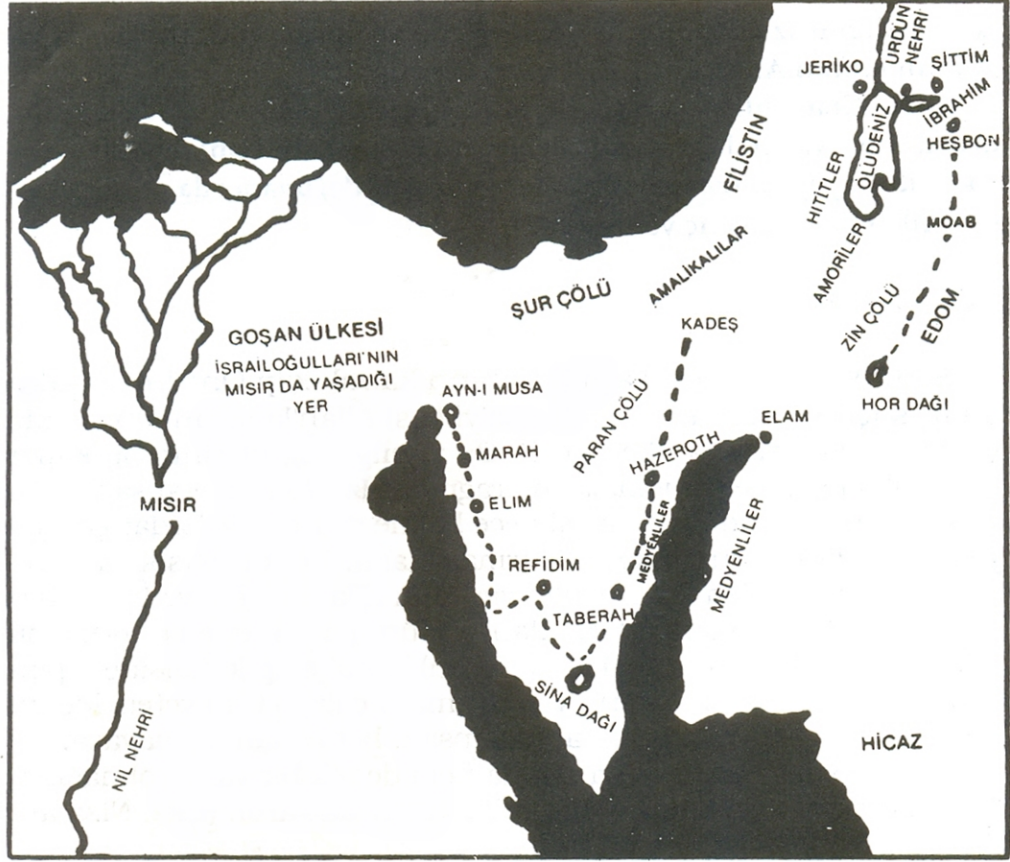
AÇIKLAMA: Hz. İbrahim (a.s) Irak'ta, Ur şehrinde doğdu. Ateşe atılmaktan kurtulduktan sonra Harran'a gitti. Daha sonra Filistin'e gitti; orada, davetinin merkez şehirleri olan Methel, Hebran, ve Beir sheba'yı kurdu. Yeğeni Hz. Lut'u (a.s) Lut Gölü'nün doğusuna gönderdi. Kendisi Filistin'den ayrıлып, Irak'tan sonra medeniyet ve kültür bakımından en gelişmiş ülke olan Mısır'a gitti. Orada daveti için bir merkez kurup kurmadığı hakkında güvenilir bir haber yoktur. Oradan da Hicaz'a gitti. Hicaz'da, Mekke'de "Allah'ın Evi"ni kurdu ve oğlu Hz. İsmail'i (a.s.) onun koruyucusu olarak tayin etti. Bundan sonra Hebran'ı (Filistin) daimi merkez olarak seçti. Orada öldüğünde ikinci oğlu Hz. İshak (a.s.) O'nun görevini devam ettirdi. O'ndan sonra da Hz. Yakup (a.s.) bu görevi üstlendi.²³²

Yine Bakara suresinde anlatılan, Hz. Musa ve İsrailoğullarının zikredildiği kıssada Mevdûdî, İsrailoğullarının Mısır'dan çıktıktan sonra Sina Yarımadasında yurtsuz olarak geçirdikleri uzun yılları anlatmak için bir haritadan faydalanmıştır. Haritayı, kıssanın hemen evvelinde paylaşarak, okuyucuyu kıssayı okumadan önce belli bir bilgi düzeyine çıkarmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda bu görsel unsurla, bilginin daha sağlam, etkin ve kalıcı olmasını sağlamaya çalışmıştır. Haritanın alt kısmına bir açıklama metni de eklemiş, bu sayede İsrailoğullarının çölde geçen uzun serüvenini gösteren haritayı, metinle de desteklemiştir. Açıklama notunda Hz.

²³¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:113.

²³² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:113.

Musa'nın, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarmasından başlayarak vefatına kadar olan süreçte yaşadıkları olaylar kısaca anlatılmıştır.

Şekil 2: Hz. Musa ve İsrailoğulları Kıssasıyla İlgili Harita²³³

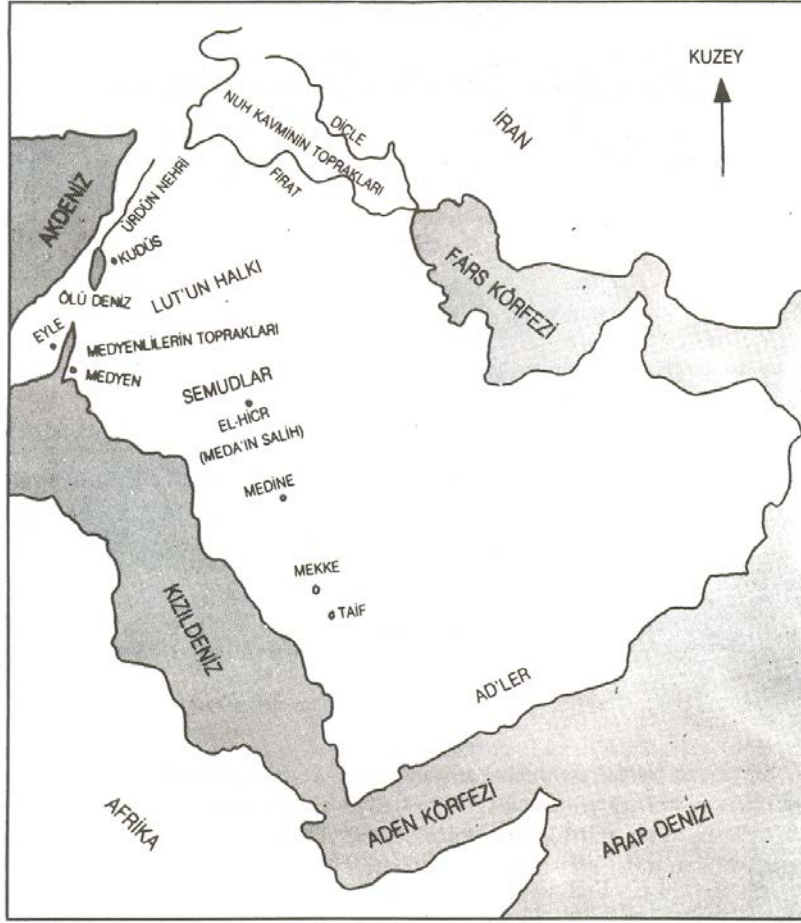
AÇIKLAMA: Hz. Musa (a.s.) İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarıp, Sina Yarımadasında Moro, Elim ve Refidim yoluyla Sina Dağı'na getirdi. Burada bir yılı aşkın süre kalıp, Tevrat'ın emirlerinin çoğunu aldı. Sonra kendisine İsrailoğullarını Filistin'e götürüp orayı fethetmesi emredildi.(...) Bunun üzerine o, İsrailoğullarını Tabera ve Hazera'dan geçirip Faran çölüne geldi, kavminden bazı önde gelenleri casusluk için Filistin'e gönderdi. Gidenler kırk gün sonra geri geldiler ve Kadeş'te raporlarını sundular. Yuşa (Yeşu) ve Kalib'in yüreklendirici ifadeleri dışında diğerlerinin sunduğu manzara öylesine ürkütücüydü ki, İsrailoğulları bağırıp çağırarak Filistin'e yürümeyi reddettiler. (...) İsrailoğulları kırk yıl evsiz yurtsuz Faran, Şur ve Zin çöllerinde dolaşıp durdular ve Amalikalılar, Amoriler, Muablar, Edomitler ve Medyenlilere karşı savaş verdiler. Kırk yıl dolarken Harun Peygamber (a.s.) Edom sınırı yakınındaki Hur dağında vefat etti. Bu sıralarda Musa Peygamber (a.s.) İsrailoğullarının başında olarak Muab'a girdi, tüm yöreyi fethedip, Heşban ve Şitim'e ulaştı. Burada Abarim dağlarında vefat etti. (...)²³⁴

Mevdûdî, A'raf Suresinde ard arda zikredilmiş olan peygamberler ve onların kavimleriyle ilgili birçok coğrafi bilgi ve arkeolojik bulgu paylaşmıştır. Daha sonra

²³³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:470.

²³⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:470.

kıssaları yorumlamış ve okuyucularına, ard arda kıssaları zikredilmiş olan kavimlerin yaşadıkları yerleri gösteren bir harita sunmuştur. Mevdûdî, bu haritayı herhangi bir açıklama notu eklemeyen paylaşmıştır. Öyle anlaşılıyor ki o, bu haritayı, daha önce verdiğimiz örnek haritalardaki gibi kıssanın henüz girişinde okuyucuya ön bilgi sunmak için kullanmamış, kıssaların izahından sonra surede anlatılan kavimlerin toplu bir şekilde görülerek; kıssanın zihne daha iyi yerleşmesi amacıyla kullanmıştır.

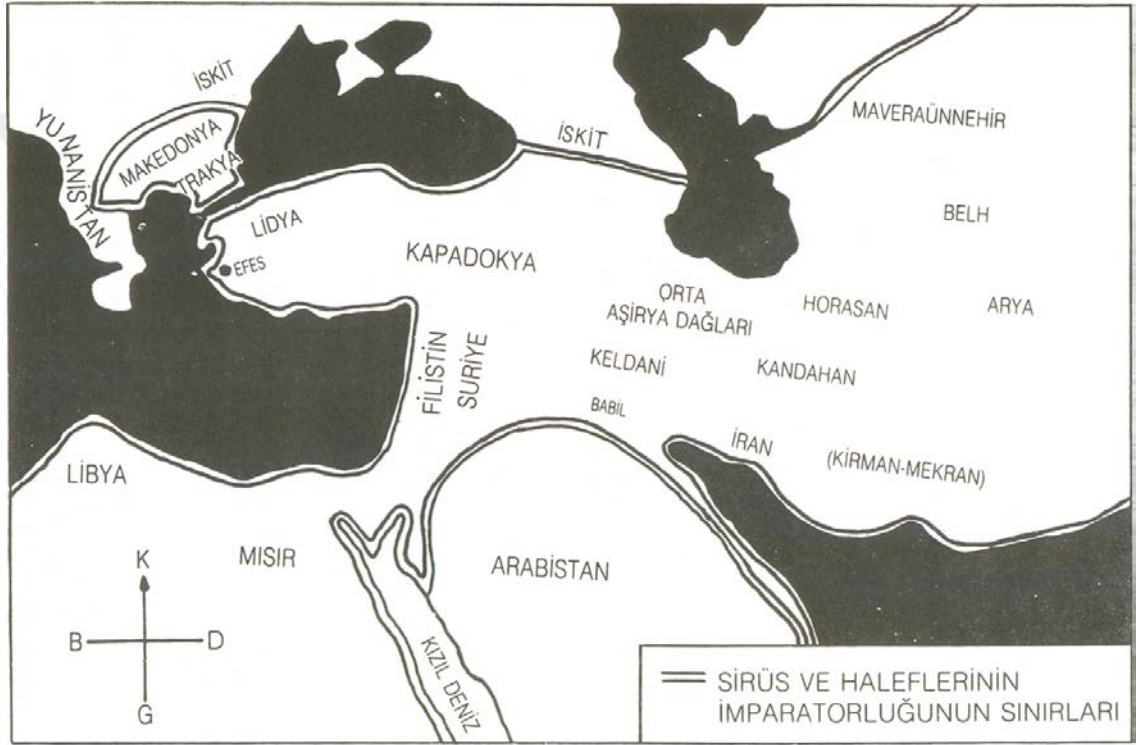

Şekil 3: A'raf Suresinde Adı Geçen Kavimlerle İlgili Harita²³⁵

Mevdûdî, Zülkarneyn kıssasıyla ilgili, Kehf Suresi 83. ayeti izah ederken, ilk olarak Zülkarneyn'in kimliği konusunda ihtilaf olduğundan bahseder. O, Kur'ân, Kitab-ı Mukaddes ve tarihteki bilgileri karşılaştırıp, Zülkarneyn'in Kısra olduğu sonucuna ulaşır. Kimliğin tespitinden sonra kıssaya ilişkin bir harita sunarak, Zülkarneyn'in (Kısra'nın) kıssasında anlatılan yerlerle ilgili somut şeyler ortaya koymaya çalışır. Zülkarneyn'in kimliği net bir biçimde ispatlanamadığı için

²³⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:66.

Mevdûdî, kıssada işaret edilen yerlerle ilgili açıklamalarında kesin ifadeler kullanmamıştır. “Güneşi kara bir balçıkta batar buldu,²³⁶ Eğer Zülkarneyn Kisra idiye, burası Anadolu’nun batı sınırındır ve ‘kara balçık’ ise Ege Denizi’dir.”²³⁷ gibi ifadeler kullanarak, okuyucuya sunduğu haritanın da, Zülkarneyn’in Kisra olduğu varsayımına dayalı olduğuna işaret etmektedir. Bu da gösteriyor ki, Mevdûdî bu haritayı, kıssanın okuyucunun zihnine daha etkin ve canlı olarak yerleşmesinin yanında, ihtilafli olan bir konunun açıklığa kavuşması ve ulaştığı sonucun ispatlanması amacıyla sunmuştur.²³⁸

Şekil 4: Zülkarneyn Kıssasıyla İlgili Harita²³⁹

Görsel materyaller, etkili bir şekilde metinle ilişkili olarak sunulduğu takdirde, kişinin bilgiye dikkatini yoğunlaştırmasına yardımcı olarak, metnin bilgisel bağlantılarının güçlendirilmesine olanak sağlayan somut ve anlaşılır örnekler

²³⁶ Kehf 18/86.

²³⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:195.

²³⁸ Mevdûdî, Hz. Musa ve Hızır kıssasının izahında da aynı amaçla bir harita paylaşmış, bir varsayımdan yola çıkmış ve onun tutarlılığını ispat etmeye çalışmıştır. “Eğer bizim tahminimiz doğru ise, o zaman bu olayın Musa’nın (a.s) Sudan’a yolculuğu sırasında meydana geldiği ve iki denizin birleştiği yer ile Mavi Nil ile Beyaz Nil’in birleştiği bu günkü Hartum şehrinin kastedildiği sonucuna varabiliriz.” Bkz. *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:179,182.

²³⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:193.

sunar.²⁴⁰ Tefhîmü'l Kur'ân'dan verdiğimiz örneklere bakıldığında, Mevdûdî'nin de, kıssaların izahında harita kullanmakla hedeflediği şeyin; yazı yoluyla verilen bilgilerin, görsel unsurlarla desteklenerek; bilginin okuyucu için daha anlaşılır ve kalıcı olmasını sağlamak, kıssaları sağlam bir coğrafi zemine oturtarak, onların uydurulmuş hikayeler olmadığını kanıtlamak olduğu söylenebilir. Mevdûdî'nin haritalardan faydalanmasının diğer bir sebebinin de, ihtilafı olan konularda belli bir yöntem izleyerek tespitte bulunmak ve bu tespiti görsel unsurlarla sağlamlaştırmak olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. O, kimi zaman kıssaların giriş kısmında kimi zaman da kıssanın bitiminde haritalara yer vermiştir. Kıssaların giriş kısmında verdiği haritalarda öncelikli amacı, okuyucuya ön bilgi vermekken; kıssaların sonunda sunduğu haritalardaki amacı, kıssayla ilgili bilgileri bir görselle özetleyerek, bilginin zihinde kalıcı olmasını sağlamaktır.

1.4. Kıssalarla İslamî Hayat Tarzına Temel Oluşturmaya Çalışması

Mevdûdî, tefsirinin giriş kısmında, Kur'ân'ın ruhunun tam manasıyla kavranabilmesi için gerekli olan şeyin, onun pratiğe aktarılması olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Kur'ân ne kolayca okunacak bir soyut teori ve fikirler kitabıdır, ne de ancak üniversite ve manastırlarda incelenebilecek dini bir muamma kitabıdır. O, insanları bir harekete davet etmek ve bu harekete uyanların etkinliklerini, bu amacı elde edebilmeleri için yönlendirmek üzere gönderilmiş bir kitaptır. Bu nedenle onun gerçek anlamını kavrayabilmek için kişi hayatın bağrına atılmalıdır. (...) Yirmi üç yıl kadar süren, doğru ile yanlış, hak ile batıl arasındaki uzun savaş boyunca Kur'ân, İslami hayat tarzını mükemmel bir şekilde kurmayı başarınca dek her an ve her safhada İslami harekete rehberlik etmeye devam etti. O halde bir kimse sadece onun kelimelerini okuyarak Kur'ân'daki doğruları kavrayamaz. Bunları kavrayabilmek için kişinin iman ile küfür, İslamî ile gayri İslamî, hak ile batıl arasındaki çatışmada etkin bir rol alması gerekir.²⁴¹

Onun, kıssaların izahında bu ilkeyi göz önünde bulundurduğu açıkça görülmektedir. O, kıssaların uydurulmuş hikayeler olmadığını her fırsatta vurgulayarak, onların her zaman ve yerde, insan ve toplum için bir model oluşturmaya çalıştığını göstermeye gayret eder. Bunu da, kıssaların anlatımından önce veya sonra maddeler halinde özetleyerek açık bir şekilde sunmaya çalışır.

²⁴⁰ Tülay Kayabekir, "Resim-Metin İlişkisinde Yapısal ve Bilişsel Kavramların Tasarım Sürecine Etkisi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/4 (Eylül 2017): 1642.

²⁴¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:36-37.

A'raf Suresinde Hz. Adem'le ilgili kıssayı²⁴² izah ederken yaptığı açıklamalar, uyguladığı bu yöntem güzel bir örnektir. Mevdûdî, kıssanın daha evvel Bakara Suresinde²⁴³ geçtiğini, A'raf Suresindeki kıssanın tekrarı mahiyetinde olduğunu göz önünde bulundurarak yorumlamıştır. Daha önce verdiği bilgileri tekrar etmemek için kıssanın Bakara Suresindeki yorumuna atıfta bulunmuş, A'raf Suresinde kıssanın farklı yönlerine vurgu yapmıştır. Kıssanın son ayetlerine gelindiğinde; Mevdûdî, kıssadan pek çok önemli madde çıkararak; okuyucunun zihninde kıssanın daha iyi şekillenmesi için çaba göstermiştir. Bu maddelerde, insan ve toplumla ilgili önemli meselelere vurgu yaparak, İslamî hayat tarzının bazı temellerine değinmiştir:

Kur'ân bu kıssasında, aşağıdaki şu önemli konuları izaha kavuşturmuştur:

- a) İnsandaki utanma ve haya duyguları tabii ve fitrîdir. Bunun ilk belirtisi, bir kişinin başka birisi önünde mahrem yerleri açıldığında tabii olarak duyduğu utanma hissidir. (...)
- b) Cinsel duygu, insanoğlunun en zayıf tarafıdır. (...) Bugün bile şeytan ve işbirlikçileri kadını bu haya ve iffet duygularından soymak için aynı planı uygulamaktadır.²⁴⁴

Mevdûdî, bu noktada meseleyi okuyucusunun zihninde canlı tutmak için 'bugün'den örnek vermiş, devamında da kıssanın amacına yönelik maddeler çıkarmaya devam etmiştir:

- c) İnsan, yapısı kötülüğe ve iğrenç olana açık bir çağırışı kolay kolay kabul etmez. Fitrî bir özelliğidir bu. İnsanı kendi tuzağına düşürmek için şeytan, onun yararına ve iyiliğine çalışıyormuş gibi gözükerek kendi tuzağına düşürmeye çalışmaktadır.
- d) Bu kıssa, insanın her zaman Allah'a karşı gelecek olsa er veya geç suçunun açığa vurulduğunu beyan etmekte. (...)
- e) İnsanla olan çekememezliğinde şeytan, insanın hiçbir yönüyle kendisine üstünlüğü olmadığını ispatlamak istedi. Nitekim yasak meyveden yemesi için onu aldattı, fakat şeytan insanın Rabbine karşı isyan etmesinde başarılı olduysa da, yine de umumiyetle insan, şeytana olan ahlaki üstünlüğünü ispat etti.²⁴⁵

Mevdûdî, kıssayla ilgili alıntı yaptığımız bu maddelerde olduğu gibi daha pek çok yorumda bulunmuş, son maddede de kıssanın asıl anlatılma amacından bahsetmiştir. Kıssanın amacını izah ettiği bu maddede; takip edilmesi gereken doğru yolun, şeytanın yolu değil, sadece Allah'ın yolu olduğunu açıklamıştır. İnsanın şeytana uyararak isyan yolunu tutmaması gerektiğini, Allah'a itaat etmesi, tüm

²⁴² A'raf 7/11-25.

²⁴³ Bakara 2/30-33.

²⁴⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:21.

²⁴⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:21-22.

tedbirlerine rağmen şeytanın tuzağına düşerse, derhal pişman olarak tövbe etmesi gerektiğini söyleyerek izahını sonlandırmıştır.²⁴⁶

Mevdûdî, yine A'raf Suresinde geçen, Hz. Adem kıssasındaki “Ey Ademoğulları, şeytan, anne ve babanızın çirkin yerlerini kendilerine göstermek için, elbiselerini sıyırtarak onları cennetten çıkardığı gibi sakın sizi de bir belaya uğratmasın. Çünkü o ve taraftarları, (kendilerini göremeyeceğiniz yerden) sizleri görmektedir. Biz gerçekten şeytanları, inanmayacakların dostları kıldık.”²⁴⁷ ayetini yorumlarken, örtünme ile ilgili pek çok hususa dikkat çekmiş, bunları maddeler halinde sıralamıştır. Son maddelerde ise örtünün keyfiyeti hakkında bilgiler vermeyi uygun görmüş, örtünmenin nasıl olması gerektiğini okuyucusuna özet bilgiler halinde şu şekilde sunmuştur:

Bu paragraf, örtünme konusunda aşağıdaki hususları açıkça ortaya koyuyor:

1. Örtünme ihtiyacı insanda suni olarak değil, aksine insan yaratılışının önemli bir eğilimi olarak vardır.(...)
2. 26. ayette vücudun avret yerlerinin örtünmesi, bedenın korunması ve süslenmesine öncelik sayılması gerçeği, örtünmede fiziksel işlevden ziyade ahlaki işleve daha büyük önem verildiğinin açık bir delilidir.(...)
3. Elbise ve örtünme sadece ayıp yerler örten bedeni koruyan ve süsleyen birer nesne olmaktan çıkıp aynı zamanda insanı takva sahibi kılan bir araç olarak görülmelidir.(...)
4. ‘Örtünme’ bütün yeryüzüne yayılmış ve insanları Hakk’ı tanımaya, bilmeye götüren Allah’ın ayetlerinden bir ayettir.(...)²⁴⁸

Mevdûdî, toplumsal olaylara vukufiyetiyle öne çıkan bir ilim adamıdır. Onun bu özelliği tefsirinde de ön plandadır. O, kıssalardan, mesajın pratiğe aktarılmasına yardımcı olacak toplumsal ilkeler çıkarmayı kendisine yöntem edinmiştir. Hz. Salih ve Semud kavminin²⁴⁹ kıssasında, Hz. Salih’in dişi devesinin öldürölmesi mevzusuna yaptığı izah, buna güzel bir örnektir:

“Hz. Salih’in dişi devesini yalnızca bir kişi öldürdüğü halde bütün kabile bu suçun ortağı sayılmıştır. Çünkü bütün kabile o kişiye arka çıkmış, desteklemiştir.”²⁵⁰ der ve bu konudan İslamî hayat tarzına dayalı toplumsal bir ilke çıkararak şunu söyler:

²⁴⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:22.

²⁴⁷ A'raf 7/27. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:23.

²⁴⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:25.

²⁴⁹ Araf 7/73-79.

²⁵⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:59.

Bir birey tarafından işlense bile, bir toplum tarafından tasvip görülen veya bir toplumun iradesini yansıtan her suç, toplumun suçudur. Onu yapan kişi ise burada sadece bir maşadır. Kur'ân'a göre bir birey tarafından işlenen ve ilgili toplum tarafından da kabul gören bu suç, bir milli suç sayılmaktadır.²⁵¹

Kıssalardan sosyal meselelerle ilgili çıkarımlar yapan Mevdûdî, bu yolla insanların helak olan kavimlerin davranışlarından ders çıkararak birey ve toplum olarak durumlarını düzeltecek ipuçları vermeye çalışır. Hz. Hud ve kavminin anlatıldığı kıssalarda, Allah'ın Ad kavmine verdiği zenginlik, güç gibi nimetlerden sıkça bahsedilir. Servet ve güç göstermek için diktikleri yüksek binalara işaret edilen ayette Ad kavmine hitaben; “Ölümsüz kılınmak umuduyla sanat yapıları mı ediniyorsunuz?”²⁵² buyrulmaktadır. Mevdûdî kıssadaki bu ifadeye dikkat çekerek toplumun bu yöne yönelmesinin sonuçları hakkında çıkarımlarda bulunmuştur:

(...)Bu bağlamda mimaride israfın, bir halk içinde rastgele ortaya çıkmayıp maddi amaçlar ve bencil kazançlar uğrunda servet yığıma ve çılgınlığın sonucu olduğu belirtilmelidir. Bir ulus bu noktaya geldiği zaman tüm sosyal sistemleri bozulur ve çöküntüye uğrar. Hz. Hud'un kavmini mimarideki israf ve lüksten dolayı eleştirmesi, yalnızca yüksek köşk ve anıtlara değil, ayrıca ülkenin her yerinde tefessüh alametleri anıt ve köşkler şeklinde görülen köhnemiş medeniyetlerine ve sosyal sistemlerine de yönelikti.²⁵³

Mevdûdî, kıssalardan toplumla ilgili ilkeler çıkarmasının yanında, toplumu oluşturan bireylerin davranışlarıyla ilgili de İslamî nizama uygun ilkeler çıkarır. Hud Suresinde Hz. Nuh'un kıssasının anlatıldığı bölümde “(Nuh) Dedi ki: Ona binin. Onun yüzmesi de, demir atması (durması) da Allah'ın adıyladır. Şüphe yok, benim Rabbim çok bağışlayandır, esirgeyendir.”²⁵⁴ ayetini yorumlarken Hz. Nuh'un bu ifadesinin, bir mü'minin gerçek karakteristiğine işaret ettiğini belirtmiştir. O, mü'minde bulunması gereken temel özelliklerden birini şu şekilde ifade eder:

Hz. Nuh'un tufandan kurtuluşun kendi planları, aygıtları ve çabalarıyla olmadığını yalnızca çok bağışlayıcı olan Rabbinin rahmetiyle gerçekleştiğini söyleyerek gösterdiği tevazu bir mü'minin gerçek bir karakteristiğidir. Allah'ın kulu, bir dünyalı olarak gereken araçların tümünü itihaz edebilir fakat hiçbir şekilde bu araçlara bel bağlamaz. O başarısı için yalnızca Rabbine güvenir, çünkü bilir ki O'nun tasdiki olmaksızın hiçbir araç benimsenemez.²⁵⁵

²⁵¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:59.

²⁵² Şuarâ 26/129. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:50.

²⁵³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:51.

²⁵⁴ Hud 11/41. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:393.

²⁵⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:394.

Bu yorumuyla Mevdûdî, mü'minin, bir işle alakalı çaba gösteren, elindeki tüm imkanları kullanan, fakat başarı için Allah dışında hiçbir şeye güvenmeyen bir karakter olduğu ilkesine dikkat çekmiştir.

Aynı kıssada Hz. Nuh'un oğlunun tufanda boğulanlardan olması hakkındaki ayette, oğlunun da ailesinden olması sebebiyle Hz. Nuh'un Allah'tan, oğlunu kurtarması için dua ettiği anlatılmaktadır. Ayetin devamında Allah, Hz. Nuh'un oğlunun, ailesinden biri değil; zalimlerden olduğunu buyurmaktadır. Bunun ardından, Hz. Nuh (a.s.) bilmediği bir şeyi istemekten men edilmiştir.²⁵⁶ Mevdûdî, bu ayeti yorumlarken mü'minlerin, kendileriyle kan bağı olan kişilerle olan ilişkileri hakkında toplumsal bir ilke koyarak şöyle demiştir:

(...)Bir mü'min, belli akidelere inanan ve belli amellerle yükümlü bulunan bir kişi olduğuna göre, başkalarıyla olan tüm ilişkilerini bu inanç ve amel manzumesine göre belirleyecektir. Eğer mü'minin kan hısımları, bir mü'minin taşıması gereken niteliklere sahipse kurulan ilişki çift kat güçlü olacaktır. Fakat onlar bir mü'minin niteliklerini taşıyorlarsa, mü'min onlarla ilişkilerini yalnızca kan hısımlığı düzeyinde sürdürecektir ve onlarla hiçbir manevi ilişkiye girmeyecektir. Ve eğer sonuçta bu ilişki iman ve küfür savaşında karşı karşıya gelecek biçimde tezahür ederse, mü'min onlarla tıpkı diğer kafirlerle savaştığı gibi savaşmak zorundadır.²⁵⁷

Mevdûdî, kıssalardan yola çıkarak bazı toplumsal ilkeleri dile getirmenin yanında, kıssa izahlarında İslami davet metotlarıyla ilgili yorumlar da yapmaktadır.²⁵⁸ Tâhâ Suresinde geçen Hz. Musa kıssasında, Allah (c.c) Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun'u Firavun'a gitmeleri için görevlendirmiştir. Mevdûdî kıssadaki "Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar."²⁵⁹ mealindeki ayetten bir insanı doğru yola götürmek için yapılması gereken şeyleri tespit ederek, bunları şu şekilde açıklamıştır:

"Bir insanı doğru yola götürmenin iki yolu vardır:

1. Onu tartışma ve öğüt ile ikna etmek.
2. Onu sapıklığın sonuçları ile uyarmak."²⁶⁰

²⁵⁶ Hud 11/45-49. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:395.

²⁵⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:398.

²⁵⁸ Konuyla ilgili bir diğer örnek için tezimizin 124-125. sayfalarına bkz.

²⁵⁹ Tâhâ 20/44.

²⁶⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:247.

Allah'ın Hz. Musa ve Hz. Harun'a Firavun'u uyarmaları için emrettiği yol budur. Mevdûdî'ye göre öğüt ve uyarı yolu, her zaman ve her durum için geçerli olan yollardır.

Yine Tâhâ Suresinde Hz. Musa ve İsrailoğullarının anlatıldığı kıssada, İsrailoğullarının Firavun ve ordularından kurtuluşu, ardından ahitleşme ve kudret helvasıyla bıldırcın eti ile Allah'ın onları çölde rızıklandırması olaylarından bahsedilir. Mevdûdî, bu olayların anlatımından sonra zikredilen “Gerçekten ben, tövbe eden, inanan, salih amellerde bulunup da sonra doğru yola erişen kimseyi şüphesiz bağışlayıcıyım.”²⁶¹ ayetini açıklarken, bağışlanma için gereken temel bir takım unsurlardan bahsetmiş ve bu unsurları şu şekilde açıklamıştır:

Bu ayete göre bağışlanma için 4 şart vardır:

1. Tевbe: İsyân, itaatsizlik, şirk ve küfürden sakınmak.
2. İman: Allah'a, Rasûlüne, Kitab'a, ve ahiret gününe samimiyetle inanmak.
3. Salih Amel: Allah'ın ve Rasûlünün emirlerine uygun işler yapmak.
4. Hidayet: Sebatla doğru yolu takip etmek ve yanlış yola sapmaktan sakınmak.²⁶²

Verdiğimiz örnekleri göz önünde bulundurarak, konuyu özetleyecek olursak; Mevdûdî, kıssaları izah ederken, tefsirinin yazılış amacına uygun olarak bireyin ve toplumun ihyasını ön plana çıkaran yorumlar yapmıştır. Bu yorumlarında, İslamî hayat tarzının temelindeki unsurları vurgulamıştır. Mevdûdî'nin bu unsurları kıssalardan çıkarıyor olması ayrıca ilgi çekicidir. O, bu sayede kıssaların yalnızca geçmişin haberlerini veren hikayeler olmadığını anlatırken, aynı zamanda onlarla verilen dersleri göz önünde bulundurarak her çağda ve her coğrafyada geçerli olan İslamî temelleri de kıssalardan çıkarmış olmaktadır. Bir başka deyişle o, Kur'ân kıssalarını güncelle, yani günümüze taşımaktadır. O, zahirine bakan herkesin göremeyeceği bir yönden ayetlere yaklaşmış, hedeflediği 'Kur'ân'ın mesajının pratiğe aktarılması' ilkesine uygun şekilde yorumlar yapmıştır.

Mevdûdî'nin, kıssaları yorumlarken birey ve toplumun ihyasını ön plana çıkaran yaklaşımının yanında, sık sık İslamî davet metodlarına da vurgu yaptığı görülmektedir. Mevdûdî, hem birey ve toplumun ihyasıyla ilgili, hem de İslami davet metoduyla ilgili meseleleri izah ederken; yorumlarını genellikle maddeler halinde

²⁶¹ Tâhâ 20/82. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:260.

²⁶² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:263.

sıralamış, bu sayede okuyucuya çok daha sistemli ve açık bilgiler vermeye çalışmıştır.

1.5. Meseleleri Somut ve Güncel Örneklerle Açıklaması

Yeni şeyler öğrenmek için, insanın daha önceden sahip olması gereken bazı tecrübeler ihtiyacı vardır. Bunun yanında, dinî alanda mevcut olan metafizik unsurlar, insanın bir şeyleri tecrübe edebileceği alemin ötesindeki bir alemle alakalıdır. Bu tür metafizik kavramların öğretimi için Kur'ân, insanların kolayca anlayıp kavrayabileceği bir üslupla anlattığı misaller getirir.²⁶³ Mevdûdî de, Kur'ân'ın bu üslubunu örnek alarak, tefsirinde soyut ve anlaşılması zor olan meselelerde somut örnekler verme yoluna gitmiştir.

Mevdûdî, kişilik olarak, hiçbir zaman gündemden kendini soyutlamış bir şahsiyet değildir. Aksine o, dini bir bütün olarak ele alarak; din kavramının hayatın her alanını kapsayan, güncel olandan bağımsız düşünülemez bir hayat nizamı olduğunu kabul eder. Mevdûdî'nin gazeteci kimliğine sahip olmasının da, onun gündemden kopmayarak, olayları sıkı şekilde takip etmesinde oldukça etkili olduğunu söyleyebiliriz. Onun bu yönünü, tefsirinde de görmek mümkündür. Mevdûdî, somut örnekler vererek konuların kolayca anlaşılmasını sağlamanın yanında, okuyucuya canlı ve hayatın içinden seçilmiş olan güncel örnekler sunar. Onun, meseleleri izah ederken, etkili öğretim yöntemleri olan; somuttan soyuta ve yakından uzağa ilkelerini gözettiğini söyleyebiliriz. Onun bu yöntemleri kıssaların izahında da uygulamış olmasını; okuyucunun, kıssalardaki olayları, yaşadığı dünyada somut bir şekilde görerek daha iyi anlamasına ve kıssalardaki durumların canlılıklarını koruduklarını idrak etmesine yönelik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Mevdûdî, Kur'ân'ın ilk kıssası olan Hz. Adem'in yaratılışında Allah'ın (c.c.) meleklerle, Hz. Adem'e secde etmelerini emrettiği ayeti²⁶⁴ yorumlarken, ayetteki 'secde'nin itaat etmenin sembolik bir ifadesi olduğunu belirtmiş; Allah'ın meleklerle, insana verilen yetki ondan alınmaya dek, yetkilerini iyiye de kullansa, kötüye de

²⁶³ Yusuf Batar, "Bir Öğretim Yöntemi Olarak Emsâl'ul Kur'ân", *İslami İlimler Dergisi* 8/1 (Bahar 2013):334.

²⁶⁴ Bakara 2/34.

kullansa yardımcı olmalarını emrettiğini söylemiştir. Mevdûdî, meleklerle insan arasındaki ilişkiyi daha iyi açıklayabilmek amacıyla, somut bir örnek vererek şöyle devam etmiştir:

Bu, bir devlet memurunun durumuna benzer. Kendi yetki sınırı içindeki tüm memurlar ona itaat ederler; fakat hükümet tarafından görevden alınınca, daha önceden itaat eden tüm memurlar artık ona itaat etmezler. Hatta hükümet emrederse onu yakalayıp hapse bile atarlar. Meleklerin de insanla aynı ilişkide oldukları görülüyor.²⁶⁵

Bu yorumuyla Mevdûdî, insan için soyut olan ve insanın, mahiyetini tam olarak kavrayamadığı bir varlığın, kendisi ile olan ilişkisini somut bir örnekle açıklamıştır.

Kur'ân'da yine meleklerle ilgili olarak; Harut ve Marut isimindeki iki meleğin bahsinin geçtiği kıssada, meleklerin insan kılığına girip; insanları küfre karşı uyararak büyü öğrettikleri, insanların ise bu uyarıya aldırış etmeden Harut ve Marut'tan eşlerin arasını açan büyüleri öğrendikleri anlatılmaktadır.²⁶⁶ Bu ayetle ilgili olarak Mevdûdî, Allah'ın neden insan suretinde iki melek gönderdiğini ve onların insanlara neden büyü öğrettiklerini somut bir örnekle şu şekilde izah etmiştir:

Meleklerin insan kılığında gelmelerinde garipsenecek bir yön yoktur. Onlar Allah'ın vekilleri olarak olağanüstü güçlere sahiptirler. İnsanlara neden sihri öğrettiklerine gelince, bunu bir örnekle açıklayabiliriz. Bu, polisin rüşvet alan memurları suçüstü yakalayabilmek için işaretlenmiş paraları suçlulara teslim etmek gibi mizansenler hazırlamasına benzemektedir. Nasıl bunda garipsenecek bir şey yoksa, dejenere olmuş Yahudileri sınamak için meleklerin yaptığı şeyde de bir tuhafılık yoktur.²⁶⁷

Mevdûdî, gaybî aleme dahil olan konularda genellikle bu tür somutlaştırmalar yapmış, akılda soru işareti kalmaması, anlamın daha berrak şekilde zihinlere yerleşmesi için çaba sarf etmiştir.

Mevdûdî, yalnızca gaybî konularda örnekleme yapmakla kalmayıp, o, kıssalardaki meselelerin günümüzdeki karşılıklarını da okuyucuya hatırlatır. Şöyle ki; bir kavmin eleştirildiği noktaları anlatırken, aynı davranış ve düşüncenin günümüzdeki yansımaları örnek getirir. Mevzuların ufak değişiklikler geçirse bile, özlerinde sabit kaldıklarını okuyucununun farketmesini sağlar.

²⁶⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:64.

²⁶⁶ Bakara 2/102. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:100.

²⁶⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:101.

“(Kısaca) Yahudilerin yaptıkları zulüm ve birçok kişiyi Allah'ın yolundan alıkoymaları nedeniyle (önceleri) kendilerine helal kılınmış güzel şeyleri onlara haram kıldık. Ondan nehyedildikleri halde faiz almaları ve insanların mallarını haksız yere yemeleri nedeniyle (öyle yaptık.) Onlardan kafir olanlara pek acıklı bir azab hazırlamışızdır.”²⁶⁸ ayetinde ‘Yahudilerin yaptıkları zulüm ve birçok kişiyi Allah yolundan alıkoymaları’ meselesine Mevdudi komünizm ve Freudculuğu örnek vererek Yahudilerin bugün de aynı işleri yaptıklarını şöyle anlatmıştır:

(...)Onların (Yahudilerin) en son günahı, tarihte ilk defa hayat ve yönetim sistemini açık ve kasıtlı olarak Allah'ı inkara dayandıran ve Allah'a ibadeti ortadan kaldırmak için O'nun kanunlarına apaçık karşı çıkan ilk sistem olan komünizmi kurmuş olmalarıdır. Modern çağın insanları saptıran bir başka doktrininin (Freudculuk) kurucusu da yine bir Yahudidir.²⁶⁹

Kasas suresinde Hz. Musa'nın kıssası anlatılırken; onun, Firavuna apaçık delillerle gelmesine rağmen, gösterdiği mucizelerin büyü diye itham edilmesi anlatılmaktadır. Bu olayın anlatıldığı ayetlerden sonra gelen Firavun'un kendisini ilah yerine koyduğu ve Haman'a bir ateş yakarak, Musa'nın ilahına çıkmak için yüksekçe bir kule inşa etmesini emrettiği anlatılmaktadır.²⁷⁰ Bu ayeti açıklarken Mevdûdî, tefsirini yazdığı döneme yakın bir zamanda gerçekleşmiş güncel bir olayı örnek getirerek, Firavun'un Haman'a verdiği emri şu şekilde yorumlamıştır:

“Bu zihniyet, bugün Rus komünistlerinin sergiledikleri zihniyetle aynıydı. Onlar uzaya Sputnikler, Luniler gönderdi ve dünyaya, bu araçların yukarılarda – haşa- Allah falan bulamadıklarını duyurdu.”²⁷¹ Bu güncel örneği vererek Firavun'un da aynı düşünceyle Allah'ı bir kuleden görmek istemesi arasında bağlantı kurarak şöyle demiştir:

Bu gösterir ki dalaletteki insanların muhayyile sınırları 3500 yıldır olduğu gibi kalmış; bir santim bile genişlememiştir. Buna göre eğer onlar Allah'ı sınırsız alem içindeyken, yeryüzünün birkaç bin km yukarıda görmezlerse, bu onun güya hiçbir yerde olmadığına delil teşkil edecektir. (...) Bu açıdan bakıldığında onun (Firavun'un) sarfettiği sözler, bir kimsenin Rus komünistinin cümlelerinde rahatça göreceği kafa karışıklığının aynısına tekabül eder.²⁷²

Mevdûdî bu güncel örneğiyle Firavun'un tavrını, tefsirini yazdığı dönemde neredeyse herkesin bildiği bir durumla ilişkilendirerek; şahısların, zamanın ve

²⁶⁸ Nisa 4/160-161. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:431.

²⁶⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:432.

²⁷⁰ Kasas 28/38. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:183.

²⁷¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:184.

²⁷² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:184-185.

araçların değişmesinin yanında, zihniyetlerin değişmediğini göstermeye çalışmıştır. Bu sayede okuyucuya, Kur'ân'ın ve ondaki kıssaların, düne, bugüne ve yarına nasıl hitap ettiğini; geçmişte vuku bulan olayların bir nev'i hâlâ yaşanmakta olduğunu vurgulamaya çalışmaktadır.

Mevdûdî, kıssanın anlaşılması noktasında okuyucunun sıkıntı çekebileceği, anlamlandıramayacağı veya yanlış anlayabileceği meselelerde yine güncelleme örneklendirme yöntemine başvurmuş, böylece hem meseleye güncel bir kanıt getirmiş, hem de konunun anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

Mevdûdî'nin, Hz. İbrahim'le ilgili kıssada²⁷³ “Sonra güneşi (etrafa ışıklar saçarak) doğar görünce: ‘İşte benim Rabbim, bu en büyük’ demişti. Ama o da kayboluverince, kavmine demişti ki: ‘Ey kavmim, tartışmasız ben sizin şirk koşmakta olduğunuzdan uzağım.’”²⁷⁴ ayetine getirdiği yorumlar, bu yöntemle örnek teşkil eder.

Mevdûdî, ayetin yorumuna, ilk olarak okuyucunun zihnine takılabilecek olan bir soruyu sorarak başlar: “İbrahim Peygamber bu olaydan önce yıldızların, ayın ve güneşin doğup battığını görmüyor muydu?” Bu sorunun, kıssanın üslubuyla alakalı olduğunu söyledikten sonra, farklı yorumlara yer verir ve kendi yorumunu güncel bir örnekle şöyle açıklar:

Newton'un hayatındaki ünlü bir olayla açıklanabilir bu durum. Bir gün Newton ağaçtan bir nesne düştüğünü görünce zihninde birden şu soru canlanır: nesne neden yere düşer? Sonunda yer çekimi kanununa ulaşır. Bu olaydan önce Newton hiç yere düşen bir şey görmemiş miydi? Herhalde daha önce pek çok şeyin yere düştüğünü gördüğü kesindir. O halde, belli bir günde belli bir elmanın yere düşmesi nasıl olmuştur da, daha önce her gün yere yüzlerce düşüşün uyandırmadığı bir zihin faaliyetine yol açmıştır? Cevap basittir: (...) Kişinin zihni bir sorunun çözümüne öylesine dalar ki, birden her zaman gözünün önünde bulunan bir şeyi değişik bir şekilde yakalar ve zihninde bu sorunun çözüm yönünde bir faaliyet başlar. İbrahim Peygamberde olan da aynı şeydi.²⁷⁵

Görüldüğü gibi Mevdûdî, akla gelebilecek olan bir soruyu, benzer bir olayı örnek getirerek açıklamış, Hz. İbrahim'in Newton'da olduğu gibi zihinsel olarak

²⁷³ En'am 6/74-84.

²⁷⁴ En'am 6/78. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:568.

²⁷⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:568-569.

belli bir olgunluğa ulaştığında, etrafındaki olayları farklı yorumladığını söylemiştir. Bu güncel ve bilinen örnekle, bilinmeyen bir meseleyi açıklamaya çalışmıştır.²⁷⁶

Sâffât Suresinde zikredilen; Hz. Yunus'un bir balığın karnında hayatta kalması, Kur'an'da şu ayetlerle anlatılmaktadır: “Derken onu balık yutmuştu, oysa kendisi (kendini) kınanmış (sayanlardan)dı. Eğer (Allah'ı çokça) tesbih edenler olmasaydı, onun karnında (insanların) dirilip-kaldırılacakları güne kadar kalakalmıştı. Sonunda o hasta bir durumdayken onu çıplak bir yere (sahile) attık.”²⁷⁷ Mevdûdî, bu ayetleri yorumlarken bir insanın, bir balığın karnında hayatta kalıp kalamayacağı hakkındaki tartışmalara, güncel bir örnekle cevap vermeyi uygun görmüştür:

Bu ayetle ilgili olarak bazı rasyonalistler balığın karnında bir insanın yaşayamayacağını öne sürdüler. Ancak ne ilginçtir ki, rasyonalizmin ana vatanı sayılan İngiltere'de 19. yy sonlarında vuku bulan bir olay, rasyonalistlerin bu söz konusu iddialarını çürütmüştür. 1891 yılının Ağustos ayında 'Star of East' adındaki bir balıkçı teknesi, balık avlamaya çıkar. Balıkçılar yaklaşık 20 fit uzunlukta 5 fit genişlikte ve tam 100 ton ağırlığında olan bir balınayı yakalarlar. Balınayı yakalamak için mücadele ettikleri bir esnada 'James Bartly' adlı bir balıkçı denize düşer ve balına da onu yutar. Ertesi günü aynı balına ölü olarak bulunduğu, balıkçılar onu güç bela tekneye çekerek karnını yararlar. Arkadaşları 'James Bartly'yi balığın karnından diri olarak çıkardıklarında, balığın onu yutmasından bu yana tam 60 saat geçmiştir. (Urdu Digest, Şubat 1964) böylesine bir mucize herhangi bir insan için mümkün olabiliyorken, Allah'ın mucizesi olması münasebetiyle Peygamber Yunus (a.s) için niçin mümkün olmasın?²⁷⁸

Mevdûdî, bu güncel haberi aktarmakla; akılcı düşünen kişilerin, böyle bir olayın gerçekleşmiş olamayacağı yönünde yaptıkları itirazları, onların gözleri önünde vuku bulmuş bir olayla reddetmiş ve onlara güncel bir delil sunmuştur. Fakat, Mevdûdî'nin bu açıklamasında dikkat edilmesi gereken bir husus da, Hz. Yunus'un kıssasındaki olayın Allah'ın bir mucizesi olduğunu vurgulamasıdır. O, bu güncel örneği vererek bir balığın karnında hayatta kalmanın normal ve sıradan bir şey olduğunu söylemeye çalışmamıştır. Hz. Yunus'un kıssasındaki olayın bir mucize olduğunu belirterek verdiği bu örneğin, yalnızca akılcı düşünenlere bir delil teşkil ettiğini göstermek istemiştir.

Özetleyecek olursak; Mevdûdî, kıssaların izahında -özellikle gaybî konularda- etkili bir öğretim yöntemi olan somuttan soyuta ilkesine uygun örnekler kullanmıştır.

²⁷⁶ Mevdûdî, bu örnekte analogi yöntemini kullanarak bilinmeyen bir olayı, bilinen bir olayın koşullarında düşünüp, iki olay arasında karşılaştırma yaparak, bilinmeyen olayı anlamaya çalışmıştır. Analogi için bkz. Batar, “Bir Öğretim Yöntemi Olarak Emsâl'ul Kur'an”, 334.

²⁷⁷ Sâffât 37/142-145. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 5:42.

²⁷⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 5:43.

Onun bu yöntemi kullanmaktaki amacı, bilinenden yola çıkarak bilinmeyen alemlerle ilgili anlaşılır ve kalıcı yorumlar yaparak, okuyucunun zihninde bir tasavvur oluşturmaktır. Mevdûdî, örneklendirme yaparken, verdiği örneklerin güncel olmasına da dikkat etmiştir. O, güncel meseleleri, kıssalardaki olaylarla ilişkilendirerek, aradan uzun zaman geçmesine rağmen olayların ve zihniyetlerin mahiyet itibarıyla değişmemiş olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Mucizelerin varlığını reddedenlere karşı da, yakın dönemlerde yaşanmış olayları misal getirmiş ve kıssanın gerçekliğini ortaya koyarak, canlı örneklerle delillendirme yapmaya çalışmıştır.

1.6. Yanlış Anlaşılması Muhtemel Meseleleri İzah Etmesi

Tefhîm'ül Kur'ân'ın genel özelliklerinden bahsettiğimiz bölümde, Mevdûdî'nin tefsirini yazarken belli bir okuyucu kitlesini hedeflediğinden bahsetmiştik. Kendi hedeflediği kitlenin, alimler, araştırmacılar ve medrese eğitimi görmüş kimseler olmadığını, bilakis orta seviyede eğitim görmüş kimselerle, Arapça bilmeyen ve Kur'ân ilimlerinin hazinelerinden yararlanma imkanından yoksun olan aydın kimseler olduğunu belirtmektedir.²⁷⁹

Mevdûdî, tefsirini yazarken hedeflediği bu okuyucuların, bazı konuları anlamakta zorlanacağını veya bazı mevzuları yanlış anlayabileceklerini göz ardı etmemiştir. O, tefsirinin önsözünde bu noktaya da değinmiş, okuyucunun Kur'ân'ı okurken bazı zamanlar anlamakta zorlanacağı yerleri açıklamayı ve Kur'ân okurken akıllara gelebilecek soruları hemen orada cevaplandırmayı hedeflediğini belirtmiştir.²⁸⁰

Mevdûdî'nin, bu yöntemini Hz. Adem'in yaratılışından bahseden kıssada görmekteyiz. Kıssada, Allah-u Teala'nın yeryüzünde bir halife yaratacağını buyurması üzerine, meleklerin “Biz seni övüp-yüceltir ve takdis edip dururken, orada fesat çıkaracak ve orada kanlar akıtacak birini mi var edeceksin?”²⁸¹ demeleri, zahiren bakıldığında itiraz gibi görünebilmektedir. Mevdûdî de bu konuda, okuyucusunun ifadeyi anlamada zorluk çekeceğini veya bu konuda hataya

²⁷⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:7-8.

²⁸⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:8.

²⁸¹ Bakara 2/30. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:60.

düŖebileceđini bildiği için meleklerin Allah'ın hiçbir iŖine itiraz edemeyeceklerini vurgulayarak konuyu Ŗu Ŗekilde aıklamıŖtır:

Bu soru itiraz amacıyla değil, mesele hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak amacıyla sorulmuŖtur. Melekler, Allah'ın hiçbir iŖine itiraz edemezler. Onlar 'Halife' denince, yaratılacak varlığa bazı güçler verileceğini anladılar; fakat böyle muhtar bir yaratığın, evrenin zorunlu kanunlarla yönetilen düzenine nasıl uyum sağlayacağını anlayamadılar. Kendisine muhtariyet verilen birinin yaŖadıđı evrende, düzenin nasıl devam edebileceğini de anlayamadılar.²⁸²

Mevdûdî bu yorumuyla, meselenin okuyucunun zihninde yanlış bir karŖılık bulmasına engel olmuŖ, meleklerin Allah'ın emirlerine itiraz edemeyeceğine dikkat çekmiŖtir.

Mevdûdî bir baŖka kıssada, öldükten sonra dirilmeyi merak ederek "Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek?"²⁸³ diye soran adamın, ayetin siyak ve sibakını göz önünde bulundurarak, peygamber olduğunu söylemiŖtir. İlk bakıŖta, bu sorunun ölümden sonra diriliŖe inanmayan biri tarafından sorulduğu düŖünülebilir. Mevdûdî ifadenin bu Ŗekilde algılanmasının önüne geçmek amacıyla konuyu Ŗu Ŗekilde açıklığa kavuŖturmuŖtur:

"Bu soru, peygamberin tekrar diriliŖe inanmadığı veya bu konuda Ŗüphe duyduğu anlamına gelmez. Bu sadece onun da diğer peygamberler gibi gerçekliği gözleriyle görmek istediği anlamına gelir."²⁸⁴ Mevdûdî, bu açıklamasıyla ayetin 'peygamberlerin ahiret inancıyla ilgili Ŗüphelerinin olabileceği' Ŗeklinde yanlış yorumlanma ihtimalini ortadan kaldırır.

Ankebût Suresinde Hz. İbrahim'in kıssasının anlatıldığı kısımlarda, Hz. İbrahim'in kavmine tebliğinin ardından, onların bu tebliğe inkarla karŖılık vererek Hz. İbrahim'i ateŖe atmalarından bahsedilir. AteŖin Hz. İbrahim'i yakmaması ve mucizevî kurtuluŖunu anlatan ayetten sonra Hz. İbrahim'in yeğeni olan Hz. Lût'la ilgili Ŗöyle buyrulmuŖtur: "Bunun üzerine Lût, ona iman etti ve dedi ki: 'Gerçekten ben, Rabbime hicret edeceğim. Çünkü Ŗüphesiz O, güçlü ve üstün olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.'"²⁸⁵

²⁸² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:62.

²⁸³ Bakara 2/259.

²⁸⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:206.

²⁸⁵ Ankebût 29/26. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:242.

Mevdûdî bu ayetle ilgili yanlış anlaşılabilir bazı noktalar olduğunu söyleyerek meseleyi şu şekilde açıklığa kavuşturmaya çalışır: “Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Hz. Lût (a.s) bu olaydan önce kafir ve müşrikti de, Hz. İbrahim’in (a.s) ateşten sağ salim çıktığı mucizeyi müşahede edince mi inandı? Eğer öyleyse, müşrik olan bir kimse peygamber tayin edilebilir mi?”²⁸⁶ Mevdûdî okuyucunun aklına gelebilecek bu soruları sorduktan sonra meseleyi şu şekilde izah eder:

Bu sorunun cevabı şudur: Kur’ân burada ‘fe-âmene lehü Lût’ kelimelerini kullanmıştır ve bunlar Hz. Lût’un (a.s) daha önceden Allah’a inanmadığı veya O’na başka ilahları ortak koştuğu anlamına gelmez. Bunlar sadece onun, bu olaydan sonra Hz. İbrahim’in (a.s) peygamberliğini tasdik ettiği ve ona itaati seçtiği anlamına gelir. Belki de Hz. Lût (a.s) o zamanlar genç bir delikanlıydı ve bu olay onun amcasının tebliğleri ile ilk karşılaşması idi.²⁸⁷

Bu yorumunda da görüldüğü gibi Mevdûdî, öncelikle kıssayla ilgili akla gelebilecek olan soruları sormuş, ardından bu sorulara ayetteki lafza göre cevap vermiş ve ihtimal dahilinde olan bazı fikirler öne sürerek yorumunu neticelendirmiştir.

Şuarâ Suresinde Hz. Nuh’un kavmiyle yaptığı diyalogun ardından, kavminin onu yalanlaması ve Hz. Nuh’un ayette belirtildiği üzere “Dedi ki: ‘Rabbim, şüphesiz kavmim beni yalanladı. Bundan böyle, benimle onların arasını açık bir hükümle ayır ve beni ve benimle birlikte olan mü’minleri kurtar.’”²⁸⁸ diyerek dua etmesi, zahirde sanki Hz. Nuh mesajını iletmiş, sonra kavmi onu reddetmiş, Hz. Nuh da hemen Allah’a yönelerek bu duayı etmiş gibi görünmektedir. Mevdûdî, ayette bazı detayların atlanması sebebiyle; ayetin ‘kavminin hakka daveti reddetmesinden sonra Hz. Nuh’un (a.s) hiç çaba göstermeksizin onları Allah’a şikayet ettiği’ şeklinde yanlış anlaşılabilirliğini düşünmüştür. Bu ihtimali göz önünde bulundurarak, durumu izah etmenin gerekli olduğunu görerek şu açıklamaları yapmıştır:

(...)Burada, hemen Hz. Nuh (a.s) ile kavminin ileri gelenleri arasındaki bu konuşmadan ve mesajının reddedilmesinden sonra, Rasûlün kavminin kendisini reddettiğini Allah’a arzettiği ve aralarındaki hesabı görmesini Allah’tan istediği şeklinde yanlış bir anlayışa kapılmamalıdır. Kur’ân, değişik yerlerde, Hz. Nuh ile küfürde direnen kavmi arasında yüzyıllarca süren uzun mücadelenin ayrıntılarına değinir. Ankebut Suresinin 14. ayetine göre bu mücadele 950 yıl sürmüştür: ‘Aralarında elli yıl hariç bin yıl kaldı.’ Bu uzun zaman süresince Hz. Nuh (a.s) nesillerce gösterdikleri davranışları ve takındıkları tavırları inceledi ve kimsede gerçeği kabul etme eğilimi görmeyip gelecek nesillerde de iman edecek bir kişinin çıkması ümidinin

²⁸⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4:243.

²⁸⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4:243.

²⁸⁸ Şuarâ 26/117-118. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4:48.

bulunmadığı sonucuna vardı: ‘Sen onları bırakacak olursan, kullarını saptırırlar ve ancak facir, alabildiğine kafir doğururlar.’ (Nuh:27) (...) ²⁸⁹

Mevdûdî, yanlış anlaşılma ihtimali olan bu ayeti, kıssanın geçtiği farklı ayetleri de delil getirerek açıklamış, Hz. Nuh’un kavmiyle yaptığı tevhid mücadelesinin kısa bir süre değil, bilakis çok uzun yıllar boyunca sürdüğünü, Kur’ân’dan getirdiği delillerle dile getirmiştir.

O, okurlarının yanlış yorumlayabileceği meselelere açıklık getirmenin yanında, halk arasında yaygın olan yanlış inanışları ve algıları da değiştirmek, onlara yanlışlarını farketirip, onları doğruya ulaştırabilme kaygısıyla da hareket etmiştir.

Hz. Adem ve eşinin şeytanın oyunuyla cennetten çıkarılmalarını, Hz. Adem’in tevbe edip Allah’ın (c.c) onun tevbesini kabul etmesini ²⁹⁰ örnek göstererek; insanlar arasında yaygın olan; ‘işlenen her günahın cezasının öyle ya da böyle çekileceği’ düşüncesini reddeder. İnsanlar arasında Hz. Adem ve Hz. Havva’nın günah işledikleri için cennette kalmalarına izin verilmediği, günahlarının cezası için yeryüzüne gönderildikleri fikri yaygındır. Mevdûdî, Hristiyanlıktaki asli günah inancından yayılan bu düşüncüyü düzeltmek için Hz. Adem’in tevbesinin kabul edilmesinden sonra “Oradan (cennetten) tümünüz inin” ²⁹¹ emrinin tekrarlanmasını delil getirir ve yanlış bir kanaat olan ‘günah sebebiyle cennetten çıkarılma’ fikrini reddeder. Cennette yalnızca denenmek ve imtihan edilmek için bulduklarını, Hz. Adem’in yaratılış gayesi olan halifeliğinin, yeryüzünde olduğunu söyler. ²⁹² Bu yorumuyla Mevdûdî, toplumda yerleşmiş olan ve insanları ümitsizliğe sevk eden bu yanlış inancı görmüş; ayeti, bu yanlışla vurgu yaparak tefsir etmiştir.

Hz. Adem’in iki oğlunun haberini bildiren ayetlerde, kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kurbanı makbul olana “Seni mutlaka öldüreceğim” demiş, diğeri de; “Allah, (kurbanı) ancak korkup sakınanlardan kabul eder. Eğer sen beni öldürmek için elini bana uzatacak olursan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatacak değilim. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım.” ²⁹³ demişti. Ayetin zahirine bakıldığında “sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da, ben seni öldürmek için

²⁸⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4:48-49.

²⁹⁰ Bakara 2/36,37.

²⁹¹ Bakara 2/38. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 1:66.

²⁹² Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 1:67.

²⁹³ Maide 5/27-28. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 1:476.

sana elimi uzatacak değilim.” ifadesinden, bir tehlike anında insanın tehlikeye karşı koymaması gerektiği, böyle bir durumda direnç göstermenin yanlış olduğu izlenimi oluşmaktadır. Mevdûdî, ifadenin okuyucu tarafından bu şekilde anlaşılmasının önüne geçmek amacıyla ayetin, zahirinde görüldüğü anlama gelmediğini ifade etmiştir:

Bu, beni öldürme girişimin karşısında, ben hiç direnmeden elimi kolumu bağlayıp ‘gel beni öldür’ diye karşında duracağım demek değildir. Bu sözün anlamı şudur: ‘Beni öldürmek için kötü niyetler besleyebilirsin; fakat ben bunu yapmam. Beni öldürme planları yapabilirsin; fakat ben senin beni öldürme hazırlıklarını öğrendikten sonra bile, senden önce davranmak için bir şey yapacak değilim.’²⁹⁴

Mevdûdî, konuyla ilgili bu yorumları yaptıktan sonra, özet bir cümleyle yorumunu şu şekilde nihayetlendirir: “ Bu bağlamda şurası iyi anlaşılmalıdır ki, kişinin kendisini ölüme terk etmesi fazilet değildir. Faziletli bir insan, Hz. Adem’in (a.s) soylu oğlunun yaptığı gibi saldırganın kendisi değil, düşmanının olmasını tercih eder.”²⁹⁵

Verdiğimiz örneklerden de anlaşıldığı üzere; Mevdûdî, kıssalarda kimi zaman ayetlerin lafızlarından, kimi zaman da kıssaların bazı detaylarının atlanmasından kaynaklanabilen, yanlış anlaşılması muhtemel meseleleri tespit etmiştir. Tefsirinde özellikle inanç konularında, bu tür yanlış anlaşılmalara mahal vermemek için açıklamalar yapmıştır. O, bununla Kur’ân’ın doğru anlaşılmasını ve toplumda yer etmiş bazı yanlış inançların düzeltilmesini amaçlamıştır. Mevdûdî, bu açıklamaları yaparken, bazen meselenin ‘ne olmadığı’ni izah edip daha sonra doğrusunu açıklamış, bazen de meseleyle ilgili soru sormuş ardından bu soruları etraflıca açıklama yoluna gitmiştir.

1.7. Kıssalarla Farklı Olaylar Arasında Bağlantı Kurması

Mevdûdî, kıssaları izah ederken özellikle Hz. Peygamber’in (s.a.v.) dönemine atıfta bulunur. Onun, kıssalarla Rasulullah’ın daveti arasında ilişki kurmaya çalışması, Hz. Peygamber’in yaşamından yola çıkarak Kur’ân’ı anlamada önemli bir katkıdır.²⁹⁶ Bunun yanında, o art arda gelen kıssaların da birbirleriyle bağlantılı olduklarını ortaya koymaya çalışır. Farklı kıssaları birlikte ele alarak, olayların tek

²⁹⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:475.

²⁹⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:475.

²⁹⁶ Özel, Elmalılı ve Mevdûdî Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, 82.

bir payda altında toplanmasını sağlar. Bu sayede kıssalara geniş bir perspektifle bakabilmeyi hedefler.

Biz; Mevdûdî'nin kıssalara bu yaklaşımını, ilki 'Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dönemine işaret etmesi' diğeri, 'farklı kıssalarla bağlantı kurması' olarak iki ayrı başlık altında değerlendireceğiz.

1.7.1. Kıssalarla Rasulullah'ın Dönemine İşaret Etmesi

Mevdûdî'ye göre her kıssa, Hz. Muhammed (s.a.v.) ve onun kavminin durumuna tam ve yerinde uymaktadır. O, tefsirinde bu meseleyle ilgili görüşünü şu şekilde açıklar:

Her kıssada iki taraf vardır: Peygamber ve kavmi, her bir kıssada geçen peygamber ve onun talimleri, uyarıları vs. tamamıyla Hz. Muhammed'in davetinde olduğu şekildedir. Diğer taraftan, kötülük, ahlaksızlık ve inatçılıklara dalmış olan halk ve onların kendini beğenmiş şefleri, her zaman, küçümser bir tavırla davete karşı çıkmışlardır. Hz. Muhammed (s.a.v.) ve davetine karşı Kureyş halkı da aynı tarz bir tavır takınmıştır.²⁹⁷

Bu görüşünü tefsirine yansıtmış olan Mevdûdî, Tefhîmü'l Kur'ân'da, kıssalardan bahsederken pek çok yerde Hz. Peygamberin yaşadığı olaylara atıf yapar. O, bir yöntem olarak, kıssaların o dönemde Hz. Peygambere ve sahabeye ne söylediğine bakmış, ayetlerde geçen kıssa ile Hz. Peygamberin ve sahabenin yaşadıkları arasında bağlantılar kurmuştur.

Mevdûdî, Hz. İbrahim'in kıssasının²⁹⁸ henüz giriş kısmında, kıssanın Hz. Peygamberin hayatıyla benzerlikleri sebebiyle anlatıldığına dikkat çekmiştir. Nasıl ki Hz. Peygamber ve ashabı Allah'ın hidayetiyle şirki terk etmişlerse, Hz. İbrahim'in de aynısını yaptığını vurgulamıştır. Hz. İbrahim'in de, Hz. Peygamberin de kavimlerinin kendileriyle tartışıklarını belirtmiş; her iki peygamberin de kavimlerine bu tartışmalarında aynı cevapları verdikleri üzerinde durmuştur. Arapların Hz. İbrahim'i bir öncü ve kılavuz kabul ettiğini, bu yüzden de Hz. İbrahim'in kıssasının anlatılmasının oldukça anlamlı olduğunu söylemiştir. Özellikle Kureyşlilerin onun soyundan gelmek ve onun inşa ettiği Kabe'yi korumakla övünmelerini örnek vererek, kıssanın anlatılışının ne kadar anlamlı olduğuna bir kez daha değinmiştir. "Açıktır ki, müşrikler büyük saygı duydukları, ataları ve peygamberleri

²⁹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 2:70.

²⁹⁸ En'am 6/74-84.

saydıkları İbrahim Peygamberinkinin aksi bir yolda gitmektedirler.”²⁹⁹ diyerek Hz. İbrahim’in kıssasının, hem Hz. Peygamberin yaşadıklarıyla bağlantısından dolayı, hem de arapların Hz. İbrahim’e olan hürmetleri sebebiyle anlamlı olduğunu belirtmiştir.³⁰⁰

Mevdûdî, Hz. Adem’in iki oğlunun kıssasıyla³⁰¹, Hz. Peygamber (s.a.v.) ve bazı sahabeleri öldürme planları yapan Yahudiler arasında da bir bağlantı olduğuna dikkat çeker. Her iki durumun da benzerliğini ortaya koyar. İki öldürme planının da aynı sebepten; Allah’ın lütuf ve ikramını başkasına vermesinden kaynaklanan kıskançlıktan ötürü olduğunu vurgular. Mevdûdî’nin yorumladığı şekilde Allah, Hz. Adem’in bir oğlunun kurbanını kabul etmiş, diğerinkini takva sahibi olmadığı için kabul etmemiştir; aynı şekilde; Allah lütuf ve nimetini takva sahibi olmadıklarından, kitap ehlinde çekip, kendisinden sakınmaları sebebiyle ümmi araplara vermiştir.³⁰²

Mevdûdî, kavminin Hz. Şuayb’a, söylediği şeyleri anlamadıklarını ve Hz. Şuayb’ı zayıf gördüklerini; yakın çevresinden korktukları için ona zarar vermediklerini, aksi halde onu öldürebileceklerini³⁰³ söyledikleri ayetlerin yorumunu yaparken, ayetin Hz. Peygamberin durumuyla tam olarak örtüştüğünü, her iki peygamberin de aynı şeylerle karşı karşıya kaldıklarına değinerek şunları söyler:

Hz. Şuayb kıssasının bu bölümünü araştırırken, bu kıssanın vahyedildiği Mekke’de hüküm süren şartları göz önüne almak gerekecektir. Kureyş, tıpkı Hz. Şuayb’ın hayatına kastetmek isteyen Medyen halkı gibi Rasulullah’ın kanına susamış biçimde onu öldürmek istiyordu. Yine tıpkı Hz. Şuayb’ı öldürmekten çekinmesine benzer şekilde, Kureyş de Haşimoğullarından çekiniyor ve bu cürmü işlemekten doğacak riski göze alamıyordu.³⁰⁴

Mevdûdî, Tâhâ Suresinin giriş kısmında surede anlatılan Hz. Musa kıssasının, zahirde önceki ayetlerle pek bağlantılı görünmediğini fakat satır araları okunduğunda, bu bölümün tamamen Hz. Peygamber’in (s.a.v.) dönemine işaret ettiğine dikkat çeker. Hikayenin satır aralarında gizli olan noktaları maddeler halinde sıralayarak, kıssadaki meselelerin Hz. Peygamber’in dönemiyle ne kadar benzeştiğini ortaya koymaya çalışır:

²⁹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 1:63.

³⁰⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 1:563.

³⁰¹ Maide 5/27-31.

³⁰² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 1:475.

³⁰³ Hud 11/91. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 2:420.

³⁰⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 2:421.

(...)Allah ‘biz şu kimseyi bugünden itibaren Peygamber yaptık’ diye bir beyanatta bulunmaz, tam tersine, Hz. Musa kıssasında olduğu gibi Peygamberliği dilediği kula gizlice lütfeder. Bu nedenle Hz. Muhammed’in (s.a.) birden bire ve hiçbir kamuoyu açıklaması yapmaksızın peygamber seçilmesine şaşırılmamalıdır.

Hz. Muhammed’in (s.a.) tebliğ ettiği ana ilkeler tevhid ve ahiret Musa’nın (a.s.) kendi gönderildiği dönemde tebliğ ettiği ilkelerin aynısı idi.

Hz. Muhammed (s.a.v.) Kureyşliler arasında hiçbir maddi varlığı olmaksızın Hakkın tebliğinin tek sorumlu taşıyıcısı idi. Aynı şekilde Hz. Musa’ya da Firavun gibi zalim bir krala gidip isyankârlığından vazgeçmesini tebliğ etme görevi verilmiştir.(...)

Ey Mekkeliler, sizin Hz. Muhammed aleyhine yaptığınız şeylerin hepsini Firavun’un da Musa’ya (a.s.) uyguladığını iyi bilmelisiniz. Burada sözle olmasa da Müslümanlar, Kureyşlilerle savaştan korkmamaları konusunda teskin ve teselli edilmektedir.(...)

Yalancı tanrı ve tanrıçaların putlaştırılmasının nasıl saçma ve basit bir şekilde başladığı ve Allah’ın peygamberlerinin en ufak putperestçe uygulamaya bile izin vermediklerini göstermek için İsrailoğulları tarihinden bir olay anlatılmaktadır. Aynı şekilde Hz. Muhammed (s.a.v.) de şirke ve putperestliğe karşı çıkmada diğer peygamberlerin yolundan gitmektedir.³⁰⁵

Mevdûdî, kıssada Hz. Musa ile Hz. Peygamber’in yaşadıklarının ve davetlerinin birbiriyle tam bir uyum içerdiğini gösterdikten sonra, kıssanın bu benzerliğini şu ifadeyle özetlemektedir: “O halde, Musa (a.s.) kıssası, Hz. Muhammed’e (s.a.v.) Kureyşliler arasındaki tartışmalarla ilgili meselelere ışık tutmak amacıyla kullanılmıştır.”³⁰⁶

Mevdûdî, Kamer Suresinde, kavminin Hz. Salih’e inanmamak için ileri sürdükleri üç şeyden bahseder. Bunlar; Hz. Salih’in üstün bir varlık değil de bir insan olması; kendilerinden üstün olmayan, kavminin içinden çıkmış biri olması; gücü, liderliği veya reisliği olmayan sıradan bir insan olmasıdır. Mevdûdî, bu kavmin bakış açısıyla, Kureyş’in bakış açısının aynı olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

Onlar, Hz. Salih’in ya insanüstü bir varlık olması gerektiğine veya insanüstü bir varlık olmasa da kendi içlerinden olmayıp mucizevî bir yolla gelmesi gerektiğine inanıyorlardı. (...)Nitekim Mekkeli müşrikler de aynı cehalet içindeydiler. Zira onlar da Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberliğini reddedebilmek için aynı gerekçeleri öne sürüyorlardı. Yani ‘Hz. Muhammed (s.a.v.) de sıradan insanlar gibi alışveriş yaptığı halde ve içimizde doğmuş ve büyümüşken, şimdi kalkmış Allah’ın kendisine peygamberlik verdiği iddia etmektedir.’ diyorlardı.³⁰⁷

Görüldüğü gibi Mevdûdî, özellikle peygamberler ve onların kavimleriyle ilgili kıssalar söz konusu olduğunda, bu kıssaları Hz. Muhammed’in (s.a.v.) dönemiyle karşılaştırma yoluna gitmiştir. Kıssada anlatılan peygamberin davetinin ve

³⁰⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:236-327.

³⁰⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:327.

³⁰⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 6:53.

yaşadıklarının, Hz. Muhammed'inkiyle (s.a.v.) tam bir uyum içerisinde olduğunu göstermeye çalışır. Bu sayede, her iki peygamberin kavminin de, kendilerine gelen davete ve peygamberlerine karşı tavırlarının aynı olduğunu gözler önüne serer.

1.7.2. Kıssaları, Diğer Kıssa ve Olaylarla İlişkilendirmesi

Kur'ân, farklı olaylar, farklı muhataplar ve farklı durumlar üzerine yirmi üç yıl içerisinde parça parça inmiştir. Buna rağmen Kur'ân'da birbirine zıt düşen hiçbir sure, hiçbir ayet bulunmamaktadır. Bu özellik, onun ilahi bir kelim olduğu delillerindedir. Görünüşte irtibatsız görünen ayetlerin arka planına bakıldığında, her birinin diğeriyle olan bağlantısı görülecektir. Kur'ân'ın ayetleri ve sureleri nasıl ki gelişigüzel sıralanmamışsa, Kur'ân'ın büyük bir bölümünü teşkil eden kıssaların da sıralanmasının gelişigüzel olduğu söylenemez. Pek çok yerde art arda zikredilen kıssalar, birbirinden bağımsız görünmesine rağmen incelendiğinde aralarında sıkı bir bağ olduğu ortaya çıkmaktadır.³⁰⁸

Mevdûdî, tefsirinde bu bağlantıları dikkatle incelemiş, art arda zikredilen kıssalar arasında paralellik kurarak, okuyucunun konuyu iyi bir şekilde tahlil etmesine yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu bağlantıları, çoğunlukla bir kıssanın bitip, bir diğeri anlatılmaya başladığı kısımlarda okuyucuya aktarmayı uygun görmüştür.

Hz. Meryem'in annesi tarafından Allah'a ibadete adanması ve Allah tarafından rızıklandırılmasını anlatan ayetlerden hemen sonra Hz. Zekeriya'nın (a.s.) Allah'tan bir evlat istemesi, Allah'ın da O'nun bu isteğine karşılık vermesi³⁰⁹ anlatılır. Mevdûdî, bu kıssayı Hz. İsa'nın (a.s.) mucizevi doğuşuyla mukayese ederek iki kıssa arasında bir bağlantı kurar. Ona göre, Hz. Yahya'nın (a.s.) mucizevi doğumu, Hristiyanların Hz. İsa'yı, Allah'ın oğlu kabul etmeleri ve bu inançlarında direnmelerine karşı delil olarak Kur'ân'da anlatılmıştır. Hz. İsa'nın mucizevi şekilde doğmuş olması, onun ilah olarak kabul edilmesine sebep olmamalıdır. Çünkü aynı ailede yetişmiş olan Hz. Yahya da mucizevi bir şekilde doğmuştur.³¹⁰

³⁰⁸ Şerife Özdemir, *Elmahlı Hamdi Yazır'ın Kıssaları Tahlili* (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2007), 54.

³⁰⁹ Al-i İmran 3/35-43.

³¹⁰ Mevdûdî, *Tefh'ümü'l Kur'ân*, 1:255.

Bu iki kıssa Meryem Suresi'nde tekrar edilmiş, Mevdûdî bu karşılaştırmayı Meryem Suresi'nde de yapmıştır. Hz. Yahya ve Hz. İsa'nın mucizevî doğuşuna işaret ederek iki kıssanın da ardı ardına zikredilmesinin, "İsa'nın (a.s.) Allah'ın oğlu olduğu" inancının tamamen yanlış olduğunu göstermek amacıyla olduğuna dikkat çekmiştir. Mevdûdî, Meryem Suresinde, bu iki kıssanın karşılaştırmasını şu özet cümleyle noktalar: "Yahya'nın (a.s.) mucizevî doğumu nasıl onu 'Allah'ın oğlu' kılmıyorsa, Hz. İsa'nın mucizevî doğumu da onu 'Allah'ın oğlu' yapmaz."³¹¹

Sâd Suresinde anlatılan Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın kıssasında her iki peygamberin de imtihandan geçirildiği ve bu imtihanlardan geçirildikten sonra Allah'a yönelerek tevbe ettikleri anlatılır. Mevdûdî, Hz. Davud'un kıssasıyla Hz. Süleyman'ın kıssası arasında bir ilişki kurarak şu yorumu yapmıştır:

Önceki ayetler, gelecek konunun bir başlangıcı idi. Yani, Allah önce Hz. Davud'u övmüş, sonra da imtihan ettiğini beyan ederek, 'Ben onu uyardım, Davud da tevbe ve secde etti demiştir.' Aynı şekilde Allah, Hz. Süleyman hakkında 'Beni çokça zikreden bir kuldu' dedikten sonra, 'Andolsun biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üzerine bir ceset bıraktık, sonra bize tevbe ederek yöneldi, demiştir.' Diğer bir deyişle, Allah Teâlâ her iki kıssada da iki hususu anlatmak istiyor. Birincisi 'Peygamber hata yaptığında, onlar bile sorgulanmadan bırakılmazken, diğerinin özelliği ne ola ki?' İkincisi, 'Bir kul bir hata yaptıktan sonra, asla inat etmemeli ve hatasının farkına varır varmaz tevbe etmelidir.'³¹²

Mevdûdî, aynı surede Hz. Süleyman'ın kıssasının sonunda, Hz. Davud ve Hz. Süleyman kıssalarını, Hz. Adem'in kıssasıyla ilişkilendirerek şöyle yorumlar:

Burada Allah'ın gururlu kimselerden nefret ettiği kadar, kendisinden korkan kimseleri de sevdiği anlatılmak isteniyor. Hata yapan bir kul, hatasında inat eder ve tüm uyarılara rağmen, tavrını değiştirmese, onun sonu tıpkı Adem ve iblis kıssasında anlatıldığı gibi, iblisinkine benzer. Tam aksine hata yapan bir kul, Allah'tan korkarak af dilerse, Allah kendisini bağışlar. Tıpkı Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ı bağışladığı gibi.³¹³

Mevdûdî, surede bahsi geçen iki kıssayla, Hz. Adem'in kıssası arasında bağlantı kurmuş; bu üç kıssayı ortak bir paydada toplamıştır.

1.8. Kıssaları İzah Ederken Farklı İlim Dallarından Faydalanması

Kur'ân-ı Kerim insanları hidayet yoluna ulaştırmayı hedefleyen bir rehberdir. Kur'ân, bu rehberliği yaparken İslam'ı anlaması ve yaşaması için insanı düşünmeye, idrak etmeye yöneltecek pek çok konuya değinmiş, yer yer ilmi meseleler zikretmiştir. Onun, bu tür ilmi konulara değinmesindeki amaç, Kur'ân'ın esas

³¹¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:219.

³¹² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 5:73.

³¹³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 5:78-79.

gayesine ulaşılmasına yardımcı olmaktadır. Kur'ân'da bu hakikatler, birer ibret vesilesi olması hedeflendiği için umumi olarak zikredilmiş, onların incelenmesi, açıklanması insanların çaba ve gayretine bırakılmıştır.³¹⁴

Kur'ân'ın bünyesinde ilmi ayetler bulunması, ilerleyen zamanlarda müfessirler arasında, Kur'an'ın pozitif bilimlerle tefsir edilip edilemeyeceği tartışmalarını ortaya çıkarmıştır.³¹⁵ İلمي tefsir adı verilen bu yöntemin, lehinde ve aleyhinde pek çok görüş olmuş, bu konuyla ilgili müfessirlerin kimisi, tefsirlerinde ilmi konulara yer vermekten kaçınmış, ilmi konuların ana gayeyi unutturacağını düşündükleri için bunları göz ardı etmeyi tercih etmiştir. Kimi müfessirler ise insanların Kur'ân'ı anlamasına yardımcı olacağını düşündükleri için bu tür ayetleri tefsir ederken modern ilimlerden de faydalanmayı tercih etmiştir.

Mevdûdî, bu müfessirler arasında ikinci kısma, yani tefsirinde ilmi meselelere yer veren müfessirlere dahil edilebilir görünmektedir. O, Tefhîmü'l Kur'ân'da yer yer ilmi konulara değinmiş, ayetlerin izahında pozitif ilimlerden faydalanmıştır. Onun tefsirinde en çok faydalandığı ilimler, Arkeoloji ve tarihtir. Bunun yanında eleştirel maksatla evrim teorisi gibi konulara da yer verdiği olmuştur. Onun, tefsirinde pozitif ilimlere başvurmasının iki sebebi vardır: İlki, bu ilimlerden faydalanarak ayetlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak, ikincisi ise Kur'ân'ın ilkelerine muhalif olan bazı bilimsel çalışmalarını ele alarak, Kur'ân'ın doğruluğunu, bu bilimsel çalışmaların ise yanlışlığını ve geçersizliğini ispatlamaktır. Biz, öncelikle faydalandığı ilimleri, daha sonra eleştirdiği bilimsel çalışmalarını örnekler vererek açıklamaya çalışacağız.

1.8.1. Arkeolojiden Faydalanması

Mevdûdî'nin, tefsirinde daha evvel de bahsettiğimiz gibi, belirgin olarak arkeoloji biliminden faydalandığı göze çarpar. Özellikle kıssalar söz konusu olduğunda bu bilimin bilgi ve bulgularından faydalanılmış, kıssanın anlaşılmasına katkı sağlayacak materyaller elde edilmiştir.³¹⁶

³¹⁴ Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, 743.

³¹⁵ Özel, Elmalılı ve Mevdûdî Tefsirlerine Karşılaştırılmalı Bir Yaklaşım, 104.

³¹⁶ Özel, "Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdûdî", 50.

Mevdûdî, En'am Suresinde Hz. İbrahim'in kıssasının³¹⁷ anlatıldığı ayetleri yorumlarken, kıssanın anlaşılması için devrin dini ve sosyal şartlarının göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgular. Kıssaya, arkeoloji biliminden edindiği bilgilerle Hz. İbrahim'in yaşadığı coğrafyayı tanıtmakla başlar; dönemin sosyal, ekonomik, dini özelliklerini okuyucuya aktarır:

İbrahim Peygamber'in doğum yeri olan Ur kentinin arkeologlarca kazılıp toprak üstüne çıkarılmasıyla dönemin gerçek şartlarını öğrenmemiz kolaylaşmıştır. Sir Leonardo Wooley araştırmalarının sonucunu 1935'te Londra'da 'Abraham' adlı kitabında toplamıştır. Bazı bölümleri aşağıda sunulmaktadır:

Bugün bilginlerce İbrahim Peygamber'in yaşadığı dönem olarak kabul edilen İ.Ö. 2100 yıllarında Ur'un nüfusunun 250.000 hatta 500.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. O zamanlar Ur gelişmiş bir endüstri ve iş merkeziydi. (...) Arkeolojik kalıntılardan okunan çağın yazıtları materyalist bir hayat görüşüne sahip olduklarını göstermektedir; hayatlarının ana amacı servet yığmak ve eğlenmekti.(...)³¹⁸

Kıssanın tefsirinde, bu şekilde arkeolojik bulgularla detaylı açıklamalar yaptıktan sonra, arkeolojik araştırmaların sonuçlarına göre kıssanın ana konusuna değinerek şöyle bir açıklamada bulunur:

Bugüne değin yapılagelen arkeolojik çalışmaların sonuçları doğruysa, ortada açık bir gerçek vardır: Şirk, İbrahim'in kavminin çok tanrıcı ibadetlerinin temeli ve basit bir inanç değil, ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyal hayat sistemlerinin de ana temeliydi. Buna paralel olarak İbrahim Peygamber'in mesajı yalnızca puta tapıcılığın köküne vurmamakla kalmıyor, kraliyet hanedanına tapınma ve bu hanedanın egemenliğinin yanı sıra din adamlarıyla soyluların sosyal, ekonomik ve siyasal statülerine ve tüm ülkenin kolektif hayatına da yükleniyordu.(...)Bundandır ki, İbrahim Peygamber mesajını yaymaya başlar başlamaz halk, soylular, din adamları sınıfı ve Nemrud hep birlikte onun sesini kesmek için ayaklandı ve Kur'ân'da anlatılan keskin kavga patlak verdi.³¹⁹

Bu yorumuyla Mevdûdî, arkeolojik kazılardan elde edilen bulgulardan faydalanarak, kıssanın temelini oluşturan şirkle mücadeleyi, farklı bir yönden yorumlama imkanı elde etmiştir. Zahirde yalnızca dini bir mesele gibi görünen şirkin, aslında hayatın pek çok yönüne egemen olduğunu söylemiştir. Böylece tevhid mücadelesi boyunca peygamberlere, şirkin egemen olduğu toplumların neden şiddetle karşı çıktıkları anlaşılmaktadır. Mevdûdî'nin bu düşüncesini A'raf suresinde Hz. Musa kıssasına³²⁰ yaptığı yorumlarda da görmek mümkündür.³²¹

³¹⁷ En'am 6/74-84.

³¹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:565.

³¹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:567.

³²⁰ A'raf 7/103-156

³²¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:79.

Mevdûdî, kıssaların neredeyse tamamında başvurduğu arkeolojik bulguları, Sebe halkından³²² bahsederken de aktarmıştır. Kur’ân’da, Sebelilerin tarihiyle ilişkili konuların, tam olarak kavranabilmesi için bu bilgilerin gerekli olduğunu bildirerek şunları kaydeder:

“Eski çağlardan beri bu Arap kavmi bütün dünyaca bilinirdi. M.Ö. 2500 tarihli Ur kitabelerinde bu kavimden Sebum diye bahsedilmektedir. Bundan başka Babil ve Asur yazıtlarında ve Kitab-ı Mukaddes’te de Sebelilerin birçok kez adı geçmektedir.”³²³ Mevdûdî, Sebelilerin zengin ve güneşe tapan bir kavimken, Hz. Süleyman zamanında iman ederek Müslüman olduklarına, bir süre sonra tekrar başka tanrı ve tanrıçalar edindiklerine değinerek şunları aktarır:

Yemen’de yapılan kazılar sonucu her tarafta bu tanrılar için özellikle de Elmaka için mabedler yapıldığını ve her önemli olayda bu tanrılara kurbanlar sunulduğunu gösteren birçok yazıtlar ortaya çıkarılmıştır. Çağımızda yapılan arkeolojik kazılar sonucunda, bu kavmin tarihine ışık tutan yaklaşık 3000 kadar kitabe bulunmuştur.³²⁴

Mevdûdî, bu bilgileri verdikten sonra Sebelilerin tarihlerindeki önemli dönemleri detaylı bir şekilde okuyucusuna aktarmıştır.

Mevdûdî, A’raf Suresinde Ad kavminin helâkını anlatan ayeti³²⁵ izah ederken Hz. Hûd ve ona inananların kurtulduklarını, bunların “İkinci Ad” ismiyle tanındıklarını ve Hısn-ı Hurab yazıtlarının da bu kavmin bir kalıntısı olduğunu söylemektedir. Bu yazıtların, Hz. İsa’dan 1800 yıl kadar önce yazıldığını belirterek yazıtlardan şu alıntılarını yapar:

Bu kalenin içinde, uzun bir zaman son derece, refah ve bolluk içinde yaşadık. Kanallarımız her zaman su ile dolu idi. Ve idarecilerimiz her türlü kötülükten uzak asil krallardı. Bununla beraber huzuru ve barışı bozanlara karşı sert ve güçlü idiler. Bizi, Hz. Hud’un (a.s) şeriatına göre yönettiler ve bütün önemli kararları bir kitaba yazarlardı... Biz mucizelere ve ölümden sonraki hayata inanırız.³²⁶

1.8.2. Tarihten Faydalanması

Tefhîmü’l Kurân’da kıssaların izahında arkeoloji biliminden sonra en çok faydalanılan ilmin tarih olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Mevdûdî,

³²² Sebe 34/15-21.

³²³ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4: 521.

³²⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4: 521.

³²⁵ A’raf 7/72.

³²⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:54.

peygamberler ve onların kavimleri söz konusu olduğunda sıklıkla tarih bilgisine başvurmuş, kıssaları tarihi bir zemine oturtmaya gayret göstermiştir.

Mevdûdî, Fecr Suresi 7. Ayette bahsedilen “İrem”’in izahında tarih ilminden faydalanarak şunları söylemektedir:

İrem’den murad Ad kavmidir. Kurân-ı Kerîm ve Arap tarih kitaplarında ‘Ad-i Ulâ’ şeklinde zikredilmiştir. Necm suresinde de bu şekilde geçmektedir. (Necm 50), Yani, kendilerine Hud Peygamber gönderilen Ad kavmine azab indirilmiştir. Buna karşılık Arap tarihinde bu azaptan kurtulup yaşayanlara ‘Ad-i Uhra’ ismi verilmiştir. Kadim Ad kavmine ‘İrem’ denmesinin nedeni, bunların Sami ırkıdan Hz. Nuh’un oğlu Sam ve onun da oğlu İrem’den geldiklerinden dolayıdır.³²⁷

Mevdûdî, özellikle kavimlerin helâk olmalarını anlatan ayetlerin tefsirini yaparken, bunları bazı tabiat olaylarıyla açıklama yoluna gitmiştir. Bu yorumlarında, yaşadığı dönemde, olayların çoğunlukla pozitif ilimlerle açıklanmasının etkili olduğu söylenebilir.

Lût (a.s) ve kavminin anlatıldığı Hicr Suresinde, Lût kavminin helâk oluşu; üzerlerine pişmiş çamurdan taşlar yağdırılması³²⁸ şeklinde gerçekleştiği bildirilmektedir. Ayetteki bu helâk biçimini, Mevdûdî şu şekilde yorumlamaktadır: “Bu ‘pişmiş çamurdan taşlar’ meteorlar veya onların üzerine akan volkanik lavlar olabilir; ya da bunlar güçlü bir rüzgar tarafından üzerlerine yağdırılan taşlar olabilir.”³²⁹

Yine aynı kıssanın anlatıldığı Hûd Suresinde³³⁰ de Mevdûdî Lût kavminin helâkını bir tabiat olayı olarak açıklama yoluna giderek, şu şekilde izahta bulunmuştur:

Muhtemelen azap, yerin altını üstüne getiren korkunç bir deprem ve taşlar yağdırıcı bir volkan patlaması biçiminde geldi. ‘Pişirilmiş balçıktan taşlar’ büyük bir ihtimalle volkanik bölgelerde sıcaklık ve lavlarla yerin altında teşekkül etmiş taşlara işaret etmektedir. Bu teşekkülün belirtilerine bugün bile Lut Gölü yakınlarında rastlanmaktadır.³³¹

Tefsirinin ilk üç cildinde açıklamalarını kısa tutan Mevdûdî, üçüncü ciltten sonra meseleleri daha ayrıntılı ele almaya başlamış ve aynı kıssanın Şuârâ

³²⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 7:116.

³²⁸ Hicr 15/74.

³²⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:580.

³³⁰ Hûd 11/82.

³³¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:415.

Suresindeki³³² tekrarında ise, Mevdûdî bu kez yalnızca helâkın şeklini açıklamakla yetinmemiş, konuyla ilgili Kitab-ı Mukaddesteki hikayeyi, antik Yunan ve Latin yazılarını ve modern jeolojik araştırmalarla arkeolojik gözlemleri de sıralamıştır.

Ölü Deniz'in doğusunda ve güneyinde uzanan çöllük ve boş topraklarda bulunan yüzlerce harabe, burasının geçmişte bir zamanlar müreffeh ve sık nüfuslu bir bölge olduğunu göstermektedir. Arkeologlar, bu bölgenin yaşadığı refah döneminin İ.Ö. 2300-1900 yılları arasında geçtiğini tahmin ediyorlar. Tarihçilere göre Hz. İbrahim (a.s) İ.Ö. 2000 yıllarında yaşamıştır. O halde arkeolojik deliller bu bölgenin Hz. İbrahim (a.s) ve yeğeni Hz. Lut (a.s) zamanında helâke uğradığını teyid etmektedir. (...) Kitab-ı Mukadde ile eski Yunan ve Latin yazılarına göre, yöre petrol çukurları ve asfalt bakımından da zengin olup, burada alev almayan gaz vardı. Jeolojik gözlemlerden, şiddetli deprem şokuyla petrol, asfalt ve gazların yüzeye fırlayıp alev aldığı ve tüm yörenin bomba gibi infilak ettiği anlaşılmaktadır.³³³

Mevdûdî, tarih, jeoloji, arkeoloji bilimlerinden ve Kitab-ı Mukaddesten faydalanarak bu helâkın nasıl meydana geldiğini açıklamaya çalışmıştır.

Kıssaları tefsirinde faydalandığı ilimlerden bahsettikten sonra, Mevdûdî'nin eleştirmek amacıyla aktardığı bilimsel çalışmalara da değinmek yerinde olacaktır. O, Kur'ân'ın bahsettiği hakikatlerle, modern ilim veya düşüncelerin bağdaşmadığı, hatta ters düştüğünü gördüğünde, vahyî bilginin sağlamlığını, modern ilmin ise yanlışlanabilirliğini savunma yoluna gitmiştir. Bu sayede, modern düşünce ve bilime kıyasla, Kur'ân'ın ayetlerinin tartışmasız olarak doğru olduğunu okuyucusuna anlatmaya çalışmıştır.

1.8.3. Bilimsel Teorilerden Faydalanması

Günümüzde materyalizm ve ateizmin bilimsel bir desteği olan, biyolojik olarak yaşamın kaynağını açıklamaya çalışan varsayımlarla birleştirilerek genel bir yasa haline getirilmeye çalışılan evrim teorisi³³⁴, Mevdûdî'nin tefsirinde sıklıkla bahsettiği bilimsel teorilerdendir.

Mevdûdî, Hz. Adem'in yaratılışından bahseden ayetlerde³³⁵ evrim teorisiyle Kur'ânî bilgiyi karşılaştırarak, evrim teorisini “yalnızca tahmine ve yerin altından

³³² Şuârâ 26/173.

³³³ Şuârâ 26/114.

³³⁴ Fatih Özgökman, “Yaşamın Kökeni, Evrim ve Tanrı”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54/2 (2013):50.

³³⁵ Bakara 2/30-39.

çıkarılmış kemiklere dayanan bilgi” olarak tanımlamış, bu âfâki bilgiye göre Kur’ân’ın bilgisinin şüphesiz daha güvenilir olduğunu açıklamıştır.³³⁶

Hız. Adem’in yaratılışını³³⁷ anlatan kıssa, A’raf suresinde tekrarlanmıştır. Mevdûdî, Bakara suresini yorumlarken yukarıda bahsettiğimiz şekilde kısaca değindiği evrim teorisini, A’raf suresinde detaylandırarak açıklamıştır. O, bilimsel bir teori olarak kabul edilen Darwinizmden örnekler verirken, şöyle bir yöntem takip etmiştir:

İlk olarak Darwinizmin ne olduğunu açıklamıştır.

Bu doktrine göre insanın evrimi, insan olmayan ve yarım insan bir varlığın sürekli değişme, ayıklanma ve uyarlanma süreciyle olmuştur ki, bu durumda insanın ‘insan cinsi’ olarak arz-ı endam edışı ile insanın insan olmadığı zaman döneminin sonu arasında bir ayırım sınırı da yoktur.³³⁸

Darwinizmi tanımlamasının ardından, Kur’ân’ın insana bakışına değinerek şöyle demiştir: “Kur’an, insanoğlunun hayata ‘insan’ olarak başladığını ve bütün tarih boyunca insanın, insanlık öncesi veya dışı bir hâl ile hiçbir ilgisi olmadığını söylemektedir.”³³⁹

Mevdûdî, Kur’ân’ın konu hakkındaki bakış açısını da net bir şekilde belirttikten sonra, Kur’ân’ın insanı yücelttiğini, teorinin ise insanı “konuşan hayvan” seviyesine indirdiğini karşılaştırmalı bir şekilde açıklamıştır. Yorumunun sonuç kısmını, Kur’an’ın bilimsel teorilere karşı üstün olduğu, teorilerin yanlışlanabilecek varsayımlardan ibaret olduğu sonucuna ulaşarak noktalamıştır.

Özetleyecek olursak, Mevdûdî, tefsirinde modern ilim ve düşüncelere yer vermiş, bunlara faydalanmak ve eleştirmek üzere iki farklı bakış açısıyla yaklaşmıştır. O, kıssaların izahında arkeoloji ve tarih ilimlerinden sıklıkla faydalanmış, bu ilimler sayesinde hem kıssaların anlaşılmasına katkı sağlamış hem de kıssaların tarihi gerçekliğini ispatlamaya çalışmıştır. Kavimlerin helâk şekilleriyle ilgili izahlarında, döneminin diliyle konuşmuş, helâkları tabiat olaylarıyla ilişkilendirerek açıklama yoluna gitmiştir. Eleştirmek maksadıyla zikrettiği bilimsel

³³⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 1:61.

³³⁷ Araf 7/11-25.

³³⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:15.

³³⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:15-16.

çalışmaları da Kur'ân'la mukayese ederek Kur'ân'ın yegâne doğru olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.

1.9. Kur'ân ve Sünnette Bildirilmeyen Konular Hakkında Aklî Çıkarımlar Yapması

Tefsir geleneğinde selef imamları, Kur'ân'ı özgür bir şekilde tefsir etmeyi uygun bulmazlardı. Onlara göre nakle dayanmayan tefsir, zan veya tahminden ibaretti. Bu düşünceye göre, bir şeyin ilim olarak değerlendirilmesi için o şeyin isnad zinciri yoluyla ilk ravisine ulaştırılmış sahih bir rivayet olması şarttır. Ancak bu yolla gerçeğe ulaşmak mümkündür.³⁴⁰ Bu sebeple, rivayet tefsirinin kaynakları, Kur'ân, sünnet, sahabe ve tâbiûn sözleriyle Arap dili ve şiiridir.³⁴¹

Rivayet tefsirinin temelini oluşturan bu kaynaklara, dirayet tefsirinde de müracaat edilir. Bu tefsirlerde takip edilecek en sağlıklı yöntem, rivayet tefsirinin kaynaklarına başvurulduktan sonra bu kaynaklardan elde edilen bilgileri akıl süzgecinden geçirmektir.³⁴²

Tefhîmü'l Kur'ân'ın bu yöntemi sağlıklı bir şekilde uygulayan dirayet tefsirlerinden biri olduğunu söyleyebiliriz. Mevdûdî, Kur'ân'ı incelerken ilk olarak Kur'ân'ın kendisine, sonra hadislere, daha sonra sahabe ve tabii sözlerine başvurulması gerektiğine, bunlara başvurulduktan sonra da dil ve şer'i ilimlere bağlı kalınarak yapılan te'vile dikkat çekmektedir.³⁴³ O, bu sıralamaya tefsirinde riayet etmiş, net bilgiye ulaşamadığı konularda, meseleyi aklî olarak çözmeye çalışmıştır. Bunun yanında şunu da belirtmek gerekir ki; Mevdûdî, bu tür konuların izahını yaparken salt olarak akla müracaat etmemiş; akli, naklin ışığında kullanmayı uygun görmüştür. Onun, bu aklî çıkarımdan ulaştığı sonucu kesin bilgi olarak sunmadığını, kullandığı ifadelerden anlamak mümkündür.

Mevdûdî, kıssalar söz konusu olduğunda akla dayalı yorumlama yöntemine, özellikle şahısların tespitinde başvurmuştur.

³⁴⁰ Ignaz Goldziher, *İslam Tefsir Ekolleri*, trc. Mustafa İslamoğlu (İstanbul: Denge Yayınevi, 1997), 89.

³⁴¹ Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi*, 5. Baskı (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009), 126.

³⁴² Demirci, *Tefsir Tarihi*, 159-160.

³⁴³ Özel, *Elmalılı ve Mevdûdî Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, 50.

Mevdûdî, Hz. Musa ve Hızır kıssasının³⁴⁴ yorumuna, kıssada akla takılabilecek bir takım meseleler olduğunu tespit ederek başlar. Bu meselelerden biri, bu emirlerin özelliğinin ne olduğu sorusudur.

Çünkü bu emirler, hiçbir ilahi kanun tarafından izin verilmediği için meşru değildir. Ve Kur’ân da, suçlu olduğuna bir delil olmaksızın bir kimsenin başka birisini öldürmesine izin vermez. Eğer Hızır’a verilen emirler bu tür emirler idiyse, Hızır’ın insanlar için konulan ilahi kanunlarla sınırlı olmayan bir melek (veya Allah’ın yaratıklarından başka biri) olduğu sonucuna varılabilir. Çünkü şer’î yönü olmayan bu tür emirler ancak meleklere verilebilir. Bunun nedeni haram ve helal sorununun onlar için söz konusu olmamasıdır; onlar hiçbir kişisel güce sahip olmaksızın Allah’ın emirlerine itaat ederler.³⁴⁵

Mevdûdî yorumuna; insan için böyle bir durumun söz konusu olmadığını, insanın bu tür fiilleri işlemesinin yasak olduğunu ve fiillerin karşılığında bir cezanın söz konusu olduğunu belirterek devam eder. Kur’ân’da Hızır’dan bahsedilirken onun bir beşer olduğunu bildirecek bir ibarenin bulunmadığını, hadislerde de aynı şekilde insan olduğuna dair herhangi bir rivayet olmadığını söyler. Hızır için Kur’ân’da “kullarımızdan biri”, hadislerde ise “racul” ifadesinin geçtiğini, fakat bu ifadenin de yalnızca insan için kullanılmadığını ortaya koyar. Bu meselede eski müfessir ve Kur’ân alimlerinin görüşlerinin de aynı doğrultuda olduğunu belirttikten sonra; “İşte bu nedenle biz Hızır’ın bir melek veya insanı sınırlayan kanunlardan azade başka bir yaratık olması gerektiği sonucuna vardık.”³⁴⁶ diyerek Kur’ân ve hadislerden net bir şekilde sonuca varamadığı bu meselede, eski müfessirlerin görüşlerinden de faydalandıktan sonra, verilerin tamamını aklı süzgeçten geçirerek bir sonuca varmıştır.³⁴⁷

Hızır ve Hz. Musa kıssasından sonra zikredilen Zü’l-Karneyn kıssasının³⁴⁸ yorumunda da Mevdûdî aynı yolu izlemiştir. Kıssada anlatılan Zü’l-Karneyn’in kim olduğu konusunda Kur’ân ve sünnette net bir bilgi mevcut değildir. Bazı müfessirler onun Büyük İskender olduğunu düşünseler de Mevdûdî bu fikre katılmayarak onun İran İmparatoru Kisra Haris olduğunu düşünmektedir. Mevdûdî, Zü’l-Karneyn’in kimliğini tespit için bazı kıstaslar koymuş, tarihte bu kıstaslara en çok uyan kişinin Kisra olduğu sonucuna ulaşmıştır. Onun bu sonuca varmasına yardımcı olan iki

³⁴⁴ Kehf 18/60-82.

³⁴⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:189-190.

³⁴⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:190.

³⁴⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:189-191.

³⁴⁸ Kehf 18/83-98.

temel kaynağı Kur'ân ve tarih olmuştur. O, Kur'ân'ın ve tarihin verilerinden faydalanarak bu iki kaynaktan gelen bilgileri sentezlemiş ve bir çıkarımda bulunmuştur. İlk olarak Kur'ân'da Zü'l-Karneyn kıssasında anlatılan şahsın özelliklerini sıralamıştır. Zülkarneyn, Kur'ân'a göre Yahudiler tarafından çok iyi bilinen ve Yahudi edebiyatında olması gereken; doğudan batıya, kuzeyden güneye pek çok fetih yapmış büyük bir fatih; krallığını korumak üzere iki dağ arasına duvar yapmış bir kral ve Allah'a ibadet eden adil bir yönetici olmalıydı. Mevdûdî, tüm bu bilgileri ve tarihte bu özelliklere uygun olan kralları göz önünde bulundurduğunda, bu kişinin Kısra'dan başkası olamayacağı sonucuna vardığını belirtmiştir.³⁴⁹ Böylelikle Kur'ân ve tarih bilgileri ışığında ilk dönemlerden beri tartışma konusu olan bir meselede, kendine göre mantıkî bir sonuca ulaşmıştır.

Hz. Süleyman ile ilgili kıssada, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan ordular toplanmasından bahsedildikten sonra Hz. Süleyman'ın Hüdhd'ü ordunun içinde görememesi, bunun üzerine bir delil getirmemesi durumunda Hüdhd'ü cezalandıracağını söylemesi anlatılır. Bunun üzerine Hüdhd'ün, az bir zaman sonra gelerek Saba'dan haber getirdiği bildirilmektedir.³⁵⁰ Mevdûdî, ayette bir kuş olduğu anlaşılan Hüdhd'ü, Hz. Süleyman'ın ordusundaki bir subay olarak açıklayan kimseler olduğunu belirtir. Hüdhd'ün bir kuş olduğunu şu delilleri getirerek ispat etmeye çalışır:

(...)Kur'ân 'Süleyman'a cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan ordular toplandı' diyor. Her şeyden önce bu cümlede, Arapçada 'cin', 'ins', 'tair' kelimeleri, çok iyi bilinen ve birbirinden tamamen farklı üç ayrı tür için isim olarak kullanılmıştır. (...) Ayrıca bu kelimeler metinde açık ve kesin anlamlarıyla yer almış bulunuyorlar.

Ayetlerin devamında anlıyoruz ki, Hz. Süleyman bu sözü, kuşları teftişi sırasında 'Hüdhd'ün olmadığını gördüğünde söylemiştir(...)

Sonra Hz. Süleyman (a.s) devamla şöyle diyor: 'Bana makul bir özür sunmazsa ona ağır bir ceza vereceğim ya da onu keseceğim.' Bir insan öldürülür, asılır veya ölüme mahkum edilir, fakat hiçbir zaman boğazlanmaz. Bazı katı yürekli kimseler intikam almak için düşmanını boğazlayabilir. Ancak böyle bir şey bir peygamberden beklenemez(...)

Biraz sonra Hz. Süleyman'ın (a.s) Hüdhd'ü bir mektupla Sebe Melikesine gönderdiğini ve 'mektubu melikenin önüne at' dediğini görüyoruz. Böyle bir talimat şüphesiz ancak kuşa verilir. Yoksa ulak veya elçi olarak gönderilen bir adama asla buna benzer bir emir verilmez.³⁵¹

³⁴⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:191-192.

³⁵⁰ Neml 27/20-22. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:102.

³⁵¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:102-104.

Görüldüğü gibi Mevdûdî, ayetlerin siyak ve sibakına bakmış, ifadelerin Arapçadaki yaygın kullanımını göz önünde bulundurarak, mantıkî yorumlar yapmış ve Hüdhd'ün bir insan değil, bir kuş olduğunu izah etmeye çalışmıştır.

Sâffât Suresinde Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesinin anlatıldığı ayetlerde, kurban edilecek oğulun Hz. İsmail mi Hz. İshak mı olduğu bildirilmemiştir. Bu konunun ihtilafı olduğunu belirten Mevdûdî, pek çok delil sunarak kurban edilmesi istenen oğulun Hz. İshak değil, Hz. İsmail olduğu kanaatine varır. Onun, bu konuyu ele alırken izlediği yolu şu şekilde özetleyebiliriz:

Mevdûdî, öncelikle Kitab-ı Mukaddes'in bu konuda ne söylediğine bakmıştır. Kitab-ı Mukaddes'te kurban edilmesi istenen evladın Hz. İshak olduğu söylenmektedir. Mevdûdî Kitab-ı Mukaddes'in bu kıssayla ilgili farklı pasajlarına da bakarak, hepsini bir bütün olarak değerlendirdiğinde, konuyla ilgili kısımların tamamen çelişkili olduğu sonucuna varır. Ardından sahabe ve tabiinin bu konudaki düşüncelerine başvurarak, önce kurban edilmesi istenen evladın Hz. İshak olduğunu düşünenleri, ardından onun Hz. İsmail olduğunu düşünenlerin isimlerini tek tek nakleder. İslam kaynaklarına yönelerek konuyla ilgili rivayetleri inceler. Bunlarda da ihtilaf olduğunu tespit ederek alimlerin bu konuda üç farklı tavır içerisinde olduklarını söyler. Alimlerin bir kısmı, kıssadaki evladın Hz. İshak olduğunu, diğer bir kısmı Hz. İsmail olduğunu, kimisinin de bir görüş belirtmekten kaçındığını aktarır. Tüm bunları aktardıktan sonra, kendi düşüncesini "Elimizdeki bütün kaynakları bilimsel ve objektif şekilde değerlendirecek olursak 'zebih'in Hz. İsmail olduğuna karar verebiliriz."³⁵² diye açıklar. Konuyla ilgili bu fikre varmasını sağlayan delilleri ayrıntılarıyla aktarır.³⁵³ Sunduğu deliller sırasıyla şu şekildedir:

a) Kur'an'dan getirdiği deliller:

Mevdûdî, Sâffât Suresinde Hz. İbrahim'in salih bir evlat istemesinden sonra³⁵⁴ Allah'ın onu bir evlatla müjdelediği ayetteki³⁵⁵ lafızdan, bu müjdenin Hz. İbrahim'in ilk oğlu için olduğu sonucuna varır.

³⁵² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 5:32.

³⁵³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 5:30-35.

³⁵⁴ Sâffât 37/100.

³⁵⁵ Sâffât 37/101.

Kur'ân'da farklı surelerde Hz. İshak için "ilim sahibi", Hz. İsmail içinse "halîm" kelimeleri kullanılmıştır. Mevdûdî her iki çocuğun da farklı karakterlere sahip olduğuna dikkat çektikten sonra, kurban edilmesi istenen çocuğun "halim" olduğunun Kur'ân'da belirtilmiş olduğunu; bunun da Hz. İsmail'e delalet ettiğini söyler.

Mevdûdî, Kur'ân'da kurban vakasının tümü anlatıldıktan sonra Hz. İbrahim'in Hz. İshak'la müjdelendiği ayetin gelmesinin de, olayların sıralaması ile ilgili olduğuna ve Hz. İsmail'in kurban edilmesine delil olduğunu söyler.

b) Diğer rivayetlerden getirdiği deliller:

Mevdûdî, Kur'ân'dan getirdiği delillerden sonra hadis ve rivayetlere müracaat ederek şunları kaydeder:

Güvenilir rivayet ve hadislerle göre Hz. İsmail'in fidyesi olarak kurban edilen koçun boynuzu Kabe'de Abdullah b. Zübeyr (r.a) dönemine kadar muhafaza edilmişti. (...) Bu gösteriyor ki, Kurban vakası Suriye'de değil, Mekke-i Muzzama'da vuku bulmuştu ve kurbanlık Hz. İsmail'di. (...) Arap rivayetlerine göre Araplar yüzyıllar boyu Kurban vakasının Mina'da meydana geldiğine inanmışlardır.³⁵⁶

Mevdûdî, kurban edilecek evladın, Hz. İshak olduğu iddiasını ortaya atanların Yahudiler olduğunu kaydeder. Onların, Araplara karşı kin ve kıskançlıklarından dolayı Hz. İsmail'in değil, kendi ataları olan Hz. İshak'ın kurban edildiğini iddia ettiğini belirtir.

Bu rivayetleri de aktardıktan sonra Mevdûdî, İbn Kesir'in bu konuyla ilgili görüşlerine yer verir. İbn Kesir, Hz. İshak'ın kurbanlık olmasıyla ilgili rivayetlerin tamamının Ka'b'ul-Ahbar tarafından rivayet edildiğini, bu adamın Yahudi ve Hristiyanların kitaplarını okuduğunu ve bazı uydurma hikayeleri Müslümanlara anlattığını aktarır. Sonuç olarak Mevdûdî, pek çok kaynağa başvurarak bu kaynakların tamamını objektif bir şekilde değerlendirmeye ve bir sonuca ulaşmaya çalışmıştır. Değerlendirmelerinin nihayetinde kıssadaki kurban edilecek evladın Hz. İsmail olduğu sonucunu çıkarmış ve ihtilafı ilgili şu yorumda bulunmuştur: "Tüm bunları bir araya getirip inceleyecek olursak, Hz. İsmail'in kurban oluşuyla ilgili

³⁵⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 5:34.

ortaya çıkan ihtilafın Yahudilerin sinsi ve planlı bir propagandasının sonucu olduğunu anlayabiliriz.”³⁵⁷

Şuarâ Suresindeki Hz. Musa ve Hz. Harun kıssasında, Firavun’un Hz. Musa ile olan diyalogu anlatılmaktadır. Mevdûdî, ayette geçen: “(Gittiler ve Firavun) dedi ki: Biz seni içimizde daha çocukken yetiştirip büyütmedik mi? Ömrünün nice yıllarını aramızda geçirmedin mi?”³⁵⁸ ifadesine dikkat çekerek şöyle bir çıkarımda bulunur:

“Firavun’un bu sözü, onun Hz. Musa’yı (a.s) evinde büyüten Firavun değil, onun oğlu olduğunu göstermektedir. Aynı Firavun olmuş olsaydı, ‘İçimizde büyütülüp yetiştirildin’ değil, ‘İçimizde büyütüp yetiştirdim’ derdi.”³⁵⁹ Görüldüğü gibi, Mevdûdî ayetin lafzına bakarak, onun söyleniş tarzından, diyalogdaki Firavun’un kim olduğunu tespit etmeye çalışmış ve onun Hz, Musa’yı yetiştiren Firavun değil, Hz. Musa’yı yetiştiren Firavun’un oğlu olduğu sonucunu çıkarmıştır.

Tüm bu örneklerden de görüldüğü gibi, Mevdûdî tefsirinde, dirayet tefsiri yöntemini sağlıklı bir şekilde uygulamış ve ayetleri bu doğrultuda izah etmiştir. Kıssalarla ilgili ihtilafı olan ve net bir sonuca varılamayan konularda da, Kur’ân, sünnet, sahabe ile tabiin sözleri, dil ve muhtelif ilimlerden edindiği bilgilerin tamamını bir arada değerlendirerek, bir sonuca ulaşmaya çalışmıştır. O, bu yöntemi, kıssalar söz konusu olduğunda özellikle şahısların tespitinde uygulamış ve kıssada anlatılan kişinin kimliğini net olarak ortaya koymaya çalışmıştır.

1.10. Kıssaları Tekrarlarıyla Birlikte Bir Bütün Olarak Ele Alması

Kur’ân’da tekrar, ya bir cümlenin farklı yerlerde tekrarı, ya da bir olayın tekrarı şeklindedir. Olayın tekrarı, kıssa konusuna girer. Önceki alimler, bir olayın bir çok yerde farklı üsluplarla anlatılması ve bu anlatımların hepsinde başarılı bir anlatım seviyesi tutturulmasının fesahat ve belagat üstünlüğünün delili olduğunu söylemişlerdir. Psikolojik açıdan bakıldığında da, tekrarın insan üzerinde büyük etkisi olduğu görülür. Bir düşüncüyü zihne yerleştirmek için düşüncenin ölçülü bir şekilde tekrar edilmesi, oldukça etkili bir yoldur. Geçici bir düşüncenin böyle bir tekrara ihtiyacı olmasa bile, kalıcı olması istenen bir düşüncenin, kalplerin

³⁵⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 5:35.

³⁵⁸ Şuarâ 26/18. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:17.

³⁵⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:17.

derinliklerine kök salması için tekrara ihtiyacı vardır. Kur'ân'da tekrar edilen konular genellikle tevhibi yerleştirmeyi hedefleyen hususlardır. Kıssaları en çok tekrar edilen peygamberlerin başında Hz. Musa gelmektedir. Bu kıssadaki olaylarla, Hz. Peygamber'in dönemindeki olayların benzerliği aşikârdır. Hz. Musa'dan sonra kıssası en çok tekrar edilen peygamber Hz. İbrahim'dir. Bu kıssanın temel konusu da tevhibtir. En çok tekrar edilen kıssalardan biri de Hz. Adem ile şeytan kıssasıdır. Çünkü bu kıssa insanlığın kıssasıdır. O halde tekrar edilen konular, önemlerinden dolayı tekrar edilmişlerdir. Ayrıca söz konusu bu tekrarlarda Kur'ân'da olaylar aynıyla değil; kimi zaman bir yerde özet olarak anlatılan diğer yerde tafsilatlı şekilde anlatılmaktadır. Kimi zaman da bir yerde olayın bir unsuru atlanarak anlatılırken diğer yerde o unsur da ilave edilerek anlatılmaktadır.³⁶⁰

Mevdûdî, Kur'ân'daki tekrarların amacının, İslam'ın temel prensiplerinin yerleştirilmesi olduğunu 'Kur'ân'ı Nasıl Anlayalım' isimli kitabında şu şekilde anlatmaktadır:

(...)Böylece davetin her merhalesinin temelleri sağlamlaştırılmış, direkleri kuvvetlendirilmiş, yapısı oturmuş olur. Bütün bunlardan da öte, davetin ilk adımlarından itibaren son bulup kemale ermesine kadar ortaya çıkan her durum ve şartlarda, üzerine dayandığı temel ilke ve prensiplerin de akıldan çıkarılmaması gerekir. Durum ne olursa olsun, davetin tüm merhalelerinde dikkatlerin bütünüyle bu noktalar üzerine teksif edilmesi icab eder. İşte bütün Kur'ân surelerindeki değişmez konular etrafında, değişik ifadeler ve üsluplarla durulmasındaki sır burada gizlidir.³⁶¹

Mevdûdî, Tefhîmü'l Kur'ân'ında da bir davetin veya bir hareketin aylar veya yıllarca süren bir safhasında, tekrar tekrar vurgulanması gereken temel şeylerin olduğunu ifade eder. Fakat bu tekrarların tekdüze olmayıp, çarpıcı olmaları için farklı kelimeler ve güzel bir dille süslenmiş olduklarını söyler.

Mevdûdî, tefsirinde kıssaların tekrarı söz konusu olduğunda, değerlendirmesini yaparken; kıssanın daha önce anlatıldığı ayetleri de aktarır. Bu sayede o, kıssayı bir bütün halinde tüm detayları göz önünde bulundurarak yorumlama imkanı bulur. Bu bütüncül yaklaşımı ona, kıssanın bir surede muğlak kalmış veya değinilmemiş ayrıntılarını tamamlama olanağı sağlar. Böylece kıssadaki gaye daha anlaşılır olmakta ve olaylar daha isabetli bir şekilde yorumlanabilmektedir.

³⁶⁰ M. Sait Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 3. Baskı (Konya: Kardelen Yayınları, 2013), 102-105.

³⁶¹ Mevdûdî, *Kur'ân'ı Nasıl Anlayalım*, trc. Bekir Karlığa (İstanbul: İşaret Yayınları, 1993), 46-47; Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:25.

Mevdûdî, Kasas suresinin giriş kısmında, Şuarâ, Neml ve Kasas surelerinin dil ve uslûp benzerliklerinden söz ettikten sonra, konu olarak Hz. Musa kıssasının zikredilmiş olmasının da bu benzerliğin diğer bir sebebi olduğunu açıklar. Şuarâ suresinde kıssayla ilgili yalnızca Firavun'un kavminin Hz. Musa'yı suçlu görmesinin ve Hz. Musa'nın Firavun'un karşısına çıkmasının anlatıldığını söyler. Ardından kıssaların tekrarının bize ne sağladığını açıklar mahiyette şunları kaydeder:

(...)Bu surede (Şuarâ Suresinde) başka hiçbir şey zikredilmemiştir, oysa Kasas Suresinde kıssaya ait diğer ayrıntılar da mevcuttur. Aynı şekilde Neml Suresinde de kıssa apansız biçimde Hz. Musa'nın (a.s) ailesiyle birlikte seyahate çıktığı ve birden biraz ötede ateş gördüğü zamandan başlayıverir. Bu surede de seyahatin mahiyeti yahut da nereden nereye vardıkları, başlarına neler geldiği konusunda hiçbir şey zikredilmez, oysa Kasas Suresi tüm gerekli ayrıntıları ihtiva etmektedir. Şu halde bu üç sure birlikte okunduğunda Hz. Musa'nın (a.s) kıssası tamamlanmış olmaktadır.³⁶²

Mevdûdî, kıssaların bütüncül okunmasıyla ilgili bu tavsiyesine kendisi riayet ederek, kıssaları yorumlarken, onları tekrarlarıyla tefsir etmeye özen gösterir.

Tâhâ Suresinde Firavun ve ordusunun Hz. Musa ve İsrailoğullarının peşine düştükleri ve Firavun'un ordusuyla birlikte sularda boğulduğu anlatılmaktadır.³⁶³ Mevdûdî, bu ayeti yorumlarken kıssanın tekrar edildiği diğer sureleri de dikkate alarak olayı şu şekilde değerlendirmiştir:

Şuara Suresi 64-66. ayetlere göre Firavun ve ordusu bu yoldan onları takip etmişler ve hepsi boğulmuşlardır. Bakara:50'de de İsrailoğullarının karşı kıyıya geçtiklerini ve Firavun ordusunun boğulduklarını gördükleri ifade edilmiştir. Yunus: 90-92. ayetlerden Firavun'un boğulurken Allah'a iman ettiğini fakat Allah'ın onun imanını kabul etmediğini ve ona, cesedinin gelecek nesiller için ibret olmak üzere muhafaza edileceğinin söylendiğini öğreniyoruz.³⁶⁴

Burada da görüldüğü gibi, Mevdûdî tefsirinde bir kıssayı değerlendirirken, olayla ilgili tüm ayetleri göz önünde bulundurarak, ayetleri karşılaştırma ve daha net bir sonuca ulaşma imkanı bulmuştur.

Hz. Hud'un (a.s.) kavmiyle olan mücadelesi Kur'ân'da birçok ayette tekrarlarıyla anlatılmaktadır. Şuarâ Suresinde tekrarlanan bu kıssada, Hz. Hud'un kavmine hitabı şu şekildedir: "Hani onlara kardeşleri Hud: 'sakinmaz mısınız?' demişti. 'Gerçek şu ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Artık

³⁶² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:153-154.

³⁶³ Tâhâ 20/78. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:260.

³⁶⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:261.

Allah'tan korkup sakının ve bana itaat edin. Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum; benim ücretim yalnızca alemlerin Rabbine aittir.”³⁶⁵

Bu hitabın tam anlamıyla anlaşılabilmesi için Mevdûdî kıssanın tekrarlandığı farklı surelere müracaat eder. Bu şekilde, bu hitabı izah etmeye çalışır:

Hz. Hud'un bu hitabesini bütünüyle kavrayabilmek için, Ad kavmi hakkında Kur'an'ın verdiği ayrıntıları göz önünde bulundurmak gerekir:

1. Nuh kavminin helâk edilmesinden sonra, Ad'a yeryüzünde iktidar ve üstünlük verilmişti: 'Düşünüp ibret alın ki, Allah sizi Nuh'un kavminden sonra halifeler yaptı...' (A'raf:69)

2. Güçlü kuvvetli insanlardı: '...Ve yaratılıştta sizin güç ve kuvvetinizi artırdı.' (A'raf:69)

3. Yeryüzünde onların dengi bir başka kavim yoktu. 'Beldeler içinde onun benzeri yaratılmamıştı.' (Fecr:8)

4. Medeni idiler ve dünyada yüksek sütunlu muhteşem binalar yapma sanat ve hünerleriyle tanınmışlardı: 'Görmedin mi Rabbin nasıl yaptı Ad'a? Yüksek sütunlu İrem'e?' (Fecr:8)

5. Maddî refah ve güç onları mağrur ve kibirli yapmıştı: 'Ad'a gelince: yeryüzünde haksız yere büyüklendiler ve 'bizden daha kuvvetli kim var?' dediler.' (Fussilet:15)

6. Siyasal iktidar, karşılarında kimsenin ses çıkaramadığı birkaç despotun ellerinde idi: '...Ve her inatçı zorbanın emrine uydular.' (Hud:59)

7. Allah'ın varlığına inanmıyor değillerdi. Fakat şirk içinde idiler. Başkasına değil Yalnızca Allah'a ibadet etmeyi reddediyorlardı: 'Bize yalnızca Allah'a ibadet edelim ve babalarımızın ibadet ettiklerini bırakalım diye mi geldin? dediler.' (A'raf:70)³⁶⁶

Mevdûdî kıssanın tekrarlandığı diğer sureleri dikkatle inceleyerek Hz. Hud'un kavmi Ad hakkında yukarıda zikrettiğimiz bilgileri okuyucusuna sunmuştur. O, kavimle ilgili dini, sosyal, siyasi pek çok ayrıntıyı kıssanın tekrarlarından elde ederek, kıssanın doğru okunmasına katkı sağlamayı amaçlamıştır. Kıssanın nasıl bir topluma hitap ettiği anlaşıldığında, Hz. Hud'un hitabı da daha anlaşılır olacak ve Mevdûdî'nin hedeflediği gibi kıssanın bize verdiği dersler daha net bir biçimde ortaya çıkacaktır. O, hedefi doğrultusunda pek çok yerde, kıssa tekrarlarından bu şekilde faydalanmıştır.

Mevdûdî, kıssaların tekrarıyla ilgili izlediği bu yöntemin gerekli olduğunu sık sık dile getirmiş, bunun kıssaların anlaşılması için elzem olduğuna dikkat çekmiştir. Tâhâ Suresinde Hz. Musa ile ilgili olan kıssada Hz. Musa'nın kavminden kısa süre için ayrılıp gittiği, ardından İsrailoğullarının bir buzağı heykeli yapıp ona tapmaları, Hz. Musa'nın döndüğünde karşılaştığı manzara sebebiyle Hz. Harun'a tepki

³⁶⁵ Şuara 26/124-127. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:48.

³⁶⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:49.

göstermesi anlatılır. Ayette Hz. Musa'nın, Hz. Harun'a tepkisinin şu şekilde olduğu söylenmektedir: “ (Harun) Dedi ki: ‘Ey annemin oğlu, sakalımı ve başımı tutup yolma. Ben senin ‘İsrailoğullarının arasında ayrılık çıkardın; sözümü önemsemedin’ demenden endişe edip korktum.’”³⁶⁷ Mevdûdî kıssanın bu kısmını açıklarken, yine kıssanın anlatıldığı diğer ayetleri aktararak bunları karşılaştırmayı uygun görmüştür.

Hz. Harun'un bu cevabından, tefrikayı önleme amacıyla şirke taviz verdiği kesinlikle anlaşmaz. (...) Hz. Harun'un bu cümlesini tam anlamıyla kavrayabilmek için bu ayetin yanı sıra A'raf suresi 150. ayeti de okumalıyız. Orada Hz. Harun şöyle demektedir: ‘Annemoğlu, bu topluluk beni zayıflattı ve nerdeyse beni öldürmeye giriştiler. Bari sen de düşmanları sevindirecek bir şey yapma ve beni de bu zalimler topluluğuyla bir sayma.’³⁶⁸

A'raf suresindeki bu ayeti aktararak; her iki ayeti birlikte yorumlamanın, doğru anlama ulaşabilmek için gerekli olduğunu şu şekilde ifade eder:

Eğer bu iki ayet birlikte okunursa olayın gerçek şekli kolayca anlaşılabilir. Harun (a.s) halkı buzağıya tapmaktan elinden geldiğince alkoymaya çalıştı fakat onlar Harun'a (a.s) karşı geldiler ve nerdeyse onu öldüreceklerdi. Onların aralarında bir ayrılık olmasından korkarak Hz. Musa'nın döndüğünde kendisini durumu daha da kötüleştirmekle ve onun yokluğunda kontrolü sağlamamakla suçlamaması için o gelene kadar sessiz kaldı. A'raf: 150'deki cümle, topluluğun içinde iki kardeşin çok sayıda düşmanı olduğuna işaret etmektedir.³⁶⁹

Mevdûdî, kıssaların tekrarlarına değinirken, kimi zaman ayetlerin tekrarlarını detaylarıyla aktarmış, ardından kıssanın anlamına yaptığı katkıyı ortaya koymuş; kimi zaman da yalnızca kıssanın tekrarlandığı ayetlerin numarasını vermekle yetinmiştir. Bu sayede, açıklamalarında tekrara düşmeksizin, okuyucuya kıssanın tamamını okumanın faydalı olacağını bildirmiş ve okuyucunun bilgiye ulaşmasını kolaylaştırmaya çalışmıştır.

Tâhâ Suresinde Hz. Adem'den bahsedilen kıssada Mevdûdî yukarıda belirttiğimiz yöntemi uygulayarak, kıssayla ilgili olan diğer ayetleri açıklamaksızın okuyucunun ilgili ayetlere kolay ulaşabilmesini sağlamak için yalnızca ayet numaralarını aktarmakla yetinmiştir. “Hz. Adem'in kıssası Bakara: 30-39, A'raf: 11-17, 189, Hicr: 28-42, İsrâ: 61-65 ve Kehf 51-52'de yer almıştır.”³⁷⁰ Ayetlerin hangi surelerde olduğunu bildirdikten sonra kıssaların tekrarında önemli olan bir noktaya değinerek şunları söylemiştir: “Fakat her yerde kıssanın anlatılan konuyla ilgili olan

³⁶⁷ Tâhâ 20/94. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:270.

³⁶⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:270.

³⁶⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:270-271.

³⁷⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:279.

kısmı alınmış ve vurgulanmıştır. Bu nedenle bu kıssanın tam olarak anlaşılabilmesi için tüm surelerdeki Adem kıssaları ve bunlarla ilgili açıklamalar okunmalıdır.”³⁷¹

Mevdûdî, kıssaların tekrarına, yorum farklılığı bulunan bir mevzuda daha doğru anlama ulaşabilmek için de başvurur. Firavun ve ordusunun suda boğulmalarının anlatıldığı ayetlerden sonra Firavun ve kavminin pınarlardan ve bahçelerden çıkarılarak; bunlara İsrailoğullarının mirasçı kılındığı anlatılmaktadır.³⁷² Ayetteki ‘mirasçı kıldık’ ifadesiyle ilgili görüş farklılığı olduğunu dile getiren Mevdûdî, kendi yorumunu belirtmiş, bu yorumu desteklemek için de kıssanın daha önce anlatıldığı ayetlere müracaat etmiştir:

Bazı müfessirler bu ayete, ‘Allah, İsrailoğullarını Firavun ve halkının terkettiği bahçelere, pınarlara, hazinelere ve güzel güzel konutlara mirasçı kıldı’ anlamı vermişlerdir. Böyle bir yorum, Firavun’un boğulmasından sonra İsrailoğullarının Mısır’a döndükleri ve Firavun’un kavminin mal ve servetini sahiplendikleri demek olur³⁷³

Mevdûdî, bu ifadelerle yorum farklılığına değindikten sonra, tarihi bilgiler ve Kur’ân ışığında durumu değerlendirerek şu yorumu yapmıştır:

Ne var ki, bu yorumu ne tarih, ne de diğer Kur’ân ayetleri desteklemektedir. Bakara, Maide, A’raf ve Tâhâ Suresinin ilgili ayetleri, Firavunun denizde boğulmasından sonra İsrailoğullarının Mısır’a dönmeyip hedeflerine doğru yoluna devam ettiklerini ve Davud Peygamber (a.s.) (M.Ö. 1013-973) zamanına kadar meydana gelen tüm önemli olayların şimdi Sina Yarımadası, Kuzey Arabistan, Ürdün ve Filistin denilen topraklarda geçtiğini teyit etmektedir. Bu durumda, bize göre ayetin anlamı şudur: Bir yanda Allah Firavun’un kavmini servet, mülk ve ihtişamdandan yoksun bırakırken, öte yandan bunları Mısır’da değil de Filistin’de İsrailoğullarına verdi. Bu anlam A’raf Suresinin 136-137. ayetlerinde desteklenmektedir: ‘Biz de onlardan intikam aldık ve denizde onları boğduk, çünkü ayetlerimizi yalanlamışlar ve onlardan gafil olmuşlardı. Müstaz’af kılınan kavmi de, içinde bereketler kıldığımız yerin doğularına ve batılarına mirasçı yaptık.’ ‘Bereketli yer (ülke)’ ifadesi Kur’an’da genellikle Filistin için kullanılır. Bkz. İsrâ:1, Enbiya:71-81, Sebe:18.³⁷⁴

Kıssaların her bir tekrarında detaylarla ilgili eksiklik fazlalık gibi farklılıklar olmasının yanında, konusu aynı olsa bile konunun ifade ediliş tarzında bazı farklılıklar olabilmektedir. Mevdûdî, kıssaları izah ederken bu farklılıkları da göz önünde bulundurarak, olayın farklı ayetlerde hangi ifadelerle anlatıldığını karşılaştırmalı olarak ortaya koyar. Neml Suresinde Hz. Musa’yla ilgili kıssada asanın yılanı dönüşmesi mucizesinde ‘yılan’ı ifade etmek için kullanılan kelime,

³⁷¹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:279.

³⁷² Şuarâ 26/57-59. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4:28.

³⁷³ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4:29.

³⁷⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4:29.

tekrarlarda farklılık arz etmiş, Mevdûdî de bu konuya dikkat çekerek kelimelerin ortak noktalarından yola çıkarak şu şekilde açıklama yapmıştır:

A'raf ve Şuarâ Surelerinde, yılan, büyük yılan manasında 'sû'ban' denmiştir. Burada ise aksine, küçük ve çevik bir yılan anlamında 'cânn' kelimesi kullanılmıştır. Böyle ayrı ayrı kelimelerin kullanılmasının sebebi, görünüşte büyük, fakat çevik ve süratle hareket etmesi bakımından küçük bir yılan benzer olmasındandır. Tâhâ Suresinin 20. ayetinde aynı şey 'hayyatun tes'a' (süratle hareket eden bir yılan) terkibi ile ifade edilmiştir.³⁷⁵

Mevdûdî'nin, kıssaların tekrarı söz konusu olduğunda uyguladığı yöntemi kısaca ele alacak olursak, şunları söyleyebiliriz: O, kıssaların tam ve doğru şekilde değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, bahsedilen olayla ilgili Kur'ân'daki tüm ayetleri dikkate alır. Bir yerde özet olarak anlatılmış olan bir kıssayı, tekrarlarıyla birlikte değerlendirerek, olayın olabildiğince detaylandırılmasını sağlamaya çalışır. Mevdûdî, kıssayla ilgili hataya düşülmesi muhtemel olan bazı meselelerde de kıssaların tekrarına başvurarak, olayın doğru yorumlanmasını sağlamayı hedefler. Kimi zaman da tekrarlarda kullanılan ifadelerin, birbirinden farklı olduğunu gösterip, bu ifadeleri karşılaştırarak en isabetli yorumu yapmaya çalışır. Mevdûdî, kıssaların tekrarıyla ilgili değerlendirmesini yaparken bazen ayetleri detaylı şekilde aktarırken, bazı yerlerde ayetlerin metnini aktarmaksızın yalnızca numaralarını vermekle yetinir. Okuyucuyu, numarasını verdiği ayetlere yönlendirerek, onlara bu ayetleri de göz önünde bulundurarak kıssayı anlamaya çalışmalarını tavsiye eder.

1.11. Kıssaları Yorumlarken İhtimallere ve Görüş Farklılıklarına Yer Vermesi

Mevdûdî'ye göre, İslam'da temel ilkeler bakımından tam bir ittifak olması gerekir, fakat bu temel ilkelerin dışında kalan konulardaki ihtilaflara ve yorum farklılıklarına müsamaha vardır. Öyle ki, Hz. Peygamber'in (sav) ashabı ve tabiin alimleri arasında dahi dini konuların her ayrıntısında görüş birliği olmadığı görülür. Esasında Kur'an ve sünnetin nihai otorite olduğunu kabul ederek yalnızca bazı ayrıntılarda farklı görüşleri ortaya koymak, ilerleme ve canlılık için gereklidir. Fakat bu ihtilafların, müntesiplerinin birbirilerini İslam dışı olmakla suçlamaksızın ve kendi düşüncesini nihai doğru olarak kabul etmeksizin ortaya konması gerekir. Böyle bir görüş farklılığına izin verilmiş olması, hatta bunun teşvik edilmiş olması, temel

³⁷⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:93.

ilkelerde birleşmiş olunmasına rağmen, içtihad kapılarının devamlı açık olduğunun bir göstergesidir.³⁷⁶

Mevdûdî, bu görüşlerinin yanı sıra, çalışmasının nihai mahiyette olmadığını³⁷⁷, eksikleri ve yanlışları olabileceğini, gerçek bilginin yalnızca Allah katında olduğunu³⁷⁸ tefsirinin giriş bölümünde ifade etmiştir. Aynı sebeple olacak ki o, ayetleri tefsir ederken, bir konuda ihtilaf veya görüş farklılıkları var ise bunları okuyucuya aktarmayı uygun görmüştür. Aynı şekilde kıssaların yorumunda da bu farklılıklara yer vermeyi ihmal etmemiştir.

İsrailoğullarının anlatıldığı kıssada, cumartesi günüyle ilgili haddi aşanlardan bahsedilmekte ve onlara “Aşağılık maymunlar olun” dendiği bildirilmektedir.³⁷⁹ Mevdûdî, bu ayeti tefsir ederken ‘aşağılık maymunlar olun’ ifadesindeki maksadın ne olduğu konusunda farklı görüşler olduğunu aktarmıştır:

Olayın ne olduğu konusunda görüş ayrılıkları vardır. Bazıları, onların fiziksel olarak maymuna çevrildikleri görüşündedirler; bazıları ise onların o zamandan itibaren maymun gibi davranmaya başladıklarını söylerler. Fakat Kur’an’ın ifadesi, bunun fiziksel bir değişme olduğuna işaret eder. Bence onların mevcutları maymuna çevrilmiş, azabın en şiddetlisini çekmeleri için zihinleri insan bırakılmıştır.³⁸⁰

Mevdûdî, görüldüğü gibi olayı açıklarken, öncelikle farklı görüşleri aktarmış, daha sonra hepsinden farklı bir yorumda bulunarak kendi görüşünü bildirmiştir. Fakat dikkat etmek gerekir ki, kendi görüşünü ‘bence’ ifadesiyle kayıtlandırmış, bu şekilde görüşünün bağlayıcı ve kesin olmadığını ifade etmeye çalışmıştır.

Mevdûdî, kıssalarla ilgili yorum farklılıklarına yer verirken, genellikle görüşünü reddettiği ve görüşünün zayıflığını ispat etmeye çalıştığı kişilerin kimliğini belirtmeyi uygun görmez; fakat kendi görüşünü ifade ederken, düşüncesine kaynaklık eden müfessirlerin isimlerini zikreder. Hz. Musa kıssası ve onun mucizelerinin anlatıldığı Şuarâ Suresinde, Hz. Musa’nın asasının yılanı³⁸¹

³⁷⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:34-35.

³⁷⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:8.

³⁷⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:38.

³⁷⁹ Bakara 2/65. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:83.

³⁸⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:84.

³⁸¹ Şuarâ Suresinde asanın ejderhaya dönüştüğü bildirilmekle birlikte diğer surelerde asanın yılanı dönüşmesi anlatılmaktadır. Mevdûdî, bu farklılığı belirtmiş, Fahreddin Razi’nin bu konu hakkındaki görüşünü şu şekilde aktarır: “(o) büyüklüğü nedeniyle ejderha, küçük yılanlar gibi çok seri hareket ettiği için de ‘caan’ kelimesinin kullanıldığı yorumunda bulunur. Bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:21.

dönüşmesinden sonra gerçekleşen mucize Kur’ân’da şöyle anlatılmıştır: “Elini de çekip çıkardı; bir de (ne görsün) o, bakanlar için ‘parlayıp aydınlanıvermiş.’”³⁸² Ayette anlatılan ‘elin parlaması’yla ilgili görüş farklılığı olduğuna dikkat çeken Mevdûdî, konuyla ilgili şunları kaydeder:

İsrailiyatın etkisinde kalan bazı müfessirler beyza’yı ‘beyaz’ anlamında tercüme edip, sağlam elin koltuk altından çıkarıldığında cüzzama yakalanmış gibi beyazlaştığı tefsirinde bulunmuşlardır. Fakat İbn Cerir, İbn Kesir, Zemahşeri, Razi, Ebu’s-Suud İmadî, Alusî ve daha başka müfessirler burada beyza’nın ışıklı ve parlak anlamına geldiğini belirtmişlerdir.³⁸³

Görüldüğü gibi Mevdûdî kıssada elin beyazlaması olayında yorum farklılığını kısa bir şekilde bildirmiş, yanlış bir yorum olduğunu düşündüğünden dolayı ‘beyazlama’ anlamını savunan müfessirlerin ismini zikretmeyi uygun görmemiş, ayetin daha doğru yorumlama şeklini ise müfessirlerin isimlerini zikrederek açıklamıştır.

Mevdûdî’nin kıssalarla ilgili farklı görüşleri detaylarıyla aktarmasının yanında, ara ara detaylarına girmeksizin, yalnızca konunun ihtilafı olduğunu belirtmekle yetindiği de görülmektedir. Bunu yaparak, aslında konu hakkında kesin bir yargıya varmanın mümkün olmadığını, söylenenlerin yalnızca birer yorum olduğunu ima ederek okuyucuyu bu yorumların detaylarına boğmak istemediği görülür. Kendi görüşünü de kesin olmayan bir dille belirterek okuyucuyu yoruma katılıp katılmamak konusunda muhayyer bırakır.

Hz. Adem’in yaratılışı kıssasında “Ve meleklerle: Adem’e secde edin, dedik.”³⁸⁴ Ayetinin tefsirini yaparken, ‘secde’nin sembolik bir ifade olduğunu belirtmiş, fakat cümlesinin sonunda bunun bir ihtimal olduğunu ve meleklerin boyun eğdiklerini belirtmek için böyle bir hareketi fiziksel olarak yapmış olmalarının da mümkün olduğunu söylemiştir.³⁸⁵ Öyle anlıyoruz ki; Mevdûdî, ‘secde’nin sembolik olduğuna inanmakta, fakat secdenin fiziki olduğu konusundaki görüşlerin de var olduğunu aktararak okuyucusunu bu ihtimalden haberdar etmek istemiştir. Onlara tek bir görüşü dikte etmeyi değil, okuyucusunu hangi görüşü kabul edeceği konusunda serbest bırakmayı uygun görmüştür.

³⁸² Şuarâ 26/33. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4:22.

³⁸³ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4:22.

³⁸⁴ Bakara 2/34. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 1:63.

³⁸⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 1:64.

Yunus Suresinde Hz. Musa ve kardeşine, kavimleri için evler hazırlamaları, bu evleri namaz kılınan yerler haline getirmeleri emredilmektedir.³⁸⁶ Mevdûdî, ayette geçen ‘namaz’ın yorumunu şu şekilde yapmıştır:

Bu ayetin tefsirinde, müfessirler arasında görüş ayrılığı vardır. Benim görüşüme gelince, bu sözleri ve hangi şartlar altında indirildiğini derin derin düşünüp vardığım sonuca göre Hz. Musa (a.s.) cemaatle namaz kılmak için bir takım binalar inşa etmek ya da evler edinmekle emrolunmuştur. Bu gerekliydi, çünkü cemaatle namaz kılmak şekli, iktidarın zulmü ve itikat zayıflığı yüzünden İsrailoğulları ve Mısır Müslümanları tarafından terkedilmişti. Bu durum onların dağılması ve dini duygularının ölmesi sonucunu getirdiği için cemaatle namaz kılmayı yeniden tesis etmek asıl olacaktı. Zira bu girişim ruhun dirilişi, dağılmış cemaatin toparlanması ve güçlerini birleştirmesi yolunda en önde gelen bir etkinlik olacaktı.³⁸⁷

Bu yorumuyla müfessir, ayetteki namaz konusunda ihtilaf olduğunu, ihtilafların detaylarına girmeden ifade etmiş, ardından kendi yorumunu kesin olmayan bir dille açıklamıştır.

Sâffât Suresinde Hz. Nuh (a.s.) ve kavminin anlatıldığı ayetlerde Hz. Nuh ve soyu hakkında “Ve onun soyunu, (dünyada) onları da baki kıldık.”³⁸⁸ buyrulmuştur. Mevdûdî bu ayetin anlamıyla ilgili muhtemel iki mananın olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

Bu ayet, biri ‘Sadece Hz. Nuh (a.s.) ve beraberindekiler kurtulmuş, kavmi ise helak olmuştur.’ şeklinde, diğeri de ‘Tüm insanlık helak olmuş ve sadece Hz. Nuh (a.s.) ile beraberindekiler kurtularak, insan nesli onlarla devam edegelmiştir.’ şeklinde olmak üzere iki anlama da gelebilir.³⁸⁹

Ayetin bu iki manaya da yorulabileceğini ifade ettikten sonra Mevdûdî, müfessirlerin çoğunluğunun kabul etmiş olduğu şu anlamı aktararak yorumunu tamamlar: “Müfessirlerin çoğunun ikinci anlamı kabul etmiş olmalarına rağmen, bu husus Kur’ân’da yeterince açıklığa kavuşturulmuş değildir. En doğrusunu Allah bilir.”³⁹⁰

Mevdûdî, Sâd Suresinde Hz. Süleyman’ın kıssasında geçen “Hani ona akşama yakın, bir ayağını tırnağı üstüne diken, öbür üç ayağıyla toprağı kazıyan yağız atlar sunulmuştu. (Süleyman) O da demişti ki: ‘Gerçekten ben mal (veya at) sevgisini, Rabbimi zikretmekten dolayı tercih ettim.’ Sonunda bu atlar (koştular ve toz)

³⁸⁶ Yunus 10/87. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:357.

³⁸⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:359.

³⁸⁸ Sâffât 37/77. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 5:23.

³⁸⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 5:23.

³⁹⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 5:23.

perdesinin arkasına saklandılar. ‘Onları bana geri getirin’ (dedi). Sonra da (onların) bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı.”³⁹¹ ayetlerinin tercüme ve tefsirinde ihtilaf olduğunu söyleyerek ayetlerin tefsirine başlar. İhtilafları ayrıntılarıyla açıklayarak, müfessirlerin yorumlarını eleştirel bir yaklaşımla inceler:

Bir grup müfessir, bu ayetlerden, Hz. Süleyman’ın atları muayene ederken ve onları koştururken ikindi namazını kılmayı unuttuğu anlamını çıkarmışlardır. (...) bu yorumu kabul edersek ayetlerin anlamı şöyle olur: ‘Ben’ dedi, ‘Mal sevgisine o kadar daldım ki, Allah’ı anmayı unuttum. Öyle ki güneş battı. Onları (atları) getirin’ diye emretti ve onların bacaklarını ve boyunlarını kesti.”³⁹²

Mevdûdî, bu yorumu naklettikten sonra kendi düşüncesini aktararak, yorumun büyük müfessirler tarafından yapılmış olmasına rağmen, Kur’ân’daki ifadelerle uyuşmaması nedeniyle kabul edilemez olduğu sonucuna varır. Ardından bu ayetlerle ilgili diğer bir görüşü nakleder. Bazı müfessirlerin, ayeti “İkindi vakti geçmiş ve güneş batmıştı. Hz. Süleyman bunun üzerine kâinatı idare eden meleklerle, ‘güneşi geri getirin de, ikindi namazını eda edebileyim’ demiştir. Böylece güneş geri gelmiş ve Hz. Süleyman namazını eda etmiştir.”³⁹³ manasına te’vil ettiklerini söyler. Mevdûdî, bu görüşün, ilk görüşten daha mantıksız olduğunu söyledikten sonra böyle büyük bir mucize olması durumunda, bunun dünya tarihine geçmiş olması gerektiğini belirtmiştir.

Mevdûdî, gerekçeler sunarak reddettiği bu görüşlerin sonunda, kendi görüşünü ortaya koyarak şöyle der:

Müfessirlerden bir başka grup da bu ayetlerin anlamını, önyargısız bir kimsenin okuyup anladığı gibi anlamışlardır. Bu müfessirlerin yorumuna göre hadise şöyledir: ‘Hz. Süleyman bir dizi yağız atı sürdüğü zaman, bu atları sadece Allah rızası için seviyorum. Öyle ki onlarla cihad ederek Allah’ın kelimesi yükselsin’ demiştir. ‘Sonra atları koşturdu. Atlar o kadar hızlı koşmuşlardı ki gözden kaybolmuşlardır. Daha sonra atları geri getirmiştir.’ İbn Abbas’a göre Hz. Süleyman onların bacaklarını ve boyunlarını okşamıştır. Bana göre doğru tefsir budur.”³⁹⁴

Aynı kıssanın devamındaki ayetlerde Hz. Süleyman’ın imtihandan geçirildiği, tahtının üzerine bir ceset bırakıldığı³⁹⁵ anlatılmaktadır. Mevdûdî, kıssanın bu bölümüyle ilgili de ihtilaflı görüşler olduğunu söyleyerek bu görüşleri detaylarıyla

³⁹¹ Sâd 38/31-33. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kurân*, 5:69.

³⁹² Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kurân*, 5:70-71.

³⁹³ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kurân*, 5:70-71.

³⁹⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kurân*, 5:72.

³⁹⁵ Sâd 38/34. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kurân*, 5:73.

aktarmıştır. Kıssanın yorumuyla alakalı üç farklı görüş sunarak gerekçeleriyle bunları reddetmiştir. Bu görüşler kısaca şu şekildedir:

Birincisi; Hz. Süleyman'ın ins, cin ve rüzgârlara hükmetmesini sağlayan bir yüzüğü vardır ve şeytan bir şekilde bu yüzüğü çalarak Hz. Süleyman'ın şekline bürünerek, onun tahtına oturmuştur. Tahta oturanın Hz. Süleyman olmadığından şüphelenen bazı kimseler şeytana Tevrat'ı göstererek onu kaçmasını sağlamış, şeytan kaçma esnasında yüzüğü denize düşürmüştür. Yüzüğü bir balık yutmuş, balığı da Hz. Süleyman tutmuş ve karnını yarararak yüzüğüne kavuşmuştur.³⁹⁶

Diğer bir yorumsa; Hz. Süleyman'ın bir oğlu olmuş, şeytanlar bu evladı öldürmeye karar vermişlerdir. Hz. Süleyman bundan korkarak oğlunu bulutlara saklamış, Allah'a tevekkül etmeyip bulutlara güvenmesinden ötürü Allah onu cezalandırarak oğlunun cesedini tahtına bırakmıştır.³⁹⁷

Başka bir yorum da şöyledir; Hz. Süleyman bir gece yetmiş hanımıyla birlikte olacağını, her hanımından da bir mücahit doğacağına yemin etmiş, fakat yemininde 'inşallah' demeyi unuttuğu için yalnızca bir hanımından yarısı ceset bir çocuk doğmuştur. Hanımı da çocuğu Hz. Süleyman'ın tahtına bırakmıştır. Mevdûdî, bu yorumun kaynağının hadisler olduğunu ve Buhari ve Müslim'de de çeşitli senetlerle nakledildiğine değinmiştir. Hadisin sıhhat bakımından reddedilmesinin mümkün olmadığını dile getirerek, büyük bir ihtimalle Hz. Peygamber'in, bu olayı Yahudilere istinaden anlattığını söylemiştir.³⁹⁸

Mevdûdî, tüm bu görüşleri aktardıktan sonra bu bölümün Kur'an'ın en müşkül yeri olduğunu belirtmiş, kesinlikle sarih bir şekilde tefsir edilemeyeceğini söyleyerek, bu konuda yorum yapmaktan çekinmiştir.

Verdiğimiz örneklerde, kıssaların izahında Mevdûdî'nin görüş farklılıklarına ve ihtimal dâhilinde olan manalara yer verdiği görülmektedir. O, bunu yaparken genellikle ilk olarak kendisine uzak bulduğu fikirleri aktarmıştır. Daha sonra ya özgün bir fikir ortaya koymuş, ya mevcut görüşlerden birine katılmış ya da olayla ilgili bir sonuca ulaşmanın mümkün olmadığını söyleyerek yorum yapmaktan

³⁹⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kurân*, 5:73-74.

³⁹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kurân*, 5:74-75.

³⁹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kurân*, 5:75-76.

kaçınmıştır. Mevdûdî, görüş farklılıklarını bazen ayrıntılarıyla aktarırken, bazen yalnızca konunun ihtilaflı olduğunu söylemekle yetinmiştir.

1.12. Kıssanın Tefsirine Geçmeden Girizgâh Sunarak Ön Bilgi Vermesi

Mevdûdî, surelerin tefsirine başlamadan önce her sure için ayrı bir ön bilgilendirme sunar. Bu, sureyi anlamamanın hazırlık aşamasıdır. Bu kısımda, surenin tarihi arka planı, ana fikri, nüzul ortamı, surenin içeriğindeki konular ve konuların birbiriyle bağlantıları gibi pek çok özet bilgi verir. O, tefsirinin önsözünde bu husustan şöyle bahsetmektedir:

Her surenin başına ayrıca bir giriş bölümü yazarak, bu giriş bölümünde surenin nüzul zamanını, o dönemin şartlarını, İslam davetinin hangi merhalede olduğunu ve davetin karşılaştığı zorlukları ele aldım. Bunun yanısıra surenin içinde ayrı bölümlerde nazil olmuş ayetler bulunuyorsa, gücüm yettiğince araştırdıktan sonra onlarla ilgili bilgileri açıklama notlarında verdim.³⁹⁹

Mevdûdî, bu metodu kıssalarda da uygulamış, kıssanın anlatıldığı ayetlerin hemen öncesinde kıssa hakkında bir takım bilgiler vermeyi uygun görmüştür.

Bakara suresinde Hz. Adem’le ilgili kıssanın⁴⁰⁰ hemen ardından İsrailoğulları kıssası gelmektedir.⁴⁰¹ Mevdûdî okuyucuyu bilgilendirmek amacıyla öncelikle ‘İsrail’ kelimesini tanımlamış, İsrailoğullarının soyları hakkında bilgi vermiştir. Kıssayı tam olarak idrak edebilmek için göz önünde bulundurulması gereken şeyleri açıkladığı bir giriş bölümü oluşturmuş ve kıssada vurgulanan meseleleri maddeler halinde şöyle özetlemiştir:

a) Bu bölüm, Hz Muhammed’in (s.a.) yönelttiği daveti anlayıp kendilerini düzeltme imkânına sahip olan daha önceki peygamberlerin takipçilerini etkilemek ister. Bu nedenle Kur’an’ın mesajının daha önceki peygamberlerin getirdiği kitapların mesajıyla ve Hz. Muhammed’in (s.a) görevinin de diğer peygamberlerle aynı olduğu belirtilir.(...)

b) Bu bölüm aynı zamanda Yahudilerin hatalı durumlarına karşı çıkmayı ve onların dini ve ahlaki dejenerasyonlarını açıkça gözler önüne sermeyi amaçlar. Bu nedenle onların İslam’a karşı tutumlarının tamamen yanlış olduğunu ispatlar. Çünkü onlar İslam’ın temel ilkelerinin kendi dinlerinin temel ilkeleri ile aynı olduğunu, Kur’an’ın temel öğretilerinde, Tevrat’ın öğretilerinden farklı veya onlarla ters düşen hiçbir nokta olmadığını bildikleri halde O’na karşı çıkıyorlardı. Bu bölüm onların kendilerine verilen hidayete uymadıklarını ve kendilerine emanet edilen liderlik görevini tam olarak yerine getiremediklerini de gösterir. Bunu ispatlamak için de inkar edemeyecekleri olaylar nakledilir. (...)

c) Bundan önceki ayetlerde bütün insanlık, Allah’tan gelen hidayeti kabule davet edilmişlerdi. Burada ise hidayete tabi olmamanın ne gibi sonuçlar doğurduğunu

³⁹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 1:12.

⁴⁰⁰ Bakara 2/30-39

⁴⁰¹ Bakara 2/40-74, 83-93, 122-123, 135-136, 140-141, 211-212, 246-252.

göstermek üzere İsrailoğulları'nın kıssası anlatılıyor. İsrailoğullarının bir örnek olarak ele alınmalarının nedeni, tarihlerinin son dört bin yılı boyunca dünyadaki bütün milletlere yaşayan bir örnek oluşturmalarıdır. Bu hikayede ilahi hidayete tabi olmaları veya ayrılmalarına bağlı olarak yaşadıkları iniş ve çıkışlar gözlenebilir.

d) Hitap Yahudileri göz önüne almasına rağmen, önceki peygamberlerin ümmetlerinin düştüğü durumlara karşı mü'minleri de uyarmayı amaçlar. Bu nedenle bir taraftan Yahudilerin ahlaki zayıflıkları, din hakkındaki yanlış kanaatleri, çarpık düşünce şekilleri ve batıl hayat tarzlarına teker teker değinilirken, diğer taraftan müslümanların hak yolu açıkça görüp, sapık yollardan sakınmaları için gerçek dinin ne olduğu gözler önüne serilmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.) ilahi bir ilhamla Müslümanların bu bölümde anlatılan yollardan teker teker geçeceklerini biliyordu.(...) Ne yazık ki mü'minler bu uyarıyı göz önünde bulundurmamış ve bozulmaları sırasında aynı yollardan geçmişlerdir.⁴⁰²

Mevdûdî'nin henüz kıssanın başında böyle uzunca bir girizgah yazmış olmasının altında, okuyucunun kıssayı üstünkörü bir şekilde değil, bilinçli bir şekilde okumasını sağlamak vardır. Onun hedefi, ayetlerin arka planında yatan sebepleri bildirerek; okuyucuda kıssanın, nazil olduğu döneme ve bugüne yansımalarını idrak edebilecek bir alt yapı oluşturmaktır.

Bakara Suresinde, İsrailoğullarından bahsedilen kıssanın ardından Hz. İbrahim'in kıssası⁴⁰³ anlatılmaktadır. Mevdûdî, İsrailoğulları kıssasından hemen sonra bu kıssanın gelmesinin, gelişi güzel bir sıralama olmadığını göstermek ve bu yeni hitabın doğru anlaşılabilmesini sağlamak için kıssanın tefsirine başlamadan önce yine bir girizgâha ihtiyaç duymuştur. Bu ön bilgilerin içeriği, Allah'ın Hz. İbrahim'e yüklediği evrensel görevle başlayıp, Hz İbrahim ve oğullarının soy bilgileri ve onların tarihteki serüvenlerinin anlatımıyla devam eder. Mevdûdî, bu giriş bilgilerinden sonra asıl dikkat çekmek istediği noktaya gelerek; Yahudi ve Hristiyanların Hz. İbrahim'le olan ilişkilerine değinir. İsrailoğullarıyla Hz. İbrahim (a.s) arasındaki bağın anlaşılmasının; her iki kıssayı da doğru anlayabilmek için gerekli olduğunu düşünerek, kıssanın tefsirine başlamadan okuyucuya şu ön bilgileri vermeyi uygun görür:

Buradan itibaren yeni bir hitap başlıyor. Bu hitabı anlayabilmek için aşağıdaki noktalar göz önünde bulundurulmalıdır:

1) Hz. İbrahim (a.s) Hz. Nuh'tan (a.s) sonra Allah tarafından İslam'ın evrensel mesajını yaymakla görevlendirilen ilk peygamberdi. Davetine kendi ülkesi olan Irak'ta başladı ve insanları İslam'a (Allah'a teslim olmaya) çağırdı. Daha sonra aynı görevle Suriye, Filistin, Mısır ve Arabistan'a gitti. Bunu takiben, çeşitli yerlere elçilerini gönderdi. Yeğeni Lut'u eski Ürdün'e; oğlu İshak'ı Suriye ve Filistin'e büyük oğlu

⁴⁰² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:69-70.

⁴⁰³ Bakara 2/124. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:109.

İsmail'i de Arabistan'a gönderdi. Daha sonra Allah O'na Mekke'de Kâbe adı verilen bir ibadetgâh yapmasını ve orayı davetinin merkezi olarak belirlemesini emretti.

2) Hz. İbrahim'in (a.s) iki oğlundan iki kavim meydana geldi; İsmailoğulları ve İsrailoğulları. Birincisi Arabistan'a yerleşen Hz. İsmail'in (a.s) torunlarıydı.(...) İkincisi, yani İsrailoğulları, İshak'ın oğlu Yakub'un torunlarıydı. Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Yahya, Hz. İsa (Allah'ın selamı hepsinin üzerine olsun) ve birçok peygamber bunların arasından çıkmıştır.(...) Hz. İsa (a.s) dahil bütün İsrail peygamberleri İslam'ı, Allah'a teslimiyeti yaymaya çalışmışlardır. Fakat İsrailoğulları bozulup dinlerini (İslam) kaybedince, Yahudiliği, daha sonra da Hristiyanlığı icat etmişlerdir.

3) Hz. İbrahim (a.s) bütün insanları Allah'a teslim olmaya çağırarak ve onları Allah'ın hidayeti doğrultusunda ıslah etmekle görevlendirilmişti. (...) Bu nedenle de, dünyaya önder olarak seçilmişti. Daha sonra onun liderliği, tüm sorumluluklarıyla birlikte İshak ve Yakub'un torunları olan İsrailoğulları'na devredilmişti. İsrailoğullarından tekrar tekrar hatırlamaları istenen özel nimet işte budur. (...)

4) Buraya kadar yapılan hitaplardan (40-121. ayetler) Allah, İsrailoğullarını önderlikleri sırasında işledikleri günahlar nedeniyle suçluyor. (...)

5) Onlara, insanlığa önderlik etmenin Hz. İbrahim'in soyundan gelenlerin tekelinde olmadığı; çünkü hiç kimsenin doğuştan getirdiği özellikleri nedeniyle böyle bir hak iddia edemeyeceği söyleniyor. (...)

6) Hz. İbrahim'in (a.s) soyundan geldikleri için övünen İsrailoğulları dışındaki Yahudi ve Hristiyanların da Hz. İbrahim'in (a.s) yolundan saptıkları bildiriliyor.

7) Artık İsrailoğulları önderlik görevlerinden alınmışlardır. Bundan sonra Hz. İsmail (a.s) soyundan Hz. Muhammed'in (s.a) peygamber olarak seçildiği gösteriliyor. (...)

8) Önderliğin el değiştirmesiyle merkezin de değişmesi gerekiyordu. (...)

9) Allah Müslümanları önderler olarak ilan ettikten ve Kâbe'yi merkez tayin ettikten sonra önderlik görevlerini yapabilmeleri için onlara belli talimatlar veriyor. (Bkz. 153-186. ayetler)⁴⁰⁴

Mevdûdî, verdiğimiz örneklerde olduğu gibi, bu bilgileri kimi zaman kıssanın hemen evvelinde sunarken; kimi zaman bu bilgilere, surelerin tefsirinden önce sunduğu giriş bölümünde yer verir.

Mevdûdî, Araf suresinin giriş bölümünde, suredeki konuların özetini okuyucuya sunmuştur. Bu özet bölümünde, surede bahsi geçen kıssaları, ayet aralıklarına göre sıralamış; bu kıssaların anlatılış amaçlarına vurgu yapmıştır. O, bunu yaparken kıssaların tefsirinden önce okuyucunun bir fikir sahibi olmasını amaçlamış ve şu şekilde sıralamıştır:

11-25 (arası ayetler) Hz. Adem'in hikayesi, onun zürriyetinin, şeytanın tuzaklarına karşı uyarılması gayesiyle nakledilmektedir. Çünkü şeytan, (Hz. Adem ve Havva örneğinde de görüldüğü gibi) her an onları saptırmaya hazırdır. (...) 59-171 Bazı meşhur peygamberlerin –Nuh. Hud, Salih, Lut, Şuayb, Musa- (Allah'ın selamı üzerlerine olsun) hayatlarından olaylar, bu İlahi çağırışı reddedişin kötü sonuçlarını gözler önüne sermek için verilmekte, ve yine bu maksatla, Hz. Muhammed'in (s.a.) azaptan kurtulmaları için yaptığı, daveti kabullenme ve izlemeye- çağrı, hitap ve konuşmaları nakledilmektedir.⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:110-112.

⁴⁰⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:8.

Hud suresinin giriş kısmında da surenin içeriği hakkında çeşitli bilgiler veren Mevdûdî, surede anlatılan kıssalarda vurgulanan meseleleri, bu bölümde okuyucuya şu şekilde sunmuştur:

Azabın geciktiriliyor olması sizi aldatmasın. Bu, ‘Allah’ın yollarınızı düzeltin’ diye size lütfuyla tanıdığı mühletten ibarettir. Bu fırsatı değerlendirmezseniz iman edenler dışında helak edecek olan kaçınılmaz cezaya çarptırılacaksınız.

Kur’ân, insanlara doğrudan hitap etme yerine, yukarıdaki hedefleri gerçekleştirmek için, Nuh, Hud, Salih, Lut, Şuayb ve Firavun kavimlerine ait kıssaları kullanmıştır. Bu kıssalarda vurgulanan en önemli şey şudur: Allah’ın hükmü bir kavim üzerinde gerçekleştiği zaman, her ne olursa olsun, isterse devrin peygamberinin en yakın akrabası olsun Allah hiç kimseyi kayırmaz. Bundan azade olanlar yalnızca peygamberlere iman edenlerdir: inanmayanlar, isterse onun karısı ve çocuğu olsunlar bu hükmün içindedirler.

Dahası var: İman her bir mûminden, hüküm geldiğinde akrabalarını tümüyle unutmasını ve yalnızca iman kardeşliğini esas almasını gerektirir.⁴⁰⁶

Verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi, Mevdûdî kıssaların tefsirine başlamadan önce okuyucuya bazı ön bilgiler vermeyi kendisine yöntem edinmiştir. O, bu bölümlerde genellikle kıssaların amacını bildirmiş, bu sayede okuyucunun kıssayı bilinçli okumasına yardımcı olmaya çalışmıştır.

Mevdûdî, bu yöntemi iki şekilde; ilki, kıssanın anlatıldığı ayetin hemen öncesinde bilgi vererek, ikincisi ise her surenin başında sunduğu giriş bölümünde kıssaların kısa bir değerlendirmesini yaparak uygulamıştır.

1.13. Kıssaların Yorumlanmasında Hadislerden Yararlanması

Mevdûdî’nin hayatından bahsettiğimiz bölümde, onun yaşadığı dönemde, bölgede misyonerlik faaliyetlerinin yoğun olduğundan bahsetmiştik. Misyonerlerin bu faaliyetleri içerisinde Hz. Peygamber’in (s.a) konumunu zayıflatmaya ve sünnetini toplumdans tamamen çıkarmaya yönelik faaliyetleri oldukça önemlidir.⁴⁰⁷

Genellikle eleştirel bir bakış açısına sahip olan Mevdûdî, kullandığı tüm kaynakları sıkı bir tenkitten geçirmesinin yanında, hiçbir zaman Hz. Peygamber’in sünnetini değersiz gören bir tavır sergilememiş, aksine bu tür zihniyetlerle her zaman mücadele içerisinde olmuştur. Onun ortaya koyduğu bu tutum, klasik eserlerimizin müelliflerinin yaşadığı gibi; hadis ve sünnete rağbetin ileri seviyede olduğu bir dönemde olsa idi; sünnete gösterdiği ihtimam, bahse değer bir konu olmazdı. Fakat

⁴⁰⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:372.

⁴⁰⁷ Birişik, “Ebü’l-A’la Mevdudi’nin Kur’an Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler”, 11.

Mevdûdî'nin yaşadığı dönemde, hadis ve sünneti eleştirmek, aydın kesim arasında gün geçtikçe yayılmaktaydı. Bu sebeple, Mevdûdî'nin hadislerle ilgili çabası, oldukça anlamlıdır. O, hadisler ve sünnet ile ilgili bu tutumunu Kur'ân yorumuna da yansıtmış, hadisleri tefsirinin temel kaynaklarından biri olarak sunmuştur.⁴⁰⁸

Mevdûdî'nin, tefsirinin tamamına yansıttığı bu bakış açısı, Kur'ân'ın büyük kısmını oluşturan kıssaların yorumunda da kendini gösterir. O, yorumlarında Hz. Peygamber'in hadislerinden sıklıkla faydalanmıştır. Bunu yaparken hadisleri, kimi zaman manayı kuvvetlendirecek açıklamalar yapmak maksadıyla zikretmiş, kimi zaman da Kur'ân'da bildirilmeyen bazı meselelere hadislerle açıklık getirmeye çalışmıştır.

Mevdûdî, Hud Suresinde kavminin kendisine karşı çıkması üzerine Hz. Şuayb'ın, kavmine dönerek, onlardan tevbe etmelerini, bağışlanma dilemelerini istemiş ve “Gerçekten benim Rabbim esirgeyendir, sevendir.”⁴⁰⁹ diyerek kavmine çağrıda bulunmuştur. Mevdûdî, Hz. Şuayb'ın bu çağrısını yorumlarken, Allah'ın yarattıklarına karşı olan sevgisini hadislerle şu şekilde açıklamıştır:

Hz. Şuayb Allah'ın yaratıklarına olan sevgisini sergilerken sözü özellikle kavminin ümitsizlikten vazgeçip kötü amellerinden ötürü Allah'tan bağışlama dilemesine getirmek istemektedir. (...) Hazreti Rasul (a.s) aynı şeyi bir darb-ı meselle açıklamıştır. Şöyle buyurdu: ‘Susuz bir çölde seyahat ederken, tüm yol erzakının üzerinde yüklü olduğu devesini kaybeden bir adam düşünün. Devesini her yerde aramış fakat bulamamıştır. Sonra o adam büyük bir yeis içinde ağacın dibine çöker. Bir de bakar deve üzerindeki tüm erzakla karşısında aniden belirivermiş. Nasıl mutlu olduğunu bir düşünün. Allah günahkar bir kul kendisine tevbe ettip döndüğünde bundan daha çok sevindir.’⁴¹⁰

Hicr Suresinde Hz. Adem'in yaratılışını anlatan kıssada; Allah, meleklerle bir beşer yaratacağını buyurmuş; ona biçim verip ruhundan üflediğinde, bu beşere derhal secdeye etmelerini emretmiştir.⁴¹¹ Mevdûdî, ayette yer alan ‘ona ruhumdan üflediğimde’ ifadesini, Hz. Peygamber'in hadisiyle şu şekilde açıklamıştır:

(...)Bu, insanı Allah'ın halifesi olma konumuna yükselten ve onu meleklerin ve tüm dünyevi varlıkların secde edeceği bir yüceliğe eriştiren işte Allah'ın ruhunu insana üflemesi olayıdır.

Her özellik gerçekte ilahi sıfatların şu veya bu şekilde yansımasıdır: Bir hadiste Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: ‘Allah merhameti yüz parçaya böldü. Doksan

⁴⁰⁸ Birışık, “Ebü'l-A'la Mevdu'dî'nin Kur'an Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler”, 11-12.

⁴⁰⁹ Hud 11/90. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:420.

⁴¹⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:420.

⁴¹¹ Hicr 15/28-29. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:570.

dokuz parçasını kendisine ayırdı. Geriye kalan bir parçayı da yeryüzüne gönderdi. İşte bu parça nedeniyle yaratıklar birbirlerine merhamet gösteriyorlar. O kadar ki hayvanların yavrularını tepmemelerinin nedeni de bu merhamettir.’ Bu bağlamda, ilahi özelliklerden bazılarının sahip olmanın, ilahlığın bir kısmına da sahip olmak anlamına gelmediğine dikkat edilmelidir. Çünkü ilahlık mutlak olarak bütün yaratıklar için erişilmesi söz konusu olmayan bir makamdır.⁴¹²

Mevdûdî, Araf suresinde anlatılan Semud kavmi’nin yaşadığı coğrafyayı, yaptığı araştırma gezisinde görmüş, bu geziden edindiği bilgileri tefsirinde paylaşmıştır. Bu bilgilerden sonra Hz. Peygamber’in, helak olan kavimlerle ilgili ashabına verdiği tavsiyeyi şu şekilde aktarmıştır:

Kur’ân’ın nüzulü sırasında, Hicaz’dan gelen ticaret kervanları Semud kavminin arkeolojik kalıntıları arasından geçmekte idi. Yüce Peygamber (s.a.) Tebuk’e doğru ashabını sevk ederken bu harabelere doğru işaret ederek onlardan, düşünen bir gözlemciye bu gibi şeyler nasıl bir ders veriyorsa öyle bir ibret dersini akıllarında tutmalarını istedi. (...) Daha sonra kalıntılar arasında bir gezinti yapmak isteyenleri bir araya toplayarak şöyle söyledi: ‘Burası, Allah’ın cezasını başlarına geçirdiği, helâk ettiği bir kavmin arazisidir. Bu yüzden buradan olabildiğince nefret ederek, tiksinti duyarak geçin. Burası eğlenilecek bir yer değil, aksine hüznülenecek, matem tutulacak bir yerdir.’⁴¹³

Hz. Süleyman ve Hz. Davud’dan bahsedilen kıssada geçen “Süleyman Davud’a mirasçı oldu ve dedi ki: Ey insanlar! Bize kuşların konuşma dili öğretildi ve bize her şeyden (bol bir nimet) verildi. Hiç şüphesiz bu apaçık olan bir üstünlüktür.”⁴¹⁴ ayetindeki ‘mirasçı olmak’ ifadesini yorumlarken, Mevdûdî bu mirasın maddi bir servet olmadığını, hadisleri delil göstererek şu şekilde açıklamıştır:

‘Yerine geçmek’ demek burada, servet ve mülkün vârisi olmak manasına gelmez; aksine peygamberlik ve halifelik konusunda Davud’a (a.s.) varis olmak manasınadır. Çünkü, intikal etmiş olan servet olsaydı, sadece Hz. Süleyman’a (a.s.) geçmezdi. Zira Davud’un (a.s.) daha başka çocukları da vardı. Binaenaleyh bu ayet, Hz. Peygamberden (s.a.) nakledilen hadisi geçersiz kılacak bir manada anlaşılabilir. Şöyle ki, Peygamberimiz (s.a.) bir hadislerinde: ‘Biz peygamberlerin, geriye bıraktığı miras olarak paylaşılır, onlar sadakadır.’ (Buhari). Yine: ‘Peygamberlerin hiçbir vârisi yoktur. Geride ne bırakırsa muhtaç ve fakir Müslümanlar arasında taksim edilir.’ (Ahmed b. Hanbel, Müsned: Ebu Bekir’den gelen 60 ve 78 no’lu hadisler.)⁴¹⁵

Kasas Suresinde, Hz. Musa’nın Mısır’dan kaçarak tek başına Medyen’e doğru gitmesi ve bir kuyu başında sürülerini sulamaya çalışan iki kadınla karşılaşmasından sonra Hz. Musa’nın kadınların sürülerini suladığı ve kadınların babaları tarafından davet edildiği anlatılmaktadır. Ayette, kızların babası, Hz. Musa’ya sekiz yıl kendisine hizmet etmesi karşılığında, kendisini kızlarından birisiyle nikahlamayı

⁴¹² Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:571.

⁴¹³ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:55-56.

⁴¹⁴ Neml 27/16. Meal için bkz. 4:96.

⁴¹⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4:97.

teklif etmektedir. Ayetin devamında baba, Hz. Musa'ya, bu hizmeti on yıla da tamamlayabileceğini, fakat kendisine zorluk çıkarmak istemediğini de bildirmiştir.⁴¹⁶ Hz. Musa'nın teklifi kabul etmesinden sonra bu süreyi tamamlayıp ailesiyle birlikte Mısır'a doğru yola çıktığı sonraki ayetlerde anlatılır. Mevdûdî, Hz. Musa'nın süreyi tamamlamasıyla ilgili ayeti⁴¹⁷ açıklarken hadislere başvurmuş ve şunları nakletmiştir:

Hz. Hasan b. Ebi Talib'e göre, Hz. Musa (a.s) vadeyi sekiz yerine on yıl olarak tamamlamıştır. İbn Abbas'a göre bu konu bizzat Rasulullah tarafından açıklanmıştır. O, şöyle demiştir: 'Musa (a.s) vadeyi kayınperderine daha layık, daha uygun şekilde bitirdi, yani on yıla tamamladı.'⁴¹⁸

Böylelikle, Hz. Musa'nın kayınpederinin yanında on yıl süreyle hizmet ettiği bir hadis-i şerifle delillendirilmiştir.

Mevdûdî, hadislerden yararlanırken yukarıdaki örneklerde olduğu gibi, hadislerin metinleriyle aktarılması yöntemine sıklıkla başvurmuştur. Bunun yanı sıra o, kimi zaman rivayetlerin metinlerini almaksızın yalnızca onlardan oluşan mefhumu bildirmekle yetinmiştir.

Mevdûdî, Hz. Musa ve Hızır (a.s) kıssasından bahsederken, Hz. Musa'nın yanındaki genç ve bulunduğu kişinin kim olduğunu açıklamak için de hadislere başvurmuştur. Kişinin kimliğini delillendirmek için hadislere dayanarak, metin aktarmaksızın şöyle bir yorum yapmıştır:

Bütün güvenilir hadis kitaplarında bu kulun ismi 'Hızır' olarak bildirilmiştir. Bazılarının israiliyatın etkisiyle söylediği gibi onun isminin Eljah (İlyas) olduğunu düşünmemize hiçbir neden yoktur. (...)Kur'an Hz. Musa'nın (a.s) yanındaki gencin kim olduğunu bildirmez; fakat bazı hadislere göre bu genç, Hz. Musa'dan sonra İsrailoğullarının başına geçen Nuh'un oğlu Yeşu'a'dır.⁴¹⁹

Mevdûdî, kıssaların izahında kimi zaman ayetin daha etkili ve güzel şekilde açıklanmasına, kimi zaman Kur'an'da açıklanmamış meselelerin izahında, kimi zaman da ayetle ilgili bir yorumu delillendirmede hadislerden faydalanmıştır. Bunu yaparken, hadis metnini direk aktardığı da, metin aktarmadan dolaylı olarak hadisleri kaynak gösterdiği de olmuştur.

⁴¹⁶ Kasas 28/27. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 4:176.

⁴¹⁷ Kasas 28/29.

⁴¹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 4:179.

⁴¹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 3:187.

1.14. Kıssalarda Gereksiz Detaylardan Kaçınarak İbret ve Ders Unsurunu Ön Plana Çıkarması

1.14.1. Kıssaların Tefsirinde Gereksiz Detaylardan Kaçınması

Mevdûdî, tefsirinin önsözünde bahsettiği üzere, eserini okuyan kimsenin derinlemesine olmasa bile, yeterli düzeyde bir Kur'an bilgisine sahip olmasını hedeflemiştir.⁴²⁰ Bu sebeple bazı derin tefsir bahislerine girmeyi⁴²¹ kendi tefsiri için uygun görmediğini ve bunlardan kaçındığını dile getirmiştir. O, tefsirini yazarken kendisine koyduğu hedefi, şu şekilde ifade etmiştir: "Açıklama notlarını hazırlarken en büyük hedefim okuyucuyu Kur'an'ın asıl maksadından uzaklaştırıp, ayrıntılarla uğraştıracak konulardan kaçınmak oldu."⁴²²

Aynı doğrultuda, kıssalardaki detaylarla ilgili düşüncesini de Ashab-ı Kehf⁴²³ kıssasını izah ederken açıkça ortaya koymuştur. Bu kıssanın asıl amaçlarından birinin "Cahil insanların, Allah tarafından doğru yolu göstermek amacıyla gönderilen ayetleri (mucizeleri), esas amacından saptırdıklarını göstermek"⁴²⁴ olduğunu belirttikten sonra konuyla ilgili bakış açısını şu şekilde ifade etmiştir:

Mağarada uyuyanlar kıssasından öğreneceğimiz, değindiğimiz derslerden anlaşılacağı üzere, akıllı bir insan dikkatini bunlarda yoğunlaştırmalı ve onların sayısı, isimleri, köpeklerinin rengi ve benzeri şeyleri araştırmaya çalışarak amaçtan sapmamalıdır. Sadece gerçekle değil, yüzeysel şeylerle ilgilenen kimseler zamanlarını böyle araştırma yaparak harcarlar. (...) İnsanları bu tür gereksiz ve anlamsız araştırmalara teşvik etmemek için Allah da onların (mağarada uyuyanların) gerçek sayısını bildirmemiştir.⁴²⁵

Mevdûdî, Talut kıssasını da bu noktaları dikkate alarak değerlendirmiştir. İsrailoğullarının, Allah yolunda savaşmak için kendilerine bir melik gönderilmesini⁴²⁶ talep ettiklerini anlatan ayeti izah ederken, melik (kral) ifadesinin, okuyucunun zihnini meşgul edebileceğini düşünmüş ve bunun önemsiz bir ayrıntı olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

(...)Allah, Kur'an'da neden kral tayin etmeyi yasaklamamıştır? Sorusunun cevabı basittir. Burada, bu hikaye sadece Müslümanların ders alması için ele alınmıştır. Bu nedenle krallığın yasaklanması veya desteklenmesi gibi bir mesele söz konusu

⁴²⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 1:12.

⁴²¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 1:8.

⁴²² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 1:12

⁴²³ Kehf 9/26

⁴²⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 3:165.

⁴²⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 3:165.

⁴²⁶ Bakara 2/246. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 1:190.

değildir ve bu isteğin haklı mı haksız mı olduğu konusuna değinmek anlamsız olacaktır. Burada tek amaç İsrailoğullarının dejenerasyonuna neden olan şeyleri, onların korkaklıklarını, nefse tapınmalarını ve disiplinsizliklerini ortaya koymaktır. Böylece mü'minler, bu tip zayıflıklara karşı uyanık olabileceklerdir.⁴²⁷

Görüldüğü gibi Mevdûdî, kıssadaki 'melik' kelimesine bakarak, Krallık yönetiminin uygun olup olmadığı gibi gereksiz konulara değil, kıssanın ana hedeflerine yönelmenin uygun olduğunu vurgulamıştır.

Bakara Suresinde, ölümden sonra tekrar diriltilmeyi sorgulayan bir adamın kıssası yer almaktadır. Ayete göre bu kişi, ıssız bir şehre uğramış ve bu şehrin durumuna bakarak Allah'ın burayı tekrar nasıl dirilteceğini sorgulamıştır. Bunun üzerine Allah, bu kişiyi yüz yıl öldürüp tekrar diriltmiştir. Ona ne kadar kaldın diye sorulduğunda bir gün ya da daha az kaldım diye cevaplamıştır. Her şey kendisine apaçık gösterilip de orada yüz yıl kaldığı söylendiğinde artık mutmain olarak; Allah'ın her şeye güç yetiren olduğunu dile getirmiştir.⁴²⁸ Bu kıssayı değerlendirirken Mevdûdî, pek çok kıssada olduğu gibi gereksiz bilgilere girmenin kıssaların anlaşılmasına katkı sağlamayacağını şu şekilde ifade etmiştir:

Adamın kim olduğu ve şehrin hangi şehir olduğu konusunda tahminler yürütmek gereksizdir. Çünkü bunu yapmak sadece anlamsız değil aynı zamanda imkansızdır. Bunlar ne Kur'an'da ne de sahih hadislerde yer almıştır ve biz de başka güvenilir kaynaklara sahip değiliz. Bunun yanı sıra bunu öğrenmemiz, bu olayın burada anlatmak istediği şeyi daha iyi anlamamız konusunda bilgimize bir şey de katmayacaktır.⁴²⁹

Gereksiz bilgilerden kaçınmak gerektiğini söyledikten sonra, kıssanın asıl amacının ne olduğunu açıkladığı şu ifadelerle yer vermiştir:

Bu olayın zikrediliş amacı şudur: 'Allah kendisine iman edenleri karanlıklardan nura çıkarır.' Bu da olayın geçtiği yerin adı veya olayın kahramanının adı belirtilmeden ifade edilip açıkça ortaya konmuştur. Fakat daha önceki sözlerden onun bir peygamber olduğu ortaya çıkmaktadır.⁴³⁰

Mevdûdî, Hz. Adem'in yaratılışı sonrası Allah'ın (c.c.) "Ey Adem! Sen ve eşin cennette yerleş. İkiniz de ondan, neresinden derseniz, bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz."⁴³¹ buyurduğu ayetteki 'ağaç'ın adının ve ne gibi özelliklere sahip olduğunun, Kur'an'da mevcut olmadığını, ağacın özünde kötü bir özellik olmadığını vurgulamış, ardından ağacın sadece imtihan için seçilmiş

⁴²⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:192.

⁴²⁸ Bakara 2/259. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:205.

⁴²⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:206.

⁴³⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:206.

⁴³¹ Bakara 2/35. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:63.

olduğunu söylemiştir.⁴³² Görülüyor ki Mevdûdî, kıssaların anlatımında yer alan bazı sembolik objelerin detaylarına girmeyi uygun görmemiş, onların temsil ettiği şeyi açıklamakla yetinmiştir.

Verdiğimiz örneklerde, Mevdûdî'nin kıssalarla ilgili detaylara girmekten kaçındığı ve okuyucuyu da bu konuda uyardığı görülmektedir. O, bunu yaparken öncelikle kıssada okuyucunun dikkatini çekebilecek detaylara değinmiş, bunlarla ilgili düşünmenin faydasız olduğuna vurgu yapmıştır. Ardından kıssanın asıl amacını okuyucuya sunarak; kıssayı bu amaca yönelik okumak gerektiğini belirtmiştir.

1.14.2. Kıssaların Ders ve İbret Yönünü Öne Çıkarması

İbret, bir olay veya durumdan gözlemlerle elde edilen bilgiler sayesinde bir kavrayış ve bir tavır geliştirmektir. Bu kavram, bir şeyden öğüt almak, ders almak, benzer durumlar arasında kıyas yapmak gibi öğrenmeyle ilgili süreçleri içermektedir.⁴³³

Kur'ân'da anlatılan kıssaların yaklaşık tamamına ibret almak özellikle vurgulanmaktadır. Bu vurgu, kıssaların hedeflerini de ortaya koymaktadır. Kıssa ve ibret kavramları arasındaki anlamsal ilişkiye bakıldığında da, ortak bir hedef görülmektedir. Kıssa, iz sürmek, bir olayın izinde gitmek anlamına gelirken; ibret, bir olaydan yola çıkarak bir sonuca varmaktır. İbret nazarıyla bakıldığı taktirde kıssa, zihinsel yolculuğumuzda varmamız gereken menzile ulaşmada verimli bir araç görevi ifa edecektir.⁴³⁴

Mevdûdî de, kıssaların yalnızca geçmişten haber veren hikayeler olmadığını, tefsirinde sık sık ifade etmektedir. Kıssaların her çağa hitap eden, insanların hidayetine vesile olacak dersler içeren hakikatler olduğuna vurgu yapar. Kıssaları izah ederken gereksiz detaylardan kaçınarak, kıssanın asıl amacını oluşturan ders ve ibret unsurunu ön plana çıkarır.

⁴³² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:65.

⁴³³ Yusuf Batar, "Kur'ân Kıssalarının Amaçlarıyla İlgili Kavramların Eğitim Öğretim Açısından Tahlili", *İslami İlimler Dergisi* 9/1 (Bahar 2014): 162.

⁴³⁴ Batar, "Kur'ân Kıssalarının Amaçlarıyla İlgili Kavramların Eğitim Öğretim Açısından Tahlili", 165-166.

Mevdûdî, Ashab-ı Kehf kıssasının hitamında ‘uyuyanların sayısını tartışanların tenkid edildiği’⁴³⁵ ayetin açıklamasında, bu olaydan çıkarılan dersleri şöyle sıralar:

Bu hikayede asıl vurgulanan nokta uyuyanların sayısı değil, olayın öğrettiği derstir:

1) Gerçek bir mü’min hiçbir şekilde haktan dönmemelidir ve batıl önünde boyun eğmemelidir.

2) Bir mü’min sadece maddi araçlara değil, bilakis Allah’a güvenmelidir. Dış şartlar ne kadar kötü görünse de, o Allah’a dayanmalı ve doğru yoldan gitmelidir.

3) Allah’ın söz konusu bir ‘tabiat kanunu’ ile sınırlı olduğunu düşünmek tamamen yanlıştır. Çünkü o, genel tecrübelerle aykırı bile görünse, dilediği herşeyi yapmaya kadirdir. (...)

4) Bu kıssa bize Peygamberlerin ve ilahi kitapların söylediği gibi Allah’ın geçmiş- gelecek bütün insanları tekrar diriltmeye kadir olduğunu göstermektedir.

5) Yine bu kıssa bize, cahil insanların Allah tarafından doğru yolu göstermek amacıyla gönderilen ayetleri (mucizeleri) esas amacından saptırdıklarını göstermektedir.”⁴³⁶

Mevdûdî, çoğu zaman kıssaların Hz. Peygamber dönemiyle olan bağlantısını göz önünde bulundurarak yorumlarını şekillendirmektedir. Hz. Musa kıssasında Firavun ve ordusunun boğulması, Hz. Musa ve kavminin de kurtulmasının ardından gelen ayette, bu kıssada bir ‘ayet’ olduğunu, fakat onların pek çoğunun iman etmediklerini⁴³⁷ bildirilmiştir. Mevdûdî, bu ayeti yorumlarken de, kıssanın Hz. Peygamber döneminde hangi dersi vermek istediğini özel olarak belirtmiş, daha sonra bu kıssanın tüm mü’minler için hangi dersleri içerdiğini ortaya koymuştur.

Yani Kureyş bundan şu dersi almalıdır: ‘Firavun, erkanı ve tebası gibi inatçı kişiler, kendilerine yıllarca apaçık mucizeler gönderildiği halde iman etmediler. İnat gözlerini öylesine kör etmişti ki, denizde boğulmaları olayında, gözlerinin önünde denizin yarıldığını, suların dağlar gibi iki tarafa yığıldığını ve İsrail kervanlarının geçmesi için ortada kuru bir yol açıldığını gördükleri halde yine de savaşmak üzere çıktıkları Hz. Musa (a.s) arkasında ilahî destek ve yardımın olduğunu anlayamadılar. Çünkü Allah’ın gazabı kendilerini kuşatmış ve deniz suları üzerlerini bütünüyle örtmüş bulunuyordu. Tam bu durumda Firavun bağırdı: ‘İnandım ki, İsrailoğullarının inandığından başka ilah yoktur ve ben Müslümanlardanım (teslim olanlardanım).’ (Yunus:90) Öte yandan bu olayda Mü’minler için de bir ayet vardır: Şimdilik şer güçler egemen görünseler de, Allah uzun vadede lütfuyla hakkı hakim kılar ve batılı yok eder.”⁴³⁸

Mevdûdî, Yusuf Suresinin tefsirine başlamadan önce de kıssanın özeti mahiyetinde bir giriş metni sunmuştur. Bu metinde surenin muhtevası hakkında kısa bilgiler vermiş, ardından Hz. Yusuf kıssasının iki amaç için vahyedildiğine dikkat çekmiştir. Bu amaçların birinin, Hz. Peygamberin nübüvvetinin delillendirilmesi,

⁴³⁵ Kehf 18/22.

⁴³⁶ Mevdudi, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:165.

⁴³⁷ Şuâra 26/67.

⁴³⁸ Mevdudi, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4:31.

diğerininse sonraki on yıl içerisinde Hz. Peygamberin etrafında gelişecek olan hadiselerin açık seçik haber verilmesi olduğunu söylemiştir. Kıssanın konusunu ve bu konuyu ele alış biçimini de özetleyerek, kıssanın Allah yolunu izlemek isteyenler için de çeşitli dersler ihtiva ettiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Kıssanın öğrettiği ilk ders, ilahi yasanın çizdiği sınırlar içinde kalan bir kimsenin amaç, hedef ve vasıtalarıyla başarılı olması ya da olmamasının tümüyle Allah'a ait bir şey olduğudur. (...)

Kıssanın öğrettiği ikinci ders şudur: Hakikat ve adalet adına gayret gösterenler, Allah'a güvenenler ve tüm işlerinde O'nu vekil bilenler, O'ndan yardım ve teselli alırlar. (...)Fakat bu kıssanın anlattığı en büyük ders, bir mü'minin gerçek İslamî niteliklerle bezenmesi ve hikmetle donanması halinde, sırf bu niteliklerin gücüyle tüm bir beldeyi fethedebileceğidir.⁴³⁹

Ankebut suresinde art arda zikredilen Ad, Semud kavmi ve Karun, Firavun, Haman kıssalarından sonra, Mevdûdî bu kıssaların Mü'minlere ve kafirlere ne gibi dersler verdiğini şu şekilde açıklamıştır:

Buraya kadar geçen ayetlerde anlatılan kıssalar hem kafirlere hem de mü'minlere hitap etmektedir. Bu kıssalar, üzülp cesaretlerini yitirmemeleri, çok şiddetli eziyet ve baskılar altında bile Hak sancağını sabır ve sebatla yukarıda tutmaları için mü'minlere hitap etmektedir. Diğer taraftan bu kıssalar, kibir içinde İslami hareketi bastırıp yok etmeye çalışan günahkar ve zalim kimselere de hitap etmektedir.⁴⁴⁰

Sad suresinde Hz. Eyyüb'ün (a.s.) kıssasının anlatıldığı ayetlerde “Katımızdan ona bir rahmet ve temiz akıl sahiplerine bir öğüt olmak üzere kendi ailesini ve onlarla birlikte bir benzerini de bağışladık”⁴⁴¹ buyrulmaktadır. Mevdûdî, bu kıssadan çıkarılacak dersleri, bu ayetin izahında şu şekilde aktarmıştır:

Burada her akıl sahibi için bir ibret ve ders vardır. Yani insanoğlu ne halde olursa olsun, Allah'a isyan etmemeli ve ondan ümidini kesmemelidir. İyilik de, kötülük de kendisinden başka ilah olmayan Allah'ın elindedir. O, dilediğini iyi bir durumdan çok kötü bir duruma uğratar, çok kötü bir durumdan da iyi bir duruma yükseltir. Dolayısıyla akıl sahibi her insan ümit ettiğini sadece Allah'tan beklemelidir.⁴⁴²

Mevdûdî, her kıssayı amacına uygun şekilde tefsir ederek, kıssalarda aslolan ibret ve dersi ön planda tutmaya gayret etmiştir. Genellikle kıssaların sonunda aktardığı bu dersleri, kimi zaman maddeler halinde sıralamış, kimi zaman da düz yazı şeklinde sunmuştur. Çoğunlukla kıssaların mü'minlere verdiği dersleri öncelikle olmasının yanında, kıssaların kafirlere verdiği dersleri de göz ardı etmemiştir.

⁴³⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:435-436.

⁴⁴⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 4:251.

⁴⁴¹ Sad 38/43. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 5:78.

⁴⁴² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 5:79.

1.15. Kıssalardaki Bazı Kelimelerin Anlamlarını Yorumlaması

Mevdûdî, tefsirinin önsözünde Kur'ân'ın tercümesinde kullandığı yöntemi anlatırken, ayetlerin kelime kelime çevirisinden kaçınmış olduğunu söyler. Bunun sebebi olarak da, bir çok alimin bu görevi yerine getirmiş olmasını ve motamot çevirinin Kur'ân'ın anlaşılması noktasında bazı zaafı olduğunu ileri sürer. O, her ne kadar literal çeviriden, ayetlerin kelime kelime tefsirinden kaçınmış olsa dahi, anlamın kapalı olduğunu gördüğü, anlaşılmayacağını veya yanlış anlaşılacağını düşündüğü yerlerde, kelime açıklaması yapma gereği hissetmiştir.

Hiz. Adem'in yaratılışını konu alan kıssada, Allah-u Teala'nın Hiz. Adem'den "halife" olarak bahsettiği ayetlerde⁴⁴³, "halife" teriminin ne olduğu ve sınırlarının neler olabileceği konusunda okuyucunun zihninde bir takım sorular oluşabileceğini düşünmüş ve kelimeyi özel olarak açıklama gereği hissetmiştir.

"Halife" terimini, 'kendisine otorite tarafından verilen görevleri, onun yerine kullanan, kendisine Hakim tarafından verilenler dışında hiçbir güce sahip olmayan kişi' olarak tanımlamıştır.⁴⁴⁴ Mevdûdî'nin tanımlamalarını yaparken, yaşadığı şartları ve dönemi de göz önünde bulundurduğu görülmektedir. Keza "halife" terimini açıklarken; "İnsanın, verilen yetkileri kendinin sanması veya bir başkasının hakimiyetini kabul edip, onun isteklerine boyun eğmesi durumunda, bunun isyan ve ihanet olacağını" özellikle belirtmesinde, o günlerde ülkesinde maddi ve manevi şekilde hissedilen İngiliz egemenliğinin etkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Mevdûdî, Hiz. Yusuf kıssasında, Yusuf'un (a.s), öz kardeşinin erzak yükleri arasına bir "su kabı" koymasını, akabinde su kabının kardeşinin yükü içerisinde bulunması sonucu suçlu durumda görünmesini anlatan ayetlerden sonra gelen "Böylece (Yusuf) kardeşinin kabından önce onların kaplarını (yoklamaya) başladı, sonra da onu, kardeşinin kabından çıkardı. İşte biz Yusuf için böyle bir plan düzenledik. (Yoksa) hükümdarın dininde (yürürlükteki kanuna göre) kardeşini (yanında) alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın dilemesi başka. Biz dilediğimizi derecelerle

⁴⁴³ Bakara 2/30.

⁴⁴⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:62.

yükseltiriz. Ve her bilgi sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.”⁴⁴⁵ ayetindeki ‘melikin dini’ ifadesindeki ‘din’ kavramının kapsamını genişleterek şu şekilde açıklamıştır;

‘Melik’in dini’ ibaresini ‘ülke yasaları’ anlamında kullanmak suretiyle Allah, ‘din’ kelimesinin geniş anlamına işaret etmiş; risaletin sahasını ancak Allah’ın birliğine inanmakla sınırlandırıp, onu kültürel, siyasi, sosyal, hukuki ve hayatın diğer dünyevî cephelerinin dışarda bıraktığına inanan kimselerin din kavramını kökünden kesmektedir. (...) Dinin bu yanlış kavranışının sonucu olarak Müslümanlar İslami olmayan hayat tarzıyla uzlaşır hale gelmişlerdir. (...) Oysa bu ayet ifade biçimi olarak bu yanlış kavramı reddetmekte, ‘ülke yasaları’nın tıpkı namaz, hacc, oruç ve zekat gibi dinin bir parçası olduğunu bildirmektedir.⁴⁴⁶

Kavramın açıklamasında Mevdûdî’nin din ve siyaset görüşünün yansımaları görülmektedir. Anlaşıldığı üzere Mevdûdî’nin Kur’ân’a bakışı, onun tam bir hayat düsturu olduğu yönündedir. Kur’ân yalnızca teoriden ibaret olan ve hayatın yalnızca bir yönünü kapsayan bir kitap değildir. Bilakis Kur’ân hayatın her yönü ile ilgili sınır ve hadleri belirler.⁴⁴⁷ Mevdûdî, ‘din’ kavramını da bu düşünceler çerçevesinde değerlendirmiş, onun namaz, oruç, zekat gibi ibadet yönünün yanında sosyal, hukukî, siyasî yönünün de bulunduğunu ve bunların birbirinden ayrılmayan bir bütün olduklarını belirterek, kavramın kapsamının bilinenden daha geniş olduğuna dikkat çekmiştir.

Mevdûdî, Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya’nın anlatıldığı kıssada⁴⁴⁸ yine bir kelime açıklaması yapmaya ihtiyaç duymuştur. Hz. Yahya’ya henüz çocukken hikmet verilmiş olduğunu bildiren⁴⁴⁹ ayette zikredilen “hikmet”in ne olduğu konusunda Mevdûdî, şunları söylemiştir:

‘Hükm’ (hikmet) kelimesi şu anlamlara gelir:

- 1) Karar vermek,
- 2) Doğru fikirler oluşturmak,
- 3) İlahi kanunu yorumlamak,
- 4) Sorunları çözümlenmek,
- 5) Allah’ın karar ve hüküm konusunda verdiği yetki.⁴⁵⁰

⁴⁴⁵ Yusuf 12/76. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tehîmü’l Kur’ân*, 2:482.

⁴⁴⁶ Mevdûdî, *Tehîmü’l Kur’ân*, 2:484.

⁴⁴⁷ Mevdûdî, *Tehîmü’l Kur’ân*, 1:33.

⁴⁴⁸ Meryem 19/1-15.

⁴⁴⁹ Meryem 19/12. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:210.

⁴⁵⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:211.

Böylece Mevdûfî, ayetteki ‘hikmet’ kelimesinin içeriğinin okuyucu tarafından daha net kavranmasını sağlamış ve kelimenin birden çok anlama geldiğini bu şekilde göstermiştir.

Yunus Suresinde Hz. Musa ile ilgili kıssada⁴⁵¹ da kelime tahiline gidilmiş, kelimenin ayet içerisinde normal kullanımından farklı bir anlamı içerdiği belirtilmiştir. “Sonunda Musa’ya kendi kavminin bir zürriyetinden (gençlerinden) başka –Firavun ve önde gelen çevresinin kendilerini belalara çarptırmaları korkusuyla- man eden olmadı. Çünkü Firavun, gerçekten yeryüzünde büyülenen bir zorba ve gerçekten ölçüyü taşıranlardandı.”⁴⁵² ayetinde geçen ‘zürriyet’ kelimesi hakkında Mevdûfî şunları kaydetmiştir:

Her ne kadar ‘zürriyet’ kelimesi nesil anlamına geliyorsa da, ‘gençler’ olarak tercüme edilmiştir; çünkü Kur’ân bu kelimeyi burada, kelimenin meselenin özel bir yanına işaret etmek için kullanmaktadır. O da şudur: O korkunç zulüm dönemi esnasında yalnızca genç erkek ve kadın hakikat peygamberini lideri olarak kabul etme cesareti gösterebilmiş, babaları, anaları ve yaşlıları ise bunun aksine Rasûlü izleme, dünyevi çıkarlarını ve hatta hayatlarını tehlikeye atma cesareti gösterememişti. Ayrıca onlar kolay ve rahat yolu seçmekle kalmamışlar, gençlerin de cesaretini kırmaya yeltenmişlerdi.(...) ⁴⁵³

Meryem Suresinde Hz. Musa’nın zikredildiği “Kitap’ta Musa’yı da an. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş ve gönderilmiş (resul) bir peygamberdi (nebi).”⁴⁵⁴ ayetinde birbirine yakın anlamlı iki kelimenin bulunması, Mevdûfî’nin yine bir kelime açıklaması yapmasını zorunlu kılmıştır. O, rasûl ve nebi kelimelerini birbirlerinden farklı yönlerini de ortaya koyarak şu şekilde açıklamıştır:

Rasûl sözlükte ‘gönderilen kimse’ anlamına gelir. O halde elçi, sefir, temsilci, ulak için kullanılabilir. Kur’ân bu kelimeyi Allah’ın özel bir görevle gönderdiği melekler ve Allah’ın davetini insanlara tebliğ eden insanlar için kullanır. Nebi ise sözlükte haber getiren, derecesi yüksek veya yol gösteren kimse anlamına gelir. Bu isim her üç anlamıyla da tüm peygamberler için kullanılır. O halde Musa (a.s) Rasûl bir nebi idi, çünkü o, Allah’tan haberler veren ve insanlara doğru yolu gösteren derecesi yüksek bir Rasûldü. ⁴⁵⁵

Görüldüğü gibi, Mevdûfî öncelikle Rasûl ve Nebi kelimelerini ayrı ayrı ele almış, bu kısımda kelimelerin sözlük anlamlarını aktarmakla yetinmiştir. Sözlük anlamlarını aktardıktan sonra Kur’ân’ın bu kelimeleri kullanım biçimine şu şekilde değinmiştir:

⁴⁵¹ Yunus 10/75-95.

⁴⁵² Yunus 10/83. Meal için bkz. Mevdûfî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:355.

⁴⁵³ Mevdudî, *Tefhîmü’l Kur’an*, 2:355.

⁴⁵⁴ Meryem 19/51. Meal için bkz. Mevdûfî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:222.

⁴⁵⁵ Mevdûfî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:223.

Kur'ân bu iki ismi kesin bir şekilde birbirinden ayırmaz, çünkü bir kimse için bir yerde Rasûl der, başka bir yerde aynı kişi için Nebi'yi kullanır. Bazen de her iki ismi bir kişi için kullanır. Bununla birlikte bazı yerlerde her isim sanki aralarında teknik bir anlam farkı varmış gibi kullanılmıştır; fakat yine de bu fark açıkça ortaya konmamıştır.⁴⁵⁶

Mevdûdî, kelimelerin tahlilini yaptığı son kısımda ise, Rasûl ve Nebi kelimelerinin karşılaştırmasını yaparak aralarındaki farkı şu şekilde ortaya koymuştur:

(...)Fakat şu bir gerçek ki, her Rasûl bir Nebi'dir, ama her Nebi bir Rasûl olmayabilir. Hem Rasûl'ün yapması gereken daha önemli ve daha özel bir görevi vardır. Bu görüş Hz. Peygamber'in İmam-ı Ahmet'in Ebu İmame'den ve Hakim'in Hz. Ebu Zer'den rivayet ettiği bir hadisi ile desteklenmektedir. 'Peygamber'e (s.a) yeryüzüne kaç 'Rasûl' ve kaç 'Nebi' gönderildiği sorulduğunda, Rasûllerin 313 veya 315, nebilerin ise 124.000 olduğunu söylemiştir.⁴⁵⁷

Görüldüğü gibi Mevdûdî, Rasûl ve Nebi kelimelerinin farkını ortaya koyduktan sonra hadislerle de görüşünü destekleyerek, bir kavram açıklaması yapmıştır.

Mevdûdî, kimi zaman terimlerin açıklamasını yapmakla yetinmeyerek, onların farklı dillerdeki karşılıklarını da zikreder. Bunu yapmasındaki amacı, diğer dillerin, Arapça kelimelerin tam karşılığını ifade etmekte yetersiz kaldığını göstermektir.

Hz. Yakup'un oğullarına, Müslümanlar olarak can vermelerini⁴⁵⁸ vasiyet ettiğini bildiren ayetin yorumunda Mevdûdî, yine ayetteki 'din' terimine dikkat çekerek, bu kez kelimeyi İngilizce karşılığıyla mukayese ederek şu şekilde değerlendirmiştir:

“Arapça 'din' kelimesi, İngilizcedeki 'religion' kelimesinden daha geniş kapsamlı bir kelimedir. O hayatın tümünü kapsar, fert ve toplum hayatının hiçbir yönü onun sınırları dışında kalmaz.”⁴⁵⁹ diyerek, farklı dillerde aynı şeyi ifade ettiği düşünülen iki kelimenin arasındaki kapsam farklılığına değinmiştir.

Örneklerden de anlaşıldığı gibi, Mevdûdî her ne kadar kelime tefsirinden kaçınmış olsa dahi, gerekli gördüğü yerlerde kelimeleri tahlil ederek, kıssaların doğru anlaşılmasına katkı sağlamıştır. O, kimi zaman bir kelimenin daha iyi anlaşılmasını sağlamak, kimi zaman kelimenin genel kullanımını dışında bir manada

⁴⁵⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:223.

⁴⁵⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:223.

⁴⁵⁸ Bakara 2/132. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:117.

⁴⁵⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:117.

kullanıldığını göstermek, bazen de kelimenin kapsamını net bir şekilde açıklayabilmek için kelime tahlili yapmayı uygun görmüştür.

1.16. Kıssaların Tefsirinde Kur'ân'ın Diyalog ve Hitap Üslubunu Canlı Tutması

Hitap ve diyalog, beşer dilinin imkanlarından biri olup, Kur'ân'da pek çok ayette yer alan bir anlatım üslubudur. Kur'ân'ın kendine has ifade biçimi ile konuşanın durumuna uygun bir üslupla aktarılan konuşma cümlelerinden oluşmaktadır. Kur'ân, Allah'ın Hz. Adem'in yaratılışını konu alan kıssadaki melekler ve şeytanın önünde gerçekleşen ilk konuşma sahnesinden başlayarak,⁴⁶⁰ peygamberlerle ve onların kendi kavimleriyle aralarında geçen konuşmaları bizlere sunmaktadır.⁴⁶¹

Çeviri ve tefsirde oldukça serbest bir dil kullanan Mevdûdî, Kur'ân kıssalarındaki diyalog ve hitap üslubuna sahip ayetlerin tefsirinde de dili serbest kullanmıştır. O, tefsirinin önsözünde dili kullanma yöntemini şu şekilde ifade etmektedir:

Önce Kur'ân'ın orijinal ibaresini okuyup ne demek istediğini kavradıktan sonra, onun üzerimdeki etkisini olduğu gibi, eksiksiz kendi dilime aktardım. (...) Arada kopukluklar oluşmaması için de konuşma dilini yazı diline dönüştürdüm. Bunu yaparken İlahi Kelamın anlam ve karşılığını, güzelliğini ve büyüleyici etkisini açıkça ve gücüm nispetinde okuyucuya da vermek için uğraştım.⁴⁶²

Mevdûdî, özellikle kıssalarda söz konusu olan, diyalog üslubuna sahip ayetlerin tefsirini yaparken Kur'ân'ın bu üslubunu korumuş, böylece anlamı daha etkili bir şekilde yansıtmaya gayret gösterirken, şekilsel olarak da ayeti muhafaza etmeye çalışmıştır.

Hız. Adem'in yaratılmasından önce meleklerin, Allah'ın (c.c) bir halife yaratmak istemesindeki gayeyi tam olarak anlayamayıp soru sormaları üzerine Allah'ın (c.c.) “Şüphesiz, sizin bilmediğinizi ben bilirim.”⁴⁶³ buyurarak meleklerle karşılık vermesini, Mevdûdî şu ifadeyle tefsir etmiştir;

⁴⁶⁰ Bakara 2/30.

⁴⁶¹ Hatice Görmez, “Beşer Dilinin İmkanları ve Kur'an-ı Kerim'in Anlatım Üslubuna Dair”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 27/1 (2016), 27.

⁴⁶² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:11-12.

⁴⁶³ Bakara 2/30. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:60.

Bu, meleklerin ikinci şüphesine verilen cevaptır: ‘Siz bir halife tayin edilmesinin hikmetini anlayamazsınız. Sizin hizmetleriniz, benim katımda bulunan amacı yerine getiremez. Ben sizin bahsettiğiniz hizmetlerden daha fazlasını istiyorum. Bu nedenle yeryüzünde bir insan yaratacağım ve ona bazı güçler vereceğim.’⁴⁶⁴

Görüldüğü gibi Mevdûdî ayetin manasını açıklarken, ayetteki üslubu göz ardı etmemiş, ayetin etkileyciliğini, ifadenin canlılığını korumak için ayetin tefsirini de konuşma üslubuyla oluşturmuştur.

Saff Suresinde Hz. İsa’nın (a.s.) Peygamberimizi müjdelediği ayette “Bir zamanlar Meryem oğlu İsa da: ‘Ey İsrailoğulları, ben size gönderilmiş Allah elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici olarak geldim’ demişti. Fakat onlara apaçık deliller gelince: ‘Bu apaçık bir kandırmacadır’ dediler.”⁴⁶⁵ buyrulmaktadır. Mevdûdî bu ayetin tefsirini yaparken, ayetteki hitap üslubunu koruyarak ayeti şu şekilde yorumlamıştır:

Bu ayet, üç anlama gelmektedir ve her üçü de doğrudur. Birincisi, Hz. İsa demek istiyor ki, ‘Ben, yeni, garip ve ender bulunan bir din getirmedim. Bu dini daha önce Hz. Musa da getirmişti. Ben Tevrat’ı tekzip etmeye değil, bilakis tasdik etmeye geldim. Aslında tüm peygamberler, öteden beri kendilerinden önce gelen peygamberleri te’yid ve tasdik etmişlerdir. Dolayısıyla benim peygamberliğimi reddetmenize bir neden yoktur.’

İkincisi, ‘Benden önce Tevrat’ta benim gönderilmeme dair verilen müjde, işte şimdi gerçekleşiyor. Tevrat’taki kayıtların doğru olduğunu ispatlamak için Rabbim beni size göndermiştir. Bu yüzden bana karşı çıkmayın, aksine geçmişteki peygamberlerin müjdelediği peygamberlerin geldiğine sevinin.

Üçüncüsü, bu ayet ile daha sonraki ayet birleştirilince şöyle bir anlam ortaya çıkar. ‘Ben Allah’ın Rasulü Ahmed’in gelişine dair Tevrat’ın verdiği müjdeyi tasdik etmek üzere dünyaya geldim. Ben de onun geleceğini bildiririm.’⁴⁶⁶

Mevdûdî, bu ayetin yorumunda ayetten çıkarılacak üç anlam olduğunu kaydetmiş, bu üç anlamı da ayetteki hitap üslubuna koruyarak açıklamıştır.

Hz. İbrahim’in ateşten mucize kabilinden kurtulduktan sonra ülkesini terkettiği sırada söylediği “Şüphesiz ben, Rabbime gidiciyim; o beni hidayete eriştirecektir.”⁴⁶⁷ ifadesini açıklarken Mevdûdî, ayeti yine hitap üslubuna uygun olarak şu şekilde açıklamıştır:

⁴⁶⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 1:62.

⁴⁶⁵ Saff 61/6. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 6:266.

⁴⁶⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 6:268.

⁴⁶⁷ Sâffât 37/99. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 5:26.

Bu ifade şu anlama gelir: ‘Ben Allah yolunda hizmet ediyorum. Ve benim kavmim, sırf Allah yolunda yürümek istediğimden dolayı bana düşman oldu. Ben de şimdi Allah’a teslim oldum ve O’na hicret ediyorum. Benim hedefimi belirleyen ve bana yol gösteren O’dur. O, beni nereye götürürse, ben oraya gideceğim.’⁴⁶⁸

Mevdûdî’nin, verdiği örneklerde olduğu gibi hitap ve diyalog üslubuna sahip ayetlerin, üsluplarını koruyarak tefsir etmesinin yanında, bu üsluba sahip olmayan ayetlerin tefsirinde de konuşma tarzında açıklamalar yaptığı görülmektedir. Ankebut suresinde Ad ve Semud kavimleriyle Karun, Firavun ve Haman’ın akıbetlerinden bahseden ayette: “İşte biz, onların her birini kendi günahlarıyla yakalayiverdik. Böylece onlardan kiminin üstüne taş fırtınası gönderdik, kimini şiddetli bir çığlık sarıverdi, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah, onlara zulmedici değildi, ancak onlar kendilerine zulmediyorlardı.” buyrulmaktadır. Bu ayette hitap veya diyalog üslubu olmamasına rağmen, Mevdûdî kıssadan çıkarılacak dersi daha canlı ve etkileyici şekilde verebilmek için konuşma üslubunu kullanarak şöyle bir açıklama yapmıştır:

(...)Onlara (İslami hareketi bastırıp yok etmeye çalışan zalim kimselere) şöyle denilmektedir: ‘Siz Allah’ın müsamaha ve hoşgörüsü hakkında çok yanlış bir fikre kapıldınız. Siz O’nun hiçbir kanunu olmayan bir melik olduğuna sanıyorsunuz. Şimdiye kadar isyanlarınız, zulmünüz ve kötü amelleriniz nedeniyle cezalandırılmadığımız ve kendinizi ıslah etmeniz amacıyla size uygun bir mühlet verildiği için, sizi hesaba çekecek hiçbir güç olmadığı ve bu dünyada herkesin istediği gibi davranmaya devam edeceği sonucuna vardınız. Bu kapıldığınız zan sizi, Nuh, Lut ve Şuayb (a.s.) kavimlerinin akıbetine, Semud ve Ad kavimlerinin karşılaştığı felakete, Karun ve Firavun’un sonuna götürecektir.’⁴⁶⁹

Görüldüğü gibi Mevdûdî, tefsirinde özellikle kıssalarda söz konusu olan, ayetlerdeki diyalog ve hitap üslubunu korumuştur. Onun, bunu yapmaktaki en büyük hedefi, ayetlerin etkileyiciliğini, güzelliğini ve canlılığını okuyucuya en iyi şekilde yansıtmaktır. Öyle ki, konuşma üslubunun, düz yazı üslubundan bir takım üstünlükleri olduğunu bilen Mevdûdî, bu üsluba sahip olmayan ayetlerin tefsirini yaparken dahi, açıklamalarında sık sık konuşma tarzını kullanmayı tercih etmiştir.

⁴⁶⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 5/27.

⁴⁶⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 4:251.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TEFHİMÜ'L KUR'ÂN'DA YUSUF (a.s.) KISSASI ve ASHAB-I KEHF KISSASININ İNCELENMESİ

1. TEFHİMÜ'L KUR'ÂN'DA YUSUF (a.s.) KISSASININ İNCELENMESİ

Çalışmamızın önceki bölümlerinde Mevdûdî'nin kıssaları ele alış yöntemine dair incelemelerimize yer verdik. Fakat bu incelememiz, muhtelif kıssaların belli bölümleriyle sınırlı olup, hedefimiz Mevdûdî'nin kullandığı yöntemi ortaya koymak olduğu için kıssaları bütün olarak değil, parça parça sunmayı uygun bulduk.

Mevdûdî'nin bir kıssayı baştan sona bir bütün olarak tefsir etme yöntemini görebilmek için de, bu bölümümüzü çalışmamıza ekleme gereği hissettik. Bu inceleme için, Kur'ân kıssalarından Hz. Yusuf'un kıssasını ele almayı uygun gördük. Bu kıssayı seçmemizin sebebi; kıssanın, Yusuf surenin üçüncü ayetinde geçtiği üzere “ahsenü'l-kasas”, yani “kıssaların en güzeli” olmasıdır. Hz. Yusuf'un kıssası, hem bütün detaylarıyla, hem de bir tek surede aktarılmasından dolayı diğer peygamber kıssalarına göre farklılık arz etmektedir.⁴⁷⁰

1.1. Kıssaları Kitab-ı Mukaddes Ve Talmud'daki Kıssalarla Karşılaştırması

Mevdûdî, Hz. Yusuf kıssasının tefsirine geçmeden önce kıssayla ilgili bilinmesi gereken şeyleri (surenin vahyediliş amacı, konusu, tarihi ve coğrafi arka planı vs.) surenin giriş kısmında aktarmıştır. Verdiği bu bilgilerden sonra kıssayla ilgili, Kur'ân ve Kitab-ı Mukaddes karşılaştırması yapmış ve şöyle bir sonuca ulaşmıştır: “Her ne kadar Kur'ân'da anlatılan Yusuf kıssası Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'la ayrıntılara indikçe farklılaşıyorsa da, üçü de temel öğelerde ittifak

⁴⁷⁰ Celal Kırca, “Ahsenü'l-Kasas”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2:178.

halindedirler.”⁴⁷¹ Mevdûdî bu cümleyle, giriş bölümüne ait başlıkları sona erdirerek surenin tefsirine başlamaktadır.

Kıssanın başlangıcında, Hz. Yusuf’un gördüğü rüyayı babasına anlatması, babası Hz. Yakub’un (a.s.) da bu rüyayı “Böylece Rabbin seni seçkin kılacak, (sözlerin yorumundan kaynaklanan bir bilgiyi) sana öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak’a (nimetini) tamamladığı gibi senin ve Yakub ailesinin üzerindeki nimetini tamamlayacaktır. Hiç şüphe yok, senin Rabbin, bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁴⁷² şeklinde yorumladığı bildirilmektedir. Mevdûdî, bu konuda Kitab-ı Mukaddes ve Talmud’un farklı şeyler söylediğini belirterek bu iki kitaptan alıntılar yapmıştır:

Kitab-ı Mukaddes ve Talmud’a göre Hz. Yakub’un (a.s.), Hz. Yusuf’un (a.s.) rüyasını yorumlaması bundan çok farklıdır: ‘Sonra onu (rüyasını) babasına ve kardeşlerine anlattı. Ve babası onu azarladı ve şöyle dedi: ‘Bu gördüğün ne biçim rüya? Ne yani ben, annen ve kardeşlerin bu dünyada sana secde mi edeceğiz gerçekten?’ (Tekvin 37,10)” Mevdûdî, bu alıntıyı yaptıktan sonra bir değerlendirme yaparak şöyle der: “Azıcık bir düşünme bile bir kimseyi şu sonuca ulaştırmaya yeter, Hz. Yakub’un (a.s.) Kur’ân’da zikredilen tepkisi kendisinin yüksek bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir ve bu karaktere Kitab-ı Mukaddes ve Talmud’ta rastlamak mümkün değildir.”⁴⁷³

Yusuf’un kardeşlerinin, Hz. Yakub’tan Yusuf’u gezdirmek bahanesiyle izin istemeleri konusunda da Mevdûdî, Kitab-ı Mukaddes’in ifadelerine bakarak onu, Kur’ân’la karşılaştırma yoluna gitmiştir. Kitab-ı Mukaddes’te; kardeşleri, Yusuf’u kendileriyle birlikte gönderilmesi için Hz. Yakub’a (a.s.) ricada bulunmamışlar, bizzat Hz. Yakub onlardan kardeşleri Yusuf’u götürmelerini istemiştir. Mevdûdî, Kitab-ı Mukaddes’te anlatılan bu olayın mantıksız olduğunu, Kur’ân’daki bilginin ise tamamen gerçek olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.⁴⁷⁴

Kardeşlerin, Hz. Yusuf’u kuyuya attıktan sonra babalarına gelerek ‘Yusuf’u kurt yedi’ diye yalan söylemeleri üzerine, Hz. Yakub “Bundan sonra bana düşen güzel bir sabırdır.”⁴⁷⁵ diye karşılık vermiştir. Bu olayla ilgili Kitab-ı Mukaddes’te anlatılan kısımlara değinen Mevdûdî; Kitab-ı Mukaddes ve Talmud’da, Hz. Yakub’un, Hz. Yusuf’un ölüm haberine gösterdiği tepkinin, Kur’ân’dan farklı

⁴⁷¹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:436-439.

⁴⁷² Yusuf 12/6. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:442.

⁴⁷³ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:442-443.

⁴⁷⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:445.

⁴⁷⁵ Yusuf 12/18. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:446.

olduğunu şu şekilde dile getirir: “Ve Yakub elbisesini parçaladı ve çulunu beline doladı. Ve oğlu için yıllarca ağladı.” (Tekvin 37:34) Görüldüğü gibi Kitab-ı Mukaddes’te, Kur’ân’daki ‘güzel bir sabırla sabreden baba’ profilinden uzak bir profil çizilmiştir.⁴⁷⁶

Hiz. Yusuf’un bir kabile tarafından bulunup, bir azize satılması hakkındaki ayetlerin izahında Mevdûdî yine Kitab-ı Mukaddes’ten faydalanmıştır. Azizinin ve onun eşinin kim olduğunu, Kitab-ı Mukaddes ve Kur’ân’daki bilgileri birleştirerek şu şekilde açıklamıştır:

Kitab-ı Mukaddes’e göre bu şahsın adı Potifardı. Fakat Kur’ân onu yalnızca ‘el-Aziz’ ünvanıyla zikreder. (...) Talmud’a göre zevcesinin ismi ‘Zelicha’ydı ve bu kadın Müslüman geleneğinde de aynı isimle tanınır. Müslümanlar arasında dolaşan bazı rivayetlere göre Hiz. Yusuf (a.s.) onunla daha sonra evlenmiştir, lakin bu rivayetin ne Kur’ânî ne de İsrailî bir temeli yoktur.⁴⁷⁷

Kıssanın devamında, Hiz. Yusuf’un zindana atılmasının ardından, zindandan çıkarak hükümdarın rüyasını tabir etmesinden bahsedilmektedir. Mevdûdî, bu bölümün, kıssanın en önemli bölümü olduğunu, fakat Kitab-ı Mukaddes ve Talmud’da bu bölümün anlatılmadığına dikkat çeker. Her iki kitapta da Hiz. Yusuf’un hükümdarın huzuruna çıkarılışı, uygunsuz bir dille anlatılmaktadır. Bu noktada Mevdûdî, Kur’ân ve Talmud’un ‘peygamber algısı’ arasında bir kıyaslama yaparak şöyle der: “Talmud’da çizilen bu seviyesi düşük tip ile Kur’ân’da resmedilen o kendinden emin, yüksek ruhlu ve asil tip arasında yapılacak bir mukayese, bütün tarafsız münekkidleri, Kur’ân’da zikredilen şahsın tam bir peygamber olduğu fikrine yöneltecektir.”⁴⁷⁸

Kıssada, Hiz. Yusuf’un hükümdar olmasının ardından, kardeşleriyle karşı karşıya gelmesi ve öz kardeşini yanında alıkoyması anlatılmaktadır. Bu olayın ardından diğer kardeşleri, babaları Hiz. Yakub’un yanına dönerek durumu haber verirler. Kıssada olaylar Hiz. Yakub’un, oğullarını Hiz. Yusuf’a göndermesi ve Hiz. Yusuf’un onlara kimliğini açıklamasıyla devam eder. Hiz. Yusuf’un kardeşlerinin, Hiz. Yakub’a haber ulaştırmak için Mısır’dan yola çıktıkları şu ayetle bildirilir: “Kafile (Mısır’dan) ayrılmaya başladığı zaman, babaları dedi ki: ‘Eğer beni bunamış

⁴⁷⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:446-447.

⁴⁷⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:448.

⁴⁷⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:467-468.

saymıyorsanız, inanın Yusuf'un kokusunu (burnumda türer) buluyorum.”⁴⁷⁹
Mevdûdî, bu ayetin izahını yaparken Kur'ân'daki ve Kitab-ı Mukaddes'teki peygamber profilini karşılaştırarak, ayeti şöyle yorumlar:

Bu bağlamda Hz. Yakub'u (a.s.) bu kadar uzak mesafeden koku alabilen büyük bir peygamber olarak sunan Kur'ân'a karşılık Kitab-ı Mukaddes'in onu cahil, sırdan bir baba olarak sunduğunu da belirtmek gerekir. Tekvin (45: 26-27)'e göre kendisine oğulları tarafından 'Yusuf hala yaşıyor, şimdi Mısır ülkesinin hakimi' haberi verildiğinde, onlara inanmadığından ötürü Yakub'un kalbini bayıltıcı bir keder kapladı... Ve ne zaman ki Yusuf'u kendisine getiren kervanı gördü, babaları Yakub'un ruhu yeniden canlandı.⁴⁸⁰

Hz. Yusuf kıssasının son ayeti olan “Rabbim, sen bana mülkten (bir pay ve onu yönetme imkanını) verdin, sözlerin yorumundan da (bir bilgi) öğrettin. Göklerin ve yerin yaratıcısı, dünyada da, ahirette de benim velim sensin. Müslüman olarak benim hayatıma son ver ve beni salih olanların arasına kat.”⁴⁸¹ ayetini izah ederken de Mevdûdî, konuyu Kitab-ı Mukaddes ve Talmud çerçevesinde ele alarak, şöyle açıklamış ve kıssanın tefsirini neticelendirmiştir:

Tuhaftır ki, Hz. Yusuf'un (a.s.) bu konuşması ne Talmud'ta ne de Kitab-ı Mukaddes'te yer almaktadır. Bu kitaplar Hz. Yusuf'un (a.s.) kıssasıyla diğerleri hakkında tutarsız ve önemsiz ayrıntılarla doludur gerçi ama yine de bu kitapların, manevi değerleri talim eden ve peygamberlerin gerçek ahlakı ve görevleri üzerine ışık tutan böyle şeyleri ihtiva etmemesi gerçekten gariptir. Böylece kıssanın sonuna gelindiğinde, okuyucuya Kur'ân'daki Hz. Yusuf (a.s.) kıssasının Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'ta anlatılardan kesin farklarla ayrıldığı tekrar hatırlatılmış olmaktadır.(...)Bu yüzden Rasulullah'ın (s.a.) bu kıssayı yalnızca Yahudilerden işittiği şekliyle aktardığını iddia etmek için kimseye açık kapı kalmamaktadır.⁴⁸²

1.2. Kıssa Coğrafyalarıyla İlgili Haritalar Sunması

Mevdûdî, her surenin giriş kısmında bahsettiği gibi Yusuf Suresinin giriş bölümünde de, surenin tarihi ve coğrafi arka planından bahsetmiştir. O, bu bölümde Kitab-ı Mukaddes'ten edindiği bilgilerle Hz. Yusuf'un doğduğu tarih, yaşadığı coğrafya ve bu coğrafyaya egemen olan siyasi güçlerle ilgili bilgiler sunar. Ayrıca o, bu bölümde okuyucuya Hz. Yusuf'un kıssasıyla ilgili bir harita da sunmuş, verdiği bilgileri daha somut şekilde göstermeye çalışmıştır. Mevdûdî, haritadaki bilgileri, Kitab-ı Mukaddes ve tarih ilminden faydalanarak elde etmiş; bu haritayla Hz.

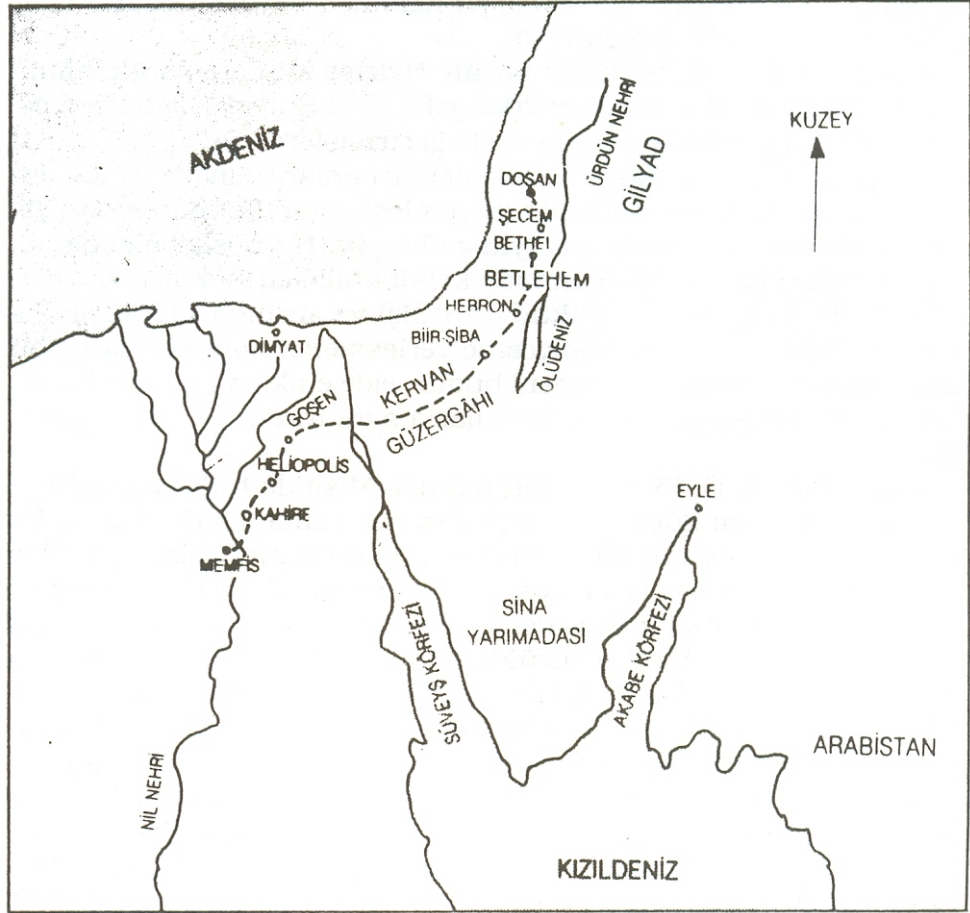
⁴⁷⁹ Yusuf 12/94. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:491.

⁴⁸⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2: 491.

⁴⁸¹ Yusuf 12/101. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:494.

⁴⁸² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 497.

Yusuf'u (a.s) kuyudan çıkararak kervanın güzergâhı ve kıssanın geçtiği yerleri okuyucuya görsel olarak sunma imkanı elde etmiştir.

Şekil 5: Hz. Yusuf Kıssasıyla İlgili Harita⁴⁸³

1.3. Kıssalarla İslami Hayat Tarzına temel Oluşturmaya Çalışması

Mevdûdî, Hz. Yusuf'la birlikte zindana giren iki gencin, rüyalarını Hz. Yusuf'a anlatmalarından sonra, Hz. Yusuf'un onlara verdiği cevabı içeren; "Dedi ki: 'Size rızıklanacağınız bir yemek gelecek olsa, ben mutlaka size daha gelmeden önce onun ne olduğunu haber veririm. Bu, rabbimin bana öğrettiklerindedir. Doğrusu ben, Allah'a iman etmeyen, ahireti de tanımayanların ta kendileri olan bir topluluğun dinini terkettim. Atalarım İbrahim'in, İshak'ın ve Yakub'un dinine uydum. Allah'a hiç bir şeyle şirk koşmamız bizim için olacak şey değil. Bu, bize ve insanlara Allah'ın lütuf ve ihsanındandır, ancak insanlardan çoğu şükretmezler. Ey zindan arkadaşlarım, birbirinden ayrı (bir sürü) Rabler mi daha hayırlıdır, yoksa kahhar

⁴⁸³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:433-439.

(kahredici) olan bir tek Allah mı? Sizin Allah'tan başka taptıklarınız, Allah'ın kendileri hakkında hiç bir ispatlayıcı-delim indirmediği, sizin ve atalarınızın ad olarak adlandırdıklarınızdan başkası değildir. Hüküm, yalnızca Allah'ındır. O, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru olan din işte budur, ancak insanların çoğu bilmezler.”⁴⁸⁴ ayetlerini, ‘kıssanın ruhunu teşkil eden ve bizzat Kur’ân’da Tevhid’in en belirli biçimde ifadesini bulduğu konuşma’ olarak niteler. Kıssayı Kitab-ı Mukaddes ve Talmud’da inceledikten sonra, bu kısmın her ikisinde de bulunmadığını belirtir. Mevdûdî, kıssanın bahsettiğimiz bölümünden, İslamî davetin temel metotlarıyla ilgili önemli maddeler ortaya koyar:

Bu konuşma bize insanın tıpkı Yusuf Peygamber gibi eğer halis niyetle ve gerekli bilgiye sahipse mesajı tebliğ etmek üzere durumun gerektirdiği bir metodu izleyebileceğini gösterir. İki adam ona itimat ederek kendisinden rüyalarını yorumlamalarını isterler. Buna verdiği cevapta şöyle der: rüyalarınızı yorumlayacağım fakat ilkin size, bana rüyalarınızı yorumlama gücü veren bilgimin kaynağını haber vereyim. Bu suretle onların taleplerini avantaj olarak kullanarak kendi itikadını onlara vazeder.(...)

Bu konuşma bize mesajı sunarken takip edilmesi gereken doğru usulü de öğretir. Hz. Yusuf hemen işin başında imana ilişkin ayrıntıları ve itikadi düzenlemeleri sunmamış, iman edenle etmeyen yani tevhid ve şirki birbirinden ayıran en temel esas üzerinde durmuştur.(...)Zikre şayan bir şey daha vardır ki, teklif ettiği imanın mi’yarı hikmeti esas almaktadır, herhangi bir icbar söz konusu değildir.(...)

Bu konuşmadan çıkarılabilecek bir şey daha var: Hz. Yusuf mesajı tebliğ için bu on yıl fırsatını çok iyi değerlendirmiş olmalıdır.⁴⁸⁵

Mevdûdî, Yusuf (a.s.) kıssasının son ayeti olan “Rabbim, sen bana mülkten (bir pay ve onu yönetme imkanını) verdin, sözlerin yorumundan da (bir bilgi) öğrettin. Göklerin ve yerin yaratıcısı, dünyada da, ahirette de benim velim sensin. Müslüman olarak benim hayatıma son ver ve beni salih olanların arasına kat.”⁴⁸⁶ ayetini izah ederken de, Hz. Yusuf’un tavrını, mü’min bir kimsede olması gereken bir fazilet olarak açıklamış ve İslami hayat tarzına uygun olan davranışa dikkat çekmiştir. Hz. Yusuf’un yaşadığı süreçleri, bir başkasının yaşaması durumunda, takınacağı tavrı da karşılaştırmalı olarak okuyucuya şu şekilde sunmuştur:

Hz. Yusuf’un (a.s.) dudaklarından en mutlu anında dökülen bu cümleler, gerçek bir müminin faziletleri en takdire şayan bir örnek halinde seyretmeye imkan vermektedir. (...) Eğer onun yerinde dünya iktidarını ele geçirmeyi başarmış bir başkası olsaydı bunu, gücüyle övünmek, başarısıyla büyüklük taslamak, öfkesini çıkarmak,

⁴⁸⁴ Yusuf 12/37-40. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:461.

⁴⁸⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:462-463.

⁴⁸⁶ Yusuf 12/101. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:494.

mağlub ettiği düşmanlarını kaba alaylarına maruz bırakmak için bir fırsat olarak kullanacaktır. Bunun tam aksine gerçek Allah eri tamamiyle farklı biçimde davranır.⁴⁸⁷

1.4. Meseleleri Somut ve Güncel Örneklerle Açıklaması

Yusuf (a.s.) kıssasında, azizin eşinin teklifinden sonra ayette, Hz. Yusuf'la ilgili “Andolsun kadın onu arzulamıştı. Eğer Rabbinin (zinayı yasaklayan) kesin kanıt (burhan)ını görmeseydi -o da onu arzulamıştı. Böylelikle biz ondan kötülüğü ve fuhşu geri çevirmek için (ona delil gönderdik). Çünkü o, muhlis kullarımızdandı.”⁴⁸⁸ buyrulmaktadır. Mevdûdî, bu ayeti açıklarken Mısır'ın o günkü durumundan bahsetmiş; olayı, modern dönemle kıyaslayarak okuyucuya meselenin canlılığını koruduğunu göstermiştir:

Böyle sıkı bir imtihanın önem ve gerekliliği o dönem Mısır toplumunun manevi-ahlaki şartları gözönünde bulundurulursa, apaçık ortaya çıkmaktadır. 30. ayetten 32. ayete şöyle bir göz atınca görürüz ki, genelde kadınlar ve özelde yüksek sosyete ‘bayanlar’ı, bugün ‘medeni’ Batı’da ve Batılaşmış Doğu’da olduğu gibi hemen hemen aynı cinsel özgürlüğün sefasını sürmekteydiler.⁴⁸⁹

Mevdûdî, kıssada anlatıldığı üzere; suçsuz olduğu apaçık ortada olmasına rağmen, Hz. Yusuf'un zindana atılmasıyla ilgili verilen kararı da günümüzle kıyaslayarak şöyle yorumlar:

Buradan anlaşılıyor ki, hukuka, mahkemeye başvurmadan masum insanları hapsedmek ‘medeniyet’ kadar eskidir. Günümüzün bazı haysiyetsiz yöneticilerinin de binlerce yıl önceki Mısır'ın şerir yöneticilerinden pek bir farkı yoktur. Aralarındaki tek fark eskilerin halkı ‘çeşitli sloganlar’ adına değil, herhangi bir kanuni dayanağa başvurmadan hapsedmeleriydi. Buna mukabil onların modern halefleri, bir zulüm işleyecekleri zaman yapmacık dürüstlüğü olmadık biçimlerini sergilemektedirler.⁴⁹⁰

Hz. Yakub'un mucizevi bir şekilde gözlerinin açılmasından sonra Hz. Yakub ve aile üyelerinin Hz. Yusuf'un yanına gitmelerinden bahseden ayetlerin izahında Mevdûdî, göç eden bu ailenin sayısını inceler. Kitab-ı Mukaddes'ten faydalanarak yaptığı bu inceleme sonucunda, aile üyelerinin sayısının 70 olduğunu söyler. Kitab-ı Mukaddes'te İsrailoğullarının Mısır'ı terketmelerinin ikinci yılında, sayılarının iki milyon olduğu da anlatılmaktadır. Mevdûdî, bu meseleye ilk olarak akli bir

⁴⁸⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:496-497.

⁴⁸⁸ Yusuf 12/24. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:450.

⁴⁸⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:452.

⁴⁹⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:458-459.

yaklaşımınla çözüm bulmaya çalışır, ardından yaptığı yorumu güncel bir örnek vererek durumun daha somut bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlamaya çalışır:

Apaçık ki hiçbir aile 500 yılda yalnızca üreyerek böyle büyük bir sayıya ulaşamaz. Şu halde geriye rakamın bu kadar artmasının tek diğer yolu olan din değiştirme kalıyordu. (...) Bunun sonucu olarak Mısırlılar Müslüman oldular ve yalnızca dinlerini değiştirmekle kalmayıp kendilerini Mısırlılardan farklılaştırıp, İsrailoğullarına benzetecek derecede kültürlerini değiştirdiler. Tabiatıyla Müslüman olmayan Mısırlılar onları yabancı ilan ettiler, tıpkı bugün Hinduların Hindli Müslümanlara yaptıkları gibi...⁴⁹¹

1.5. Yanlış Anlaşılması Muhtemel Meseleleri İzah Etmesi

Yusuf (a.s.) kıssasında, Hz. Yusuf'un zindana atıldıktan sonra masumiyetinin ispatlanması ve hükümdarın karşısına çıkması, ayetlerde şu şekilde anlatılır: “Hükümdar dedi ki: “Onu bana getirin, onu kendime bağlı kılayım.” Onunla konuştuğunda da (şöyle) dedi: “Sen bugün bizim yanımızda (artık) önemli bir yer sahibisin, güvenilir (bir danışman-yöneticisin)” Yusuf dedi ki: “Beni (bu) yerin (ülkenin) hazineleri üzerinde (bir yönetici) kıl. Çünkü ben, (bunları iyi) bir koruyucuyum, (yönetim işlerini de) bilenim.”⁴⁹²

Mevdûdî, bu ayetlerin izahını yaparken, okuyucunun aklına gelebilecek bir takım soruları sorarak yorumuna başlar.

“Bu ayette bir takım önemli sorular gündeme gelmektedir. Şimdi bunları birer birer tartışalım: İlk soru şudur: Hz. Yusuf'un (a.s) krala yaptığı teklif bir memuriyet için miydi?”⁴⁹³ Mevdûdî, bu sorunun cevabını Talmud'dan da alıntılar yaparak, Hz. Yusuf'un teklifinin, hedefe varmak için fırsat anını kollayan hırslı bir kimsenin başvurusu olmadığını dile getirir. O, bu iş için Hz. Yusuf'un ne kadar ehil biri olduğunu hükümdar ve yanındakilerin de çok iyi bildiğini ve bu teklifi ittifakla kabul ettiklerini söyleyerek yorumunu neticelendirir.

Mevdûdî, aynı ayetle ilgili, ikinci bir soru olarak “Hz. Yusuf'a (a.s.) güven duyulmasını sağlayan gücün kaynağı nedir?”⁴⁹⁴ diye sorar. Bu soruyu da Kur'an, Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'a bakarak yanıtlar. Ona göre, bu kitapların

⁴⁹¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2: 493.

⁴⁹² Yusuf 12/54,55. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:471.

⁴⁹³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:471-472.

⁴⁹⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2: 472.

karşılaştırılmasından şöyle bir sonuç çıkmaktadır: Hz. Yusuf'a yalnızca 'hazine müsteşarlığı' türünden bir memuriyet verilmemiş, tüm iktidar tevdi edilmiştir.

Ayetle ilgili olarak Mevdûdî son bir soru sorar:

Hz. Yusuf'un (a.s.) ülkedeki tüm iktidarın kendisine teslimi için yaptığı teklifin hedefi neydi? Hizmetlerini kafir bir devletin kanunlarına güç katmak için mi gerçekleştirdi? Yoksa elinde bulundurduğu hükümetin güçleriyle İslam'ın kültürel, ahlaki ve siyasi sistemlerini mi tesis etmek niyetindeydi?⁴⁹⁵

Mevdûdî, sorunun yanıtını Zemahşeri'nin Keşşaf'ından alarak, Hz. Yusuf'un bu görevi istemekteki amacının Allah'ın hükümlerini yürürlükte kılmak olduğunu belirtir.

1.6. Kıssalarla Rasulullah'ın Dönemine İşaret Etmesi

Mevdûdî, Yusuf Suresinin tefsirinden önce sunduğu giriş kısmında, kıssada söz konusu olan öldürme, sürme ve hapsedme planlarından yola çıkarak; kıssanın, Rasulullah'ın (s.a.v.) Mekke'deki son dönemlerinde nazil olduğunu söyler. Kıssada Hz. Yusuf'a (a.s.) karşı tasarlanan öldürme planlarıyla, Kureyş'in Hz. Peygamber'e (s.a.v.) karşı tavrının aynı doğrultuda olduğuna dikkat çeker.

Mevdûdî, o dönemde bazı kafirlerin, Hz. Peygamber'in güya foyasını ortaya çıkarmak için "İsrailoğulları niçin Mısır'a gitti?" sorusunu ortaya attıklarını aktarır. Allah (c.c.) bunun üzerine kıssanın tamamını elçisine vahyetmiştir. Mevdûdî, bu kıssayla Hz. Peygamber'in dönemine işaret ederek, konuşma üslubuyla şu yorumu yapar; Kureyş, bu duruma şaşırmış, aynı zamanda da şu uyarıya maruz kalmıştır: "Eğer sizler de Rasule, Yusuf'a kardeşlerinin davrandığı gibi davranırsanız, sonunuz onlarınki gibi olur."⁴⁹⁶

Mevdûdî, yine surenin giriş kısmında, surenin amaçlarından iki tanesini şu şekilde açıklar:

Birinci amaç: Hz. Muhammed'in (s.a.v.) risaletine delil getirmektir. (...) İkinci amaç, surenin muhtevasını Kureyş'in durumuna uygulamak ve Rasulullah'la (s.a.v.) aralarındaki savaşı eninde sonunda kaybedecekleri konusunda onları uyarmaktır. Çünkü onlar da tıpkı kardeşlerinin Hz. Yusuf'a (a.s.) yaptıkları gibi kardeşleri Rasulullah'a (s.a.v.) eziyet ediyorlardı.⁴⁹⁷

⁴⁹⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2: 472.

⁴⁹⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:433.

⁴⁹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:434.

Mevdûdî, böylece yine, Hz. Yusuf ile Rasulullah'ın (s.a.v.) yaşadıkları arasında bir paralellik kurmuştur. O, Hz. Yusuf'un kardeşleriyle karşı karşıya geldiğinde onları affetmesiyle, Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethinden sonra Kureyşlilere yaptığı muamelenin de aynı olduğunu bir hadisle şu şekilde destekler:

Aynı olay, Mekke'nin fethinden sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) ile onun huzurunda biçare duran Kureyş arasında cereyan etmişti. Rasulullah (s.a.v.) da intikam için gerekli güce sahipken bunu yapmadı onlara: 'Size şimdi ne yapacağımı sanıyorsunuz?' diye sordu. Onlar da: 'Sen kerim bir kardeşsin, kerim bir kardeşin oğlusun' deyince onları şu sözlerle bağışladı: 'İstirhamınıza Yusuf'un kardeşlerine verdiği karşılığın aynısını veriyorum. Bugün sizin için bir yargılama yoktur, bağışlandınız.'⁴⁹⁸

Mevdûdî, surenin tefsirine geçtikten sonra, ilk ayetin yorumunda kıssanın anlatılış amaçlarından biri olan; "Hz. Peygamberin nübüvvetinin delillendirilmesi" meselesine değinmiş ve şöyle demiştir: "Bu ayet, dolaylı biçimde Mekke kafirlerine seslenmekte ve Rasul'ün Mısır'da İsrailoğulları'nın yerleşmesine dair bir kıssa hakkında hiçbir şey bilmediğini, ancak bunun hakkında Allah'tan gelen vahiyle haberdar olduğunu vurgulamaktadır."⁴⁹⁹

Kıssanın ilerleyen bölümlerindeki; Hz. Yusuf'un, öz kardeşini, yürürlükteki kanuna göre alıkoyamayacağını bildiren ayetin⁵⁰⁰ tefsirinde Mevdûdî, Hz. Yusuf'un gayri İslami bir yasaya uymakla beraber, İslami bir hayat tarzı inşa etmeye çalışmasını, yine Rasulullah'ın davet dönemiyle kıyaslayarak şöyle açıklamıştır:

Aynı şey Hz. Peygamber'in (s.a.) Medine'de olduğu sırada Arabistan'da vuku bulmuştu. İslami sistemi bütünüyle ikame etmek dokuz yılı almış ve bu dönemde bir takım gayri İslami yasalar yürürlükte kalmıştı. (...) Melik'in yasasına kendi şahsi davası için başvurmasının Hz. Yusuf'a (a.s.) yakışmayacağı meselesine en iyi karşılık yine Rasulullah'ın (s.a.) uygulamasında bulunmaktadır. Geçiş dönemi esnasında yani cahili yasaların henüz İslami yasalarla yer değiştirmedikleri dönemde, kimi Müslümanlar daha önce yaptıkları gibi şarap içmeye, faiz yemeye devam ediyorlardı. Ancak Rasulullah (s.a.) bu gibi fiilleri asla işlemiyordu.⁵⁰¹

1.7. Kıssaları İzah Ederken Farklı İlim Dallarından Faydalanması

Mevdûdî, Yusuf Suresinin giriş kısmında, kıssanın tarihi ve coğrafi arka planını bir ön bilgi olarak okuyucuya sunmuştur. O, tarih ilminden faydalanarak; Hz. Yusuf'un soy bilgisini, onun doğduğu tarihi, yaşadığı

⁴⁹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:434.

⁴⁹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:441.

⁵⁰⁰ Yusuf 12/76. Meal İçin bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:482.

⁵⁰¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2: 485.

coğrafyayı ve bu coğrafyaya egemen olan siyasi güçleri surenin tefsirine başlamadan aktarmıştır.

Surenin 8. ayetinde Hz. Yusuf'un kardeşlerinin “Yusuf ile öz kardeşi babamızın gözünde bizden daha değerli. Halbuki bizim sayımız daha çok. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanılğı içinde.” dedikleri anlatılır. Mevdûdî, kardeşlerin siteminin tam olarak anlaşılabilmesi için, Hz. Yusuf'un yaşadığı dönemdeki sosyal durum hakkında bilgi vermeyi gerekli görerek şöyle der:

On oğulun kendilerini ‘ihmal ediyor’ gerekçesiyle babalarına karşı belirttikleri sitemkarane tavrın anlamını tamamen kavrayabilmek için, kabile hayatının şartlarını göz önüne almamız gerekir.(...)Kabile reisinin iktidarı, bütünüyle oğullarının, torunlarının, kardeşlerinin ve yeğenlerinin çokluğuna dayanırdı. Dolayısıyla kabilenin başını çeken kimse ailesinin küçük çocuk ve kadınlarından çok yetişmiş oğullarına eğilim duyardı. Hz. Yakub da kabilenin başındaydı ve oğulları bu konudaki tercihini kendilerinden yana yapacağı ümidindeydiler. Ne var ki Rasul (a.s.) başka türlü düşünüyordu. Sitemleri bu yüzdendi.⁵⁰²

Kardeşlerinin Hz. Yusuf'u öldürmek istemelerini anlatan ayette “Öldürün Yusuf'u veya onu bir yere atıp bırakın ki babanızın yüzü yalnızca size (dönük) kalsın! Ondan sonra da salih bir topluluk olursunuz.”⁵⁰³ buyrulmaktadır. Mevdûdî, bu ayetin izahını, insan psikolojisiyle bağlantılı olarak şu şekilde açıklamıştır:

Bu ibare hevalarına kapılan ve fakat bu arada da dinden, itikattan bütünüyle kopmak istemeyenlerin psikolojilerini pek güzel yansıtmaktadır. (...) Böyleleri bir günaha kıskırtıldıkları zaman ilkin bu fiili işlemeye karar verir ve bir an için itikadının gereklerini bir kenara koyar. Eğer vicdanı kendisini rahatsız ederse, düşünerek vicdanının sesini susturur.⁵⁰⁴

Hz. Yusuf'un Mısır'a yerleşik kılındığını ve ona sözlerin yorumundan olan bir bilginin öğretilildiğini⁵⁰⁵ bildiren ayetin izahında Mevdûdî, Mısır'ın o günkü toplumsal ve siyasi durumunu, tarih ilminden faydalanarak şu şekilde açıklar:

O vakte kadar Hz. Yusuf (a.s.) bir çoban gibi yarı göçebe bir çevre içinde çöl hayatı yaşamıştı. Kuzey Arabistan ve Kenan'da ne bir yerleşim merkezi vardı ne de kültür ve medeniyette kayda değer bir ilerleme. Zira buralar yerleşik hükümete sahip olmayan türlü türlü bağımsız kabileler tarafından mesken edinilmişti.⁵⁰⁶

Hz. Yakub'un, evlatlarının Mısır'a gitmesinden önce onlara tavsiye ettiği: “Ey çocuklarım, tek bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin.”⁵⁰⁷ öğüdünün

⁵⁰² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:443.

⁵⁰³ Yusuf 12/9. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:444.

⁵⁰⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:445.

⁵⁰⁵ Yusuf 12/21.

⁵⁰⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:449.

⁵⁰⁷ Yusuf 12/67. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:478.

anlaşılması için Mevdûdî, dönemsel bir değerlendirme yapmayı uygun görmüştür. O, bu tedbirin anlaşılmasının, kıssanın tarihi arka planının bilinmesiyle mümkün olduğunu düşünmektedir.

Kente ayrı ayrı kapılardan girmek gibi ihtiyat tedbirinin anlamını kavramak için, o dönemin siyasi şartlarına bir göz atmamız gerekecek. İsrailoğulları bağımsız kabileler olarak Mısır'ın doğu sınırında yaşamaktaydılar ve sınır yakınındaki diğer kabileler gibi göz altındaydılar. Bu yüzden Hz. Yakub (a.s.) eğer kente grup halinde girerlerse kuşku çeken bir çete olarak değerlendirilebileceklerinden korktu. Hele hele bir kıtlık döneminde cezbedilecek kuşku rahatça tahmin edilebilirdi.⁵⁰⁸

Kıssaları izah ederken, olayın geçtiği dönemin şartlarını göz önünde bulunduran Mevdûdî, 'su kabının kaybolması' meselesinde de dönemin ve toplumun özelliklerini göz ardı etmemiştir. Hz. Yusuf'un kardeşlerine sorulan: "Eğer yalan söylüyorsanız (bunun) cezası nedir?"⁵⁰⁹ sorusuna cevaben kardeşlerinin: "Bunun cezası (su taşı) yükünde bulunanın kendisidir. İşte biz zulmedenleri böyle cezalandırırız."⁵¹⁰ demesini, Mevdûdî şu şekilde değerlendirmektedir: "Kervan topluluğunun Hz. İbrahim'in (a.s.) soyundan olduğunu hatırdan çıkarmamak gerekir. Dolayısıyla hırsızlarla ilgili yasayı söylemişlerdi: Bir hırsız malını çaldığı kimsenin kölesi yapılır."⁵¹¹

1.8. Kur'ân ve Sünnette Bildirilmeyen Konular Hakkında Akli Çıkarımlar Yapması

Mevdûdî, net bir bilginin olmadığı her konuda yaptığı gibi; Hz. Yusuf'un zindana gönderildiği sırada kaç yaşında olduğu konusunda da, Kur'ân ve Talmud'da verilen bazı bilgileri bir araya getirerek akli bir çıkarım yapmış ve şu sonuca ulaşmıştır:

Hz. Yusuf (a.s.) zindana gönderildiği zaman muhtemelen yirmi yaşlarındaydı. Bu Kur'ân ve Talmud'daki iki cümleden çıkarılmaktadır. Kur'ân (ayet:42de): 'Orada yaklaşık on yıl kadar kaldı.' demektedir. Talmud ise şöyle der: 'Yusuf o izzet ve sadakat makamına yükseldiğinde otuz yaşındaydı.'⁵¹²

Kur'ân'da, Hz. Yusuf'un Mısır hükümdarı olmasından sonraki birkaç yılla ilgili olaylar zikredilmemiş, kıssa Hz. Yusuf'un kardeşlerinin Mısır'a gelmeleriyle devam etmiştir. Mevdûdî, kıssada bazı olayların atlanması sebebiyle, okuyucunun

⁵⁰⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2: 479.

⁵⁰⁹ Yusuf 12/74. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:480-481.

⁵¹⁰ Yusuf 12/75. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:481.

⁵¹¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2: 481.

⁵¹² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:459.

bazı durumları anlamakta zorluk çekebileceğini düşünerek, kıssada anlatılmayan kısımları, açıklama notlarında aktarmayı uygun görmüştür.

O, bu kısımda, Hz. Yusuf'un iktidarının ilk yedi yılında bolluk olduğunu, sonraki yedi yılında ise kıtlığın baş gösterdiğini anlatmıştır. Mevdûdî, Hz. Yusuf'un kıtlık döneminde aldığı tedbirleri anlattıktan sonra, kardeşlerinin Hz. Yusuf'un huzuruna çıkmalarıyla ilgili akli bir çıkarım yaparak şunları söyler:

Anlaşıldığına göre, Hz. Yusuf (a.s.) her şeyi öyle ayarlamıştı ki hiçbir yabancı kendisinden özel izin almadan tahıl satın alamıyordu. Dolayısıyla kardeşleri Mısır'a ulaştığında bu darlık ekonomisinde sabit miktarı satın almak için belirlenmiş özel izni alabilmek üzere Hz. Yusuf'un (a.s.) huzuruna çıkmak zorunda kalmış olmalıydılar.⁵¹³

Mevdûdî, kıssanın devamında, Hz. Yusuf'un kardeşlerine söylediği "Eğer onu bana getirmeyecek olursanız, artık benim katımda sizin için bir ölçek (erzak) yoktur ve bana da yaklaşmayın."⁵¹⁴ sözünün anlaşılabilmesi için yine bir akli çıkarım yapma ihtiyacı hissetmiştir: "Çok büyük bir ihtimalle on kardeş babaları ve on birinci kardeşleri için de tahıl müracaatında bulunmuşlardı. İşte bu esnada Hz. Yusuf (a.s.) babalarını ve kardeşlerini niye getirmediklerini sormuş olmalıydı."⁵¹⁵ Mevdûdî, bu çıkarımla, ayette belirtilmeyen detayları okuyucuya sunmuş ve meselenin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

Hz. Yakub'un gözlerinin açılmasından sonra Hz. Yakub ve aile üyelerinin Hz. Yusuf'un yanına gitmelerinden bahseden ayetlerin izahında Mevdûdî, göç eden bu ailenin sayısını inceler. Kitab-ı Mukaddes'ten faydalanarak yaptığı bu inceleme sonucunda, aile üyelerinin sayısının 70 olduğunu söyler. Kitab-ı Mukaddes'te İsrailoğullarının Mısır'ı terketmelerinin ikinci yılında, sayılarının iki milyon olduğu da anlatılmaktadır. Mevdûdî, bu konuyla ilgili akla gelebilecek bir soruyu sorar ve konuyu akli çıkarımlar yaparak şu şekilde izah eder:

Apaçık ki hiçbir aile 500 yılda yalnızca üreyerek böyle büyük bir sayıya ulaşamaz. Şu halde geriye rakamın bu kadar artmasının tek diğer yolu olan din değiştirme kalıyordu. (...) Dolayısıyla İsrailoğullarının Mısır'daki beş asırlık iktidarı esnasında Mısırlıları İslam'a döndürmek için ellerinden geleni yaptıklarını düşünmek akla yatkın olacaktır.⁵¹⁶

⁵¹³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2: 475.

⁵¹⁴ Yusuf 12/60. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:476.

⁵¹⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2: 477.

⁵¹⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2: 493.

1.9. Kıssaları Yorumlarken İhtimallere ve Görüş Farklılıklarına Yer Vermesi

Yusuf Suresinde geçen; “Onun evinde kalmakta olduğu kadın, ondan murad almak istedi ve kapıları sımsıkı kapatarak ‘İsteklerim senin içindir, gelsene’ dedi. Dedi ki: ‘Allah’a sığınırım. Çünkü o benim efendimdir, yerimi güzel tutmuştur. Gerçek şu ki zalimler kurtuluşa ermez.’ dedi.”⁵¹⁷ ayetindeki ‘rabbî: efendim’ ifadesiyle ilgili Mevdûdî, bir takım görüş farklılıkları olduğunu belirtmiş, bunları aktardıktan sonra kendi düşüncesine yer vermiştir:

Mütercim ve müfessirlerin genel görüşü Hz. Yusuf’un (rabbî: efendim) sözcüğünü evin efendisi için kullandığı yolundadır. (...) Her ne kadar Arapçada rabb kelimesinin bu anlamda kullanılışı cari ise de, iki yeter sebepten dolayı burada başka anlamda kullanılmış olmalıdır. Bir kere, Allah’tan başkasını dikkate alarak günahattan çekinmesi bir peygamberin izzetine yakışmaz. İkincisi, bir peygamberin Allah’tan başka biri için ‘rabbim’ kelimesini kullanması hakkında Kur’ân’da tek bir örnek yoktur. (...) Dolayısıyla ayete başka bir zaviyeden bakmak gerekir, ‘Rabbî’ kelimesi aynı zamanda ‘Rabbim’ demek olduğuna göre Hz. Yusuf ‘Allah’ı kastetmiş olmalıdır.⁵¹⁸

Yusuf Suresinde, Hz. Yusuf’un zindandaki iki kişinin rüyasını tabir ettiği; bu iki kişiden kurtulacak olana “Efendinin katında beni hatırla.” dedikten sonra; şeytanın ona (kurtulan kişiye) Hz. Yusuf’u, efendisine hatırlatmayı unuttuğu anlatılmaktadır. Mevdûdî, bu noktada bazı müfessirlerin farklı yorumları olduğuna dikkat çekerek şunları söyler:

“Bazı müfessirler bu ayeti şöyle yorumlar: ‘Şeytan Hz. Yusuf’a Rabbini unutturdu. Allah’tan daha çok bir insana güvendi.(...)Bu yüzden Allah onu, bir süre daha zindanda tutarak cezalandırmış oldu. Aslında böyle bir yorum tümüyle hatalıdır.’⁵¹⁹ Mevdûdî, bu farklı görüşü naklettikten sonra, İbn Kesir ve ilk müfessirlerden birkaçının konuya yaklaşımını aktarır. Onların söyledikleri dikkate alındığında, ayetin anlamının şu şekilde olacağını söyler: “Şeytan onu (yani serbest kalacak adamı) öylesine ihmale daldırdı ki, adam ondan (yani Hz. Yusuf’tan) rabbine (yani efendisi olan krala) bahsetmeyi unuttu.”⁵²⁰

Mevdûdî, Hz. Yusuf’un, öz kardeşine kimliğini açıklamasından sonra gelişen olayları izah ederken de yer yer tahminlerde bulunmuştur. Hz. Yusuf’un, öz

⁵¹⁷ Yusuf 12/23. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:450.

⁵¹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:450-451.

⁵¹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:465.

⁵²⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 2:465.

kardeşine “Ben senin gerçekten kardeşimim. Artık onların yaptıklarına üzülme”⁵²¹ demesini şu şekilde izah etmiştir:

Çok büyük bir ihtimalle Hz. Yusuf (a.s.) kardeşine, sonuç olarak kendisini bu mevkiye getiren olayları anlatmış olmalıdır. (...) Şu da mümkün görünüyor ki, Bünyamin’in Mısır’da kalmasıyla ilgili plan, Hz. Yusuf’un kimliğini kardeşine açtıktan sonra düşünülmüş ve kararlaştırılmış olmalıdır.⁵²²

Hz. Yusuf’un, kardeşinin erzak yüküne ‘su kabı’ koymasını da Mevdûdî, yine ihtimallerle şu şekilde izah eder: “Çok büyük bir ihtimalle Hz. Yusuf (a.s.) kardeşinin yüküne o kabı, kardeşinin bilgisi dahilinde, anlaşmalı olarak koymuştu.”⁵²³

1.10. Kıssalarda Gereksiz Detaylardan Kaçınarak İbret ve Ders Unsurunu Ön Plana Çıkarması

Mevdûdî, kıssaları tefsir ederken; kıssaların yalnızca bir anlatı olarak sunulmakla kalmayıp, bir tebliğ aracı olarak da kullanıldığına sık sık vurgu yapar. O, kıssanın içerdiği olaylara bakarak, kıssadan bazı ibret ve dersler çıkarır.⁵²⁴ Mevdûdî’nin, Hz. Yusuf kıssasından çıkardığı dersler şu şekildedir; Hz. Muhammed ve kıssada zikredilen tüm peygamberler insanlığa aynı mesajı iletmektedirler. İnsanlar, kıssalarda anlatılan İslam’ın şekillendirdiği karakterlerle, küfrün ve cehaletin şekillendirdiği karakterleri karşılaştırmalı ve hangisini tercih edeceğine kendisi karar vermelidir. Mevdûdî, Hz. Yusuf kıssasından çıkarılacak bir başka gerçeğe daha işaret ederek şöyle der: “Allah ne dilerse o olur; insan hiçbir karşıplanla O’nun stratejisini alt edemez, olmasını engelleyecek yahut oluşumunu değiştirecek herhangi bir önlem alamaz.”⁵²⁵

Mevdûdî, Hz. Yusuf’un hükümdardan kendisini ülkenin hazineleri üzerinde yönetici kılmasını istediğini anlatan ayetin⁵²⁶ izahında, ayetten çıkarılacak dersi şu şekilde özetler:

Peygamberin kıssası bize öyle bir hisse vermede ki, tek bir Müslümanın bile yalnız başına, İslami safvetiyle imanı, akli ve hikmetiyle tüm bir ülkede İslami bir inkılab oluşturabileceğini; gerçek bir mü’minin, ahlaki seciyesini gerektiği gibi

⁵²¹ Yusuf 12/69. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:480.

⁵²² Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2: 481.

⁵²³ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2: 481.

⁵²⁴ Detaylı bilgi için tezimizin 107. sayfasına bkz.

⁵²⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2:435.

⁵²⁶ Yusuf 12/54-55.

kullanarak, bütün bir ülkeyi ordusuz, cephanesiz ve donanmasız fethedebileceğini öğretmektedir.⁵²⁷

1.11. Kıssalardaki Bazı Kelimelerin Anlamlarını Yorumlaması

Kardeşlerin, Hz. Yusuf'u kuyuya attıktan sonra babalarına gelerek; 'Yusuf'u kurt yedi' diye yalan söylemeleri üzerine, Hz. Yakub onlara; "Bundan sonra bana düşen güzel bir sabırdır."⁵²⁸ diye karşılık vermiştir. Mevdûdî ayette geçen "Sabrun Cemilun/Güzel Sabır" ifadesini ayrıca açıklama gereği hissederek şu yorumu yapmıştır: "Sabrun Cemilun' ibaresinin kelime anlamı 'güzel sabır'dır. Bu şekil sabır, kişiye tüm felaket ve meşakkatleri sükunetle, kendine hakim biçimde, ağlanıp sızlanmadan yüce ruhlu insanlara yakışır biçimde göğüsleme gücü verir."⁵²⁹

Yusuf Suresinin 22. ayetinde "Erginlik çağına erişince, kendisine hüküm ve ilim verdik."⁵³⁰ buyrulmaktadır. Bu ayetin izahında hüküm ve ilim kelimelerini açıklama gereği hisseden Mevdûdî, şunları kaydetmiştir:

'O'na hüküm ve ilim verdik' gibi sözlerle Kur'an ekseriya 'Biz ona peygamberliği ihsan ettik' demek ister. Çünkü Arapçada 'Hüküm' kelimesi hem 'yargı' hem 'otorite' anlamına; 'ilim' kelimesi de Allah'ın peygamberlerine doğrudan indirdiği bilgi anlamına kullanılmıştır.⁵³¹

Mevdûdî, Hz. Yusuf'un kardeşini alıkoymak için tasarladığı planın anlatıldığı "Böylece (Yusuf) kardeşinin kabından önce onların kablarnı (yoklamaya) başladı, sonra da onu kardeşinin kabından çıkardı. İşte biz Yusuf için böyle bir plan düzenledik. (Yoksa) Hükümdarın dinine (yürürlükteki kanuna göre) kardeşini (yanında) alıkoyamazdı."⁵³² ayetini izah ederken, mütalaa edilmesi gereken bazı meseleler olduğuna değinmiştir. Metot olarak, Kur'an'ın kelime kelime tercüme ve tefsirine uzak olan Mevdûdî, bu ayette geçen bazı kalıp ifadeleri inceleme gereği hissetmiştir. Arapçadaki "ma kane" kalıbının bu ayetteki kullanımının genellikle yanlış tercüme edildiğini göstermek amacıyla, ifadenin arap dilinde ve Kur'an'da kullanıldığı şekli okuyucuya örneklerle aktarmıştır:

(Yusuf), kardeşini Melik'in yasasına göre alıkoyamazdı. Yahut: (Yusuf) kardeşini Melik'in yasasına göre alıkoymaya yetkili değildi. (...) Fakat Arap dilinde ve Kur'an'da 'ma kane' bu şekilde kullanılmamıştır. Nitekim bunun örneklerini Kur'an'da

⁵²⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 2: 473.

⁵²⁸ Yusuf 12/18. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 2:446.

⁵²⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 2:446-447.

⁵³⁰ Yusuf 12/22. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 2:448.

⁵³¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 2:449.

⁵³² Yusuf 12/76. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 2:482.

fazlasıyla bulabiliriz; ‘ma kane limü’minin en yaktule müminen’ (Bir mümin bir mümini öldüremez. ‘öldürmesi yakışık almaz’) (...) Dolayısıyla Hz. Yusuf hakkında kullanılan ‘buna gücü yoktu’, ‘bunu yapamazdı’, ‘buna hakkı yoktu’ şeklindeki ifadeler anlamsızdır.(...) İfadenin gerçek karşılığı şu şekilde olmalıdır: ‘Kardeşini Melik’in yasasına göre alıkoyamazdı. Çünkü böyle davranmak bir peygambere yakışmazdı.’⁵³³

Ayetteki ‘Melik’in Dini’ ibaresine de değinen Mevdûdî, burada ‘din’ kelimesinin geniş kapsamına dikkat çekmiştir.⁵³⁴ Dinin sınırlarını yalnızca Allah’ın birliğine inanmakla kayıtlandırıp, onu dünyevi sahalardan uzak görmenin yanlışlığını ortaya koymaya çalışmıştır.

Hz. Yusuf’un babası ve annesini tahta çıkarıp oturtmasından sonra orada bulunanların secdeye kapanmasını⁵³⁵ anlatan ayetin izahında Mevdûdî, kelime incelemesini gerekli görmüş ve ‘secde’nin anlamıyla ilgili hataya düşülmemesi için çaba sarfetmiştir.

Bu ayetin izahında ilahi hidayetinin temellerine karşı olan bir takım ciddi hatalara düşülmüştür. Öylesine ki, bazı kimseler saygı nişanesi olarak melik ve azizler huzurunda yerlere kapanmayı şer’i kabul edecek denli ifrata kaçmışlardır. (...) Böyle yanlış anlamalar; bu ayette secde etmek anlamına gelen ‘succeden’ kelimesinin, halihazır İslam fıkhındaki ‘elleri, dizleri ve alını zemine değdirerek yere kapanmak’ biçiminde dile getirilen teknik (ıstılahi) anlamıyla ele alınışı sonucu oluşmuştur. Oysa ‘succeden’ kelimesi secud’un lügat anlamında yani ‘baş eğerek selamlama’ (batı dillerinde reverans) anlamında kullanılmıştır.⁵³⁶

Mevdûdî, kelimenin ayetteki anlamını bildirdikten sonra Kitab-ı Mukaddes’ten ‘secde’ ile ilgili örnekler vererek bunları, kelimenin ayette ıstılahi anlamda değil de lügat anlamında kullanıldığına delil olarak sunmuştur.

Buraya kadar verdiğimiz örnekleri göz önünde bulundurarak; Mevdûdî’nin Hz. Yusuf (a.s.) kıssasının izahında kullandığı yöntemleri kısaca sayacak olursak;

a) O, surenin henüz girişinde, kıssayla ilgili bir girizgah sunarak okuyucuya, kıssanın tefsirinden önce bilmesi gereken bazı ön bilgileri vermiştir.

b) Bu girizgah bölümünde, surenin nüzul sebebini bildirmiş ve kıssayla Hz. Peygamberin (s.a.v.) dönemine işaret etmiş; zaman zaman konuyla ilgili hadislere yer vermiştir.

c) Kıssanın bir tebliğ aracı olarak kullanıldığına dikkat çekerek, kıssadan çıkarılacak ders ve ibretleri ön plana çıkarmıştır.

⁵³³ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2: 483-484.

⁵³⁴ Detaylı bilgi için tezimizin 109-110. sayfalarına bkz.

⁵³⁵ Yusuf 12/100.

⁵³⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 2: 495.

d) Tarih ve coğrafya ilimlerinden faydalanarak kıssanın daha iyi anlaşılmasını sağlayacak bir takım bilgiler sunmuştur.

e) Verdiği tarihi ve coğrafi bilgileri okuyucuya daha somut şekilde aktarabilmek için kıssanın geçtiği yerleri gösteren bir harita sunmuştur.

Bu bilgileri surenin girizgah kısmında aktaran Mevdûdî, kıssanın anlatıldığı ayetleri tefsir ederken de şu yöntemleri kullanmıştır:

f) O, kıssa çerçevesinde sık sık Kur'ân'ı, Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'la karşılaştırmış, bu karşılaştırma onu bazen bu kitapların Kur'ân'la ittifak halinde oldukları sonucuna, bazen de Kur'ân'a muhalif oldukları sonucuna ulaştırmıştır.

g) Kıssada kapalı kalmış veya atlanmış olaylarla ilgili akli çıkarımlar yapmıştır.

h) Gerekli gördüğü yerlerde kelime izahı yapmış, kelimenin kullanımına dair Kur'ân'dan örnekler sunmuştur.

i) Kıssanın anlatıldığı ayetlerle ilgili yorum farklılıkları mevcutsa bunları bildirmiş, daha sonra kendi görüşünü de okuyucuya aktarmıştır.

j) Kıssayı değerlendirirken dönemin şartlarını göz önünde bulundurmuştur.

k) Kıssadan yola çıkarak, İslami hayat tarzına temel oluşturmaya çalışmış; İslami davet metodunun bazı esaslarını ve Müslüman kimliğinin keyfiyetini ortaya koymuştur.

l) Akla gelebilecek soruları cevaplamış; anlaşılması zor olan veya kıssada atlanılan olayları açıklamaya çalışmıştır.

m) Yer yer güncel örnekler vererek, meseleyi daha açık şekilde izah etmeye çalışmıştır.

2. TEFHİMÜ'L KUR'ÂN'DA ASHAB-I KEHF KISSASININ İNCELENMESİ

Tezimizin kapsamını oluşturan tarihi kıssaların içerisine, peygamber kıssaları ve diğer kişi ve topluluk kıssaları dahildir. Çalışmamızın bir önceki bölümünde bir peygamber kıssası olan; Hz. Yusuf kıssasının, Tefhîmü'l Kur'ân'da ele alınışını incelemiştik. Peygamber kıssaları dışında kalan bir kıssanın, Tefhîmü'l Kur'ân'da ele alınışının incelenmesinin de çalışmamız için faydalı olacağını düşündük.

İncelememizde, Kehf Suresinin tamamını değil, yalnızca Ashab-ı Kehf kıssası olarak bilinen kıssayla ilgili bölümleri ele alacağız.

2.1. Kıssaları Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'daki Kıssalarla Karşılaştırması

Mevdûdî, tefsirinde uyguladığı; kıssaları, Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'la karşılaştırma usulüne hemen her kıssada başvurmuştur. Bunun yanında, Ashab-ı Kehf kıssasında Kitab-ı Mukaddes veya Talmud'a değil, bu kıssayla ilgili başvurulabilecek en eski kaynaklardan olan Süryani eserlere başvurmuştur.

Mevdûdî, “Biz sana onların haberlerini bir gerçek (olay) olarak aktarmaktayız.”⁵³⁷ ayetinin izahında, kıssayla ilgili en eski kaynaklara ulaşmaya gayret ederek; kıssanın gerçekliğini, en eski ve yabancı kaynaklar vasıtasıyla da ortaya koymaya çalışmıştır. Bu kaynaklarda bahsedilen olayın detaylarıyla, bizim müfessirlerimizin anlattığı detayları karşılaştırarak; olayların aynı olup olmadığıyla ilgili bir sonuca varmaya çalışmıştır.

Bu hikayeye ilgili en eski kaynak Suriyeli bir Hristiyan rahip olan Saruc'lu James'e aittir. (...) Bu Süryani kaynağı, ilk Müslümanların eline geçmiş ve İbn cerir et-Taberi tefsirinde birçok raviden bu kaynağı nakletmiştir. Diğer taraftan aynı kaynak Avrupa'ya ulaşmış ve Yunanca, Latince tercümelemleri yayınlanmıştır. Gibbon'un *The Decline and The Fall of Roman Empire* (Roma İmparatorluğunun Çöküşü) adlı kitabının 33. Bölümünde 'Yedi Uyuyanlar' başlığı altında söyledikleri, bizim müfessirlerimizin anlattığı hikayeye o denli benzemektedir ki ikisinin de aynı kaynaktan alındığında şüphe yoktur.⁵³⁸

Bu yorumlarından sonra Mevdûdî, müfessirlerimizin eserlerindeki isimlerle, Gibbon'un eserindeki isimleri karşılaştırarak; bu unsurların birbirlerine her oldukça fazla benzediği sonucuna ulaşır.

Mevdûdî, sonraki ayetlerde bildirilen; 'mağarada uyuyanlar'ın uyanmaları ve şehir halkının olayı duymasının anlatıldığı ayetlerde, olayın detaylarına girilmediğini göz önünde bulundurarak, kıssanın anlaşılması noktasında kopukluk olmaması için Süryani kaynaklardan olayı açıklamaya çalışmıştır. O, Kur'an'daki diğer pek çok kıssada uyguladığı; kıssaların açıklanmasında Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'dan yararlanma yöntemini, yine Süryani kaynaklara dayanarak uygulamıştır:

⁵³⁷ Kehf 18/13. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:154.

⁵³⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:154.

Mağaradakilerin uykularının sırrı, içlerinden biri yiyecek almak üzere Efes'e inip İmparator decius döneminin parasını verdiğinde açığa çıkmıştır. (...) Süryani kaynaklara göre böylece dükkan sahibi ona güvensizlikle bakmış ve onun eski bir hazine kazdığından şüphelenmiştir. (...) Yöneltilen sorular üzerine onun, imanlarını korumak için 200 yıl önce şehirden kaçan Hz. İsa'nın takipçilerinden biri olduğu anlaşıldı. (...) İşte o zaman mağaradakiler yaklaşık iki yüzyıl uyuduklarını anladılar. Daha sonra Hristiyan kardeşlerini selamlayıp yere uzandılar ve ruhları bedenlerinden ayrıldı.⁵³⁹

Süryani kaynağına göre bu olayın meydana geldiği dönemde Efes'te tekrar diriliş ve ahiretle ilgili ateşli tartışmalar hüküm sürüyordu. Her ne kadar halk Roma İmparatorluğunun etkisiyle Hristiyanlığı kabul etmişse de, şirk ve Romalıların putperestliğinin Hristiyanlığın ahiret inancına rağmen, bir çok kimse ahireti inkar ediyor veya en azından bu konuda şüphe duyuyordu.⁵⁴⁰

2.2. Yanlış Anlaşılması Muhtemel Meseleleri İzah Etmesi

Mevdûdî, surenin 21. ayetindeki "Böylece onları (Şehir halkına) duyurduk ki, Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu ve kıyametin mutlaka geleceğini, onda asla şüphe olmadığını bilsinler. (Fakat onlar meseleyi böyle ele alacakları yerde) kendi aralarında onların (Mağarada uyuyanlar) durumunu tartışıyorlardı. Bazıları: 'Onların üzerine bir bina yapın. Çünkü Rableri onları daha iyi bilendir.' dediler. Fakat onların işine galip gelenler ise: 'Mutlaka onların üstüne mescit yapacağız' dediler."⁵⁴¹ ifadesini yorumlarken, yanlış bir uygulamayı gündeme getirerek şu şekilde yorumlamıştır:

Ne yazık ki bazı Müslümanlar, bu ayetten yola çıkarak Kur'an'ın doğru kimselerin ve azizlerin mezarlarına anıtlar, türbeler, mescitler, tapınaklar inşa etmeye izin verdiğini sanmaktadırlar. Gerçekte Kur'an, diğerlerine galip gelerek, tekrar dirilişin ve ahiret hayatının birer sembolü olan mağarada uyuyanların etrafına bir mescit, bir tapınak inşa eden zalimlerin sapıklığına değinmektedir. O zalimler bu iyi fırsatı kötüye kullanmışlar ve şirki uygulamak için başka araçlar icad etmişlerdir.⁵⁴²

2.3. Kıssalarla Rasulullah'ın Dönemine İşaret Etmesi

Mevdûdî, surenin nazil olduğu dönemi ve o dönemdeki şartları ele alarak; Ashab-ı Kehf kıssasının anlatılmasındaki amacı ortaya koymaya çalışmıştır. O, Hz. Peygamberin dönemine atıfta bulunarak, surenin indirildiği dönemi ve Ashab-ı Kehf kıssasının amacını şu şekilde açıklamıştır:

Bu surede ele alınan konulardan, surenin işkencelere rağmen henüz Habeşistan'a hicretin gerçekleşmediği dönemde indirildiği anlaşılmaktadır. İşte bu nedenle, işkence gören mü'minleri teselli etmek, onları cesaretlendirmek ve onlara mü'min insanların

⁵³⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 3:161-162.

⁵⁴⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 3:162.

⁵⁴¹ Kehf 18/21. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 3:161.

⁵⁴² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'an*, 3:163.

geçmişte imanlarını nasıl koruduklarını göstermek amacıyla bu surede Ashab-ı Kehf (Mağarada uyuyanların) hikayesi anlatılmıştır.⁵⁴³

Mevdûdî, surede geçen kıssaların anlatılma sebeplerini, kıssaların konularını ve anafikirlerini Hz. Peygamberin dönemine işaret ederek şöyle açıklamaktadır:

Bu sure, ehli Kitapla birlik olup Hz. Peygamber’i (s.a.) imtihan etmek için üç soru soran Mekkeli müşriklerin sorularına bir cevap olarak gönderilmiştir. Bu sorular şunlardı:

1. ‘Mağarada uyuyanlar’ kimlerdir?
2. Hızır’ın gerçek hikayesi nedir?
3. Zülkarneyn hakkında ne biliyorsun?⁵⁴⁴

Mevdûdî, surenin nüzul sebebi olarak naklettiği bu üç sorunun, sorulma sebebini şu şekilde açıklar: “Bu üç soru, Hristiyanların ve Yahudilerin tarihiyle ilgili olduğu ve Hicaz’da bilinmediği için Hz. Peygamber’in gayb bilgisine sahip olup olmadığını imtihan etmek üzere sorulmuştur.”⁵⁴⁵

Mevdûdî, bu açıklamalarından sonra, kıssanın içeriğiyle ilgili konulara değinerek; kıssadaki olaylarla, Hz. Peygamber’in dönemindeki olaylar arasında bağlantı kurarak şu şekilde açıklamalar yapar:

Allah, bu üç soruya sadece cevap vermekle kalmamış, aynı zamanda hikayeleri o dönemde Mekke’de İslam’la küfür arasında süren çatışmada kafirlerin aleyhine bir tarzda ele almıştır.

1. Soru soranlara ‘Mağarada uyuyanların da Kur’ân’ın tebliğ ettiği aynı Tevhid’e inandıkları ve onların durumunun da aynı işkence çeken Mekkeli mü’minlere benzediği söylenmektedir. Diğer taraftan ‘Mağarada uyuyanlar’a işkence yapanlar onlara, aynen Kureyş müşriklerinin Müslümanlara davrandığı gibi davranıyorlardı. Bunun yanı sıra Müslümanlara, bir mü’mine zalim bir topluluk tarafından işkence edildiğinde, batıla boyun eğmemesi ve gerekirse Allah’a güvenerek oradan hicret etmesi gerektiği öğretilmektedir. Aynı zamanda Mekkeli müşriklere ‘Mağarada uyuyanlar’ın kıssasının ahiret inancının açık bir delili olduğu söylenmektedir.(...)

2. Mağarada uyuyanlar kıssası, yeni oluşmuş küçük İslam toplumuna işkence eden Mekke’nin ileri gelenlerini de uyarmaktadır. Aynı zamanda Hz. Peygamber’e (s.a.) işkence edenlerle hiçbir uzlaşmaya girmemesi ve onları kendisine uyan fakir ve zayıflardan daha önemli görmemesi söylenmektedir. Diğer taraftan Mekke’nin ileri gelenlerine şu anda yaşadıkları dünyanın geçici zevklerine aldanmamaları ve ebedi nimetleri kazanmayı tavsiye edilmektedir.⁵⁴⁶

2.4. Kıssaları İzah Ederken Farklı İlim Dallarından Faydalanması

Mevdûdî, kıssaların izahında faydalandığı coğrafya, tarih ve arkeoloji gibi ilimlerden Ashab-ı Kehf kıssasının tefsirinde de faydalanmış, bu sayede kıssayı tarihi

⁵⁴³ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:147-148.

⁵⁴⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:148.

⁵⁴⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:148.

⁵⁴⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:148-149.

bir zemine oturtmaya çalışmıştır. Farklı kaynaklardan da Ashab-ı Kehf kıssasını aktarmıştır. Mevdûdî, araştırmasının sonucunda müfessirlerimizin eserlerindeki kıssayla, Gibbon'un 'Roma İmparatorluğunun Çöküşü' isimli kitabında yer alan 'Yedi Uyuyanlar' bölümünün birbirine çok benzediğini ortaya koyar.

Ulaştığı bu sonucun yanında, Gibbon'un eserinde, olayın geçtiği yerin Efes şehri olduğunu ve bu şehrin harabelerinin hâlâ Türkiye'nin İzmir şehrinin yakınlarında olduğunu açıklar. Yaptığı bu yer tespitinden sonra, daha önce farklı kıssaların izahında kullandığı bir haritaya⁵⁴⁷ atıfta bulunarak; kıssanın geçtiği coğrafyayla ilgili okuyucuya görsel bir materyal sunar.

Mevdûdî, kıssaların izahında yaptığı coğrafya tespitini, Ashab-ı Kehf kıssasında da yaparak, olayın geçtiği dönemin ve bölgenin genel durumu hakkında şu şekilde bilgi vermiştir:

Mağarada uyuyanlar olayının geçtiği Ephesus (Efes) şehri, yaklaşık olarak M.Ö. II. Yüzyılda kurulmuş ve putperestliğin en büyük merkezi olmuştur. Bu şehrin en büyük putu, Ay tanrıçası Diana idi ve onun bulunduğu tapınak eski dünyanın harikalarından biri olarak kabul ediliyordu. Bu puta tapanların büyük bir bölümünü Anadolulular oluşturmaktaydı.. Roma İmparatorluğu da onu tanrıçalarından biri olarak kabul ediyordu.⁵⁴⁸

Mevdûdî, aktardığı bu bilgilerden sonra, Tours'lu Gregory'nin Meraculorum Liber adlı kitabında 'Mağarada uyuyanlar' hakkında pek çok bilgi bulunduğunu söyleyerek, bu eserdeki olayı detaylarıyla aktarır. Anlatılan bu olayın, Kur'ân'da anlatılan Ashab-ı Kehf kıssası olduğunu vurgular.

2.5. Kur'ân ve Sünnette Bildirilmeyen Konular Hakkında Akli Çıkarımlar Yapması

Kehf Suresinin 17. ayetinde geçen; "(Onlara baktığında) Görürsün ki, güneş doğduğunda onların mağaralarına sağ yandan yönelir, battığında onları sol yandan keser-geçerdi ve onlar da onun (mağaranın) geniş boşluğundalardı."⁵⁴⁹ ifadesinin izahında Mevdûdî, ayetin anlatımına bakarak akli bir çıkarım yapmış ve şu yorumda bulunmuştur: "Bu, mağaranın ağzının kuzeye baktığını göstermektedir. İşte bu

⁵⁴⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:85.

⁵⁴⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:155.

⁵⁴⁹ Kehf 18/17. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:158.

nedenle güneş ışığı mağaraya girmiyordu ve mağaranın yanından geçen biri içerde ne olduğunu göremiyordu.”⁵⁵⁰

2.6. Kıssaları Yorumlarken İhtimallere ve Görüş Farklılıklarına Yer Vermesi

Mevdûdî, Kehf Suresinin 9. ayetinde geçen ‘Rakim’ kelimesinin ne manaya geldiğini farklı görüşler çerçevesinde açıklamıştır. Ayrıca Mevdûdî’nin, modern arkeologların da bu konuyla ilgili görüşlerine başvurarak; kıssayla ilgili bir meselede Kitab-ı Mukaddes ve farklı ilim dallarından faydalandığını görmekteyiz. Rakim’le ilgili tüm görüşleri aktardıktan sonra, Mevdûdî kendi görüşünü de şu şekilde açıklamaktadır:

Mevlana Ebu’l-Kelam Azad, Tercüman’ül Kur’ân adlı tefsirinde birinci görüşü (olayın meydana geldiği yer olduğu görüşünü) kabul eder ve Rakim’in kitab-ı Mukaddes’te Rekem denilen (Yeşu, 18:27) yer olduğunu söyler. Daha sonra bunun tarihi petra şehri olduğunu belirtir. Fakat Ebu’l kelam, Kitab-ı Mukaddes’te anıldığı şekliyle Rakim’in Benjaminoğulları’na ait olduğunu ve Yeşu’ya göre bu kavmin Ürdün nehrinin batısı ile Ölü Deniz arasında yerleştiğini ve Petra’nın Ürdün’ün güneyinde olduğunu gözönünde bulundurmaktadır. İşte bu nedenle modern arkeologlar Petra ile Rakim’in aynı yer olmadığı görüşündedirler. (Bkz. Encylopaedia Britannica, 1946, cilt XVII, s. 658) Biz de Rakim ile kitabenin kastedildiği görüşüdeyiz.⁵⁵¹

2.7. Kıssanın İzahına Geçmeden Girizgah Sunarak Ön Bilgi Vermesi

Mevdûdî, Tefhîmü’l Kur’ân’da sure girişlerinde uyguladığı yöntemi, Kehf Suresinde de uygulamış; surenin giriş kısmında okuyucuya ön bilgiler vermeyi hedeflemiştir. Surenin nüzul zamanını ve surenin anafikriyle konularını giriş kısmında ele alarak; surenin tefsirinden önce okuyucunun belli bir bilgi düzeyine ulaşmasını sağlamıştır.

2.8. Kıssaların Yorumlanmasında Hadislerden Yararlanması

Mevdûdî, Kehf Suresinin 21. ayetini tefsir ederken günümüzde inşa edilen türbe ve anıtlara değinerek, yanlış olan bir uygulamayı gündeme getirir. Konuyla ilgili yorumunda hadisleri örnek getirerek; kıssanın açıklanmasında hadislerden faydalanmıştır:

⁵⁵⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:159.

⁵⁵¹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:153-154.

Peygamber (s.a.v.) bunu açıkça yasaklamışken, bir kimsenin bu ayetten salih insanların mezarları üstüne mescid yapmanın helal olduğunu nasıl çıkarabileceğini anlamak imkansızdır. (...)

1. ‘İyi bilin ki sizden önce geçen ümmetler peygamberlerinin kabirlerini mescit edinmişlerdir. Sakın siz kabirleri mescit edinmeyin. Ben size bunu nehyediyorum.’ (Müslim)

2. ‘Allah’ın laneti peygamberlerinin kabirlerini mescit edinen Yahudi ve Hristiyanların üzerine olsun.’ (Ahmet İbn Hanbel, Buhari, Müslim, Nesei) (...)⁵⁵²

Mevdûdî, verdiği bu örnek hadislerle, kabirlerin mescit edinilmesinin haram olduğu görüşünü delillendirmeye çalışmıştır.

2.9. Kıssalarda İbret ve Ders Unsurunu Ön Plana Çıkarması

Kehf suresi 22. ayette, mağarada uyuyanların sayısını tartışanlardan bahsedilmektedir. Ayetin “De ki: ‘Rabbim, onların sayısını daha iyi bilir, onları pek az (insan) dışında da kimse bilemez.’ Öyleyse onlar konusunda açıkta olan bir tartışmadan başka tartışma ve onlar hakkında bunlardan hiç kimseye bir şey sorma.”⁵⁵³ bölümünün izahında Mevdûdî, kıssanın anlatılma amacına vurgu yaparak; kıssadan çıkarılacak derslere yoğunlaşılması gerektiğini şu şekilde açıklar:

Mağarada uyuyanlar kıssasından öğrenilecek, yukarıda değindiğimiz derslerden⁵⁵⁴ anlaşılacağı üzere, akıllı bir insan dikkatini bunlarda yoğunlaştırmalı ve onların sayısı, isimleri, köpeklerinin rengi ve benzeri şeyleri araştırmaya çalışarak amaçtan sapmamalıdır. Sadece gerçekle değil, yüzeysel şeylerle ilgilenen kimseler zamanlarını böyle araştırma yaparak harcarlar. İşte bu nedenle Allah peygamberine şöyle emretmektedir: ‘Başka insanlar seni meşgul etmeye çalışsalar bile, sen böyle gereksiz şeylere harcamak yerine dikkatini davet görevinin üzerine yoğunlaştırmalısın.’ İnsanları bu tür gereksiz ve anlamsız araştırmalara teşvik etmemek için Allah da onların gerçek sayısını bildirmemiştir.⁵⁵⁵

Mevdûdî, “Ve de ki: ‘Hak Rabbinizdendir; artık dileyen iman etsin, dileyen küfre sapsın.’”⁵⁵⁶ ayetinin izahında, Ashab-ı Kehf kıssasının kafirlere verdiği dersi açıklayarak; kıssanın yorumunu şu şekilde sonlandırır:

Bu ayet, mağarada uyuyanlar kıssasının kafirlere şu dersi vermek için anlatıldığını açığa çıkarmaktadır. Bu Rabbinizden gelen gerçektir: Dileyen kabul eder, dileyen reddeder. Fakat insanlar, mağarada uyuyanların inançlarından hiçbir taviz vermedikleri gibi Hak’tan da hiçbir taviz verilmeyeceğini anlamalıydılar. Onlar inandık ve ‘Bizim Rabbiniz, yerlerin ve göklerin Rabbidir’ diye ilan ettikten sonra tevhid ilkesinden hiçbir taviz vermemişlerdir.(...)⁵⁵⁷

⁵⁵² Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:163.

⁵⁵³ Kehf 18/22.

⁵⁵⁴ Detaylı bilgi için tezimizin 106. sayfasına bakınız.

⁵⁵⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:165.

⁵⁵⁶ Kehf 18/29. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:167.

⁵⁵⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l Kur'ân*, 3:169.

2.10. Kıssalardaki bazı kelimelerin Anlamlarını Yorumlaması

Surenin 9. ayeti, Ashab-ı Kehf kıssasının ise başlangıç ayeti olan “Sen, yoksa Kehf ve Rakim Ehlini bizim şaşılacak ayetlerimizden mi sandın?”⁵⁵⁸ ayetinin izahına, kelime açıklamalarıyla başlamış, farklı görüşlerden de yararlanarak kelimelerin manalarını şu şekilde izah etmeye çalışmıştır:

‘Kehf’ sözlükte büyük ve geniş mağara anlamına gelir. ‘Rakim’ kelimesinin anlamı konusunda değişik görüşler vardır. Bazı sahabeler ve tabiin, rakim’in bu olayın meydana geldiği yerin ismi olduğu ve bu yerin Ayle (Akabe) ve Filistin arasında olduğu görüşündedirler. Bazı müfessirler de rakim’in mağarada uyuyanlar anısına yapılan yazıt (kitabe) olduğu görüşündedirler.⁵⁵⁹

2.11. Kıssaların Tefsirinde Kur’ân’ın Diyalog ve Hitap Üslubunu Canlı Tutması

Mevdûdî, Kehf Suresi 9. ayetteki “Sen yoksa Kehf ve Rakim Ehlini bizim şaşılacak ayetlerimizden mi sandın?” ifadesini izah ederken; ayetin hitap üslubunu canlı tutarak şu şekilde açıklama yapmıştır:

Bu soru, kafirlerin ‘mağarada uyuyanlar’ hakkındaki şüpheli tutumlarını ortaya koymak amacıyla sorulmuştur. ‘Siz gökleri ve yerleri yaratan Allah’ın birkaç kişiyi birkaç yüzyıl boyunca uyku halinde bırakmaya ve onları uykudan uyandırır gibi diriltmeye gücü yetmez mi sanıyorsunuz? Eğer güneşin, ayın ve dünyanın yaratılışını düşünmüş olsaydınız, böyle bir şeyin Allah için zor olduğunu düşünmezsiniz bile.’⁵⁶⁰

Verdiğimiz örneklerden de yola çıkarak; Mevdûdî’nin Ashab-ı Kehf kıssasını yorumlama biçimini, şu şekilde özetleyebiliriz:

a. Surenin giriş kısmında, kıssadaki olaylarla Hz. Peygamber’in dönemine işaret ederek iki dönem arasında bağlantılar kurmaya çalışmıştır.

b. Yine surenin giriş kısmında, kıssanın anlatılma gayesini ortaya koymuş, kıssadan alınması gereken derslere değinmiştir.

c. Mevdûdî, kıssanın henüz ilk ayetinde kelime incelemesi yapmış; kelimeyi araştırırken farklı ilim dallarından ve Kitab-ı Mukaddes’ten faydalanmıştır.

d. Mevdûdî, kıssanın yabancı kaynaklarda nasıl aktarıldığını araştırarak, kıssanın bizim geleneğimizdeki haliyle yabancı kaynaklardaki halini karşılaştırma yoluna gitmiştir.

⁵⁵⁸ Kehf 18/9. Meal için bkz. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:152.

⁵⁵⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:153.

⁵⁶⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 3:154.

e. Kıssanın vuku bulduğu yerle ilgili araştırma yapmış, araştırmasının sonunda ise daha önceki surelerde paylaştığı bir haritaya atıfta bulunarak; kıssanın açıklanmasında görsel bir unsurdan faydalanmıştır.

f. Mevdûdî, mağaranın yönü, içerdekilerin gizli kalabilmesi gibi meselelerde akli çıkarımlar yaparak; konunun aydınlanmasına yardımcı olmaya gayret etmiştir.

g. Hemen hemen her kıssada başvurduğu Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'a, Ashab-ı Kehf kıssasında çok fazla başvurmamış, bunun yerine daha çok konuya kaynaklık edebilecek Süryani kaynaklara başvurmuştur.

h. Yanlış yorumlanmış olan bir meseleyi, kıssa sayesinde ele almış, yanlış görüşlerin yerine, olması gerekenleri ortaya koymaya çalışmıştır.

i. Mevdûdî, kıssanın yorumlanmasında hadislere de başvurmuş; hadisleri, yanlışları giderebilecek deliller olarak ele almıştır.

j. Mevdûdî, kıssanın son ayetlerinde özellikle kıssalarla ilgili lüzumsuz bilgilerden kaçınmak gerektiğini vurgulayarak; kıssadan çıkarılacak ders ve ibreti ön plana çıkarmaya çalışmıştır.

SONUÇ

Kur'ân, temel amacı hidayet ve insanlara rehberlik etmek olan ilahî bir kitaptır. Kur'ân'ın bütününde hedeflenen bu amacı, onun tüm parçalarında görmek mümkündür. Kur'ân'ın her bir ayeti, bu amaca hizmet etmektedir.

Kur'ân'ın büyük bir bölümünü kapsayan, onun en etkili anlatım araçlarından biri olan kıssalar, Kur'ân'ın ana amacı olan “hidayet”in gerçekleşmesi için kullanılan en etkili araçlardandır. Bu nedenle, kıssaların doğru bir şekilde anlaşılması ve yorumlanması son derece önemlidir. Kur'ân'ın bu önemli pasajları üzerine, geçmişten günümüze kadar pek çok çalışma yapılmış, tefsir eserlerinde veya müstakil eserlerde kıssa konusuna ayrıca önem verilmiştir. Bu ameliye günümüze kadar devam etmiş, aynı şekilde gelecekte de devam edecektir.

Tefsir çalışmalarının geçmişten bugüne kadar yapılagelmiş; bundan sonra da yapılacak olmasının altında; Kur'ân'ın, değişen zaman ve şartlar altında insanlara ne mesajlar verdiğini bilmenin önemi yatmaktadır. Kur'ân'ın mesajının sabit olmasının yanında; onun, değişen dünya şartları ve sorunları çerçevesinde tekrar tekrar yorumlanması gerekmektedir. Biz de bu çalışmamızda, son dönem tefsir eserlerinden olan Tefhîmü'l Kur'ân'ı temel alarak; bu eserin, kapsamı ve önemi açısından mühim bir konu olan “kıssalar”ı ele alışı ortaya koymaya çalıştık.

Bir eseri doğru anlamak için, eserin müellifinin zihninde iz bırakan hayatın her yönüyle ilgili unsurların; aile, çevre, eğitim, toplum vb. yapılarını bilmek gerekmektedir.⁵⁶¹ Biz de çalışmamızın ilk bölümünde, Tefhîmü'l Kur'ân'ın müellifi olan Mevdûdî'nin hayatını ele alarak, eseri doğru anlayabilmek yönünde bir adım attık. Mevdûdî hakkında yaptığımız çalışmanın sonucunda; onun, özellikle toplumsal olaylara vukufiyeti olan, aynı zamanda gazeteci kimliğine, eleştirel bakış açısına ve modern yöntemlere sahip bir yazar olduğunu tespit ettik. Araştırmamızın neticesinde; Mevdûdî'nin, yaşadığı dönem ve bölgedeki Müslümanların sıkıntılına vakıf olan, bunlara çözümler getirmeye çalışan; ilmi, siyasi ve sosyal alanlarda aktif görevler üstlenen, çok yönlü bir kişiliği olduğunu gördük.

⁵⁶¹ Süleyman Karacelil, “Müfessirin Kur'ân'ı Tefsirinde Etkili Unsurlar ve Müfessirin Yönteminin Tespiti”, *Tarihten Günümüze Kur'ân'a Yaklaşımlar*, ed. Bilal Gökçür vd. (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'ân ve Tefsir Akademisi, 2010), 126.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, Tefhîmü'l Kur'ân'ın tefsirler içerisindeki yerini, genel özelliklerini ve kaynaklarını ele alarak; asıl konuya girmeden önce eseri genel hatlarıyla tanımaya önem verdik. Araştırmamızın sonucunda; Tefhîmü'l Kur'ân'ın içtimai edebi tefsir ekolünün içerisinde yer alan tefsirlerden olduğu sonucuna ulaştık. Mevdûdî'nin, eserinde bir hedef kitlesi oluşturduğunu; dil ve üslubunu bu kitleye uygun olarak şekillendirdiğini gördük.

Tefhîmü'l Kur'ân'da kıssaların ele alınışına geçmeden evvel, üçüncü bölümde kıssalarla ilgili genel bilgiler vermeyi uygun gördük. Kıssa kelimesinin anlamını incelerken; kelimenin “k.s.s.” kökünden türediğini ve genel itibarıyla dört temel manayı ihtiva ettiği sonucuna ulaştık. Bu manalardan ilkinin; “bir kimsenin izini sürmek, ardından gitmek”, ikincisinin “bir haber ulaştırmak veya bildirmek”, üçüncüsünün “ bir şeyi kesmek, kırmak”, dördüncüsünün ise “göğüs kemiği, sadr” olduğunu gördük. Kıssa kelimesine benzer manalar içeren kelimeleri (nebe', haber, hadis, mesel) de kısaca inceleyerek, bu kelimelerin birbirlerinden ayrıldıkları bazı noktalar olduğunu gördük.

Kur'ân kıssalarının çeşitlerini araştırarak, kıssaların tasnifinde bir görüş birliğinin olmadığını; kimi ilim adamlarının kıssaların kapsamını dar tutarken, kimisinin kıssaların oldukça geniş bir kapsamı olduğunu savunduğunu gördük. Fakat ittifakla; kıssaların, “Kur'ân'ın büyük bir bölümünü kapsadığı görüşü” olduğuna ulaştık. Kur'ân kıssalarının özelliklerini inceleyerek; kıssaların, tarih ilmindeki detaylara sahip olmadığını, belli bir kronolojiye göre aktarılmadığını, vermek istediği mesaja odaklanarak; bu mesaja en uygun şekilde bilgiler verdiğini, bunlar dışında kıssalarda lüzumsuz herhangi bir detayın aktarılmadığını gördük. Kıssaların, Kur'ân'ın tamamının gayesi olan “makasidü's-ş-şeria”yı hakim kılmak amacını taşıdığını gördük. Bu ana gayenin dışında bazı yan amaçlara da sahip olduğunu; bunların, Peygamber'in risaletini ispatlamak, sahabeye ve Hz. Peygambere teselli vermek, onlara sabrı telkin etmek gibi gayeler olduğuna ulaştık. Bölümün son alt başlığı olarak; Kur'ân'da yer alan kıssaları inceleyerek, bunların Peygamber kıssaları, diğer kişi ve toplulukların kıssaları ve Kur'ân'ın nüzulü sırasında meydana gelen olayların kıssaları olarak sınıflandırdık. Bunun sonucunda, Kur'ân'da yoğun şekilde peygamber kıssalarından bahsedildiğini gördük.

Çalışmamızın asıl kısmını oluşturan; Tefhîmü'l Kur'ân'da kıssaların ele alınışını incelediğimiz bölümünde, öncelikle Mevdûdî'nin kıssalarla ilgili genel görüşlerine yer verdik. Mevdûdî'ye göre kıssaların tarihte kesinlikle yaşanmış olan olaylar olduğunu; yani kıssaların gerçekliği konusunda şüphe olmadığını düşündüğünü gördük. Ona göre kıssaların, Kur'ân'da hikaye olsun diye değil, belli amaçları gerçekleştiresin diye aktarıldığını düşünmekte olduğunu gördük.

Tefhîmü'l Kur'ân'da kıssaları incelerken, eserin müellifi olan Mevdûdî'nin, klasik tefsir usulü olan Kur'ân'ın, Kur'ân'la, hadisle ve sahabe-tabiin sözüyle tefsir edilmesi kuralına uyduğunu, bunları yaptıktan sonra modern yöntemleri kullandığını gördük. Onun, kendine has yenilikçi üslubuyla kıssalara yöneldiği ve bazı noktalarda oldukça orijinal yöntemlerle kıssaların tefsirini yaptığı görüldü. Bu noktada, özellikle Kur'ân kıssalarıyla Kitab-ı Mukaddes ve Talmud karşılaştırması yapması, kıssaların izahında haritalar kullanması, arkeolojik verilerden sıklıkla faydalanması, peygamberlerin ve kavimlerinin yaşadığı coğrafyaları seyahat ederek orada edindiği bilgileri okuyucuya aktarması, kıssaları yorumlarken güncel örnekler vermesi, İslam toplumuna yönelik meseleleri vurgulaması gibi pek çok özgün yönü olduğu görüldü. Hemen hemen tüm kıssaların izahında yaptığı; Hz. Peygamber'in davet dönemine işaretlerinin de oldukça dikkat çekici olduğu müşahede edildi.

Çalışmamızın sonucunda, çağdaşımız olan Mevdûdî gibi toplumsal meselelere oldukça duyarlı, İslamî bir nizam için pek çok alanda faaliyet göstermiş aktif bir kişinin kaleme aldığı eseri; yakın dönemde dünya üzerinde şöhret kazanmış tefsirlerden biri olan Tefhîmü'l Kur'ân çerçevesinde, Kur'ân'daki kıssalara alışılmışın dışında kendine has bir üslupla yaklaştığı sonucuna vardık.

KAYNAKÇA

- Adams, Charles J. “Ebu’l Â’lâ Mevdûdî’nin Tefhîmü’l Kur’ân’ı”. Trc. Ömer Başkan. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 7/4 (2007): 463-482.
- Ahmad, Anis. “Mevdûdî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 29:432. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Ahsan, Manazır. “Cemaat-i İslami”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7:291-293. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Akıncı, Adem. “Kur’ân’daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/13 (Ocak-Haziran 2004): 42-64.
- Akpınar, Ali. *Kur’ân Coğrafyası (Kur’ân’da Yer Adları)*. Ankara: Fecr Yayınları, 2002.
- Batar, Yusuf. “Bir Öğretim Yöntemi Olarak Emsâl’ul Kur’ân”. *İslami İlimler Dergisi* 8/1 (Bahar 2013):323-346.
- Birişik, Abdülhamit. “Ebü’l-A’la Mevdudî’nin Kur’an Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 20/2 (2011) s.10-20.
- Birişik, Abdülhamit. “Mevdûdî’nin Hayatı ve Eserler”. *Mevdûdî Hayatı, Görüşleri ve Eserleri Doğumunun 100. Yılı Anısına Sempozyum*. Ed. Abdülhamit Birişik. 13-42. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- Birişik, Abdülhamit. “Seyyid Ebü’l A’lâ Mevdûdî”. *Çağdaş İslam Düşünürleri*. Ed. Cağfer Karadaş. 93-115. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Birişik, Abdülhamit. “Tefsir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 40:290-294. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Birişik, Abdülhamit. *Hind Altktası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2001.
- Büyükkara, Mehmet Ali. *Çağdaş İslami Akımlar*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2015

- Çelik, Hüseyin. “Ashab-ı Kehf Kıssası Ve İçerdiği Mesajlar”. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/1 (2017): 189-217.
- Çonkor, Burhan. *Tefhîmü'l-Kur'ân'da İsrailiyyâtın Ele Alınış Biçimi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2008.
- Demir, Şehmus. “Kur'an Kıssaları”. *İslami İlimler Dergisi* 9/1 (2014): 7-9.
- Demir, Şehmus. *Mitoloji Kur'ân Kıssaları Ve Tarihi Gerçeklik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2003.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009.
- Durmuş, İsmail. “Mesel”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 29:293-297. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Efendioğlu, Mehmet. “Rivayet”. *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*. 35:135-137. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Firuzabâdi, Ebu Tahir Mecdüddin Muhammed. *Kamûsu'l Muhît*. Beyrut: 1994.
- Goldziher, Ignaz. *İslam Tefsir Ekolleri*. Trc. Mustafa İslamoğlu. İstanbul: Denge Yayınevi, 1997.
- Görmez, Hatice. Beşer Dilinin İmkanları ve Kur'an-ı Kerim'in Anlatım Üslubuna Dair. *İslami Araştırmalar Dergisi*. 27/1 (2016), 22-30.
- Hatiboğlu, İbrahim. “Çağdaş Hadis Tartışmaları Bağlamında Mevdûdî'nin Dinamik Sünnet Yorumu”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2003): 29-49.
- İbn Manzûr. *Lisâni'l Arab*. Beyrut: Daru Sadr.
- İsfehâni, Rağıb. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. Thk. Safvân Adnân Davudî. 3. Baskı. Beyrut: ed-Darü's-Şamiye, 2002.
- Kara, Mustafa. “Kur'an Kıssalarında Konu Ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”. *İslami İlimler Dergisi* 9/1 (Bahar 2014): 69-102.

- Karacelil, Süleyman. “Müfessirin Kur’ân’ı Tefsirinde Etkili Unsurlar ve Müfessirin Yönteminin Tespiti”. *Tarihten Günümüze Kur’ân’a Yaklaşımlar*. Ed. Bilal Gökkr vd. 121-142. İstanbul: İlim Yayıma Vakfı Kur’ân ve Tefsir Akademisi, 2010.
- Kaya, Remzi. “Kur’ân-ı Kerim Kıssaları Ve Düşündürdükleri”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/2 (2002): 31-58.
- Kayabekir, Tülay. “Resim-Metin İlişkisinde Yapısal ve Bilişsel Kavramların Tasarım Sürecine Etkisi”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21/4 (Eylül 2017): 1641-1653.
- Kırca, Celal. “el-Cevâhir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 7:431-432. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Köktaş, Yavuz. “Mevdûdî’nin Hadisle İlgili Görüşleri Ve Hadis Tahlilleri Üzerine”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (8/2003):13-52.
- Mevdûdî, Ebu’l A’lâ. *Kur’ân’ı Nasıl Anlayalım*, Trc. Bekir Karlığa İstanbul: İşaret Yayınları, 1993.
- Mevdûdî, Ebu’l A’lâ. *Sünnetin Anayasal Konumu*. Trc. Durmuş Bulgur- Halid Zaferullah Daudi. Konya: Dizgi Ofset, 1997.
- Mevdûdî, Ebu’l-Alâ. *Tefhîmü’l Kur’ân*. Trc. Muhammed Han Kayani. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Özdemir, Şerife. *Elmalılı Hamdi Yazır’ın Kıssaları Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2007.
- Özel, Mustafa. “Bir Yirminci Yüzyıl Müfessiri: Mevdûdî”. *Mevdûdî Hayatı, Görüşleri ve Eserleri Doğumunun 100. Yılı Anısına Sempozyum*. Ed. Abdülhamit Birişik. 43-61. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- Özel, Mustafa. *Elmalılı ve Mevdûdî Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1999.

- Özgökman, Fatih. “Yaşamın Kökeni, Evrim ve Tanrı”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54/2 (2013):49-76.
- Öztürk, Mustafa. *Kıssaların Dili*. Ankara: Kitabiyat, 2006.
- Öztürk, Mustafa. *Kur’an Kıssalarının Mahiyeti*. İstanbul: Kuramer, 2016.
- Şengül, İdris. “Kıssa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25:498-501. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Şengül, İdris. “Kur’ân Kıssalarının Tarihi Değeri”. *Diyanet İlmi Dergi*. 32/4 (Ekim-Kasım-Aralık 1996): 63-91.
- Şimşek, M. Sait. *Kur’ân Kıssalarına Giriş*. Konya: Kardelen Yayınları, 2013.
- Watt, W. Montgomery. *İslami Hareketler ve Modernlik*. Trc. Turan Koç. İstanbul: İz Yayıncılık, 1997.
- Yaşaroğlu, Kamil. “Mevdûdî ve İslam Hukuku”. *Mevdûdî Hayatı, Görüşleri Ve Eserleri Doğumunun 100. Yılı Anısına Sempozyum*. Ed. Abdülhamit Birişik. 89-102. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- Yavuz, Ömer Faruk. “Kur’ân’ın Temel Amaçlarının İfade Edilmesinde Bir Anlatım Tekniği Olarak ‘Kıssa’nın Rolü”. *Milel ve Nihal*. 6/1 (2009): 113-136.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Haber”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 14:346-349. İstanbul, TDV Yayınları, 1996.
- Yazıcı, Hüseyin. “Hikaye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17:479-485. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Kevser Kasaboğlu
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri: 04.07.1993 Sivas
e-posta : kevser9358@mail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2016

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2019	DİB	Kur'an Kursu Öğreticisi

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı : Arapça